អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ២

ចេតសិកសង្គហវិភាគ

ការសម្តែងសង្គ្រោះនិងចែក
ចេតសិក ៥២

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ២ ចេតសិកសង្គហវិភាគ

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ។

សង្គហគាថា

១. ឯកុប្បាទនិរោធា ច ឯកាលម្ពនវត្ថុកា

ចេតោយុត្តា ទ្វិបញ្ញាស ធម្មា ចេតសិកា មតា ។

ធម៌ទាំងឡាយ ៥២ ដែលឈ្មោះថា ចេតសិក ព្រោះមានលក្ខណៈ ៤ យ៉ាង គឺ កើតព្រមជាមួយនឹងចិត្ត ១ រលត់ព្រមជាមួយនឹងចិត្ត ១ មានអារម្មណ៍តែមួយជាមួយនឹងចិត្ត ១ មានទីកើតតែមួយជាមួយនឹងចិត្ត ១ ។

ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ កាលចែកចិត្ត ដោយប្រភេទនៃភូមិ ជាតិ សម្បយោគ សង្ខារ ឈាន អារម្មណ៍ និងមគ្គ តាមសមគួរហើយ, ឥឡូវនេះ ដើម្បីផ្តើមតាំងលក្ខណៈរបស់ចេតសិក ដោយការសម្តែងនូវលក្ខណៈនៃសម្បយោគ ៤ យ៉ាង ទើបលើកចេតសិកធម៌ឡើងសម្តែង ៣ រាសី គឺ អញ្ញសមានរាសី អកុសលរាសី និងសោភណរាសី ហើយសម្តែងសម្បយោគ ដោយអាការ ១៦ យ៉ាង និងសង្គហវិធី ៣៣ យ៉ាងនៃចេតសិកទាំងនោះ, ទើបផ្តើមពាក្យថា **ឯកុប្បាទនិរោធា ច** *ជាដើម ។*

ចេតសិក ជាធម៌ដែលត្រូវអាស្រ័យចិត្តកើតឡើងនេះ អធិប្បាយថា ប្រៀបដូចជាសិស្ស និងអាចារ្យ បើមានអាចារ្យ ក៏ត្រូវមានសិស្ស ឬថាជាសិស្ស ក៏ត្រូវមានអាចារ្យ, មិនអាចអត់ណាមួយបានទេ ព្រោះវត្ថុទាំង ២ នេះ ប្រាកដព្រមគ្នា ។

ចេតសិក មានវចនត្ថៈថា **ចេតសិ ភវំ ចេតសិកំ វា ចេតសិ និយុត្តំ = ចេតសិកំ** : ធម្មជាតិកើតក្នុងចិត្ត ឬប្រកបក្នុងចិត្ត ឈ្មោះថា ចេតសិក ។

មួយទៀត អាការដែលចេតសិក ប្រកបជាមួយនឹងចិត្ត

ជានិច្ចនោះ ហៅថា **ចេតោយុត្តា** ហៅថា **ចេតោយុត្តលក្ខណៈ** ដែលជាការប្រកបព្រមគ្នា ដោយលក្ខណៈ ៤ គឺ ៖

១-ឯកុប្បាទៈ កើតព្រមជាមួយនឹងចិត្ត

២-ឯកនិរោធៈ រលត់ព្រមជាមួយនឹងចិត្ត

៣-ឯកាលម្ពនៈ មានអារម្មណ៍តែមួយជាមួយនឹងចិត្ត

៤-ឯកវត្ថុកៈ មានវត្ថុជាកន្លែងកើតតែមួយជាមួយនឹងចិត្ត

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ចេតសិក

១-ចិត្តនិស្សិតលក្ខណំ មានការអាស្រ័យចិត្ត ជាលក្ខណៈ

២-អវិយោគុប្បាទនរសំ មានការកើតរួមជាមួយចិត្ត ជាកិច្ច

៣-ឯកាលម្ពនបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានអារម្មណ៍តែមួយជាមួយនឹងចិត្ត ជាផល

៤-ចិត្តុប្បាទបទដ្ឋានំ មានការកើតឡើងនៃចិត្ត ជាហេតុជិត ។

ចិត្តនិងចេតសិកទាំង ២ នេះ ជានាមធម៌ ទើបប្រកបជាមួយគ្នាបានស្និទ្ធដូចជួងតែមួយ តែផ្សេងគ្នាដោយកិច្ច គឺចិត្តជាប្រធានក្នុងការដឹងអារម្មណ៍, ចំណែកចេតសិក មានការកើតរួមនឹងចិត្ត និងតាក់តែងចិត្តឱ្យប្រព្រឹត្តទៅផ្សេងៗ ។

ចេតសិក ៥២

ចេតសិក ៥២ ចែកជា ៣ ប្រភេទធំ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១៤ សោភណចេតសិក ២៥

១-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

<u>សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក</u> ៧ គឺ ៖

១-ផស្សចេតសិក មានការប៉ះខ្ទប់ ជាលក្ខណៈ

២-វេទនាចេតសិក មានការសោយអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ

៣-សញ្ញាចេតសិក មានការចងចាំ ជាលក្ខណៈ

៤-ចេតនាចេតសិក មានការតាំងចិត្ត ជាលក្ខណៈ

៥-ឯកគ្គតាចេតសិក មានការមិនរវើរវាយ ជាលក្ខណៈ

៦-ជីវិតិន្ទ្រិយចេតសិក មានការរក្សាសហជាតធម៌ ជាលក្ខណៈ

៧-មនសិការចេតសិក មានការរួបរួមសហជាតធម៌ ជាលក្ខណៈ

<u>បកិណ្ណកចេតសិក</u> ៦ គឺ

១-វិតក្កចេតសិក មានការលើកចិត្តឡើងកាន់អារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ

២-វិចារចេតសិក មានការពិចារណាអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ

៣-អធិមោក្ខចេតសិក មានការសន្និដ្ឋាន ជាលក្ខណៈ
៤-វីរិយចេតសិក មានភាពឧស្សាហ៍ ជាលក្ខណៈ
៥-បីតិចេតសិក មានការឆ្អែតចិត្ត ជាលក្ខណៈ
៦-ឆន្ទចេតសិក មានការប្រាថ្នាដើម្បីធ្វើ ជាលក្ខណៈ

២-អកុសលចេតសិក ១៤

<u>មោចតុក្កៈ</u> ៤ គឺ

១-មោហចេតសិក មានការមិនដឹង(សភាវធម៌) តាមសេចក្ដីពិត ជាលក្ខណៈ
២-អហិរិកចេតសិក មានការមិនខ្មាសខ្មៀស ឬមិនខ្មាសចំពោះទុច្ចរិត មានកាយ-ទុច្ចរិតជាដើម ជាលក្ខណៈ
៣-អនោត្តប្បចេតសិក មានការមិនតក់ស្លុតចំពោះទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ
៤-ឧទ្ធច្ចចេតសិក មានការមិនចូលទៅស្ងប់ ជាលក្ខណៈ

<u>លោតិកៈ</u> ៣ គឺ

៥-លោភចេតសិក មានការកាន់យកអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ
៦-ទិដ្ឋិចេតសិក មានការប្រកាន់ទុក ដោយមិនត្រូវទំនង ជាលក្ខណៈ
៧-មានចេតសិក មានការលើកខ្លួន (អួតខ្លួន) ជាលក្ខណៈ

<u>ទោចតុក្កៈ</u> ៤ គឺ

៨-ទោសចេតសិក មានការកាច ជាលក្ខណៈ
៩-ឥស្សាចេតសិក មានការច្រណែនសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ
១០-មច្ឆរិយចេតសិក មានការបិទបាំងសម្បត្តិរបស់ខ្លួនដែលបានហើយ ឬដែលគួរបាន ជាលក្ខណៈ

១១-កុក្កុច្ចចេតសិក មានការក្តៅក្រហាយចិត្តជាខាងក្រោយ ជាលក្ខណៈ

<u>ថីទុកៈ</u> ២ គឺ

១២-ថីនចេតសិក មានភាពមិនឧស្សាហ៍ ជាលក្ខណៈ

១៣-មិទ្ធចេតសិក មានភាពមិនគួរដល់ការងារ ជាលក្ខណៈ

<u>ឯកវិចិកិច្ឆា</u> ១ គឺ

១៤-វិចិកិច្ឆាចេតសិក មានការសង្ស័យ ជាលក្ខណៈ

៣-សោភណចេតសិក ២៥

<u>សោភណសាធារណចេតសិក</u> ១៩ គឺ

១-សទ្ធាចេតសិក	មានការជឿ	ជាលក្ខណៈ
២-សតិចេតសិក	មានការរលឹកបាន មិនរវើរវាយ	ជាលក្ខណៈ
៣-ហិរិចេតសិក	មានការខ្មើសចំពោះបាប	ជាលក្ខណៈ
៤-ឱត្តប្បចេតសិក	មានការតក់ស្លុតចំពោះបាប	ជាលក្ខណៈ
៥-អលោភចេតសិក	មានការមិនជាប់នៅក្នុងអារម្មណ៍	ជាលក្ខណៈ
៦-អទោសចេតសិក	មានការមិនកាច	ជាលក្ខណៈ
៧-តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក	មានការនាំចិត្តនិងចេតសិកទៅដោយស្មើ	ជាលក្ខណៈ
៨-កាយបស្សទ្ធិចេតសិក	មានការស្ងប់នាមក្ខន្ធ ៣	ជាលក្ខណៈ
៩-ចិត្តបស្សទ្ធិចេតសិក	មានការស្ងប់ចិត្ត	ជាលក្ខណៈ
១០-កាយលហុតាចេតសិក	មានការស្ងប់ភាពធ្ងន់របស់កាយ	ជាលក្ខណៈ

១១-ចិត្តលហុតាចេតសិក មានការស្ងប់ភាពធ្ងន់របស់ចិត្ត ជាលក្ខណៈ

១២-កាយមុទុតាចេតសិក មានការស្ងប់ភាពរឹងរបស់នាមខន្ធ ៣ ជាលក្ខណៈ

១៣-ចិត្តមុទុតាចេតសិក មានការស្ងប់ភាពរឹងរបស់ចិត្ត ជាលក្ខណៈ

១៤-កាយកម្មញ្ញតាចេតសិក មានការរម្ងាប់កាយដែលមិនគួរដល់ការងារ ជាលក្ខណៈ

១៥-ចិត្តកម្មញ្ញតាចេតសិក មានការរម្ងាប់ចិត្តដែលមិនគួរដល់ការងារ ជាលក្ខណៈ

១៦-កាយបាគុញ្ញតាចេតសិក មានការស្ងប់ភាពឈឺរបស់កាយ ជាលក្ខណៈ

១៧-ចិត្តបាគុញ្ញតាចេតសិក មានការស្ងប់ភាពឈឺរបស់ចិត្ត ជាលក្ខណៈ

១៨-កាយុជុកតាចេតសិក មានការស្ងប់ភាពវៀចរបស់កាយ ជាលក្ខណៈ

១៩-ចិត្តុជុកតាចេតសិក មានការស្ងប់ភាពវៀចរបស់ចិត្ត ជាលក្ខណៈ

<u>វិរតិចេតសិក</u> ៣ គឺ

២០-សម្មាវាចាចេតសិក មានការមិនកន្ទង់វត្ថុដែលជាទីតាំងនៃវចីទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ

២១-សម្មាកម្មន្តចេតសិក មានការមិនកន្ទង់វត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ

២២-សម្មាអាជីវចេតសិក មានការមិនកន្ទង់វត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ៣ វចីទុច្ចរិត ៤ ជាលក្ខណៈ

<u>អប្បមញ្ញាចេតសិក</u> ២ គឺ

២៣-ករុណាចេតសិក មានសេចក្តីត្រូវការបំបាត់ទុក្ខអ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ

២៤-មុទិតាចេតសិក មានការសរសើរសម្បត្តិរបស់អ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ

<u>បញ្ញិន្ទ្រិយចេតសិក</u> ១ គឺ

២៥-បញ្ញាចេតសិក មានការចាក់ធ្លុះធម៌តាមសេចក្តីពិត ជាលក្ខណៈ

សម្តែងចេតសិក ៥២ ដោយ ៣ រាសី

ចេតសិក ៥២

- អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
  - សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧
  - បកិណ្ណកចេតសិក ៦
- អកុសលចេតសិក ១៤
  - មោចតុក្កចេតសិក ៤
  - លោតិកចេតសិក ៣
  - ទោចតុក្កចេតសិក ៤
  - ថីទុកចេតសិក ២
  - វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១
- សោភណចេតសិក ២៥
  - សោភណសាធារណចេតសិក ១៩
  - វិរតិចេតសិក ៣
  - អប្បមញ្ញាចេតសិក ២
  - បញ្ញាចេតសិក ១

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ជា ១ រាសី

អកុសលចេតសិក ១៤ ជា ១ រាសី

សោភណចេតសិក ២៥ ជា ១ រាសី

សង្គហគាថា

២.តេរសញ្ញសមានា ច ចុទ្ទសាកុសលា តថា
សោភណា បញ្ចវីសាតិ ទ្វិបញ្ញាស បវុច្ចរេ ។

ធម៌ គឺ ចេតសិក ៥២ បណ្ឌិតពោលទុក ៣ ប្រភេទ ដោយជាអញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១៤ និង សោភណចេតសិក ២៥ ដោយប្រការដូច្នេះ ។

ពាក្យថា **អញ្ញសមានា (អញ្ញ+សមានា)** *ប្រែថា ស្មើដោយធម៌ដទៃៗ គឺ ចេតសិកដែលប្រកបជាមួយនឹងចិត្តជាតិកុសល ក៏ជាកុសល, ប្រកបជាមួយនឹងចិត្តជាតិអកុសល ក៏ជាអកុសល, ប្រកបជាមួយនឹងអព្យាកតចិត្ត គឺ ចិត្តជាតិវិបាក និងជាតិកិរិយា ក៏ជាវិបាក និងជាកិរិយាដែរ ព្រោះហេតុនេះ ទើបហៅថា* **អញ្ញសមានាចេតសិក** *។*

ពាក្យថា **សព្វចិត្តសាធារណៈ (សព្វ + ចិត្ត + សាធារណ)** *ប្រែថា ទូទៅដល់ចិត្តទាំងពួង ។*

ពាក្យថា **បកិណ្ណកៈ** *បានដល់ ជាចេតសិកដែលខ្ចាត់ខ្ចាយ រាត់រាយលាយគ្នា ឬហៅថា បន្តិចបន្តួច ។*

ពាក្យថា **អកុសលចេតសិក** *បានដល់ ចេតសិកដែលមិនល្អ ប្រកបជាមួយនឹងចិត្ត ក៏ធ្វើឱ្យចិត្តជាអកុសល ។*

ពាក្យថា **សោភណចេតសិក** *បានដល់ ចេតសិកដែលល្អ កាលប្រកបជាមួយចិត្ត ក៏រមែងធ្វើចិត្ត ឱ្យជាកាមាវចរសោភណចិត្តខ្លះ ជារូបាវចរចិត្តខ្លះ អរូបាវចរចិត្តខ្លះ និងលោកុត្តរចិត្តខ្លះ ៕*

អធិប្បាយចេតសិក ៥២ តាមលំដាប់

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

១-ផស្សចេតសិក

ផស្ស មានវិគ្រោះថា **ផុស្សតីតិ = ផស្សោ** ធម៌ ឈ្មោះថា ផស្សៈ ព្រោះអត្ថថា ប៉ះខ្ទប់ ឬពាល់ត្រូវ ។

ផស្សៈនេះ លោកហៅថា **ផស្សាហារ** ព្រោះជាអាហារ គឺ ជាបច្ច័យ ។

មួយទៀត ផស្សចេតសិកនោះ ព្រះនាគសេនត្ថេរបានវិសជ្ជនា ឱ្យដល់ស្ដេចមិលិន្ទជ្រាបថា ៖

ដូចពពែ ២ ជល់គ្នា ពពែមួយប្រៀបដូចចក្ខុប្បសាទ ពពែមួយទៀតប្រៀបដូចរូប (ពណ៌), ផស្សៈ ដូចការជល់គ្នារបស់សត្វពពែទាំង ២ នោះ, មួយទៀត ប្រៀបដូចការទះដៃ, មួយទៀត ប្រៀបដូចឈើវាយក្ដួង សម្រាប់គោះឱ្យជាចង្វាក់ភ្លេង ក្នុងការរាំច្រៀង ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ផស្សៈ

១-ផុស្សនលក្ខណោ មានការប៉ះខ្ទប់ ជាលក្ខណៈ

២-សង្ឃដ្ដនរសោ មានការធ្វើឱ្យចិត្ត និងអារម្មណ៍ប៉ះខ្ទប់គ្នា ជាកិច្ច

៣-សន្និបាតបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការប្រជុំអារម្មណ៍ វត្ថុ ចិត្ត ជាផល

៤-អាបាថគតវិសយបទដ្ឋានោ មានអារម្មណ៍មកកាន់គន្លង ជាហេតុជិត ។

ផស្សចេតសិកនេះ មានអត្ថថា ប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍, កិច្ច គឺ នាទីរបស់ផស្សៈ

គឺ ការប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ដែលចិត្តដឹង, ផល ឬអាការប្រាកដនោះ ជាបច្ច័យធ្វើឱ្យធម៌ ៣ យ៉ាង គឺ អារម្មណ៍ វត្ថុ និងវិញ្ញាណ ប្រជុំគ្នា, មួយទៀត លោកពោលថា ផស្សៈ មានវេទនាជាអាការប្រាកដ ឬផល ហេតុដែលនឹងឱ្យកើតផស្សៈបាន ព្រោះមានអារម្មណ៍មកកាន់គន្លង ។

បណ្ឌិតគប្បីឃើញផស្សៈ ដូចមេគោ ត្រូវបកស្បែកចេញហើយ ព្រោះជាទីតាំងនៃវេទនា ។

ការដែលផស្សៈប៉ះខ្ទប់នឹងអារម្មណ៍ មិនដូចរូបនិងរូបប៉ះខ្ទប់គ្នា ព្រោះផស្សៈជានាមធម៌ មានគុណសម្បត្តិអាចប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ដែលជារូប ឬជានាមក៏បាន ក្នុងខណៈដែលចិត្តដឹងអារម្មណ៍ ផស្សៈនេះ រមែងធ្វើនាទីប៉ះខ្ទប់ មិនថាអារម្មណ៍នោះ ជាអារម្មណ៍អ្វីឡើយ គឺ ជាលោកិយារម្មណ៍ក្តី លោកុត្តរារម្មណ៍ (និព្វាន)ក្តី, ផស្សៈ ក៏ជាបច្ច័យសំខាន់ដល់សម្បយុត្តធម៌ទាំងនោះ ៕

២-វេទនាចេតសិក

វេទនា មានវិគ្រោះថា **វេទិយតិ អាលម្ពនរសំ អនុភវតីតិ = វេទនា** ដែលឈ្មោះថា **វេទនា** ព្រោះអត្ថថា រលឹកដឹងខ្លួន គឺ សោយរសនៃអារម្មណ៍, សម្បយុត្តធម៌ក្រៅពីវេទនា សូម្បីមានការសោយរសនៃអារម្មណ៍ ក៏បានត្រឹមតែឯកទេសប៉ុណ្ណោះ តែវេទនានោះរមែងសោយរសអារម្មណ៍ដោយត្រង់ ព្រោះជាជំនួនការសោយ ។

<u>ក្នុងអដ្ឋសាលិនី</u> ប្រៀបវេទនា ដូចព្រះរាជាអ្នកសោយក្រយាហារ, ចំណែកចិត្ត និងចេតសិកដទៃៗ ដែលកើតរួមប្រៀបដូចចុងភៅជាំស្ងួអាហារថ្វាយ

ព្រះរាជា មានសិទ្ធិអាចទទួលយកអាហារបានបន្តិចបន្តួចតាមសមគួរ មិនដូចព្រះរាជាមានសិទ្ធិបរិបូណ៌ក្នុងការសោយ ។

មួយទៀត កាលចែកដោយអារម្មណានុភវនលក្ខណន័យ ក៏បានវេទនា ៣ គឺ សុខវេទនា ១ ទុក្ខវេទនា ១ ឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

ចែកដោយឥន្ទ្រិយ បានវេទនា ៥ គឺ សុខវេទនា ១ ទុក្ខវេទនា ១ សោមនស្សវេទនា ១ ទោមនស្សវេទនា ១ និងឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់វេទនា

១-អនុភវនលក្ខណា	មានការសោយអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ
២-វិសយរសសម្ភោគរសា	មានការបរិភោគរសអារម្មណ៍ ជាកិច្ច
៣-សុខទុក្ខបច្ចុប្បដ្ឋានា	មានសុខនិងទុក្ខ ជាផល
៤-ផស្សបទដ្ឋានា	មានផស្សៈ ជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សុខវេទនា

១-ឥដ្ឋផោដ្ឋព្វានុភវនលក្ខណា	មានការសោយផោដ្ឋព្វៈគួរប្រាថ្នា ជាលក្ខណៈ
២-សម្បយុត្តានំ ព្រូហនរសា	មានការធ្វើឱ្យសម្បយុត្តធម៌ចម្រើន ជាកិច្ច
៣-កាយិកអស្សាទបច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការត្រេកអរផ្លូវកាយ ជាផល
៤-កាយិន្ទ្រិយបទដ្ឋានា	មានកាយប្រសាទ ជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ទុក្ខវេទនា

១-អនិដ្ឋផោដ្ឋព្វានុភវនលក្ខណា	មានការសោយផោដ្ឋព្វៈមិនគួរប្រាថ្នា ជាលក្ខណ
២-សម្បយុត្តានំ មិលាបនរសា	មានការធ្វើសម្បយុត្តធម៌ឱ្យសៅហ្មង ជាកិច្ច

៣-កាយិកាពាធបច្ចុប្បដ្ឋានា មានអាពាធផ្លូវកាយ ជាផល

៤-កាយិន្ទ្រិយបទដ្ឋានា មានកាយប្រសាទ ជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សោមនស្ស

១-ឥដ្ឋារម្មណានុភវនលក្ខណា មានការសោយអារម្មណ៍ដែលពេញចិត្ត ជាលក្ខណៈ

២-ឥដ្ឋាការសម្ភោគរសា មានការប្រើសព្វទីងអាការគួរប្រាថ្នា ជាកិច្ច

៣-ចេតសិកអស្សាទបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការត្រេកអរផ្លូវចិត្ត ជាផល

៤-បស្សទ្ធិបទដ្ឋានា មានការស្ងប់កាយនិងចិត្ត ជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ទោមនស្ស

១-អនិដ្ឋារម្មណានុភវនលក្ខណា មានការសោយអារម្មណ៍មិនល្អ ជាលក្ខណៈ

២-អនិដ្ឋាការសម្ភោគរសា មានការប្រើសព្វទីងអាការមិនគួរប្រាថ្នា ជាកិច្ច

៣-ចេតសិកាពាធបច្ចុប្បដ្ឋានា មានអាពាធផ្លូវចិត្ត ជាផល

៤-ឯកន្តេនេវហទយវត្ថុបទដ្ឋានា មានហទយវត្ថុតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ ជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឧបេក្ខាវេទនា

១-មជ្ឈត្តវេទយិតលក្ខណា មានការសោយអារម្មណ៍ជាកណ្តាល ជាលក្ខណៈ

២-សម្បយុត្តានំ នាតិឧបព្រូហនមិលាបនរសា មានការរក្សាសម្បយុត្តធម៌មិនឱ្យចម្រើន និងមិនឱ្យសាបសូន្យ ជាកិច្ច

៣-សន្តភាវបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការស្ងប់ ជាផល

៤-និប្បីតិកចិត្តបទដ្ឋានា មានចិត្តមិនប្រកបដោយបីតិ ជាហេតុជិត ។

ឧបេក្ខា ១០ យ៉ាង

១- ឧបេក្ខាណា ជាធម៌បរិសុទ្ធជាប្រក្រតីក្នុងគន្លងនៃអារម្មណ៍ ៦ ដែលគួរប្រាថ្នា ឬមិនគួរប្រាថ្នាក៏ដោយ ក្នុងទ្វារ ៦ របស់ព្រះខីណាស្រព តាមដែលពោលទុកក្នុងបាលីថា- "**ឥធ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា នេវ សុមនោ ហោតិ ន ទុម្មនោ ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ** : ភិក្ខុក្នុងសាសនានេះ ឃើញរូបដោយភ្នែក ជាអ្នកមិនសោមនស្ស មិនទោមនស្ស មានស្មារតីដឹងខ្លួន មានចិត្តប្រកបដោយឧបេក្ខា"[១] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **ឆឡង្គុបេក្ខា** ។

២- ឧបេក្ខាណា មានអាការជាកណ្ដាលក្នុងសត្វទាំងឡាយ ដែលមានមកក្នុងបាលីថា- "**ឧបេក្ខាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតិ** : ភិក្ខុមានចិត្តប្រកបដោយឧបេក្ខា ផ្សាយទៅកាន់ទិសទី១"[២] ដូច្នេះ, ឧបេក្ខានេះឈ្មោះថា **ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា** (ឧបេក្ខា ក្នុងព្រហ្មវិហារ) ។

៣- ឧបេក្ខាណា មានភាពជាកណ្ដាលក្នុងសហជាតធម៌ ដែលមកក្នុងបាលីថា- "**ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតិ វិវេកនិស្សិតំ** : ភិក្ខុចម្រើនឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គៈដែលអាស្រ័យវិវេកធម៌"[៣] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា** (ឧបេក្ខា ក្នុងសម្ពោជ្ឈង្គៈ) ។

៤- ឧបេក្ខាណា ពោលគឺ មានសេចក្ដីព្យាយាម មិនធូរថយ និងមិនប្រឹងប្រែងខ្លាំងពេក (មានភាពជាកណ្ដាល) នៃសេចក្ដីព្យាយាម ដែលមានមកក្នុង

---

១. ខុទ្. បដិ. បញ្ញាវគ្គ. ៧១. ១៦១/២៨៣ ។ ២. ទីឃ. សីល. តេវិជ្ជសុត្រ. ១៥. ១៨៦/២៧៥ ។
៣. ទីឃ. បាដិ. សង្គីតិសុត្រ. ១៩. ១០៩/១៥៨ ។

បាលីថា "**កាលេន កាលំ ឧបេក្ខានិមិត្តំ មនសិករោតិ** : *ភិក្ខុធ្វើទុកក្នុងចិត្តនូវឧបេក្ខានិមិត្តក្នុងកាលដ៏គួរ*"[១] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **វីរិយុបេក្ខា** (ឧបេក្ខា គឺ វីរិយៈ) ។

៥- ឧបេក្ខាណា មានអាការជាកណ្តាល ដែលកំណត់ពិចារណាធម៌ មាននីវរណៈជាដើម ដែលមានមកក្នុងបាលីថា "**កតិ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ កតិ សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ ។ ទស សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ** : *សង្ខារុបេក្ខាប៉ុន្មាន កើតដោយអំណាចសមថ សង្ខារុបេក្ខាប៉ុន្មាន កើតដោយអំណាចវិបស្សនា ? វិសជ្ជនាថា សង្ខារុបេក្ខា ៨ កើតដោយអំណាចសមថៈ សង្ខារុបេក្ខា ១០ កើតដោយអំណាចវិបស្សនា*"[២] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **សង្ខារុបេក្ខា** បានដល់ បញ្ញា ។

៦- ឧបេក្ខាណា ដែលកំណត់សំគាល់ ចាំក្នុងសេចក្តីមិនមែនទុក្ខ មិនមែនសុខ ដែលមានមកក្នុងបាលីថា "**យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ ឧបេក្ខាសហគតំ** : *ចិត្តជាកាមាវចរកុសល ប្រកបដោយឧបេក្ខា កើតមានឡើងក្នុងសម័យនោះ*"[៣] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **វេទនុបេក្ខា** (ឧបេក្ខាវេទនា) ។

៧- ឧបេក្ខាណា មានភាពជាកណ្តាលក្នុងការពិចារណា ដែលមានមកក្នុងបាលីថា "... **យទត្ថិ យំ ភូតំ, តំ បជហតិ, ឧបេក្ខំ បដិលភតិ** : *ភិក្ខុរមែងបាននូវឧបេក្ខាថា ... ខន្ធបញ្ចកៈណា ដែលកើតមាន អញ្ចលះនូវខន្ធបញ្ចកៈនោះ*

---

១. អង្គ. តិក. លោណផលវគ្គ. ៤១. ១០៤/៣៨៨ ។ ២. ខុទ្. បដិ. មហាវគ្គ. ៦៩. ១៣៣/១៤៤ ។
៣. អភិ. សង្គ. មហាកុសល. ៧៨. ១៣០/៧០ ។

ចេញ"[១] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **វិបស្សនុបេក្ខា** (បញ្ញា) ។

៨- ឧបេក្ខាណា ញ៉ាំងសហជាតធម៌ឱ្យប្រព្រឹត្តទៅជាទិច្ច ដែលមានមកក្នុង **យេវាបនកធម៌**[២] មានឆន្ទៈជាដើម ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា** (តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក) ។

៩- ឧបេក្ខាណា ជាធម្មជាតិជាក់ទៅក្នុងសេចក្តីសុខនៃឈានទោះ សូម្បីជាសុខដ៏ប្រសើរលើស ដែលមានមកក្នុងបាលីថា "**ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ :** ប្រកបដោយឧបេក្ខាផង"[៣] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **ឈានុបេក្ខា** (តត្រមជ្ឈត្តតា) ។

១០- ឧបេក្ខាណា បរិសុទ្ធចាកបច្ចនិកធម៌ មិនត្រូវខ្វល់ខ្វាយក្នុងការរម្ងាប់បច្ចនិកធម៌ទេ ដែលមានមកក្នុងបាលីថា "**អទុក្ខមសុខំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ ចតុត្ថំ ឈានំ :** ចតុត្ថជ្ឈានមានអារម្មណ៍មិនមែនជាទុក្ខ មិនមែនជាសុខ គឺជាឧបេក្ខា មានសតិដ៏បរិសុទ្ធកើតអំពីឧបេក្ខា"[៤] ដូច្នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **បារិសុទ្ធិឧបេក្ខា** (តត្រមជ្ឈត្តតា) ។

បណ្តាឧបេក្ខាទាំងនោះ ឧបេក្ខាទី ១ គឺ ឆឡង្គុបេក្ខា, ទី ២ ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា, ទី ៣ ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា, ទី ៨ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា, ទី ៩ ឈានុបេក្ខា, ទី ១០ បារិសុទ្ធិឧបេក្ខា, រួម ៦ នេះ ដោយអត្ថ គឺ ជាតត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក តែផ្សេងគ្នាដោយប្រភេទ, ប្រៀបដូចមនុស្សម្នាក់ គឺ ក្នុងវេលាជាក្មេង ជាមនុស្សកម្លោះ ជាមនុស្សចាស់ ជាសេនាបតី ជាព្រះរាជាជាដើម ។

---

១. អង្គុ. សត្ត. អព្យាកតវគ្គ. ៤៧. ៥២/១២៩-១៣១ ។ ២. អភិ. សង្គ. មហាកុសល. ៧៨. ១៦/១៧ ។ ៣. ទីឃ. សីល. ព្រហ្មជាលសូត្រ. ១៤. ៥០/៨៩ ។ ៤. ទីឃ. សីល. ១៤. ៥០/៩០ ។

ឧបេក្ខា ២ យ៉ាង គឺ ឧបេក្ខាទី ៥ សង្ខារុបេក្ខា និងទី ៧ វិបស្សនុបេក្ខា ជាបញ្ញាចេតសិក តែផ្សេងគ្នាដោយកិច្ចក៏វិបស្សនុបេក្ខាជាបច្ច័យឱ្យសង្ខារុបេក្ខា កើតឡើង ។

ចំណែកឧបេក្ខាទី ៤ គឺ វីរិយុបេក្ខា បានដល់ សេចក្ដីព្យាយាម ដែលប្រព្រឹត្តទៅជានិច្ចរឿយៗ ។

ឧបេក្ខាទី ៦ គឺ វេទនុបេក្ខា បានដល់ ឧបេក្ខាវេទនាចេតសិក ។

៣-សញ្ញាចេតសិក

សញ្ញា មានវចនត្ថៈថា-

នីលាទិភេទារម្មណំ សញ្ជានាតិ សញ្ញំ កត្វា ជានាតីតិ = សញ្ញា ធម្មជាតិ ដែលឈ្មោះថា **សញ្ញា** ព្រោះអត្ថថា ចាំអារម្មណ៍ ដែលមានពណ៌ខៀវជាដើម គឺ ធ្វើគ្រឿងកំណត់សំគាល់ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សញ្ញា

១-សញ្ជាននលក្ខណា មានការចាំបាន ជាលក្ខណៈ

២-បុនសញ្ជាននបច្ចយនិមិត្តករណរសា មានការស្គាល់និងធ្វើគ្រឿងសំគាល់ទុកជាកិច្ច ដូចជាងឈើធ្វើគ្រឿងសំគាល់ត្រង់ដើមឈើជាដើម

៣-យថាគហិតនិមិត្តវសេន អភិនិវេសករណបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការអាស្រ័យនិមិត្តតាមដែលកំណត់ទុក ជាផល

៤-យថាឧបដ្ឋិតវិសយបទដ្ឋានា មានអារម្មណ៍ តាមដែលប្រាកដ ជាហេតុជិត ។

៤-ចេតនាចេតសិក

ចេតនាចេតសិក ជាធម្មជាតិផ្គងចិត្ត គឺ ចាត់ចែងជាស់តឿនសម្បយុត្តធម៌ ដែលកើតព្រមជាមួយនឹងខ្លួន ឱ្យធ្វើកិច្ចរបស់ខ្លួនៗ ។

ចេតនា *មានវចនត្ថៈថា-*

ចេតេតិ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណេ អភិសន្ទហតិ សង្ខតាភិសង្ខរណេ វា ព្យាបារមាបជ្ជតីតិ = ចេតនា *ធម្មជាតិ ដែលឈ្មោះថា ចេតនា ព្រោះអត្ថថា តាំងចិត្ត គឺ ញ៉ាំងសម្បយុត្តធម៌ ឱ្យព្រមព្រៀងជាមួយនឹងខ្លួនក្នុងអារម្មណ៍ ឬ ឈ្មោះថា* **ចេតនា** *ព្រោះអត្ថថា ដល់នូវសេចក្តីខ្វល់ខ្វាយក្នុងការតាក់តែងធម៌ដែលជាសង្ខតៈ ។*

*ពិតមែន ព្រះមានព្រះភាគ កាលទ្រង់ចែកសង្ខារក្ខន្ធ ត្រាស់ថា ចេតនា ឈ្មោះថា សង្ខារ ព្រោះអត្ថថា តាក់តែងធម៌ដែលជាសង្ខតៈ ដូចព្រះបាលីក្នុងវិភង្គប្បករណ៍ថា "***ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា** *: ចេតនាកើតអំពីចក្ខុសម្ផស្ស"[១] ជាដើម ។ "អភិសង្ខរណេ បធានត្តា : ព្រោះជាប្រធាន ក្នុងការតាក់តែង" ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ចេតនា

១-ចេតនាភាវលក្ខណា *ចេតនាមានការផ្គងចិត្ត ជាលក្ខណៈ*

២-អាយូហនរសា *មានការតាំងចិត្តប្រមូលមក ជាកិច្ច*

៣-សំវិធានបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានការចាត់ចែង ជាផល ដូចជាងឈើធ្វើកិច្ចឱ្យសម្រេច*

៤-សេសខន្ធត្តយបទដ្ឋានា *មានខន្ធ ៣ ដែលនៅសល់(វេទនា សញ្ញា វិញ្ញាណ) ជាហេតុជិត ។*

---

១. អភិ. វិភ. ខន្ធវិភង្គ. ៨០. ២១:១៤ ។

៥-ឯកគ្គតាចេតសិក

ឯកគ្គតាចេតសិក *ជាធម្មជាតិស្ងប់និងធ្វើឱ្យសម្បយុត្តធម៌ តាំងនៅក្នុងអារម្មណ៍មួយជាមួយគ្នា ។*

ឯកគ្គតា *មានវចនត្ថៈថា* **នានាលម្ពនវិក្ខេបាភាវេន ឯកំ អារម្មណំ អគ្គំ ឥមិស្សាតិ ឯកគ្គំ ចិត្តំ តស្ស ភាវោ = ឯកគ្គតា** *ចិត្តដែលឈ្មោះថា ឯកគ្គៈ ដោយអត្ថថា មានអារម្មណ៍មួយ ព្រោះមិនមានសេចក្ដីរវើរវាយ ទៅក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេងៗ, ភាវៈនៃចិត្តមានអារម្មណ៍មួយនោះ ឈ្មោះថា* **ឯកគ្គតា** *។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឯកគ្គតា

១-អវិក្ខេបលក្ខណា	*មានការមិនរវើរវាយ ជាលក្ខណៈ*
២-សហជាតានំ សម្បិណ្ឌនរសា	*មានការប្រមូលសហជាតធម៌មក ជាកិច្ច*
៣-ឧបសមបច្ចុប្បដ្ឋានា	*មានការចូលទៅស្ងប់ ជាផល*
៤-សុខបទដ្ឋានា	*មានសុខវេទនា ជាហេតុជិត ។*

៦-ជីវិតិន្ទ្រិយចេតសិក

ជីវិតិន្ទ្រិយចេតសិក ជាធម៌រក្សាសម្បយុត្តធម៌ គឺ ឱ្យសម្បយុត្តធម៌តាំងនៅនិងប្រព្រឹត្តទៅ, ធម៌ ឈ្មោះថា ឥន្ទ្រិយ ព្រោះភាពជាធំ ក្នុងការរក្សាធម៌ដែលកើតរួមគ្នា ។

ជីវិតិន្ទ្រិយ *មានវចនត្ថៈថា-*

ជីវន្តិ តេន សម្បយុត្តធម្មាតិ ជីវិតំ, តទេវ សហជាតានុបាលនេ អធិបច្ចយោគេន ឥន្ទ្រិយន្តិ = ជីវិតិន្ទ្រិយំ *ឈ្មោះថា* **ជីវិត** *ព្រោះអត្ថថា ជាគ្រឿង*

តាំងនៅនៃសម្បយុត្តធម៌, ក៏ជីវិតនោះឯង ជាធំក្នុងការរក្សាសហជាតធម៌ដោយគួរដល់សេចក្ដីជាធំ ព្រោះដូច្នោះ ទើបឈ្មោះថា **ជីវិតិន្ទ្រិយ** ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ជីវិតិន្ទ្រិយ

១-សហជាតានំ អនុបាលនលក្ខណំ មានការតាមរក្សាសហជាតធម៌ ជាលក្ខណៈ ប្រៀបដូចទឹកស្អិតរក្សាផ្កាឈូកជាដើម ។

២-តេសំ បវត្តនរសំ មានការញុំាងសម្បយុត្តធម៌ ឱ្យប្រព្រឹត្តទៅ ជាកិច្ច

៣-តេសញ្ញេវ ឋបនបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការតាំងនៅនៃសហជាតធម៌ ជាផល

៤-សេសខន្ធត្តយបទដ្ឋានំ មានខន្ធ ៣ ដែលនៅសល់ ជាហេតុជិត ។

៧-មនសិការចេតសិក

មនសិការចេតសិក ជាធម្មជាតិនាំសម្បយុត្តធម៌ មកកាន់អារម្មណ៍ ។

មនសិការ មានវចនត្ថៈថា **ករណំ ការោ មនស្មឹ ការោ = មនសិការោ** ការធ្វើ ឈ្មោះថា ការៈ, ការធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ឈ្មោះថា មនសិការៈ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មនសិការៈ

១-សារណលក្ខណោ មានការឱ្យសម្បយុត្តធម៌ត្រាច់ទៅ ជាលក្ខណៈ

២-សម្បយុត្តានំ អារម្មណេ សំយោជនរសោ មានការញុំាងសម្បយុត្តធម៌ ឱ្យប្រកបក្នុងអារម្មណ៍ ជាកិច្ច

៣-អារម្មណាភិមុខីភាវបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការបែរមុខ(ប្រាថ្នា)ចំពោះអារម្មណ៍ ជាផល ដូចនាយសារថី នាំសេះឱ្យទៅកាន់ទិសដែលត្រូវការ

៤-អារម្មណបទដ្ឋានោ មានអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។

មនសិការៈ ៣ យ៉ាង គឺ-

១-វិថីបដិបាទកមនសិការោ មនសិការៈដែលធ្វើឱ្យវិថីចិត្តកើត គឺ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ជាអនន្តរប្បច្ច័យ ឱ្យចក្ខុវិញ្ញាណជាដើមកើត ។

២-ជវនបដិបាទកមនសិការ មនសិការៈដែលធ្វើឱ្យជវនចិត្តកើត គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ជាអនន្តរប្បច្ច័យឱ្យជវនចិត្តកើត ។[១]

៣-អារម្មណបដិបាទកមនសិការ មនសិការចេតសិក ធ្វើឱ្យអារម្មណ៍ប្រាកដ បើអត់មនសិការចេតសិក អារម្មណ៍រមែងមិនប្រាកដ ។

ចេតនា និងមនសិការចេតសិក

ចេតសិកទាំង ២ នេះ មានសភាពស្រដៀងគ្នា តែមិនដូចគ្នា គឺចេតនា មាននាទីតាក់តែងដាស់តឿនសម្បយុត្តធម៌ដែលកើតព្រមនឹងខ្លួន ឱ្យធ្វើកិច្ចរបស់ខ្លួនៗ,

ចំណែកមនសិការចេតសិក មាននាទីប្រាជ្ញានាំសម្បយុត្តធម៌ដែលកើតព្រមនឹងខ្លួនឱ្យប្រព្រឹត្តទៅ ។

ចេតសិកទាំង ៧ នេះ ប្រកបជាមួយនឹងចិត្តគ្រប់ដួង ព្រោះសភាពរបស់ចិត្តនោះ កើតឡើងដើម្បីដឹងអារម្មណ៍, ការដែលនឹងដឹងអារម្មណ៍បានព្រោះ ៖

- **ផស្សៈ** ធ្វើកិច្ចប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍,
- **វេទនា** ជាសភាពសោយអារម្មណ៍,
- **សញ្ញា** ធ្វើកិច្ចចាំអារម្មណ៍,
- **ចេតនា** ធ្វើកិច្ចខ្វល់ខ្វាយឱ្យសម្រេច,
- **ឯកគ្គតា** ដែលមានអារម្មណ៍តែមួយ ធ្វើសម្បយុត្តធម៌ដែលកើតព្រម

---

១. ច្បាប់ខ្លះថា ទី១-២ បានដល់យោនិសោមនសិការ ឬអយោនិសោមនសិការ ។

គ្នាឱ្យតាំងនៅក្នុងអារម្មណ៍នោះ,

-ជីវិតិន្ទ្រិយ ជាសភាពរក្សាសម្បយុត្តធម៌ឱ្យប្រព្រឹត្តទៅ

-មនសិការៈ គឺ ការធ្វើអារម្មណ៍ទុកក្នុងចិត្ត,

* បើចេតសិកទាំង ៧ នេះ មិនកើតទេ ចិត្តក៏រមែងកើតមិនបានដែរ ដូច្នោះ ចេតសិកទាំង ៧ នេះ ទើបជាសព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ។

ចែកសព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ដោយន័យផ្សេងៗគ្នា

១-ដោយខន្ធ វេទនាចេតសិក ជាវេទនាខន្ធ សញ្ញាចេតសិក ជាសញ្ញាខន្ធ ចេតសិក ៥ ទៀត ជាសង្ខារក្ខន្ធ ។

២-ដោយជាតិ ចេតសិក ៦ (វៀរវេទនា) ជាជាតិទាំង ៤,
សុខ ទុក្ខ ជាវិបាកជាតិ, ទោមនស្ស ជាអកុសលជាតិ,
សោមនស្ស ឧបេក្ខា ជាជាតិទាំង ៤,

៣-ដោយទ្វារ ចេតសិក ៦ (វៀរវេទនា) កើតបាន ៦ ទ្វារ និង ទ្វារវិមុត្ត,
សុខ ទុក្ខ កើតផ្លូវកាយទ្វារ, ទោមនស្ស កើតបាន ៦ ទ្វារ
សោមនស្ស ឧបេក្ខា កើត ៦ ទ្វារ និងទ្វារវិមុត្ត

៤-ដោយអារម្មណ៍ ចេតសិក ៦ (វៀរវេទនា) ដឹងអារម្មណ៍បាន ៦, សុខ ទុក្ខ ដឹងផោដ្ឋព្វារម្មណ៍, ទោមនស្ស ដឹងអារម្មណ៍បាន ៦,
សោមនស្ស, ឧបេក្ខា ដឹងអារម្មណ៍បាន ៦ (គ្រប់ទាំងអស់)

៥-ដោយភូមិ ចេតសិក ៦ (វៀរវេទនា)ជាភូមិទាំង ៤ (កើតក្នុងភូមិ៣០)
សុខ ទុក្ខ ទោមនស្ស ជាកាមភូមិ (កើតក្នុងកាមភូមិ ១១),
សោមនស្ស ជាកាមភូមិ រូបភូមិ លោកុត្តរភូមិ (កើតក្នុងភូមិ៣០)

ឧបេក្ខា ជាភូមិទាំង ៤ (កើតក្នុងភូមិ៣០ វៀរអសញ្ញីភូមិ)

៦-ដោយវត្ថុ ចេតសិក ៦ (វៀរវេទនា) កើតបានទាំង ៦ វត្ថុ; សុខ ទុក្ខ កើតត្រង់កាយវត្ថុ ; ទោមនស្ស សោមនស្ស កើតត្រង់ហទយវត្ថុ; ឧបេក្ខា កើតបាន ៥ វត្ថុ (វៀរកាយវត្ថុ)

៧-ដោយហេតុ ចេតសិក ៧ ជានហេតុ

៨-ដោយសោភណ ចេតសិក ៧ ជាសោភណក៏មាន អសោភណក៏មាន

៩-ដោយលោក ចេតសិក ៧ ជាលោកិយក៏មាន លោកុត្តរក៏មាន ។

អធិប្បាយបកិណ្ណកចេតសិក៦

១-វិតក្កចេតសិក

វិតក្ក មានវចនត្ថៈថា-

អារម្មណំ វិតក្កេតិ សម្បយុត្តធម្មេ អភិនិរោបេតីតិ = វិតក្កោ ធម៌ណា រមែងត្រិះរិះ(ទឹក)ដល់អារម្មណ៍ គឺ លើកសម្បយុត្តធម៌ឡើងកាន់អារម្មណ៍ ព្រោះហេតុនោះ ធម៌នោះ ឈ្មោះថា **វិតក្កៈ** ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់វិតក្កៈ

១-អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនលក្ខណោ មានការលើកចិត្តឡើងកាន់អារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ

២-អាហននបរិយាហននរសោ មានការធ្វើចិត្តឱ្យប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍រឿយៗ ជាកិច្ច

៣-អានយនបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការនាំចិត្តមកក្នុងអារម្មណ៍ ជាផល

៤-អាបាថវិសយបទដ្ឋានោ មានអារម្មណ៍ក្នុងវិថី ជាហេតុជិត ។

២-វិចារចេតសិក

វិចារ មានវចនត្ថៈថា ៖

អារម្មណេ តេន ធម្មេន ចិត្តំ វិចារតីតិ = វិចារោ *ចិត្តរមែងត្រាច់ទៅក្នុងអារម្មណ៍ ដោយធម៌នោះ ព្រោះហេតុនោះ ធម៌នោះ ឈ្មោះថា វិចារៈ ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់វិចារៈ

១-អារម្មណានុមជ្ជនលក្ខណោ *មានការពិចារណាក្នុងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ*

២-តត្ថ សហជាតានុយោជនរសោ *មានការតាមប្រកបសហជាតធម៌ទុក ក្នុងអារម្មណ៍ ជាកិច្ច*

៣-ចិត្តានុបពន្ធបច្ចុប្បដ្ឋានោ *មានការចងចិត្តទុកក្នុងអារម្មណ៍ ជាផល*

៤-អារម្មណបទដ្ឋានោ *មានអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។*

៣-អធិមោក្ខចេតសិក

អធិមោក្ខ *មានវចនត្ថៈថា ៖*

អធិមុច្ចនំ = អធិមោក្ខោ *ការបង្អោនចិត្តទៅ ឈ្មោះថា អធិមោក្ខៈ*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់អធិមោក្ខៈ

១-សន្និដ្ឋានលក្ខណោ *មានការយល់ជាក់ ដាក់ចិត្តស៊ប់(សន្និដ្ឋាន) ជាលក្ខណៈ គប្បីឃើញដូចសសរខឿន ព្រោះមិនញាប់ញ័រក្នុងអារម្មណ៍*

២-អសំសប្បនរសោ *មានការមិនសង្ស័យ ជាកិច្ច*

៣-និច្ឆយបច្ចុប្បដ្ឋានោ *មានការចុះចិត្តស៊ប់ ជាផល*

៤-សន្និដ្ឋេយ្យធម្មបទដ្ឋានោ *មានធម៌ដែលគប្បីយល់ឃើញស៊ប់ ជាហេតុជិត ។*

អធិមោក្ខៈ នេះ ជាបដិបក្ខចំពោះវិចិកិច្ឆា ។

៤-វីរិយចេតសិក

វីរិយ *មានវចនត្ថៈថា* **វីរានំ ភាវោ កម្មំ វា វិធិនា ឦរយិតព្វំ បវត្តេតព្វន្តិ វា = វីរិយំ ឧស្សាហោ** *ភាវៈឬការងាររបស់អ្នកក្លាហាន ឈ្មោះថា វីរិយៈ, មួយទៀត ធម្មជាតណា ដែលបុគ្គលគប្បីឱ្យដំណើរទៅ គប្បីឱ្យប្រព្រឹត្តទៅ ដោយវិធី(ការទ្រទ្រង់ទុកវិសេស) ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតនោះ ឈ្មោះថា វីរិយៈ បានដល់ សេចក្ដីព្យាយាម ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់វីរិយៈ

១-ឧស្សាហនលក្ខណំ	*មានការឧស្សាហ៍ ជាលក្ខណៈ*
២-សហជាតានំ ឧបត្ថម្ភនរសំ	*មានការឧបត្ថម្ភដល់សហជាតធម៌ ជាកិច្ច*
៣-អសំសីទនភាវបច្ចុប្បដ្ឋានំ	*មិនមានការរាថយ ជាផល*
៤-សំវេគវត្ថុបទដ្ឋានំ	*មានសំវេគវត្ថុ ជាហេតុជិត ។*

សំវេគវត្ថុ ៨

ហេតុជាទីតាំងនៃសេចក្ដីសង្វេគ ហៅថា **សំវេគវត្ថុ** *មាន ៨ គឺ ការពិចារណាដល់ជាតិទុក្ខ ១ ....ជរាទុក្ខ ១ ....ព្យាធិទុក្ខ ១ ....មរណទុក្ខ ១ ....អបាយិកទុក្ខ ១ ....អតីតវដ្ដមូលកទុក្ខ ១ ...អនាគតវដ្ដមូលកទុក្ខ ១ និងការពិចារណាដល់ទុក្ខ ក្នុងការស្វែងរកអាហារក្នុងបច្ចុប្បន្ន ១ ។*

៥-បីតិចេតសិក

បីតិ *មានវចនត្ថៈថា* **បីនយតិ កាយចិត្តំ តប្បេតិ វឌ្ឍេតីតិ វា = បីតិ** *ធម្មជាតិ ដែលឈ្មោះថា បីតិ ព្រោះអត្ថថា ញុំាងកាយ និងចិត្ត ឱ្យឆ្អែត ឱ្យស្រើបស្រាល ឬញុំាងកាយនិងចិត្តឱ្យចម្រើន ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់បីតិ

១-សម្បិយាយនលក្ខណា	មានការឆ្អែត ជាលក្ខណៈ
២-កាយចិត្តសម្បីណនរសា	មានការធ្វើកាយនិងចិត្តឱ្យឆ្អែត ជាកិច្ច
៣-ឱទគ្យបច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការរីករាយ ជាផល
៤-សេសខន្ធត្តយបទដ្ឋានា	មាននាមខន្ធ ៣ ដែលនៅសល់ ជាហេតុជិត ។

បីតិ ៥ យ៉ាង

១. ខុទ្ទកាបីតិ សេចក្ដីត្រេកអរតិច ត្រឹមព្រឺរោម ព្រឺស្បែក

២. ខណិកាបីតិ សេចក្ដីត្រេកអរមួយខណៈៗ ប្រាកដដូចជាផ្លេកបន្ទោរ

៣. ឱក្កន្តិកាបីតិ សេចក្ដីត្រេកអររឿយៗ មានអាការប្រាកដ ដូចជាទឹករលក បោកខ្ទប់មកត្រើយ

៤. ឧព្វេង្គាបីតិ សេចក្ដីត្រេកអរខ្លាំង អាចញ៉ាំងកាយឱ្យអណ្ដែតឡើង

៥. ផរណាបីតិ សេចក្ដីត្រេកអរធ្វើឱ្យផ្សព្វផ្សាយជ្រួតជ្រាបទូទៅក្នុងកាយ ។

៦-ឆន្ទចេតសិក

ឆន្ទ មានវចនត្ថៈថា **ឆន្ទនំ = ឆន្ទោ** សេចក្ដីពេញចិត្ត ឈ្មោះថា **ឆន្ទៈ** ក៏ឆន្ទៈនេះ មានការប្រាថ្នារូបារម្មណ៍ជាដើម ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឆន្ទៈ

១-កត្តុកម្យតាលក្ខណោ	មានការប្រាថ្នាដើម្បីធ្វើ ជាលក្ខណៈ
២-អារម្មណបរិយេសនរសោ	មានការស្វែងរកអារម្មណ៍ ជាកិច្ច

៣-អត្ថិកតាបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានសេចក្តីត្រូវការអារម្មណ៍ ជាផល

៤-អារម្មណបទដ្ឋានោ មានអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។

បកិណ្ណកចេតសិកទាំង ៦ នេះ ជាសង្ខារក្ខន្ធទាំងអស់ មិនចាំបាច់ចែកដោយន័យផ្សេងៗទេ ព្រោះប្រកបជាមួយ នឹងចិត្តយ៉ាងណា ចេតសិកទាំង ៦ នោះ ក៏ជាយ៉ាងនោះ ។

សម្តែងអញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

អញ្ញសមានា ចេតសិក១៣ ដួង
- សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧
  - ផស្សចេតសិក ១
  - វេទនាចេតសិក ១
  - សញ្ញាចេតសិក ១
  - ចេតនាចេតសិក ១
  - ឯកគ្គតាចេតសិក ១
  - ជីវិតិន្ទ្រិយចេតសិក ១
  - មនសិការចេតសិក ១
- បកិណ្ណកចេតសិក ៦
  - វិតក្កចេតសិក ១
  - វិចារចេតសិក ១
  - អធិមោក្ខចេតសិក ១
  - វីរិយចេតសិក ១
  - បីតិចេតសិក ១
  - ឆន្ទចេតសិក ១

ចប់ អញ្ញសមានាចេតសិក

អធិប្បាយ អកុសលចេតសិក ១៤

អកុសលចេតសិកទាំង ១៤ នេះ ជាចេតសិកផ្នែកអាក្រក់ ជាបាប, កាលប្រកបជាមួយនឹងចិត្ត រមែងធ្វើឱ្យចិត្តសៅហ្មងឱ្យក្ដៅក្រហាយ, អកុសលចេតសិកទាំង ១៤ នេះ ប្រកបបានចំពោះចិត្តជាអកុសល ១២ មិនប្រកបជាមួយអហេតុកចិត្ត ១៨ និងសោភណចិត្តទាំង ៥៩ ឬ ៩១ ទេ ។

អកុសលចេតសិក ១៤ មាន ៥ ន័យ

១-មោចតុក្កៈ បានដល់ ចេតសិក ៤ គឺ មោហៈ អហិរិកៈ អនោត្តប្បៈ ឧទ្ធច្ចៈ
២-លោតិកៈ បានដល់ ចេតសិក ៣ គឺ លោភៈ ទិដ្ឋិ មានៈ
៣-ទោចតុក្កៈ បានដល់ ចេតសិក ៤ គឺ ទោសៈ ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ
៤-ថីទុកៈ បានដល់ ចេតសិក ២ គឺ ថីនៈ មិទ្ធៈ
៥-ឯកវិចិកិច្ឆា បានដល់ ចេតសិក ១ គឺ វិចិកិច្ឆា

មោចតុក្កចេតសិក ៤ តាមដែលពោលនេះ ប្រកបជាមួយអកុសលចិត្ត បានទាំង ១២ ដូច្នោះ មោចតុក្កចេតសិក ទើបឈ្មោះថា **សព្វាកុសលសាធារណ-ចេតសិក** ។

១-មោហចេតសិក

មោហ មានវចនត្ថៈថា **អារម្មណេ មុយ្ហតីតិ = មោហោ អញ្ញាណំ** ធម៌ដែលឈ្មោះថា **មោហៈ** ព្រោះអត្ថថា វង្វេងក្នុងអារម្មណ៍ បានដល់ អញ្ញាណ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មោហៈ

១-អញ្ញាណលក្ខណោ មានការមិនដឹង(សភាវធម៌) តាមសេចក្ដីពិត ជាលក្ខណៈ

២-អារម្មណសភាវច្ឆាទនរសោ មានការបិទបាំងសភាវៈនៃអារម្មណ៍ ជាកិច្ច

៣-អន្ធការបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានទូរភាពងងឹត ជាផល

៤-អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានោ មានអយោនិសោមនសិការៈ ជាហេតុជិត ។

មោហៈ គឺ អវិជ្ជា បានដល់ ការមិនដឹងតាមសេចក្ដីពិត

ក្នុងទីនេះ លោកសម្ដែងដល់សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងធម៌ ៨ យ៉ាង គឺ

១-ទុក្ខេ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងទុក្ខសច្ចៈ

២-ទុក្ខសមុទយេ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងទុក្ខសមុទយសច្ចៈ

៣-ទុក្ខនិរោធេ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងទុក្ខនិរោធសច្ចៈ

៤-ទុក្ខនិរោធគាមិនីបដិបទាយ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងមគ្គសច្ចៈ (ដែលជាផ្លូវនាំឱ្យដល់ទីរលត់ទុក្ខ ១២ កង)

៥-បុព្វន្តេ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងខន្ធ អាយតនៈ ធាតុដែលជាអតីត

៦-អបរន្តេ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងខន្ធ អាយតនៈ ធាតុ ដែលជាអនាគត

៧-បុព្វន្តាបរន្តេ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងខន្ធ អាយតនៈ ធាតុ ដែលជាអតីតនិងអនាគត

៨-ឥទប្បច្ចយតា បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណំ សេចក្ដីមិនដឹងក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទ គឺ មិនដឹងក្នុងធម៌ទាំងឡាយ ដែលអាស្រ័យគ្នាកើតឡើងថា "ធម៌នេះជាបច្ច័យ" ។

២-អហិរិកចេតសិក

អហិរិក មានវចនត្ថៈថា **ន ហិរិយតិ ន លជ្ជិយតីតិ = អហិរិកោ បុគ្គលោ ធម្មសមូហោ វា** : បុគ្គលឬប្រជុំនៃធម៌ ឈ្មោះថា **អហិរិកៈ** ព្រោះអត្ថថា មិនខ្មាស គឺ មិនខ្ពើមសចំពោះបាប ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់អហិរិកៈ

១-កាយទុច្ចរិតាទីហិ អជិគុច្ឆនលក្ខណំ អលជ្ជនលក្ខណំ វា មានការមិនខ្ពើមស ឬមិនខ្មាសទុច្ចរិត មានកាយទុច្ចរិតជាដើម ជាលក្ខណៈ

២-បាបានំ ករណរសំ មានការធ្វើបាប ជាកិច្ច

៣-អសង្កោចនបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការមិនថយចាកបាប ជាផល

៤-អត្តនិ អគារវបទដ្ឋានំ មានការមិនគោរពខ្លួន គឺ មិនខ្មាសដល់ចិត្តខ្លួនឯង ជាហេតុជិត ។

៣-អនោត្តប្បចេតសិក

អនោត្តប្ប មានវិគ្រោះថា **ន ឱត្តប្បតីតិ = អនោត្តប្បំ** ឈ្មោះថា **អនោត្តប្បៈ** ព្រោះអត្ថថា មិនតក់ស្លុតចំពោះបាប ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់អនោត្តប្បៈ

១-អនុត្តាសលក្ខណំ មានការមិនតក់ស្លុត ជាលក្ខណៈ

២-បាបានំ ករណរសំ មានការធ្វើបាប ជាកិច្ច

៣-អសង្កោចនបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការមិនថយចាកបាប ជាផល

៤-បរាគារវបទដ្ឋានំ មានការមិនគោរពអ្នកដទៃ ជាហេតុជិត ។

អហិរិកៈ មានការមិនខ្ពើមកាយទុច្ចរិតជាដើម ដូចជ្រូកមិនខ្ពើមលាមក ចំណែកអនោត្តប្បៈ មានការមិនកោតក្រែងខ្លាចចំពោះកាយទុច្ចរិតជាដើម ដូចសត្វមមាចមិនខ្លាចភ្លើង ។

៤-ឧទ្ធច្ចចេតសិក

ឧទ្ធច្ច មានវចនត្ថៈថា ៖ **ឧទ្ធតស្ស ភាវោ = ឧទ្ធច្ចំ** ភាវៈនៃចិត្តដែលរវើរវាយទៅ (មិនស្ងប់) ឈ្មោះថា **ឧទ្ធច្ចៈ** ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឧទ្ធច្ចៈ

១-អវូបសមនលក្ខណំ មានការមិនចូលទៅស្ងប់ ជាលក្ខណៈ ដូចទឹករញ្ជួយព្រោះខ្យល់បក់ ឬផេះហុយ ព្រោះត្រូវគ្រវែងដោយថ្ម

២-អនវដ្ឋានរសំ មានការមិនតាំងមាំ ជាកិច្ច ដូចទង់បក់ ព្រោះខ្យល់

៣-ភន្តត្តបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការវិលវក់ទៅក្នុងអារម្មណ៍ ជាផល

៤-អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ មានអយោនិសោមនសិការៈ ជាហេតុជិត ។

៥-លោភចេតសិក

លោភ មានវចនត្ថៈថា **លុព្ភតីតិ = លោភោ** ឈ្មោះថា លោភៈ ព្រោះអត្ថថា ចង់បាន ។ លោភនេះ កើតជាមួយនឹងលោភមូលចិត្ត ៨ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់លោភៈ

១-អារម្មណគ្គហណលក្ខណោ មានការកាន់យកអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ដូចស្វាជាប់ជ័រ[១]

---

១. សំយុ. មហា. អដ្ឋបាលិវគ្គ. ៣៨. ២៤/១៩ មានសម្ដែងអំពីស្វាជាប់ជ័រ ។

២-អភិសំគរសោ មានការទាក់ជាប់ក្នុងអារម្មណ៍ ជាកិច្ច ដូចដុំសាច់ដែលដាក់ក្នុងខ្ទះក្តៅ (ដែលអត់ខ្លាញ់)

៣-អបរិច្ចាគបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការមិនលះបង់ ជាផល ដូចសំពត់ប្រឡាក់ប្រេង

៤-សញ្ញោជនិយធម្មេសុ អស្សាទទស្សនបទដ្ឋានោ មានការមើលឃើញតែដែលពេញចិត្តជាដើមក្នុងធម៌ដែលជាអារម្មណ៍របស់សញ្ញោជនៈ ជាហេតុជិត ។

<u>*ក្នុងបរមត្ថទីបនី*</u> *ពោលបរិយាយ (វេវចន) នៃលោភៈ ទុក ១០ យ៉ាង គឺ*

១-តណ្ហា *សេចក្តីចង់* **២-រាគៈ** *តម្រេក,* **៣-កាមៈ** *សេចក្តីប្រាថ្នា*
៤-នន្ទិ *សេចក្តីរីករាយ* **៥-អភិជ្ឈា** *ការសំឡឹងរំពៃ* **៦-ជនេត្តិ** *មេអ្នកឱ្យកើត*
៧-បោនោព្ភវិកា *អ្នកឱ្យកើតក្នុងភពថ្មី* **៨-ឥច្ឆា** *សេចក្តីប្រាថ្នា* **៩-អាសា** *ការប៉ុនប៉ង,* **១០-សញ្ញោជនៈ** *គ្រឿងចង ។*

<u>*ក្នុងអភិធម្មសង្គណី*</u> *មានពាក្យលោភៈ ១០២ គឺ*

រាគោ *តម្រេក,* **សារាគោ** *ការត្រេកអរខ្លាំង,* **អនុនយោ** *ការជាប់ជំពាក់ក្នុងអារម្មណ៍,* **អនុរោធោ** *ការស្រើបស្រាល,* **នន្ទី** *ការរីករាយ,* **នន្ទីរាគោ** *ការរីករាយខ្លាំង,* **ចិត្តស្ស សារាគោ** *តម្រេកខ្លាំងនៃចិត្ត,* **ឥច្ឆា** *សេចក្តីប្រាថ្នា,* **មុច្ឆា** *ការជ្រុលជ្រប់,* **អជ្ឈោសានំ** *ការងប់ងល់,* **គេធោ** *ការពាក់ព័ន្ធ,* **បលិគេធោ** *ការរួបរឹត,* **សង្គោ** *ការជាប់ជំពាក់,* **បង្កោ** *ការលិចចុះ,* **ឯជា** *ធម្មជាតិនាំសត្វឱ្យកើតក្នុងភព,* **មាយា** *មាយា,* **ជនិកា** *ធម្មជាតិបង្កើតសត្វ,* **សញ្ជននី** *ធម្មជាតិឱ្យសត្វប្រកបដោយទុក្ខ,* **សិព្វិនី** *ធម្មជាតិចាក់ស្រេះសត្វទុក,* **ជាលិនី** *បណ្តាញ,* **សរិតា** *ការបង្ហូរ,* **វិសត្តិកា**

ការផ្សាយទៅកាន់អារម្មណ៍ផ្សេងៗ, **សុត្តំ** *ចំណងចងសត្វទុក,* **វិសដា** *ការផ្សាយទៅក្នុងអារម្មណ៍,* **អាយូហិនី** *ធម្មជាតិញ៉ាំងសត្វឱ្យបម្រើន,* **ទុតិយា** *ធម្មជាតិជាគម្រប់ពីរ,* **បណិធិ** *ការតាំងចិត្តទុក,* **ភវនេត្តិ** *ធម្មជាតិនាំសត្វទៅកាន់ភព,* **វនំ** *ធម្មជាតិដូចជាព្រៃ,* **វនថោ** *ដូចជាព្រៃស្បាត,* **សន្ថវោ** *ការមូលមិត្ត,* **សិនេហោ** *សេចក្តីស្រឡាញ់,* **អបេក្ខា** *ការអាឡោះអាល័យ,* **បដិពន្ធុ** *ផៅពង្សតទៅ,* **អាសា** *ការប៉ុនប៉ង,* **អាសិសនា** *ការប្រាថ្នា,* **អាសិសិតត្តំ** *ភាពនៃចិត្តប៉ុនប៉ង,* **រូបាសា** *ការប៉ុនប៉ងរូប,* **សទ្ទាសា** *ប៉ុនប៉ងសំឡេង,* **គន្ធាសា** *ប៉ុនប៉ងក្លិន,* **រសាសា** *ប៉ុនប៉ងរស,* **ផោដ្ឋព្វាសា** *ប៉ុនប៉ងផ្សព្វ,* **លាភាសា** *ប៉ុនប៉ងលាភ,* **ធនាសា** *ប៉ុនប៉ងទ្រព្យ,* **បុត្តាសា** *ប៉ុនប៉ងបុត្រ,* **ជីវិតាសា** *ប៉ុនប៉ងជីវិត,* **ជប្បា** *ធម្មជាតិខ្ចិខ្ចា,* **បជប្បា** *ខ្ចិខ្ចាជ្រុល,* **អភិជប្បា** *ខ្ចិខ្ចាខ្លាំង,* **ជប្បា** *សេចក្តីខ្ចិខ្ចា,* **ជប្បនា** *អាការខ្ចិខ្ចា,* **ជប្បិតត្តំ** *ភាពនៃចិត្តខ្ចិខ្ចា,* **លោលុប្បំ** *ការរុលត្បុល,* **លោលុប្បាយនា** *អាការរុលត្បុល,* **លោលុប្បាយិតត្តំ** *ភាពនៃចិត្តរុលត្បុល,* **បុច្ឆញ្ជិកតា** *ការញាប់ញ័រ,* **សាធុកម្យតា** *ការចង់បានសម្រេចប្រយោជន៍,* **អធម្មរាគោ** *ការត្រេកអរខុសគន្លងធម៌,* **វិសមលោភោ** *ការលោភហួសកំណត់,* **និកន្តិ** *ការត្រេកត្រអាល,* **និកាមនា** *ការចង់បានមិនឈប់,* **បត្ថនា** *ការប្រាថ្នា,* **បិហនា** *សេចក្តីស្រឡាញ់,* **សម្បត្ថនា** *ការប្រាថ្នាព្រម,* **កាមតណ្ហា** *ប្រាថ្នាក្នុងកាម,* **ភវតណ្ហា** *ប្រាថ្នាក្នុងភព,* **វិភវតណ្ហា** *ប្រាថ្នាប្រាសចាកភព,* **រូបតណ្ហា** *ប្រាថ្នាក្នុងរូបភព,* **អរូបតណ្ហា** *ប្រាថ្នាក្នុងអរូបភព,* **និរោធតណ្ហា** *ប្រាថ្នាក្នុងនិរោធ,* **រូបតណ្ហា** *ប្រាថ្នារូប,* **សទ្ទតណ្ហា** *ប្រាថ្នាសំឡេង,* **គន្ធតណ្ហា** *ប្រាថ្នាក្លិន,* **រសតណ្ហា** *ប្រាថ្នារស,*

ផោដ្ឋព្វតណ្ហា *ប្រាថ្នាផស្សៈ*, **ធម្មតណ្ហា** *ប្រាថ្នាធម៌*, **ឱឃោ** *កិលេសដូចជាជំនន់*, **យោគោ** *គ្រឿងប្រកប*, **គន្ថោ** *គ្រឿងចងក្រង*, **ឧបាទានំ** *គ្រឿងប្រកាន់មាំ*, **អាវរណំ** *គ្រឿងរាំងទុកទៅ*, **នីវរណំ** *គ្រឿងរាំងមិនសល់*, **ឆាទនំ** *គ្រឿងបិទបាំង*, **ពន្ធនំ** *គ្រឿងចង*, **ឧបក្កិលេសោ** *គ្រឿងសៅហ្មងខ្លាំង*, **អនុសយោ** *គ្រឿងដេកចាំ*, **បរិយុដ្ឋានំ** *គ្រឿងស្ទាក់ដំណើរ*, **លតា** *តណ្ហាដូចជាវល្លិ*, **វេវិច្ឆំ** *ប្រាថ្នាផ្សេងៗ*, **ទុក្ខមូលំ** *ឫសគល់នៃទុក្ខ*, **ទុក្ខនិទានំ** *ហេតុនៃទុក្ខ*, **ទុក្ខប្បភវោ** *ហេតុជាដែនកើតនៃទុក្ខ*, **មារបាសោ** *អន្ទាក់នៃមារ*, **មារពឡិសំ** *ទុយនៃមារ*, **មារវិសយោ** *អារម្មណ៍នៃមារ*, **តណ្ហានទី** *ស្ទឹងគឺតណ្ហា*, **តណ្ហាជាលំ** *បណ្ដាញគឺតណ្ហា*, **តណ្ហាគទ្ទុលំ** *ខ្នោះគឺតណ្ហា*, **តណ្ហាសមុទ្ទោ** *សមុទ្រគឺតណ្ហា*, **អភិជ្ឈា** *ការសម្លឹងរំពៃ*, **លោភោ** *សេចក្ដីលោភ*, **អកុសលមូលំ** *ជាអកុសលមូល, នេះហៅថា លោភៈ ។*[១]

តណ្ហា *មានវចនត្ថៈថា*

បរិតសតីតិ = តណ្ហា *ឈ្មោះថា តណ្ហា ព្រោះអត្ថថា ចង់*

តណ្ហា *មាន ៣ គឺ*

១-**កាមតណ្ហា** *មានវចនត្ថៈថា*

កាមោ ច សោ តណ្ហា ចាតិ = កាមតណ្ហា *កាមនោះឯង ជាតណ្ហា ទើបឈ្មោះថា* **កាមតណ្ហា** *។*

២-**ភវតណ្ហា** *មានវចនត្ថៈថា*

សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ ហិ រាគោ = ភវតណ្ហាតិ វុច្ចតិ *ពិតមែន សេចក្ដី*

---

១. អភិ. សង្គ. ហេតុគោច្ឆក. ៧៩. ១៩១/១៤១ ។

ត្រេកអរកើតព្រមនឹងសេចក្តីយល់ខុសថា ទៀង ហៅថា **ភវតណ្ហា** ។

៣-**វិភវតណ្ហា** មានវចនត្ថៈថា

ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ ហិ រាគោ = វិភវតណ្ហាតិ វុច្ចតិ ពិតមែន សេចក្តីត្រេកអរ កើតព្រមនឹងសេចក្តីយល់ខុសថា ដាច់សូន្យ ហៅថា **វិភវតណ្ហា** ។

៦-ទិដ្ឋិចេតសិក

ទិដ្ឋិ មានវចនត្ថៈថា **ទស្សនំ = ទិដ្ឋិ** សេចក្តីយល់ឃើញ ឈ្មោះថា ទិដ្ឋិ ។

ក្នុងអភិធម្មត្ថវិភាវិនីដីកា អធិប្បាយថា

ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ មិច្ឆាភិនិវេសលក្ខណា = ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិ មានលក្ខណៈប្រកាន់ក្នុងវត្ថុដែលខុសថា "វត្ថុនេះប៉ុណ្ណោះពិត វត្ថុដទៃទទេ" ដូច្នេះ, បានដល់ ទិដ្ឋិ ៦២ យ៉ាង ។

ទិដ្ឋិ ២ យ៉ាង

១-សាមញ្ញទិដ្ឋិ បានដល់ សក្កាយទិដ្ឋិដែលមានសេចក្តីយល់ខុសចាកពីបរមត្ថថា "ជាមនុស្ស ជាសត្វ ជាអត្តា" ។

ទិដ្ឋិនេះ មានទូទៅដល់បុថុជ្ជន វៀរព្រះអរិយៈប៉ុណ្ណោះ ទើបហៅថា សាមញ្ញទិដ្ឋិ ។

២-ទិដ្ឋិវិសេស បានដល់ ទិដ្ឋិ ៦២ វៀរសក្កាយទិដ្ឋិ ព្រោះទិដ្ឋិនេះ មានដល់មនុស្សពួកខ្លះ និងឱកាសខ្លះ ដូចនិយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ ៣ គឺ នត្ថិកទិដ្ឋិ ១ អហេតុកទិដ្ឋិ ១ និងអកិរិយទិដ្ឋិ ១ ។

ក្នុងអដ្ឋសាលិនី អធិប្បាយទុកថា

១-**ទិដ្ឋិ** ឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិគតៈ** សេចក្ដីឃើញខុស ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទិដ្ឋិ ៦២ យ៉ាង

២-**ទិដ្ឋិនោះឯង** ឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិគហនៈ** សាំញ៉ាំគឺទិដ្ឋិ ព្រោះការឈានកន្លងបាន ដោយលំបាក ដូចព្រៃស្កុក

៣-**ទិដ្ឋិនោះឯង** ឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិកន្តារ** កន្តារៈគឺទិដ្ឋិ ព្រោះជាផ្លូវគួរគេវៀស មានភ័យចំពោះមុខ ដូចផ្លូវដែលមានភ័យអំពីចោរ ភ័យអំពីសត្វកាច ភ័យអំពីកាលខ្វាច់ ភ័យអំពីទឹកជនលិច និងភ័យអំពីអត់បាយ

៤-ដែលឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិវិសូកាយិកៈ** ចម្រូងគឺទិដ្ឋិ ព្រោះជំទាស់ចំពោះសម្មាទិដ្ឋិ

៥-ដែលឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតៈ** សេចក្ដីស្ទុះស្ទាគឺទិដ្ឋិ ព្រោះប្រែប្រួល គឺ ពេលខ្លះ កាន់យកថា ទៀង ពេលខ្លះកាន់យកថា ដាច់សូន្យ

៦-ដែលឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិសំយោជនៈ** ធម្មជាតិជាគ្រឿងប្រកបគឺទិដ្ឋិ ព្រោះជាគ្រឿងចង

៧-ដែលឈ្មោះថា **គាហៈ** ការចាប់ប្រកាន់ ព្រោះកាន់អារម្មណ៍ទុកមាំ

៨-ដែលឈ្មោះថា **បតិដ្ឋាហៈ** ការប្រកាន់មាំ ព្រោះជាពាហៈដែលមានកម្លាំង

៩-ដែលឈ្មោះថា **អភិនិវេសៈ** ការតាំងមាំ ព្រោះប្រកាន់មាំក្នុងខ្លួន និងរបស់ ជាប់ដោយខ្លួនថា ជារបស់ទៀង យឺនយូរ

១០-ដែលឈ្មោះថា **បរាមាសៈ** ការស្ទាបអង្អែល ព្រោះឈានកន្លងសភាវៈ កាន់យកដោយប្រការដទៃ ដោយអំណាចនៃសេចក្ដីទៀងជាដើម

១១-ដែលឈ្មោះថា **កុម្មគ្គៈ** ផ្លូវអាក្រក់ ព្រោះជាផ្លូវអបាយ ដែលបណ្ឌិតខ្ពើម

១២-ដែលឈ្មោះថា **មិច្ឆាបថៈ** គន្លងខុស ព្រោះមិនមែនផ្លូវនៃសេចក្ដីពិត

១៣-ដែលឈ្មោះថា **មិច្ឆត្តៈ** សេចក្ដីខុស ព្រោះជាសភាពខុស ដូចមនុស្សវង្វេងផ្លូវ

១៤-ដែលឈ្មោះថា **តិត្ថាយតនៈ** ធម្មជាតិជាកំណើតនៃសេចក្ដីវិនាស គឺលទ្ធិដូចជាកំពង់សម្រាប់ឆ្លង ព្រោះជាអណ្ដូងកើត និងជាទីអាស្រ័យកើតឡើងនៃពួកតិរ្ថិយ

១៥-ដែលឈ្មោះថា **វិបរិយេសគ្គាហៈ** ការប្រកាន់ព្រោះស្វែងរកខុស ព្រោះកាន់យកសភាវៈដោយត្រិះរិះ ខុសចាកសេចក្ដីពិត ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ទិដ្ឋិ

១-អយោនិសោ អភិនិវេសលក្ខណា មានការប្រកាន់ទុក ដោយមិនត្រូវទំនងជាលក្ខណៈ ។

២-បរាមាសរសា មានការប្រកាន់ដោយខុសពីសភាវៈ ជាកិច្ច

៣-មិច្ឆាភិនិវេសនបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការប្រកាន់មាំ ក្នុងផ្លូវខុស ជាផល

៤-អរិយានំ អទស្សនកាមតាទិ បទដ្ឋានា មានការមិនចង់ឃើញព្រះអរិយៈជាដើមជាហេតុជិត ។

៧-មានចេតសិក

មាន មានវចនត្ថៈថា **សេយ្យោហមស្មីតិ អាទិនា មញ្ញតីតិ = មានោ** ឈ្មោះថា មានៈ ព្រោះអត្ថថា សំគាល់ខ្លួន ដោយលក្ខណៈ មានជាដើមថា "យើងជាអ្នកប្រសើរជាងគេ" ដូច្នេះ ។

មានះ ២ យ៉ាង

មានះ ដែលព្រះសោតាបន្នលះ ហៅថា **អយាថាវមានះ** មាន ៦ គឺ

១-ល្អជាងគេ សំគាល់ខ្លួនថា ស្មើគេ

២-ល្អជាងគេ សំគាល់ខ្លួនថា ទាបជាងគេ

៣-ស្មើគេ សំគាល់ខ្លួនថា ល្អជាងគេ

៤-ស្មើគេ សំគាល់ខ្លួនថា ទាបជាងគេ

៥-ទាបជាងគេ សំគាល់ខ្លួនថា ល្អជាងគេ

៦-ទាបជាងគេ សំគាល់ខ្លួនថា ស្មើគេ ។

មានះ ដែលព្រះអរហន្តលះ ហៅថា **យាថាវមានះ** មាន ៣ គឺ

១-ល្អជាងគេ សំគាល់ថា ល្អជាងគេ

២-ស្មើគេ សំគាល់ថា ស្មើគេ

៣-ទាបជាងគេ សំគាល់ថា ទាបជាងគេ

<u>ក្នុងខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គ</u> សម្ដែងនូវមានះ ៣ យ៉ាង គឺ

ល្អជាងគេ ១ ស្មើគេ ១ និងទាបជាងគេ ១ យ៉ាងណាមួយ អាស្រ័យជាតិមានជាតិក្សត្រជាដើម អាស្រ័យគោត្រដែលខ្ពស់ មានគោត្តមគោត្រជាដើម អាស្រ័យត្រកូលធំ អាស្រ័យរូបរាង អាស្រ័យទ្រព្យ អាស្រ័យកាពជាធំ អាស្រ័យនាទីការងារ អាស្រ័យសិល្បៈ អាស្រ័យការសិក្សា និងអាស្រ័យបដិភាណៈកើតឡើង ។

វចនានុក្រមខ្មែរ ជួន-ណាត ទំព័រ ៨៨២ សរសេរ មានះ គឺអានថា "មានាស់"

មួយទៀត មានះ មានបរិយាយ (វេវចនៈ) លោកពោលទុកយ៉ាងនេះថា ៖

១- ឈ្មោះថា **អតិមានះ** សេចក្ដីមើលងាយដោយជាតិជាដើម

២- ឈ្មោះថា **មានាតិមានះ** សេចក្ដីធ្វើឯកច្រើន

៣- ឈ្មោះថា **ឱមានះ** ការប្រកាន់ដ៏ថោកទាប

៤- ឈ្មោះថា **អធិមានះ** សំគាល់ថា សម្រេចធម៌វិសេស

៥- ឈ្មោះថា **អស្មិមានះ** សំគាល់ថា មានអត្តា

៦- ឈ្មោះថា **មិច្ឆាមានះ** សំគាល់ខុស ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មានះ

១-ឧន្នតិលក្ខណោ មានការលើកខ្លួន (អួតខ្លួន) ជាលក្ខណៈ

២-សម្បគ្គហរសោ មានការលើកតម្កើង(សរសើរ) ជាកិច្ច

៣-កេតុកម្យតាបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានសេចក្ដីត្រូវការដូចជាទង់ ជាផល

៤-ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភបទដ្ឋានោ មានលោភៈមិនប្រកបដោយទិដ្ឋិ ជាហេតុជិត ។

៨-ទោសចេតសិក

ទោស មានវចនត្ថៈថា **ទុស្សតីតិ = ទោសោ** ឈ្មោះថា ទោសៈ ព្រោះអត្ថថា ប្រទូសរ៉ាយ ។

ក្នុងវិសុទ្ធិមគ្គ ពោលថា **ទុស្សន្តិ តេន សយំ វា ទុស្សតិ ទុស្សនមត្តមេវ វា តន្តិ = ទោសោ** ឈ្មោះថា ទោសៈ ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុប្រទូសរ៉ាយសត្វ ឬឈ្មោះថា ទោសៈ ព្រោះអត្ថថា ប្រទូសរ៉ាយខ្លួនឯង, ឬថា ត្រឹមតែប្រទូសរ៉ាយ

ប៉ុណ្ណោះ ក៏ឈ្មោះថា ទោសៈ ។

ទោសៈ គប្បីឃើញដូចទឹកមូត្រស្អុយលាយដោយថ្នាំពិស

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ទោសៈ

១-ចណ្ឌិកលក្ខណោ មានការកាច ជាលក្ខណៈ ដូចអាសិរពិសដែលត្រូវគេវាយ

២-វិសប្បនរសោ មានការសោបសេល ជាកិច្ច ដូចថ្នាំពិសជ្រាបចូល

វា អត្តនោ និស្សយទហនរសោ ឬដុតបំផ្លាញទីនៅរបស់ខ្លួន ជាកិច្ច ដូចភ្លើងឆេះព្រៃ

៣-ទុស្សនបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការប្រទូសរ៉ាយ ជាផល ដូចសត្រូវបានឱកាស

៤-អាឃាតវត្ថុបទដ្ឋានោ មានអាឃាតវត្ថុ ជាហេតុជិត ។

<u>ក្នុងធម្មសង្គណី</u> ពោលអំពីទោសៈជាអាឃាត គឺ

[អាឃាតវត្ថុ ១០]

១. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ បានប្រព្រឹត្តនូវអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់អាត្មាអញ

២. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ កំពុងប្រព្រឹត្តនូវអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់អាត្មាអញ

៣. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ នឹងប្រព្រឹត្តនូវអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់អាត្មាអញ

៤. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ បានប្រព្រឹត្តនូវអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គលជាទីស្រឡាញ់ ជាទីពេញចិត្តរបស់អាត្មាអញ

៥. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ កំពុងប្រព្រឹត្តនូវអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គលជាទីស្រឡាញ់ ជាទីពេញចិត្តរបស់អាត្មាអញ

៦. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ នឹងប្រព្រឹត្តនូវអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គល

ជាទីស្រឡាញ់ ជាទីពេញចិត្តរបស់អាត្មាអញ

៧. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ បានប្រព្រឹត្តនូវអំពើជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គល មិនជាទីស្រឡាញ់ មិនជាទីពេញចិត្តរបស់អាត្មាអញ

៨. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះកំពុងប្រព្រឹត្តនូវអំពើជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គល មិនជាទីស្រឡាញ់ មិនជាទីពេញចិត្តរបស់អាត្មាអញ

៩. គំនុំកើតឡើងថា ជនឯណោះ នឹងប្រព្រឹត្តនូវអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គល មិនជាទីស្រឡាញ់ មិនជាទីពេញចិត្តរបស់អាត្មាអញ

១០. សេចក្ដីក្រោធកើតឡើងក្នុងទីមិនគួរ ដូចពេលដែលដើរជំពប់ ឬ ជាន់បន្លា ជាដើម ។[1]

(ក្នុងឥតិវុត្តក អដ្ឋកថា ទោសសូត្រទី ២ មានអាឃាតវត្ថុ ១៩)

ប្រភេទរបស់ទោសៈ[2]

ចិត្តស្ស អាឃាតោ : ការគុំកួននៃចិត្ត	បដិឃាតោ : ការគុំកួនតប
បដិឃំ : សេចក្ដីថ្នាំងថ្នាក់	បដិវិរោធោ : ការខឹងតប,
កោបោ : ការខឹងញាប់ញ័រ	បកោបោ : ការក្រោធខ្លាំង
សម្បកោបោ : ការក្រោធញាប់ញ័រ	ទោសោ : ការប្រទូស្ត
បទោសោ : ការប្រទូស្តតប	សម្បទោសោ : ការប្រទូស្តគ្រប់យ៉ាង
ចិត្តស្ស ព្យាបត្តិ : ការខូចចិត្ត	មនោបទោសោ : ការប្រទូស្តនៃចិត្ត

១.២. អភិ. សង្គ. ៧៩. ១៩១/១៩២-៣ ។

កោធោ : ការក្រោធ *កុជ្ឈនា : ការខឹង*

កុជ្ឈិតត្តំ *: ភាពនៃចិត្តខឹង,* **ទោសោ** *: សេចក្តីប្រទូស្ត*

ទុស្សនា *: អាការប្រទូស្ត* **ទុស្សិតត្តំ** *: ភាពនៃចិត្តប្រទូស្ត*

ព្យាបត្តិ *: សេចក្តីវិនាស* **ព្យាបជ្ជនា** *: អាការវិនាស*

ព្យាបជ្ជិតត្តំ *: ភាពនៃចិត្តវិនាស* **វិរោធោ** *: ការខឹង*

បដិវិរោធោ *: ការខឹងតប* **ចណ្ឌិក្កំ** *: ភាពនៃចិត្តកាច*

អសុរោបោ *: ការពោលពាក្យអសុរោះ* **អនត្តមនតា ចិត្តស្ស** *: ការតូចចិត្ត ; នេះហៅថា ទោសៈ ។*

៩-ឥស្សាចេតសិក

ឥស្សា *មានវចនត្ថៈថា* **ឥស្សតីតិ = ឥស្សា** *ឈ្មោះថា ឥស្សា ព្រោះប្រស្សា ។ ឥស្សានេះ ច្រណែនគ្នា មិនឱ្យអ្នកដទៃបានលាភៈ សក្ការៈ សេចក្តីគោរព សេចក្តីរាប់អាន និងការបូជាជាដើម ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឥស្សា

១-បរសម្បត្តីនំ ឧស្សូយនលក្ខណា *មានការច្រណែនសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ*

២-តត្ថេវ អនភិរតិរសា *មានការមិនត្រេកអរក្នុងសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាកិច្ច*

៣-វិមុខភាវបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានការបែរមុខចេញ ជាផល*

៤-បរសម្បត្តិបទដ្ឋានា *មានសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាហេតុជិត ។*

១០-មច្ឆរិយចេតសិក

មច្ឆរិយ មានវចនត្ថៈថា ៖

មច្ឆេរស្ស ភាវោ = មច្ឆរិយំ ភាវៈនៃបុគ្គលអ្នកកំណាញ់ ឈ្មោះថា មច្ឆរិយៈ

យោជនា អធិប្បាយថា

ធម្មជាតិដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអាការថា "សេចក្តីអស្ចារ្យនេះ ចូរកុំមានដល់ពួកជនដទៃ សេចក្តីអស្ចារ្យនេះ ចូរមានដល់យើងប៉ុណ្ណោះ" ដូច្នេះ ឈ្មោះថា មច្ឆរិយៈ ។

បណ្ឌិតគប្បីឃើញមច្ឆរិយៈថា ជាសេចក្តីពិការរបស់ចិត្ត ។

មច្ឆរិយៈ ៥ យ៉ាង

១-អាវាសមច្ឆរិយំ សេចក្តីកំណាញ់អាវាស

២-កុលមច្ឆរិយំ សេចក្តីកំណាញ់ត្រកូល

៣-លាភមច្ឆរិយំ សេចក្តីកំណាញ់លាភ

៤-វណ្ណមច្ឆរិយំ សេចក្តីកំណាញ់វណ្ណៈ

៥-ធម្មមច្ឆរិយំ សេចក្តីកំណាញ់ធម៌ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មច្ឆរិយៈ

១-លទ្ធានំ វា លភិតព្វានំ អត្តនោ សម្បត្តីនំ និគូហណលក្ខណំ មានការបិទបាំងសម្បត្តិរបស់ខ្លួនដែលបានហើយ ឬដែលគួរបាន ជាលក្ខណៈ

២-តាសំយេវ បរេហិ សាធារណភាវអក្ខមនរសំ មានការមិនពេញចិត្តដែលសម្បត្តិ

របស់ខ្លួនទៅជាសាធារណៈដល់ជនដទៃ ជាកិច្ច

៣-សំកោចនបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការក្រួញមុខ ជាផល

៤-អត្តនោ សម្បត្តិបទដ្ឋានំ មានសម្បត្តិរបស់ខ្លួន ជាហេតុជិត ។

១១-កុក្កុច្ចចេតសិក

កុក្កុច្ច មានវចនត្ថៈថា **កុកតស្ស ភាវោ បវត្តនិមិត្តំ = កុក្កុច្ចំ** ភាវៈ គឺនិមិត្ត ជាទីប្រព្រឹត្តទៅនៃកម្មដែលបណ្ឌិតស្អប់ ឈ្មោះថា កុក្កុច្ចៈ ។

កុក្កុច្ចៈនេះ ជាកង្វល់ចិត្ត ដោយប្រារព្ធកម្ម គឺទុច្ចរិតដែលធ្វើហើយនិងសុចរិតដែលមិនបានធ្វើ, ជាកម្មដែលបណ្ឌិតស្អប់ ។

គប្បីឃើញកុក្កុច្ចៈនេះ ដូចមនុស្សជាទាសៈ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់កុក្កុច្ចៈ

១-បច្ឆានុតាបនលក្ខណំ មានការក្តៅក្រហាយចិត្តរឿយៗជាខាងក្រោយ ជាលក្ខណៈ

២-កតាកតានុសោចនរសំ មានការសោកសៅរឿយៗក្នុងបាបដែលធ្វើហើយ និងបុណ្យនៅមិនទាន់បានធ្វើ ជាកិច្ច

៣-វិប្បដិសារបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការស្តាយក្រោយ ជាផល

៤-កតាកតបទដ្ឋានំ មានបាបដែលធ្វើហើយនិងបុណ្យដែលមិនទាន់បានធ្វើ ជាហេតុជិត ។

១២-ថីនចេតសិក

ថីន *មានវចនត្ថៈថា* **ថីនតា = ថីនំ** *សេចក្ដីរួញរា ឈ្មោះថា ថីនៈ ។*

ក៏ថីនៈនេះ គប្បីឃើញថា ជាធម៌បៀតបៀនចិត្ត ឱ្យថយចាកអារម្មណ៍ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ថីនៈ

១-អនុស្សាហនលក្ខណំ *មានការមិនឧស្សាហ៍ ជាលក្ខណៈ*

២-វិរិយវិនោទនរសំ *មានការកំចាត់ការព្យាយាម ជាកិច្ច*

៣-សំសីទនបច្ចុប្បដ្ឋានំ *មានការលិចចុះ ជាផល*

៤-អរតិវិជម្ភិកាទីសុ អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ *មិនមានយោនិសោ-មនសិការៈ ក្នុងអរតិ និងក្នុងសេចក្ដីកាវែកជាដើម ជាហេតុជិត ។*

១៣-មិទ្ធចេតសិក

មិទ្ធ *មានវចនត្ថៈថា* **មិជ្ឈនតា = មិទ្ធំ** *សេចក្ដីថា សេចក្ដីងោកងុយ ឈ្មោះថា មិទ្ធៈ ។*

មិទ្ធៈនេះ ជាធម៌បៀតបៀនចេតសិកឱ្យថយចាកពីអារម្មណ៍ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មិទ្ធៈ

១-អកម្មញ្ញតា លក្ខណំ *មានភាពមិនគួរដល់ការងារ ជាលក្ខណៈ*

២-ឱនហនរសំ *មានការបិទបាំងសហជាតធម៌ ជាកិច្ច*

៣-លីនតាបច្ចុប្បដ្ឋានំ *មានការរេចយ ចាលចាញ់ ជាផល*

៤-អរតិវិជម្ភិកាទីសុ អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ *មានអយោនិសោមនសិការៈ ក្នុងអរតិ និងក្នុងសេចក្ដីងោកងុយជាដើម ជាហេតុជិត ។*

ថីនៈ និង មិទ្ធៈ ចេតសិកទាំង ២ នេះ ប្រកបជាមួយនឹងចិត្តដែលជាសសង្ខារិក ៥ គឺ ក្នុងលោភមូលចិត្ត ៤ និងទោសមូលចិត្ត ១ , ចេតសិកទាំង ២ នេះ កើតរួមគ្នាជានិច្ច ដោយប្រៀបថីនៈ ដូចអណ្តាតភ្លើង មិទ្ធៈ ដូចពន្លឺ កាលភ្លើងធំ ពន្លឺក៏ច្រើន បើភ្លើងតូច ពន្លឺក៏តិចចុះ ។

១៤-វិចិកិច្ឆាចេតសិក

វិចិកិច្ឆាចេតសិក ប្រែថា សេចក្តីសង្ស័យ បានដល់ សេចក្តីសង្ស័យ ៨ យ៉ាង គឺ ១-សង្ស័យក្នុងព្រះពុទ្ធ ២-សង្ស័យក្នុងព្រះធម៌ ៣-សង្ស័យក្នុងព្រះសង្ឃ ៤-សង្ស័យក្នុងសិក្ខា ៥-សង្ស័យក្នុងអតីតធម៌ ៦-សង្ស័យក្នុងអនាគតធម៌ ៧-សង្ស័យក្នុងអតីតនិងអនាគតធម៌ ៨-សង្ស័យក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទ ។

វិចិកិច្ឆា មានវចនត្ថៈថា **វិគតា ចិកិច្ឆាតិ = វិចិកិច្ឆា** ឈ្មោះថា វិចិកិច្ឆា ព្រោះអត្ថថា មានសេចក្តីពិតក្នុងចិត្តទៅប្រាសហើយ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់វិចិកិច្ឆា

១-សំសយលក្ខណា មានការសង្ស័យ ជាលក្ខណៈ

២-កម្បនរសា មានការញាប់ញ័រ ជាកិច្ច

៣-អនិច្ឆយបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការវិនិច្ឆ័យមិនដាច់ ជាផល

៤-អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានា មានអយោនិសោមនសិការៈ ជាហេតុជិត ។

សម្ពន្ធអកុសលចេតសិក ១៤

- អកុសលចេតសិក ១៤
  - មោចតុក្កៈ ៤
    - មោហចេតសិក ១
    - អហិរិកចេតសិក ១
    - អនោត្តប្បចេតសិក ១
    - ឧទ្ធច្ចចេតសិក ១
  - លោតិកៈ ៣
    - លោភចេតសិក ១
    - ទិដ្ឋិចេតសិក ១
    - មានចេតសិក ១
  - ទោចតុក្កៈ ៤
    - ទោសចេតសិក ១
    - ឥស្សាចេតសិក ១
    - មច្ឆរិយចេតសិក ១
    - កុក្កុច្ចចេតសិក ១
  - ថីទុកៈ ២
    - ថីនចេតសិក ១
    - មិទ្ធចេតសិក ១
  - ឯកវិចិកិច្ឆា ១ - វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១

អកុសលចេតសិក ១៤ មាន ៥ ន័យ គឺ

១-មោចតុក្កចេតសិក ៤

២-លោតិកចេតសិក ៣

៣-ទោចតុក្កចេតសិក ៤

៤-ថីទុកចេតសិក ២

៥-វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១

ចប់ អកុសលចេតសិក

សោភណចេតសិក ២៥

សោភណចេតសិក ជាចេតសិកផ្នែកល្អ មិនប្រកបជាមួយនឹងអកុសលចិត្ត ១២ និងអហេតុកចិត្ត ១៨ ទេ គឺប្រកបជាមួយនឹងចិត្តដែលនៅសល់ ៥៩ ឬ ៩១,

បែកចេញជា ៤ ន័យ គឺ

១-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ ២-វិរតិចេតសិក ៣

៣-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ ៤-បញ្ញាចេតសិក ១

អធិប្បាយ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

១-សទ្ធាចេតសិក

សទ្ធា បានដល់ សេចក្តីជឿ សេចក្តីជ្រះថ្លា ក្នុងព្រះពុទ្ធ ក្នុងព្រះធម៌ ក្នុងព្រះសង្ឃ ក្នុងកម្ម ក្នុងផលរបស់កម្ម និងសេចក្តីដែលសត្វមានកម្មជារបស់ខ្លួនៗ ។

សទ្ធា មានវចនត្ថៈថា **សទ្ទហតីតិ = សទ្ធា, ពុទ្ធាទីសុ បសាទោ** ធម្មជាតិណា រមែងជឿ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា សទ្ធា បានដល់សេចក្តីជ្រះថ្លា ក្នុងព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ជាដើម ។

លោកសន្និវាស មានប្រមាណ ៤

១-រូបប្បមាណោ អ្នកកាន់យករូបជាប្រមាណ

២-ឃោសប្បមាណោ អ្នកកាន់យកសំឡេងជាប្រមាណ

៣-លូខប្បមាណោ អ្នកកាន់យកភាពសៅហ្មងជាប្រមាណ

៤-ធម្មប្បមាណោ អ្នកកាន់យកធម៌ជាប្រមាណ ។

ព្រះមានព្រះភាគ កាលទ្រង់មានព្រះជន្មគង់នៅ រមែងជាទីជ្រះថ្លា យ៉ាងក្រៃលែងរបស់លោកសន្និវាសទាំង ៤ នេះ ព្រោះថា អ្នកដែលនិយមក្នុងរូប ឃើញ

ព្រះរូបប្រកបដោយមហាបុរិសលក្ខណៈ ៣២ របស់ព្រះអង្គហើយ រមែងជ្រះថ្លាយ៉ាងក្រៃលែង, អ្នកដែលនិយមក្នុងសំឡេង បានស្តាប់ព្រះសូរសៀងប្រកបដោយអង្គ ៨ ដូចសំឡេងរបស់មហាព្រហ្មហើយ រមែងជ្រះថ្លាយ៉ាងក្រៃលែង, អ្នកដែលនិយមក្នុងការគ្រងសំពត់ដែលសៅហ្មង ឃើញសំពត់មហាបង្សុកូលចីវររបស់ព្រះអង្គ ដែលបានពីសាកសពរបស់នាងបុណ្ណទាសី ដែលគេនាំមកចោលក្នុងព្រៃខ្មោចហើយ រមែងជ្រះថ្លាយ៉ាងក្រៃលែង, អ្នកដែលនិយមក្នុងគុណធម៌ទាំងឡាយ ក៏គុណធម៌របស់អ្នកដទៃដែលនឹងស្មើដោយគុណ មានសីលាទិគុណជាដើមរបស់ព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ រមែងមិនមានទេ ។

ចែកសត្វទាំងអស់ចេញជាបីចំណែក ពីរចំណែកកាន់យករូបជាប្រមាណ មួយចំណែកមិនកាន់យករូបជាប្រមាណ ។ ចែកសត្វទាំងអស់ចេញជាប្រាំចំណែក បួនចំណែកកាន់យកសំឡេងគឹកកងជាប្រមាណ មួយចំណែកមិនកាន់យកសំឡេងគឹកកងជាប្រមាណ ។ ចែកសត្វទាំងអស់ចេញជាដប់ចំណែក ប្រាំបួនចំណែកកាន់យកសេចក្តីសៅហ្មងជាប្រមាណ មួយចំណែកមិនកាន់យកសេចក្តីសៅហ្មងជាប្រមាណ ។ កាលចែកសត្វទាំងអស់ចេញជាមួយសែនចំណែក តែមួយចំណែកប៉ុណ្ណោះកាន់យកធម៌ជាប្រមាណ ដែលនៅសល់គប្បីជ្រាបថា មិនកាន់យកធម៌ជាប្រមាណទេ ។[1]

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សទ្ធា

១-សទ្ទហនលក្ខណា មានការជឿ ជាលក្ខណៈ

២-សម្បសាទនរសា មានការធ្វើឱ្យថ្លូរថង់ ជាកិច្ច ដូចកែវមណី ធ្វើទឹកឱ្យថ្លា

៣-អកាលុស្សិយបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនល្អក់កករ ជាផល

---

១. មនោរថបូរណី អដ្ឋកថាអង្គុត្តរនិកាយចតុក្កនិបាត រូបសូត្រ ។

៤-សទ្ទេយ្យវត្ថុបទដ្ឋានា *មានវត្ថុជាទីតាំងនៃសេចក្តីជឿ ជាហេតុជិត ។*

សទ្ធាមានលក្ខណៈ ៣ យ៉ាងទៀត

១-មានការជឿជាលក្ខណៈ ២-មានការជឿមាំជាលក្ខណៈ (ឱកប្បនលក្ខណា) ៣-មានការគ្រាច់ទៅជាលក្ខណៈ (សម្បក្ខន្ទលក្ខណា) ។ ចំពោះហេតុន័យមួយទៀតថា មានសោតាបត្តិយង្គ ជាហេតុជិត ។

២-សតិចេតសិក

សតិ *មានវចនត្ថៈថា :* **សរណំ = សតិ អសម្មោសោ** *សេចក្តីរលឹកឈ្មោះថា សតិ បានដល់ សេចក្តីមិនវង្វេងភ្លេច ។*

មួយទៀត **សរន្តិ ឯតាយ សយំ វា សរតិ សរណមត្តមេវ វា ឯសាតិ = សតិ** *បុគ្គលរមែងរលឹកបាន ដោយធម្មជាតិនោះ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះឈ្មោះថា* **សតិ,** *ឬធម្មជាតិនោះ រមែងរលឹកបានខ្លួនឯង ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា* **សតិ** *ឬថា ធម្មជាតិនោះ ត្រឹមតែជាការរលឹកប៉ុណ្ណោះ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ទើបឈ្មោះថា* **សតិ** *គឺ សេចក្តីរលឹកបាន ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សតិ

១-អបិលាបនលក្ខណា *មានការរលឹកបាន មិនរើរវាយ ជាលក្ខណៈ*

២-អសម្មោសរសា *មានការមិនវង្វេងភ្លេច ជាកិច្ច*

៣-វិសយាភិមុខាភាវបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានការប្រាថ្នាចំពោះអារម្មណ៍ ជាផល*

៤-ថិរសញ្ញាបទដ្ឋានា កាយាទិសតិបទដ្ឋានា វា *មានការចាំប្រាកដ ឬថា មានសតិប្បដ្ឋាន ក្នុងកាយជាដើម ជាហេតុជិត ។*

៣-ហិរិចេតសិក

ហិរិ *មានវចនត្ថៈថា :* **ហិរិយតិ កាយទុច្ចរិតាទីហិ ជិគុច្ឆតីតិ = ហិរិ** *ធម្មជាតិ ដែលឈ្មោះថា* **ហិរិ** *ព្រោះអត្ថថា ខ្មាស គឺរង្កៀសចំពោះទុច្ចរិត មានកាយទុច្ចរិតជាដើម ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ហិរិ

១-បាបតោ ជិគុច្ឆនលក្ខណា *មានការរង្កៀសចំពោះបាប ជាលក្ខណៈ*

២-បាបានំ អករណរសា *មានការមិនធ្វើបាប ជាកិច្ច*

៣-បាបតោ សង្កោចនបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានការថយចាកពីបាប ជាផល*

៤-អត្តគារវបទដ្ឋានា *មានការគោរពខ្លួន ជាហេតុជិត ។*

៤-ឱត្តប្បចេតសិក

ឱត្តប្ប *មានវចនត្ថៈថា* **តេហិយេវ ឱត្តប្បតីតិ = ឱត្តប្បំ** *ធម្មជាតិណា រមែងក្រែងខ្លាចចំពោះទុច្ចរិតទាំងនោះឯង ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា ឱត្តប្បៈ ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឱត្តប្បៈ

១-ឧត្តាសលក្ខណំ *មានការតក់ស្លុត ជាលក្ខណៈ*

២-បាបានំ អករណរសំ *មានការមិនធ្វើបាប ជាកិច្ច*

៣-បាបតោ សង្កោចនបច្ចុប្បដ្ឋានំ *មានការថយចាកបាប ជាផល*

៤-បរគារវបទដ្ឋានំ *មានការគោរពអ្នកដទៃ ជាហេតុជិត ។*

ពិតមែន ហិរិ មានការគោរពខ្លួន ទើបមិនធ្វើបាប ដោយការខ្មាស ដូចស្រីក្រមុំមានត្រកូល រង្កៀស(ខ្ពើម)វត្ថុបដិកូល, ចំណែកឱត្តប្បៈ មានការគោរព

អ្នកដទៃ ទើបមិនហ៊ានធ្វើបាប ព្រោះការក្រែងខ្លាច ដូចស្រីពេស្យា មានការក្រែងខ្លាចអ្នកដទៃ ។

ហិរិ និង ឱត្តប្បនេះ លោកហៅថា លោកបាលធម៌[១] (ធម៌តែងរក្សានូវសត្វលោក) ជាធម៌យ៉ាងស្អប់ មិនរាយមាយ ។

៥-អលោភចេតសិក

អលោភ មានវចនត្ថៈថា : **លោភបដិបក្ខោ = អលោភោ** ធម៌ដែលបដិបក្ខចំពោះលោភៈ ឈ្មោះថា អលោភៈ ។

មួយទៀត **នលុព្ភន្តិ តេន សយំ វា ន លុព្ភតិ អលុព្ភនមត្តមេវ វា តន្តិ = អលោភោ** សត្វទាំងឡាយ មិនលោភដោយធម៌នោះ ហេតុនោះ ធម៌នោះឈ្មោះថា អលោភៈ ឬធម៌ណា ខ្លួនឯងមិនលោភ ធម៌នោះ ក៏ឈ្មោះថា អលោភៈ ឬថា ធម៌នោះ ត្រឹមតែមិនលោភប៉ុណ្ណោះ ក៏ឈ្មោះថា **អលោភៈ** ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់អលោភៈ

១-អលគ្គភាវលក្ខណោ មានការមិនជាប់នៅក្នុងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ដូចដំណក់ទឹក មិនជាប់ក្នុងត្របកផ្កាឈូក

២-អបរិគ្គហរសោ មានការមិនហួងហែង ជាកិច្ច ដូចអ្នកដែលរួចផុតហើយ

៣-អនល្លីនភាវបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការមិនប្រកាន់មាំក្នុងអារម្មណ៍ ជាផល ដូចអ្នកធ្លាក់ទៅក្នុងរណ្ដៅស្មោគគ្រោគ

៤-យោនិសោមនសិការបទដ្ឋានោ មានយោនិសោមនសិការៈ ជាហេតុជិត ។

---

១. អង្គុ. ទុក. កម្មករណវគ្គ. ៤០. ២៥៥/១១៣ ។

៦-អទោសចេតសិក

អទោស *មានវិគ្រោះថា* : **ទោសបដិបក្ខោ = អទោសោ** *ធម៌ដែលបដិបក្ខចំពោះទោសៈ ឈ្មោះថា អទោសៈ ។ ន័យដ៏សេស ដូចអលោភៈ ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់អទោសៈ

១-អចណ្ឌិក្កលក្ខណោ *មានការមិនកាច ជាលក្ខណៈ ដូចមិត្តអ្នកអនុគ្រោះ*
២-អាឃាតវិនយរសោ *មានការកំចាត់អាឃាត ជាកិច្ច*
៣-សោមភាវបច្ចុប្បដ្ឋានោ *មានសេចក្តីត្រជាក់ ជាផល ដូចព្រះចន្ទពេញវង់*
៤-យោនិសោមនសិការបទដ្ឋានោ *មានយោនិសោមនសិការៈ ជាហេតុជិត ។*

៧-តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក

តត្រមជ្ឈត្តតា *មានវិគ្រោះថា* **តេសុ តេសុ ធម្មេសុ មជ្ឈត្តតា = តត្រមជ្ឈត្តតា** *ភាពជាកណ្តាលក្នុងធម៌នោះៗ ឈ្មោះថា តត្រមជ្ឈត្តតា ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់តត្រមជ្ឈត្តតា

១-ចិត្តចេតសិកានំ សមវាហិតលក្ខណា *មានការនាំចិត្តនិងចេតសិកទៅដោយស្មើជានិច្ច ជាលក្ខណៈ*
២-ឩនាធិកតានិវារណរសា *មានការហាមនូវភាពលើសនិងខ្វះ ជាកិច្ច*
៣-មជ្ឈត្តភាវបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានភាពជាកណ្តាល ជាផល*
៤-សម្បយុត្តបទដ្ឋានា *មានសម្បយុត្តធម៌ ជាហេតុជិត ។*

តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិកនេះ មានន័យច្រើន បណ្ឌិតគប្បីឃើញដោយភាពព្រងើយនៃចិត្ត និងចេតសិកទាំងឡាយ ដូចសារថី សម្លឹងមើលព្រងើយៗ នូវសេះអាជានេយ្យដែលរត់ទៅស្មើល្អហើយ ដូច្នោះ ។

យុគលធម៌ ៦ គូ

យុគលធម៌គូទី ១ : **៨-កាយបស្សទ្ធិ ៩-ចិត្តបស្សទ្ធិ**

ពាក្យថា **កាយបស្សទ្ធិ** *បានដល់ ស្ងប់នាមខន្ធ ៣ គឺ វេទនា សញ្ញា សង្ខារក្ខន្ធ, ចិត្តបស្សទ្ធិ បានដល់ ស្ងប់វិញ្ញាណក្ខន្ធ ។*

បស្សទ្ធិ *មានវិចនត្ថៈថា* **កាយស្ស បស្សម្ភនំ = កាយបស្សទ្ធិ** *សេចក្ដីស្ងប់កាយ ឈ្មោះថា កាយបស្សទ្ធិ ។* **ចិត្តស្ស បស្សម្ភនំ = ចិត្តបស្សទ្ធិ** *សេចក្ដីស្ងប់ចិត្ត ឈ្មោះថា ចិត្តបស្សទ្ធិ ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់បស្សទ្ធិ

១-កាយចិត្តានំ ទរថវូបសមលក្ខណា *មានការស្ងប់នាមខន្ធ ៣ និងចិត្តជាលក្ខណៈ*

២-កាយចិត្តទរថនិម្មទ្ទនរសា *មានការកំចាត់ភាពក្ដៅក្រហាយរបស់កាយនិងចិត្ត ជាកិច្ច*

៣-កាយចិត្តានំ អបរិប្ផន្ទន សីតិភាវបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានភាពស្ងប់ ត្រជាក់ មិនក្ដៅផ្សាំនៃនាម ខន្ធ ៣ និងចិត្ត ជាផល*

៤-កាយចិត្តបទដ្ឋានា *មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ។*

យុគលធម៌គូទី ២ : **១០-កាយលហុតា ១១-ចិត្តលហុតា**

លហុតា *មានវិចនត្ថៈថា* **កាយស្ស លហុភាវោ = កាយលហុតា** *សេចក្ដីស្រាលនៃកាយ ឈ្មោះថា កាយលហុតា,* **ចិត្តស្ស លហុភាវោ = ចិត្តលហុតា** *សេចក្ដីស្រាលនៃចិត្ត ឈ្មោះថា ចិត្តលហុតា ។*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់លហុតា

១-កាយចិត្តគរុភាវវូបសមលក្ខណា មានការស្ងប់ភាពធ្ងន់របស់កាយ និងចិត្ត ជាលក្ខណៈ

២-កាយចិត្តគរុភាវនិម្មទ្ទនរសា មានការកំចាត់ភាពធ្ងន់របស់កាយនិងចិត្ត ជាកិច្ច

៣-កាយចិត្តានំ អទន្ធតាបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនយឺតយូររបស់កាយនិងចិត្ត ជាផល

៤-កាយចិត្តបទដ្ឋានា មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ។

យុគលធម៌គូទី ៣ : **១២-កាយមុទុតា ១៣-ចិត្តមុទុតា**

មុទុតា មានវចនត្ថៈថា **កាយស្ស មុទុភាវោ = កាយមុទុតា** ភាពទន់នៃកាយ ឈ្មោះថា កាយមុទុតា ។ **ចិត្តស្ស មុទុភាវោ = ចិត្តមុទុតា** ភាពទន់នៃចិត្ត ឈ្មោះថា ចិត្តមុទុតា ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មុទុតា

១-កាយចិត្តថទ្ធភាវវូបសមលក្ខណា មានការស្ងប់ភាពរឹងរបស់នាមខន្ធ ៣ និងចិត្ត ជាលក្ខណៈ

២-កាយចិត្តថទ្ធភាវនិម្មទ្ទនរសា មានការកំចាត់ភាពរឹងរបស់កាយនិងចិត្ត ជាកិច្ច

៣-អប្បដិឃាតបច្ចុប្បដ្ឋានា មានភាពមិនជំទាស់ ជាផល

៤-កាយចិត្តបទដ្ឋានា មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ។

យុគលធម៌គូទី ៤ : ១៨-កាយកម្មញ្ញតា ១៩-ចិត្តកម្មញ្ញតា

កម្មញ្ញតា មានវចនត្ថៈថា កាយស្ស កម្មញ្ញភាវោ = កាយកម្មញ្ញតា សេចក្ដីគួរដល់ការងារនៃកាយ ឈ្មោះថា កាយកម្មញ្ញតា ។ ចិត្តស្ស កម្មញ្ញភាវោ = ចិត្តកម្មញ្ញតា សេចក្ដីគួរដល់ការងារនៃចិត្ត ឈ្មោះថា ចិត្តកម្មញ្ញតា ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់កម្មញ្ញតា

១-កាយចិត្តានំ អកម្មញ្ញភាវវូបសមលក្ខណា មានការរម្ងាប់កាយនិងចិត្តដែលមិនគួរដល់ការងារ ជាលក្ខណៈ

២-កាយចិត្តាកម្មញ្ញភាវនិម្មទ្ទនរសា មានការកំចាត់ភាពមិនគួរដល់ការងាររបស់កាយ និងចិត្ត ជាកិច្ច

៣-កាយចិត្តានំ អារម្មណករណសម្បត្តិបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការដល់ព្រមក្នុងការធ្វើអារម្មណ៍ឱ្យកាយនិងចិត្ត ជាផល

៤-កាយចិត្តបទដ្ឋានា មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ។

យុគលធម៌គូទី ៥ : ១៦-កាយបាគុញ្ញតា ១៧-ចិត្តបាគុញ្ញតា

បាគុញ្ញតា មានវចនត្ថៈថា : **កាយស្ស បាគុញ្ញភាវោ = កាយបាគុញ្ញតា** ការស្ទាត់ជំនាញនៃកាយ ឈ្មោះថា កាយបាគុញ្ញតា ។

ចិត្តស្ស បាគុញ្ញភាវោ = ចិត្តបាគុញ្ញតា ការស្ទាត់ជំនាញនៃចិត្ត ឈ្មោះថា ចិត្តបាគុញ្ញតា ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់បាគុញ្ញតា

១-កាយចិត្តានំ គេលញ្ញវូបសមលក្ខណា *មានការស្ងប់ភាពឈឺរបស់កាយនិងចិត្ត ជាលក្ខណៈ*

២-កាយចិត្តគេលញ្ញនិម្មទ្ទនរសា *មានការកំចាត់អាពាធរបស់កាយនិងចិត្ត ជាកិច្ច*

៣-និរាទីនវបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានការប្រាសចាកទោស ជាផល*

៤-កាយចិត្តបទដ្ឋានា *មានទាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ฯ*

យុគលធម៌គូទី ៦ : **១៨-កាយុជុកតា ១៩-ចិត្តុជុកតា**

ឧជុកតា *មានវចនត្ថៈថា* **កាយស្ស ឧជុកភាវោ = កាយុជុកតា** *សេចក្តីត្រង់របស់កាយ ឈ្មោះថា កាយុជុកតា ฯ* **ចិត្តស្ស ឧជុកភាវោ = ចិត្តុជុកតា** *សេចក្តីត្រង់របស់ចិត្ត ឈ្មោះថា ចិត្តុជុកតា ฯ*

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឧជុកតា

១-កាយចិត្តានំ អជ្ជវ លក្ខណា *មានភាពត្រង់នៃកាយ និងចិត្ត ជាលក្ខណៈ*

២-កាយចិត្តកុដិលភាវនិម្មទ្ទនរសា *មានការកំចាត់សេចក្តីមិនត្រង់របស់កាយ និងចិត្ត ជាកិច្ច*

៣-អជិម្ហតាបច្ចុប្បដ្ឋានា *មានភាពត្រង់របស់កាយ និងចិត្ត ជាផល*

៤-កាយចិត្តបទដ្ឋានា *មានទាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ฯ*

យុគលធម៌ ៦ ជាបដិបក្ខចំពោះបាបធម៌

គូទី ១ **បស្សទ្ធិ** ជាបដិបក្ខចំពោះឧទ្ធច្ចៈ

គូទី ២ **លហុតា** ជាបដិបក្ខចំពោះថីនៈ មិទ្ធៈ

គូទី ៣ **មុទុតា** ជាបដិបក្ខចំពោះទិដ្ឋិ មានះ

គូទី ៤ **កម្មញ្ញតា** ជាបដិបក្ខចំពោះនីវរណៈដែលនៅសល់

គូទី ៥ **បាគុញ្ញតា** ជាបដិបក្ខចំពោះការមិនមានសទ្ធា

គូទី ៦ **ឧជុកតា** ជាបដិបក្ខចំពោះមាយា និងសាថេយ្យៈជាដើម ។

វិរតិចេតសិក ៣

១-សម្មាវាចាចេតសិក បានដល់ វាចាប្រពៃ

២-សម្មាកម្មន្តចេតសិក បានដល់ ការងារប្រពៃ

៣-សម្មាអាជីវចេតសិក បានដល់ អាជីវៈប្រពៃ

២០-សម្មាវាចាចេតសិក

សម្មាវាចា មានវចនត្ថៈថា

សម្មា វទន្តិ ឯតាយាតិ = សម្មាវាចា វចីទុច្ចរិតវិរតិ វិរតិ ឈ្មោះថា សម្មាវាចា ព្រោះអត្ថថា ជាគ្រឿងនិយាយដោយប្រពៃនៃបុគ្គល បានដល់ ការវៀរចាកវចីទុច្ចរិត ៤ ។

សម្មាវាចា ៤

១-ចេតនាវៀរចាកការនិយាយកុហក ឆបោក

២-ចេតនាវៀរចាកការនិយាយញុះញង់ បំបែកបំបាក់

៣-ចេតនាវៀរចាកការនិយាយពាក្យអាក្រក់ ជេរប្រទេច

៤-ចេតនាវៀរចាកការនិយាយរោយរាយ ឥតប្រយោជន៍

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សម្មាវាចា

១-វចីទុច្ចរិតវត្ថូនំ អវីតិក្កមលក្ខណា មានការមិនកន្លងវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃវចីទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ

២-វចីទុច្ចរិតវត្ថុតោ សង្កោចនរសា មានការថយចាកវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃវចីទុច្ចរិត ជាកិច្ច

៣-តស្ស អក្រិយបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនធ្វើវចីទុច្ចរិតនោះ ជាផល

៤-សទ្ធាហិរោត្តប្បអប្បិច្ឆតាទិគុណបទដ្ឋានា មានគុណ គឺ សទ្ធា ហិរិ ឱត្តប្បៈ សេចក្ដីប្រាថ្នាតិចជាដើម ជាហេតុជិត ។

២១-សម្មាកម្មន្តចេតសិក

សម្មាកម្មន្ត មានវចនត្ថៈថា : **សម្មា បវត្តោ កម្មន្តោ = សម្មាកម្មន្តោ**

កាយទុច្ចរិតវិរតិ ការងារដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយប្រពៃ ឈ្មោះថា សម្មាកម្មន្តៈ បានដល់ ចេតនាជាគ្រឿងវៀរចាកកាយទុច្ចរិត ។

សម្មាកម្មន្តៈ ៣

១-ចេតនាវៀរចាកការសម្លាប់សត្វ

២-ចេតនាវៀរចាកការលួចទ្រព្យគេ

៣-ចេតនាវៀរចាកការប្រព្រឹត្តិខុសក្នុងកាម

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សម្មាកម្មន្តៈ

១-កាយទុច្ចរិតវត្ថូនំ អវីតិក្កមលក្ខណោ មានការមិនកន្លងវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ

២-កាយទុច្ចរិតវត្ថុតោ សង្កោចនរសោ មានការថយចាកវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ជាកិច្ច

៣-តស្ស អក្រិយបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការមិនធ្វើកាយទុច្ចរិតនោះ ជាផល

៤-សទ្ធាហិរោត្តប្បអប្បិច្ឆតាទិគុណបទដ្ឋានោ មានគុណ គឺ សទ្ធា ហិរិ ឱត្តប្បៈ សេចក្ដីប្រាថ្នាតិចជាដើម ជាហេតុជិត ។

២២-សម្មាអាជីវចេតសិក

សម្មាអាជីវ មានវចនត្ថៈថា : **សម្មា អាជីវន្តិ ឯតេនាតិ = សម្មាអាជីវោ**

មិច្ឆាជីវវិរតិ វិរតិ ឈ្មោះថា សម្មាអាជីវៈ ព្រោះអត្ថថា ជាគ្រឿងចិញ្ចឹមជីវិតដោយប្រពៃនៃសត្វទាំងឡាយ បានដល់ ចេតនាវៀរចាកមិច្ឆាអាជីវៈ ។

សម្មាអាជីវៈ មាន ៧ យ៉ាង គឺ វៀរចាកកាយទុច្ចរិត ៣ វចីទុច្ចរិត ៤ ដែលមានអាជីវៈជាហេតុ, ឬមានច្រើនយ៉ាង ដោយអំណាចនៃការវៀរចាកការកុហក បោកបញ្ឆោតជាដើម ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សម្មាអាជីវៈ

១-តីវិធកាយទុច្ចរិតចតុព្វិធវចីទុច្ចរិតវត្ថូនំ អវីតិក្កមលក្ខណោ មានការមិនកន្លងវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ៣ វចីទុច្ចរិត ៤ ជាលក្ខណៈ

២-តេសំ វត្ថុតោ សង្កោចនរសោ មានការថយចាកវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ៣ និងវចីទុច្ចរិត ៤ ជាកិច្ច ។

៣-តេសំ ទុច្ចរិតានំ អក្រិយបច្ចុបដ្ឋានោ មានការមិនធ្វើទុច្ចរិតនោះ ជាផល

៤-សទ្ធាហិរោត្តប្បាទិគុណបទដ្ឋានោ មានគុណ គឺ សទ្ធា ហិរិ ឱត្តប្បៈជាដើម ជាហេតុជិត ។

អធិប្បាយវិរតិ ៣

ការៈនៃការវៀរចាកបាប ឈ្មោះថា វិរតិចេតនា ឬ ហៅថា វិរតិ មាន ៣ ប្រភេទ គឺ ៖

១-សម្បត្តវិរតិ ២-សមាទានវិរតិ ៣-សមុច្ឆេទវិរតិ

* **សម្បត្តវិរតិ** បានដល់ ការវៀរចាកបាប ដោយអធ្យាស្រ័យរបស់ខ្លួន ដូចក្នុងខណៈដែលកំពុងមានវិរមិតព្វវត្ថុ(វត្ថុត្រូវវៀរ)ប្រាកដចំពោះមុខហើយ ក៏មិនប្រព្រឹត្តកន្លង ។

* **សមាទានវិរតិ** បានដល់ ការវៀរចាកបាប ដោយសមាទាន(ការកាន់យកដោយល្អ) នូវសិក្ខាបទដែលបញ្ញត្តទុក មានសីល ៥ សីល ៨ ជាដើម ។

* **សមុច្ឆេទវិរតិ** បានដល់ ការវៀរចាកបាប ដែលកាត់ផ្តាច់ ដោយអរិយមគ្គ ៕

អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

១-ករុណាចេតសិក ២-មុទិតាចេតសិក

អប្បមញ្ញា មានវចនត្ថៈថា

អប្បមាណេសុ សត្តេសុ ភវតីតិ = អប្បមញ្ញា ធម្មជាតិ ឈ្មោះថា អប្បមញ្ញា ព្រោះអត្ថថា ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងសត្វមិនមានប្រមាណ ។

២៣-ករុណាចេតសិក

ករុណា មានវិគ្រោះថា **បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ ហទយខេទំ ករោតីតិ = ករុណា** : ធម្មជាតិណា កាលសត្វដទៃមានទុក្ខ រមែងធ្វើសេចក្ដីលំបាកចិត្ត ឱ្យសាធុជនទាំងឡាយ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា ករុណា ។[១]

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ករុណា

១-បរទុក្ខាបនយកាមតាលក្ខណា មានសេចក្ដីត្រូវការបំបាត់ទុក្ខអ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ

២-បរទុក្ខាសហនរសា មានការអត់ធន់មិនបានទូវទុក្ខអ្នកដទៃ ជាកិច្ច

៣-អវិហឹសា បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនបៀតបៀន ជាផល

៤-ទុក្ខាភិភូតានំ អនាថភាវទស្សនបទដ្ឋានា មានការឃើញសត្វដែលទុក្ខគ្រប សង្កត់ហើយ មិនមានទីពឹង ជាហេតុជិត ។

---

១. មានពិស្ដារក្នុងយោជនា ។

សម្បត្តិរបស់ករុណាជាដើម

-វិហឹសូបសមោ សម្បត្តិ ករុណាមានការចូលទៅរម្ងាប់សេចក្តីបៀតបៀន ជាសម្បត្តិ,

-សោកសម្ភវោ វិបត្តិ មានការកើតឡើងនៃសេចក្តីសោកជាការវិបត្តិ

-គេហសិតំ ទោមនស្សំ អាសន្នបច្ចត្ថិកា មានការខូចចិត្តដែលអាស្រ័យកាមគុណ ជាសត្រូវជិត,

-វិហឹសា ទូរបច្ចត្ថិកា មានការបៀតបៀនសត្វ ជាសត្រូវឆ្ងាយ ៕

២៤-មុទិតាចេតសិក

មុទិតា មានវិគ្រោះថា **មោទន្តិ ឯតាយាតិ = មុទិតា** បុគ្គលរមែងត្រេកអរ ដោយធម្មជាតិនេះ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា មុទិតា ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មុទិតា

១-បរសម្បត្តិអនុមោទនលក្ខណា មានការសរសើរសម្បត្តិរបស់អ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ

២-អនិស្សាយនរសា មានការមិនច្រណែន ជាកិច្ច

៣-អរតិវិឃាតបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការកំចាត់អរតិ(ការមិនត្រេកអរ) ជាផល

៤-បរសម្បត្តិទស្សនបទដ្ឋានា មានការឃើញសម្បត្តិរបស់សត្វដទៃ ជាហេតុជិត ។

សម្បត្តិរបស់មុទិតាជាដើម

-អរតិវូបសមោ សម្បត្តិ មុទិតា មានការចូលទៅរម្ងាប់អរតិ ជាសម្បត្តិ,

-បហាសសម្ភវោ វិបត្តិ មានសេចក្ដីរីករាយ ជាការវិបត្តិ

-គេហសិតំ សោមនស្សំ អាសន្នបច្ចត្ថិកា មានសោមនស្សដែលអាស្រ័យកាមគុណ ជាសត្រូវជិត,

-អរតិទូរបច្ចត្ថិកា មានការមិនត្រេកអរ ជាសត្រូវឆ្ងាយ ។

អប្បមញ្ញា ៤

អប្បមញ្ញា ៤ គឺ មេត្តា ករុណា មុទិតា ឧបេក្ខា

ក្នុងអធិការនេះ លោកសម្ដែងចំពោះករុណា និងមុទិតា, ចំណែកមេត្តា ក៏គឺ អទោសចេតសិក, និងឧបេក្ខា ក៏គឺ តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិកនុ៎ះឯង, ដោយហេតុនោះ អាចារ្យក្នុងកាលមុន ទើបពោលទុកថា ៖

អព្យាបាទេន មេត្តា ហិ តត្រមជ្ឈត្តតាយ ច
ឧបេក្ខា គហិតា យស្មា តស្មា ន គហិតា ឧភោ ។

ក៏ព្រោះព្រះមានព្រះភាគ ទ្រង់កាន់យកមេត្តាដោយការមិនបៀតបៀន និងឧបេក្ខាដោយតត្រមជ្ឈត្តតា ដូច្នោះ អាចារ្យទាំងឡាយ ទើបមិនកាន់យកក្នុងទីនេះ ។

២៥-បញ្ញិន្ទ្រិយចេតសិក

បញ្ញា មានវិគ្រោះថា-

បជានាតីតិ = បញ្ញា ឈ្មោះថា បញ្ញា ព្រោះអត្ថថា ដឹងទូទៅ គឺ ដឹងអរិយសច្ចៈជាដើម, បញ្ញានុ៎ះឯង ជាឥន្ទ្រិយ ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា បញ្ញិន្ទ្រិយ ។

សញ្ញា វិញ្ញាណ បញ្ញា ផ្សេងគ្នាយ៉ាងណា ?

សញ្ញា ធ្វើនាទីត្រឹមតែចាំ ដោយអំណាចនៃការចាំពណ៌ជាដើមប៉ុណ្ណោះ មិនអាចចាក់ធ្លុះលក្ខណៈ,

វិញ្ញាណ រមែងដឹងអារម្មណ៍ឱ្យសម្រេចដល់ការយល់ចូលចិត្ត ចាក់ធ្លុះលក្ខណៈ[១], តែទោះបីខំខ្វល់ខ្វាយ ក៏មិនអាចសម្រេចមគ្គផលបានឡើយ ។

ចំណែកបញ្ញា រមែងធ្វើកិច្ចបានទាំង ៣ យ៉ាង ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់បញ្ញា

១-ធម្មសភាវបដិវេធលក្ខណា មានការចាក់ធ្លុះសភាវៈនៃធម៌ ជាលក្ខណៈ

២-ធម្មានំ សភាវបដិច្ឆាទកមោហន្ធការវិទ្ធំសនរសា មានការកំចាត់ងងឹត គឺមោហៈដែលបិទបាំងសភាវធម៌ ជាកិច្ច

៣-អសម្មោហបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនវង្វេងភ្លេច ជាផល

៤-សមាធិ តស្សា បទដ្ឋានា មានសមាធិ ជាហេតុជិត ។

ព្រោះព្រះបាលីថា "សមាហិតោ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ យថាភូតំ បជានាតិ : ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ភិក្ខុមានចិត្តតំកល់មាំហើយ រមែងដឹងច្បាស់តាមសេចក្ដីពិត"[២] ។

---

១. អភិធម្មត្ថវិភាវិនី ។ ២. សំយុ. ខន្ធ. នកុលបិតវគ្គ. ៣៣. ២៧/៣៣ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់បញ្ញា (មួយន័យទៀត)

១-យថាភូតបដិវេធលក្ខណា មានការចាក់ធ្លុះធម៌តាមសេចក្ដីពិត ជាលក្ខណៈ

២-វិសយោភាសនរសា មានការធ្វើអារម្មណ៍ឱ្យភ្លឺ ជាកិច្ច

៣-អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា មានការមិនវង្វេងភ្លេច ជាផល

៤-យោនិសោមនសិការបទដ្ឋានា មានយោនិសោមនសិការៈ ជាហេតុជិត

តិហេតុកបដិសន្ធិកតាបទដ្ឋានា វា ឬមានតិហេតុកបដិសន្ធិ ជាហេតុជិត ។

បញ្ញាចេតសិកនេះ កាលកើតឡើង រមែងដឹងទូទៅដល់ធម៌ទាំងដែលជាកុសល អកុសល, ធម៌ដែលគួរសេព ធម៌ដែលមិនគួរសេព, ដឹងធម៌ដែលអាក្រក់ ធម៌ដែលប្រណីត, ធម៌ដែលចូលគ្នាបាន និងធម៌ដែលចូលគ្នាមិនបាន, ដូចពេទ្យអ្នកឆ្លាតអាចផ្សំភេសជ្ជៈគឺថ្នាំ ដែលជាទីសប្បាយដល់អ្នកជម្ងឺជាដើម ដូច្នោះ ។

កម្មស្សកតាបញ្ញា ១០ យ៉ាង

កម្មស្សកតាបញ្ញា បានដល់ បញ្ញាដឹងថា សត្វមានកម្មជារបស់ខ្លួន លោកហៅថា "**ទសវត្ថុសម្មាទិដ្ឋិ**" មានវត្ថុ ១០ គឺ ៖

១-អត្ថិ ទិន្នំ យល់ថា ទានដែលគេឱ្យហើយ មានផល

២-អត្ថិ យិដ្ឋំ យល់ថា ការបូជាធំ មានផល

៣-អត្ថិ ហុតំ យល់ថា ការបូជាតូច មានផល

៤-អត្ថិ សុកតទុក្កតានំ កម្មានំ វិបាកោ យល់ថា ផលវិបាករបស់កម្មដែលគេធ្វើល្អ និងធ្វើអាក្រក់ មាន

៥-អត្ថិ អយំ លោកោ យល់ថា (សត្វដែលមកកើតក្នុង)លោកនេះ មាន

៦-អត្ថិ បរោ លោកោ យល់ថា (សត្វដែលកើតក្នុង)លោកខាងមុខ មាន

៧-អត្ថិ មាតា យល់ថា គុណមាតា មាន

៨-អត្ថិ បិតា យល់ថា គុណបិតា មាន

៩-អត្ថិ សត្តា ឧបបាតិកា យល់ថា ពួកសត្វជាឧបបាតិកកំណើត មាន

១០- អត្ថិ លោកេ សមណព្រាហ្មណា សម្មគ្គតា សម្មាបដិបន្នា យល់ថា ពួកសមណព្រាហ្មណ៍ក្នុងលោក ជាអ្នកប្រព្រឹត្តល្អ ប្រតិបត្តិត្រឹមត្រូវ ដែលធ្វើឱ្យជាក់ច្បាស់នូវលោកនេះ និងលោកខាងមុខ ដោយប្រាជ្ញាដ៏ឧត្តមដោយខ្លួនឯង ហើយសម្តែងបាន មាន ។[១]

សោភណចេតសិក ២៥ នេះ ប្រកបបានតែចំពោះសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ ប៉ុណ្ណោះ មិនប្រកបជាមួយអសោភណ គឺ អកុសលចិត្ត ១២ អហេតុកចិត្ត ១៨ ដូច្នោះ ទើបលោកសម្តែងទុក ៤ ន័យ ។

* <u>ន័យទី ១</u> ចេតសិក ១៩ ឈ្មោះថា សោភណសាធារណចេតសិក គឺ

១.សទ្ធាចេតសិក ២. សតិចេតសិក ៣. ហិរិចេតសិក ៤. ឱត្តប្បចេតសិក ៥. អលោភចេតសិក ៦. អទោសចេតសិក ៧. តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក ៨.៩. កាយ-ចិត្តបស្សទ្ធិចេតសិក ១០.១១. កាយ-ចិត្តលហុតាចេតសិក ១២.១៣. កាយ-ចិត្តមុទុតាចេតសិក ១៤.១៥. កាយ-ចិត្តកម្មញ្ញតាចេតសិក ១៦.១៧. កាយ-ចិត្តបាគុញ្ញតាចេតសិក ១៨.១៩. កាយ-ចិត្តុជុកតាចេតសិក ។

---

១. អភិ. សង្គ. សុត្តន្តិកទុកនិក្ខេប. ៧៩. ៣៧១/២៣៩ ។

* ចេតសិកនេះ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត បានទាំង ៥៩ ឬ ៩១ គឺ ពេលណាដែលសោភណចិត្តទាំង ៥៩ ឬ៩១ ណាមួយកើតឡើង សោភណសាធារណ-ចេតសិកទាំង ១៩ នេះ ត្រូវកើតរួមជាមួយនឹងចិត្តទាំងនោះជានិច្ច មិនវៀរឡើយ, ចេតសិកនេះ ទើបឈ្មោះថា សោភណសាធារណចេតសិក ។

* <u>ន័យទី ២</u> ចេតសិក ៣ ឈ្មោះថា វិរតិចេតសិក គឺ

សម្មាវាចាចេតសិក ១ សម្មាកម្មន្តចេតសិក ១ សម្មាអាជីវចេតសិក ១

+ ចេតសិកនេះ ប្រកបជាមួយនឹងចិត្តបាន ១៦ ឬ ៤៨ គឺ

ប្រកបជាមួយមហាកុសលចិត្ត ៨ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ។

* <u>ន័យទី</u> ៣ ចេតសិក ២ ឈ្មោះថា អប្បមញ្ញាចេតសិក គឺ ករុណាចេតសិក ១ មុទិតាចេតសិក ១, ចេតសិក ២ នេះ ប្រកបជាមួយនឹងចិត្តបាន ២៨ គឺ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ រូបាវចរចិត្ត ១២ (វៀររូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣)

* <u>ន័យទី</u> ៤ បញ្ញាចេតសិក ឬបញ្ញិន្ទ្រិយចេតសិក ប្រកបជាមួយនឹងចិត្តបាន ៤៧ ឬ ៧៩ គឺកាមាវចរសោភណចិត្ត ១២ មហគ្គត ២៧ លោកុត្តរ ៨ ឬ ៤០, ចំណែកលោកុត្តរបញ្ញានោះ ជាបញ្ញាដែលមិនដឹងលោកិយារម្មណ៍ទេ ដឹងតែនិព្វានារម្មណ៍ ដែលជាអារម្មណ៍ផុតចាកការតាក់តែង បានដល់ បញ្ញាដែលនៅក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ។

សម្ដែងបញ្ញាចេតសិក ប្រកបជាមួយនឹងចិត្ត ៧៩

- បញ្ញាចេតសិក
  - លោកិយបញ្ញា ៣៩
    - ក្នុងមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤
    - ក្នុងមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត ៤
    - ក្នុងមហាកិរិយាញាណសម្បយុត្ត ៤
    - ក្នុងមហគ្គតកុសល ៩
    - ក្នុងមហគ្គតវិបាក ៩
    - ក្នុងមហគ្គតកិរិយា ៩
  - លោកុត្តរបញ្ញា ៨ ឬ ៤០
    - ក្នុងមគ្គចិត្ត ៤ ឬ ២០
    - ក្នុងផលចិត្ត ៤ ឬ ២០

សង្គហគាថា

តេរសញ្ញសមានា ច ចុទ្ទសាកុសលា តថា
សោភណា បញ្ចវីសាតិ ទ្វិបញ្ញាស បវុច្ចរេ ។

ចេតសិក ៥២ បណ្ឌិតពោលទុក ៣ រាសី មានអញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១៤ និងសោភណចេតសិក ២៥ ដោយប្រការដូច្នេះ ។

សម្តែងសោភណចេតសិក ២៥

- សោភណចេតសិក ២៥
  - សោភណសាធារណចេតសិក ១៩
    - សទ្ធាចេតសិក ១
    - សតិចេតសិក ១
    - ហិរិចេតសិក ១
    - ឱត្តប្បចេតសិក ១
    - អលោភចេតសិក ១
    - អទោសចេតសិក ១
    - តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក ១
    - បស្សទ្ធិចេតសិក ២
    - លហុតាចេតសិក ២
    - មុទុតាចេតសិក ២
    - កម្មញ្ញតាចេតសិក ២
    - បាគុញ្ញតាចេតសិក ២
    - ឧជុកតាចេតសិក ២
  - វិរតិចេតសិក ៣
    - សម្មាវាចាចេតសិក ១
    - សម្មាកម្មន្តចេតសិក ១
    - សម្មាអាជីវចេតសិក ១
  - អប្បមញ្ញាចេតសិក ២
    - ករុណាចេតសិក ១
    - មុទិតាចេតសិក ១
  - បញ្ញិន្ទ្រិយចេតសិក ១ - បញ្ញាចេតសិក ១

ចប់ សភាវធម៌ ៥២

សម្បយោគន័យ *"ន័យនៃការប្រកប"*

សង្គហគាថា

៣. តេសំ ចិត្តាវិយុត្តានំ យថាយោគមិតោ បរំ
ចិត្តុប្បាទេសុ បច្ចេកំ សម្បយោគោ បវុច្ចតិ ។

ពាក្យខាងមុខនេះ ខ្ញុំនឹងពោលសម្បយោគ (ការប្រកប) នៃចេតសិកទាំងនោះ ដែលមិនប្រាសចាកពីចិត្ត តាមដែលប្រកបបានក្នុងចិត្តុប្បាទទាំងឡាយនីមួយៗ តទៅ ។

ចេតសិកនេះ មានវិគ្រោះថា **ចិត្តេន សហ អវិយុត្តាតិ = ចិត្តាវិយុត្តា** *ចេតសិក ដែលឈ្មោះថា "ចិត្តាវិយុត្តា" ព្រោះមិនប្រាសចាកពីចិត្ត, ក៏ចិត្តព្រមទាំងសម្បយុត្តធម៌ ហៅថា ចិត្តុប្បាទ ។*

សម្បយុត្តៈ សម្បយោគៈ *និង* **សង្គហៈ** *ផ្សេងគ្នាយ៉ាងណា ?*

សម្បយុត្តៈ *ប្រែថា ប្រកបហើយ បានដល់ ចិត្តប្រកបជាមួយចេតសិក ដូចពាក្យថា* **"ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត"** *ប្រែថា ចិត្តប្រកបដោយការយល់ខុស,* **"បដិឃសម្បយុត្តំ"** *ប្រែថា ចិត្តប្រកបដោយសេចក្តីខឹងក្រោធ ។*

សម្បយោគៈ *ប្រែថា ការប្រកបរួមគ្នា បានដល់ ការប្រកបរួមគ្នារបស់ចេតសិកទាំងឡាយ ដែលមិនប្រាសចាកពីចិត្ត ។*

សង្គហៈ *ប្រែថា ការរួបរួម ឬការសង្គ្រោះក្នុងទីនេះ លោកប្រាថ្នាយកការរាប់ចំនួនចេតសិកក្នុងចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១ ។*

សង្គហគាថា

៤.សត្ត សព្វត្ថ យុជ្ជន្តិ   យថាយោគំ បកិណ្ណកា
ចុទ្ទសាកុសលេស្វេវ   សោភណេស្វេវ សោភណា ។

សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ប្រកបក្នុងចិត្តទាំងអស់, បកិណ្ណក-ចេតសិក ៦ ប្រកបក្នុងចិត្តបានតាមសមគួរ, អកុសលចេតសិក ១៤ ប្រកបចូលក្នុងអកុសលចិត្តទាំង ១២, សោភណចេតសិក ២៥ ប្រកបក្នុងសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ ប៉ុណ្ណោះ ។

សង្គហគាថាទី ៤ នេះ សម្ដែងសម្បយោគដោយសង្ខេបទុក ៤ ន័យ គឺ

សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ *ជាន័យទី ១*
បកិណ្ណកចេតសិក ៦ *ជាន័យទី ២*
អកុសលចេតសិក ១៤ *ជាន័យទី ៣*
សោភណចេតសិក ២៥ *ជាន័យទី ៤*

<u>សម្បយោគដោយពិស្ដារ</u> មាន ១៦ ន័យ គឺ

<u>អញ្ញសមានាចេតសិក</u> តាំងពីន័យទី ១- ៧

* *<u>ន័យទី ១</u> បានដល់ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ មានផស្សៈជាដើម ប្រកបជាមួយចិត្តបានទាំងអស់*

* *<u>ន័យទី ២</u> បានដល់ វិតក្កៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៥៥ ប្រកបមិនបាន ៦៦*
* *<u>ន័យទី ៣</u> បានដល់ វិចារៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៦៦ ប្រកបមិនបាន ៥៥*
* *<u>ន័យទី ៤</u> បានដល់ អធិមោក្ខៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៧៨ ប្រកបមិនបាន ១១*
* *<u>ន័យទី ៥</u> បានដល់ វីរិយៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៧៣ ប្រកបមិនបាន ១៦*

* ន័យទី ៦ បានដល់ បីតិ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៥១ ប្រកបមិនបាន ៧០
* ន័យទី ៧ បានដល់ ឆន្ទៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៦៩ឬ១០១ ប្រកបមិនបាន ២០ ។

អកុសលចេតសិក តាំងតែពីន័យទី ៨-១២ គឺ-

* ន័យទី ៨ បានដល់ មោចតុក្កៈ ៤ ប្រកបជាមួយអកុសចិត្តបាន ១២
* ន័យទី ៩ បានដល់ លោតិកៈ ៣ ប្រកបជាមួយលោភចិត្តបាន ៨
* ន័យទី ១០ បានដល់ ទោចតុក្កៈ ៤ ប្រកបជាមួយទោសមូលចិត្ត ២
* ន័យទី ១១ បានដល់ ថីទុកៈ ២ ប្រកបជាមួយអកុសលចិត្តសសង្ខារិក ៥
* ន័យទី ១២ បានដល់ វិចិកិច្ឆា ប្រកបជាមួយវិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១

សោភណចេតសិក តាំងតែពីន័យទី ១៣-១៦ គឺ

* ន័យទី ១៣ បានដល់ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ ប្រកបជាមួយ សោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១
* ន័យទី ១៤ បានដល់ វិរតិចេតសិក ៣ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត ១៦ ឬ ៤៨
* ន័យទី ១៥ បានដល់ អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្តបាន ២៨
* ន័យទី ១៦ បានដល់ បញ្ញាចេតសិក ប្រកបជាមួយសោភណចិត្តបាន ៤៧ ឬ៧៩

អធិប្បាយសម្បយោគ ១៦ ន័យ

* ន័យទី ១ គឺ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ប្រកបជាមួយចិត្តបានទាំងអស់ នោះ មានសេចក្តីច្បាស់ហើយ ។
* ន័យទី ២- ៧ បានដល់ បកិណ្ណកចេតសិក ៦ នោះ

មានសង្គហគាថាទី ៥ និងទី ៦ អធិប្បាយពន្យល់សេចក្តីទុកដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

៥.ឆសដ្ឋី បញ្ចបញ្ញាស ឯកាទស ច សោឡស
សត្តតិ វីសតិ ចេវ បកិណ្ណកវិវជ្ជិតា ។

ចិត្តវៀរចាកបកិណ្ណកចេតសិក ៦ បានដល់ ចិត្តដែលវៀរចាកវិតក្កៈ ៦៦, វៀរវិចារៈ ៥៥, វៀរអធិមោក្ខៈ ១១, វៀរវីរិយៈ ១៦, វៀរបីតិ ៧០, វៀរឆន្ទៈ ២០ ។

៦.បញ្ចបញ្ញាស ឆសដ្ឋ្យ- ដ្ឋសត្តតិ តិសត្តតិ
ឯកបញ្ញាស ចេកូន- សត្តតិ សប្បកិណ្ណកា ។

ចិត្តដែលមានបកិណ្ណកចេតសិកប្រកប គឺ ចិត្តដែលមានវិតក្កៈប្រកប ៥៥, មានវិចារៈប្រកប ៦៦, មានអធិមោក្ខៈប្រកប ៧៨, មានវីរិយៈប្រកប ៧៣, មានបីតិប្រកប ៥១, និងមានឆន្ទៈប្រកប ៦៩ ។

អធិប្បាយ

*<u>ន័យទី ២</u> **វិតក្កចេតសិក** *ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៥៥ គឺ-*

-អកុសលចិត្ត ១២ -អហេតុកចិត្ត ៨ (វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ)
-កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ -បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១

វិតក្កចេតសិក *មិនប្រកបជាមួយចិត្ត ៦៦ គឺ-*

-ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ -ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១
-តតិយជ្ឈានចិត្ត ១១ -ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ១១
-បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ២៣

*នយ័ទី ៣ **វិចារចេតសិក** ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៦៦ គឺ-

-អកុសលចិត្ត ១២	-បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១
-អហេតុកចិត្ត ៨	-ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១
-កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤	

វិចារចេតសិក មិនប្រកបជាមួយចិត្ត ៥៥ គឺ-

-ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ -តតិយជ្ឈានចិត្ត ១១

-ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ១១ -បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ២៣

*នយ័ទី ៤ **អធិមោក្ខចេតសិក** ប្រកបជាមួយចិត្ត បាន ៧៨ ឬ ១១០ គឺ

អកុសលចិត្ត(វៀរវិចិកិច្ឆាចិត្ត)១១, អហេតុកចិត្ត ៨ (វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ) កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤, មហគ្គតចិត្ត ២៧, លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០

អធិមោក្ខចេតសិក មិនប្រកបជាមួយចិត្ត ១១ គឺ

-វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១ -ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០

*នយ័ទី ៥ **វីរិយចេតសិក** ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៧៣ ឬ ១០៥ គឺ

-អកុសលចិត្ត ១២	-កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤
-មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១	-មហគ្គតចិត្ត ២៧
-ហសិតុប្បាទចិត្ត ១	-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០

វីរិយចេតសិក មិនប្រកបជាមួយចិត្ត ១៦ គឺ អហេតុកចិត្ត ១៦

*នយ័ទី ៦ **បីតិចេតសិក** ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៥១ គឺ-

-សោមនស្សលោភមូលចិត្ត ៤	-បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១
-សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១	-ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១
-សោមនស្សហសិតុប្បាទចិត្ត ១	-តតិយជ្ឈានចិត្ត ១១
-សោមនស្សកាមាវចរសោភណចិត្ត ១២	

បីតិចេតសិក មិនប្រកបជាមួយចិត្ត ៧០ គឺ-

-ឧបេក្ខាលោភមូលចិត្ត ៤	-កាយវិញ្ញាណ ២
-ទោសមូលចិត្ត ២	-ឧបេក្ខាកាមាវចរសោភណចិត្ត ១២
-មោហមូលចិត្ត ២	-ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ១១
-ឧបេក្ខាអហេតុក: ១៤	-បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ២៣

*ន័យទី ៧ **ឆន្ទចេតសិក** ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៦៩ ឬ ១០១ គឺ

-លោភមូលចិត្ត ៨ -ទោសមូលចិត្ត ២ -កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤

-មហគ្គតចិត្ត ២៧ -លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០

ឆន្ទចេតសិក មិនប្រកបជាមួយចិត្ត ២០ គឺ

-មោហមូលចិត្ត ២ -អហេតុកចិត្ត ១៨

ការដែលរាប់ចិត្តដោយសង្ខេប ឬដោយពិស្ដារនោះ បើចេតសិកណា ប្រកបជាមួយលោកុត្តរចិត្តទាំងអស់ ក៏រាប់ចិត្តនោះ ដោយសង្ខេប គឺ ៨៩ , បើចេតសិកណា ប្រកបជាមួយលោកុត្តរចិត្ត មិនបានទាំងអស់ទេ ក៏រាប់ចិត្តនោះ ដោយពិស្ដារ ។

មួយទៀត វិតក្កៈនិងវិចារៈដែលប្រកបជាមួយលោកុត្តរចិត្ត ដែលពោល ហើយនោះ ជាការរាប់លោកុត្តរចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលដែលបានឈាន បើវិតក្កៈ និងវិចារៈរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលជាសុក្ខវិបស្សកៈហើយ, វិតក្កៈ និងវិចារៈនោះ ក៏ប្រកបជាមួយនឹងលោកុត្តរចិត្ត បានទាំងអស់ (៨) ។ ចំណែកបីតិចេតសិក បើលោកុត្តរចិត្តនោះ កើតព្រមនឹងសោមនស្សវេទនា បីតិក៏ប្រកបបាន, បើ លោកុត្តរចិត្តនោះ កើតព្រមនឹងឧបេក្ខាវេទនា បីតិក៏មិនអាចប្រកបបាន ។

អកុសលចេតសិក ១៤

ប្រកបជាមួយអកុសលចិត្ត ១២ តាំងពីន័យទី ៨- ១២ ដូចតទៅនេះ គឺ

* ន័យទី ៨ មោចតុក្កៈ ប្រកបជាមួយអកុសលចិត្ត ១២
* ន័យទី ៩ លោភតិកៈ ប្រកបជាមួយលោភមូលចិត្ត ៨
* ន័យទី ១០ ទោចតុក្កៈ ប្រកបជាមួយទោសមូលចិត្ត ២
* ន័យទី ១១ ថីទុកៈ ប្រកបនឹងអកុសលចិត្តសសង្ខារិក ៥
* ន័យទី ១២ វិចិកិច្ឆា ប្រកបនឹងវិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១

អកុសលចេតសិក ១៤ មានសង្គហគាថាទី ៧ ពោលទុក ២ គាថា ដូចតទៅនេះ-

សង្គហគាថា

៧. សព្វាបុញ្ញេសុ ចត្តារោ លោភមូលេ តយោ គតា
ទោសមូលេសុ ចត្តារោ សសង្ខារេ ទ្វយន្តថា ។
វិចិកិច្ឆា វិចិកិច្ឆា- ចិត្តេ ចាតិ ចតុទ្ទស
ទ្វាទសាកុសលេស្វេវ សម្បយុជ្ជន្តិ បញ្ចធា ។

អកុសលចេតសិក ១៤ ប្រកបជាមួយអកុសលចិត្តទាំង ១២ មាន ៥ ន័យ គឺ

<u>ន័យទី ១</u> មោចតុក្កចេតសិក ប្រកបក្នុងអកុសលចិត្តទាំងអស់

<u>ន័យទី ២</u> លោភតិកចេតសិក ប្រកបក្នុងលោភមូលចិត្ត ៨

<u>ន័យទី ៣</u> ទោចតុក្កចេតសិក ប្រកបក្នុងទោសមូលចិត្ត ២

__ន័យទី ៤__ ថីនុកចេតសិក ប្រកបក្នុងអកុសលចិត្តសសង្ខារិក ៥
__ន័យទី ៥__ វិចិកិច្ឆាចេតសិក ប្រកបក្នុងវិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១ ។

សោភណចេតសិក ២៥ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១
តាំងពីន័យទី ១៣ ដល់ទី ១៦ រួម ៤ ន័យ

* *<u>ន័យទី ១៣</u> សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ ប្រកបជាមួយនឹងសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១*
* *<u>ន័យទី ១៤</u> វិរតិចេតសិក ៣ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត ១៦ ឬ ៤៨*
* *<u>ន័យទី ១៥</u> អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត បាន ២៨*
* *<u>ន័យទី ១៦</u> បញ្ញាចេតសិក ១ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត បាន ៤៧ ឬ ៧៩*

សោភណចេតសិក ២៥ មានសង្គហគាថាទី ៨ ពោលទុក ២ គាថា ដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

៨. ឯកូនវីសតិ ធម្មា ជាយន្តេកូនសដ្ឋិសុ ·
តយោ សោឡស ចិត្តេសុ អដ្ឋវីសតិយំ ទ្វយំ ។
បញ្ញា បកាសិតា សត្ត- ចត្តាឡីស វិធេសុបិ
សម្បយុត្តា ចតុវីសំ សោភណេ ស្វេវ សោភណា ។

សោភណចេតសិក ២៥ រមែងកើតក្នុងសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ មាន ៤ ន័យ, ន័យទី ១ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ កើតក្នុងសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ , ន័យទី ២ វិរតិចេតសិក ៣

កើតក្នុងចិត្ត ១៦ ឬ ៤៨ , ន័យទី ៣ អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ កើតក្នុងចិត្ត ២៨ , ន័យទី ៤ បញ្ញាចេតសិក ១ បណ្ឌិតប្រកាសទុកក្នុងចិត្ត ៤៧ ឬ ៧៩ ដោយប្រការដូច្នេះ ។

អធិប្បាយ

១-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ មានសទ្ធាជាដើម ប្រកបបានទូទៅក្នុងសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ គឺ កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ មហគ្គតចិត្ត ២៧ , លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ។

២-វិរតិចេតសិក ៣ គឺ សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្តៈ សម្មាអាជីវៈ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្តបាន ១៦ ឬ៤៨ គឺ មហាកុសលចិត្ត ៨, លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ៤០ ។

វិរតិចេតសិក ៣ នេះ កើតក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨ រមែងមិនកើតព្រមគ្នាទាំង ៣ ទេ ព្រោះមានអារម្មណ៍ផ្សេងគ្នា, តែកាលកើតក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ រមែងកើតបានព្រមគ្នាទាំង ៣ ព្រោះជាអង្គមគ្គ មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍តែមួយដូចគ្នា ។

វិរតិចេតសិក ៣ នេះ មិនកើតក្នុងមហាវិបាកចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ និងមហគ្គតចិត្ត ២៧, ព្រោះមហាវិបាកចិត្ត ៨ មិនមានវិរមិតព្វវត្ថុ(វត្ថុគប្បីវៀរ) និងព្រោះមហាកិរិយាចិត្ត ៨ ជាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត ដែលលោកបានប្រហារទុច្ចរិតកម្ម ដោយសមុច្ឆេទប្បហានៈហើយ និងដែលមិនកើតក្នុងមហគ្គតចិត្ត ២៧ នោះ ព្រោះមហគ្គតចិត្ត ២៧ មានអារម្មណ៍ជាមហគ្គត មិនមានវិរមិតព្វវត្ថុ ។

៣-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ គឺករុណានិងមុទិតាចេតសិកកើតក្នុងចិត្ត ២៨ គឺ មហាកុសលចិត្ត៨, មហាកិរិយាចិត្ត៨, រូបាវចរចិត្ត១២ (វៀរបញ្ចមជ្ឈាន),

+ អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ នេះ កេចិអាចារ្យពោលថា កើតក្នុងចិត្ត ២០ គឺ- មហាកុសលសោមនស្សចិត្ត ៤ , មហាកិរិយាសោមនស្សចិត្ត ៤ , រូបាវចរចិត្ត ១២ ។

មិនកើតក្នុងមហាកុសលចិត្ត និងមហាកិរិយាចិត្តដែលជាឧបេក្ខាវេទនា ។

+ អដ្ឋកថាចារ្យពោលថា ការយល់របស់កេចិអាចារ្យត្រូវពាក់កណ្ដាល ខុសពាក់កណ្ដាល, ដែលត្រូវនោះ គឺ អ្នកចម្រើនករុណា និងមុទិតាកម្មដ្ឋាននោះ ផ្ដើមៗ កាលនៅជាបរិកម្មភាវនា និងជាបរិកម្មនិមិត្ត ដែលមិនទាន់ដល់ ឧគ្គហនិមិត្ត, ករុណា និងមុទិតា រមែងកើតដោយចិត្តដែលជាសោមនស្សវេទនា តែកាលចម្រើនករុណា និងមុទិតាកម្មដ្ឋាននោះ ទៅដរាបដល់ឧគ្គហនិមិត្តជំនាញ ល្អហើយ ករុណា និងមុទិតា រមែងអាចកើតជាមួយនឹងចិត្តដែលជាសោមនស្ស វេទនាក៏បាន កើតជាមួយនឹងចិត្តដែលជាឧបេក្ខាវេទនាក៏បាន ដូច្នោះ កាលដែល ពោលថា ករុណា និងមុទិតាចេតសិក មិនកើតនៅក្នុងឧបេក្ខាវេទនា មិនត្រឹមត្រូវទេ ។

អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ នេះ មិនកើតក្នុងមហាវិបាកចិត្ត ៨ ក្នុង រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ ក្នុងអរូបាវចរចិត្ត ១២ និងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ នោះ ព្រោះមហាវិបាកចិត្ត ៨ នឹងកើតឡើងបាន ក៏ត្រូវអាស្រ័យកាមារម្មណ៍ ដែលជាអារម្មណ៍បរមត្ថ ចំណែកអប្បមញ្ញាចេតសិក មានទុក្ខិតសត្តបញ្ញត្តិ និង សុខិតសត្តបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ដែលមិនប្រកបជាមួយនឹងរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣, ព្រោះរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣, មានមជ្ឈត្តសត្តបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍, ដែល មិនកើតក្នុងអរូបាវចរ ១២, ព្រោះអរូបាវចរទាំងនោះ មានអារម្មណ៍ប្រណីតជាង, និងដែលមិនកើតក្នុងលោកុត្តរ ៨ ឬ ៤០ នោះ ព្រោះលោកុត្តរចិត្ត មាននិព្វានជា

អារម្មណ៍ ។

៤-បញ្ញាចេតសិក ១ កើតក្នុងចិត្ត បាន ៤៧ ឬ ៧៩ គឺ កាមាវចរសោភណញាណសម្បយុត្តចិត្ត ១២, មហគ្គតចិត្ត ២៧, លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ៤០

អនិយតយោគី និងនិយតយោគីចេតសិក

អនិយតយោគីចេតសិក បានដល់ ចេតសិក ១១ មានឥស្សាជាដើម កើតក្នុងចិត្តបានមិនប្រាកដ គឺគ្រាខ្លះក៏ប្រកប គ្រាខ្លះក៏មិនប្រកប, ក្នុងខណៈដែលនឹងប្រកបជាមួយចិត្ត មិនប្រកបព្រមគ្នាខ្លះ ប្រកបព្រមគ្នាខ្លះ ។ ចំណែកនិយតយោគីចេតសិក បានដល់ ចេតសិក ៤១ ដែលនៅសល់អំពីចេតសិកដែលពោលហើយ រមែងប្រកបជាមួយនឹងចិត្តបាន ពិតប្រាកដ តាមន័យដែលពោលទុកក្នុងសង្គហគាថាទី ៩ (រួម ២ គាថា) ដូចតទៅ ៖

សង្គហគាថា

៩.ឥស្សាមច្ឆេរកុក្កុច្ច- វិរតិករុណាទយោ
នានា កទាចិ មានោ ច ថីនមិទ្ធំ តថា សហ ។
យថាវុត្តានុសារេន សេសា និយតយោគិនោ
សង្គហញ្ច បវក្ខាមិ តេសន្ទានិ យថារហំ ។

អនិយតយោគីចេតសិក ១១ គឺ ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ លោកិយវិរតិ ៣ ករុណា និងមុទិតា រួមចេតសិក ៨ នេះ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន គ្រាខ្លះមិនប្រកបព្រមគ្នា ហៅថា នានាកទាចិចេតសិក ។ មានះចេតសិក ១ ក៏ប្រកបជាមួយចិត្ត បានគ្រាខ្លះ ហៅថា

កទាចិចេតសិក ។ ថីនៈនិងមិទ្ធៈ ក៏ប្រកបជាមួយចិត្តបានគ្រាខ្លះ តែថីនៈនិងមិទ្ធៈ (ទាំង ២) ប្រកបជាមួយចិត្តបានព្រមគ្នា ហៅថា សហកទាចិចេតសិក ។ ចេតសិក ៤១ នៅសល់អំពីន័យដែលពោលហើយ ជានិយតយោគីចេតសិក ។ ឥឡូវនេះ ខ្ញុំនឹងពោលសង្គហន័យនៃចិត្ត និងចេតសិកទាំងនោះ តាមសមគួរ ។

អធិប្បាយអនិយតយោគីជាដើម

គាថានេះ ចែកចេតសិក ៥២ ចេញជា ២ ពួក គឺ

១-**អនិយតយោគីចេតសិក** *(ដែលប្រកបក្នុងចិត្ត មិនប្រាកដ)*

២-**និយតយោគីចេតសិក** *(ដែលប្រកបក្នុងចិត្ត ពិតប្រាកដ)*

<u>អនិយតយោគីចេតសិក</u> បានដល់ ចេតសិក ១១ គឺ មានៈ ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ ថីនៈ មិទ្ធៈ លោកិយវិរតិ ៣ និងអប្បមញ្ញា ២ ។

ចេតសិក ១១ នេះ ចែកចេញជា ៣ ប្រភេទ គឺ

១-នានាកទាចិចេតសិក មាន ៨

២-កទាចិចេតសិក មាន ១

៣-សហកទាចិចេតសិក មាន ២

នានាកទាចិចេតសិក

** ចេតសិកទាំង ៨ នេះ គឺ ៖*

-ទោចតុក្កៈ ៣ គឺ ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ (វៀរទោសៈ)

-លោកិយវិរតិ ៣ គឺ សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្តៈ សម្មាអាជីវៈ

-អប្បមញ្ញា ២ គឺ ករុណា មុទិតា

ជាចេតសិកប្រកបជាមួយចិត្ត មិនបានប្រាកដទេ គឺ គ្រាខ្លះក៏ប្រកប គ្រាខ្លះក៏មិនប្រកប, កាលប្រកបក្នុងចិត្ត (ចេតសិក ៨ នេះ) ក៏ប្រកបម្ដងមួយៗ ប៉ុណ្ណោះ មិនប្រកបព្រមទីងចេតសិក ៧ ទៀតឡើយ, ព្រោះដូច្នោះ ទើបហៅថា **នានាកទាចិចេតសិក ។**

កទាចិចេតសិក

មានះចេតសិកនេះ កាលកើត រមែងប្រកបជាមួយទីងទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តចិត្ត ៤ ណាមួយ គ្រាខ្លះក៏មិនប្រកប បើមានសេចក្ដីសំគាល់ថា ខ្ញុំមាន ឬមាន សេចក្ដីប្រកាន់ថា យើងល្អជាងគេជាដើម មានះចេតសិកនេះ ក៏កើតឡើងរួមជាមួយលោភមូលចិត្ត ៤ នោះ ដែលមិនប្រកបជាមួយទីងសេចក្ដីឃើញខុសទេ ចេតសិកនេះ ទើបចាត់នៅក្នុងប្រភេទដែលមិនប្រាកដ ព្រោះដូច្នោះ ទើបលោកហៅថា **កទាចិចេតសិក ។**

សហកទាចិចេតសិក

ថីនៈនិងមិទ្ធចេតសិកទាំង ២ នេះ កើតរួមជាមួយគ្នាជានិច្ច មិនប្រាសចាកគ្នា, តែក៏ចាត់ចូលនៅក្នុងប្រភេទចេតសិកដែលមិនប្រាកដដែរ ព្រោះគ្រាខ្លះក៏ប្រកបជាមួយចិត្ត គ្រាខ្លះក៏មិនប្រកប បើចិត្តជាអសង្ខារិក ជាចិត្តមានកម្លាំង ថីនៈ និងមិទ្ធៈ ក៏មិនចូលទៅប្រកប, បើខណៈចិត្តនោះជាសសង្ខារិក ជាចិត្តមិនមានកម្លាំង ក្នុងគ្រាខ្លះ ចេតសិកទាំង ២ នេះ រមែងចូលទៅប្រកបព្រមគ្នាទាំង ២ ចេតសិក ព្រោះដូច្នោះ ទើបលោកហៅថា **សហកទាចិចេតសិក ។**

ក្នុងវិភាវិនីដីកា ពោលថា ថីនៈ និង មិទ្ធៈ គ្រាខ្លះកើតព្រមគ្នានឹងចេតសិក គឺ–

+ កើតព្រមជាមួយនឹងឥស្សា មច្ឆរិយៈ និងកុក្កុច្ចៈ ក្នុងបដិឃចិត្ត (ទោសមូលចិត្ត) ដែលជាសសង្ខារិកចិត្ត

+ កើតព្រមជាមួយនឹងមានះ នៅក្នុងទិដ្ឋិវិប្បយុត្តសសង្ខារិកចិត្ត និងក្នុងកាលគ្រាខ្លះ គឺ ក្នុងវេលាប្រកបជាមួយនឹងសសង្ខារិកចិត្តដែលក្រៅពីបដិឃចិត្តដែលប្រាសចាកទិដ្ឋិទាំងនោះ ឬសូម្បីក្នុងវេលា ដែលប្រកបដោយបដិឃសសង្ខារិកចិត្តនោះ និងទិដ្ឋិវិប្បយុត្តសសង្ខារិកចិត្តទាំង ៥ នោះ រមែងកើតឡើងផ្សេងខណៈគ្នា ។

តែអាចារ្យមួយពួកទៀត ប្រកបពាក្យទុកត្រឹមប៉ុណ្ណេះថា មួយទៀត មានះ និងថីនៈ មិទ្ធៈ គ្រាខ្លះ កើតផ្សេងខណៈគ្នា គ្រាខ្លះកើតរួមគ្នា(គឺ ព្រមគ្នា) ។

និយតយោគីចេតសិក បានដល់ ចេតសិក ៤១ គឺ

សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ បកិណ្ណកចេតសិក ៦ មោចតុក្កចេតសិក ៤ លោភចេតសិក ១ ទិដ្ឋិចេតសិក ១ ទោសចេតសិក ១ វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ បញ្ញាចេតសិក ១ ។

អធិប្បាយ និយតយោគីចេតសិក

–ក្នុងវេលាណាចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១ កើតឡើង វេលានោះ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ រមែងកើតរួមជាមួយជានិច្ច ។

–ក្នុងវេលាណា ចិត្ត ៥៥ ចិត្ត ៦៦ ចិត្ត ៧៨ឬ១១០ ចិត្ត ៧៣ឬ១០៥

ចិត្ត ៥១ ចិត្ត ៦៩ឬ១០១ កើតឡើង វេលានោះ បកិណ្ណកចេតសិកទាំង ៦ នេះ គឺ វិតក្កៈ វិចារៈ អធិមោក្ខៈ វីរិយៈ បីតិ ឆន្ទៈ ក៏កើតរួមជាមួយចិត្តនោះៗ តាមលំដាប់ជានិច្ច ។

-ក្នុងវេលាណា អកុសលចិត្ត ១២ កើតឡើង វេលានោះ មោចតុក្កចេតសិក គឺ មោហៈ អហិរិកៈ អនោត្តប្បៈ ឧទ្ធច្ចៈ រមែងកើតជាមួយចិត្តនោះ ដោយប្រាកដ ។

-វេលាណា លោភមូលចិត្ត ៨ កើតឡើង វេលានោះ លោភចេតសិក រមែងកើតជាមួយលោភមូលចិត្ត ដោយប្រាកដជានិច្ច ។

-វេលាណា ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តចិត្ត ៤ កើតឡើង វេលានោះ ទិដ្ឋិចេតសិក រមែងកើតជាមួយចិត្តនោះ ដោយពិត ។

-វេលាណា វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្តកើតឡើង វេលានោះ វិចិកិច្ឆាចេតសិក រមែងចូលទៅប្រកបជាមួយចិត្តនោះ ដោយប្រាកដជានិច្ច ។

-វេលាណា សោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ កើតឡើង វេលានោះ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ រមែងកើតជាមួយសោភណចិត្តនោះ គ្រប់ដួង ដោយប្រាកដជានិច្ច ។

-វេលាណា ចិត្តសម្បយុត្តដោយញាណ ៤៧ ឬ ៧៩ កើតឡើង វេលានោះ បញ្ញាចេតសិក រមែងកើតរួមជាមួយចិត្តនោះ ដោយប្រាកដជានិច្ច ។

មួយទៀត វិរតិចេតសិក ៣ កាលកើតក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ក៏ជានិយតយោគីចេតសិក តែហៅថា **និយតឯកតោចេតសិក** ព្រោះជាអង្គមគ្គ ។

ចប់ សម្បយោគន័យ

តារាងសម្បយោគ ១៦ ន័យ

ចេតសិក ៥២ \ ចិត្ត ១២១			កាមាវចរចិត្ត – អកុសលចិត្ត ១២: លោភមូល ៨	ទោសមូល ២	វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្ត ១	ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត ១	អហេតុកចិត្ត ១៨: ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ១០	សម្បដិច្ឆនៈ ២	សន្តីរណៈ ៣	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ ១	មនោ.ហសិត. ២	កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤: មហាកុសល ៨	មហាវិបាក ៨	មហាកិរិយា ៨	មហគ្គតចិត្ត ២៧ – រូបាវចរចិត្ត ១៥ - អរូបាវចរចិត្ត ១២: បឋមជ្ឈាន ៣	ទុតិយជ្ឈាន ៣	តតិយជ្ឈាន ៣	ចតុត្ថជ្ឈាន ៣	បញ្ចមជ្ឈាន ១៥	លោកុត្តរចិត្ត ពិស្តារ ៤០: បឋមជ្ឈាន ៨	ទុតិយជ្ឈាន ៨	តតិយជ្ឈាន ៨	ចតុត្ថជ្ឈាន ៨	បញ្ចមជ្ឈាន ៨	រួមចិត្ត: ប្រកបដោយសង្ខេប	ប្រកបដោយពិស្តារ	រួមសម្បយោគ ១៦ ន័យ	
អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣	សព្វចិត្តសាធារណៈ ៧		៨	២	១	១	១០	២	៣	១	២	៨	៨	៨	៣	៣	៣	៣	១៥	៨	៨	៨	៨	៨	៨៩	១២១	១	៧ ន័យ
	បកិណ្ណក ៦	វិតក្កៈ ១	៨	២	១	១		២	៣	១	២	៨	៨	៨	៣					៨						៥៥	១	
		វិចារៈ ១	៨	២	១	១		២	៣	១	២	៨	៨	៨	៣	៣				៨	៨					៦៦	១	
		អធិមោក្ខៈ ១	៨	២		១		២	៣	១	២	៨	៨	៨	៣	៣	៣	៣	១៥	៨	៨	៨	៨	៨	៧៨	១១០	១	
		វីរិយៈ ១	៨	២	១	១					២	៨	៨	៨	៣	៣	៣	៣	១៥	៨	៨	៨	៨	៨	៧៣	១០៥	១	
		បីតិ ១	៤						១		១	៤	៤	៤	៣	៣	៣			៨	៨	៨				៥១	១	
		ឆន្ទៈ ១	៨	២								៨	៨	៨	៣	៣	៣	៣	១៥	៨	៨	៨	៨	៨	៦៩	១០១	១	
អកុសលចេតសិក ១៤	មោចតុក្កៈ ៤	មោហៈ ១	៨	២	១	១																			១២		១	៥ ន័យ
		អហិរិកៈ ១	៨	២	១	១																			១២			
		អនោត្តប្បៈ ១	៨	២	១	១																			១២			
		ឧទ្ធច្ចៈ ១	៨	២	១	១																			១២			
	លោតិកៈ ៣	លោភៈ ១	៨																						៨		១	
		ទិដ្ឋិ ១	៤																						៤			
		មានះ ១	៤																						៤			
	ទោចតុក្កៈ ៤	ទោសៈ ១		២																					២		១	
		ឥស្សា ១		២																					២			
		មច្ឆរិយៈ ១		២																					២			
		កុក្កុច្ចៈ ១		២																					២			
	ថីទុកៈ ២	ថីនៈ ១	៤	១																					៥		១	
		មិទ្ធៈ ១	៤	១																					៥			
	វិចេកៈ ១	វិចិកិច្ឆា ១			១																				១		១	
សោភណចេតសិក ២៥	សោភណសាធារណៈ ១៩											៨	៨	៨	៣	៣	៣	៣	១៥	៨	៨	៨	៨	៨	៥៩	៩១	១	៤ ន័យ
	វិរតិ ៣	សម្មាវាចា ១										៨								៨	៨	៨	៨	៨	១៦	៤៨	១	
		សម្មាកម្មន្តោ ១										៨								៨	៨	៨	៨	៨	១៦	៤៨		
		សម្មាអាជីវោ ១										៨								៨	៨	៨	៨	៨	១៦	៤៨		
	អប្បមញ្ញា ២	ករុណា										៨		៨	៣	៣	៣	៣							២៨		១	
		មុទិតា										៨		៨	៣	៣	៣	៣							២៨			
	បញ្ញា ១	បញ្ញិន្ទ្រិយ										៤	៤	៤	៣	៣	៣	៣	១៥	៨	៨	៨	៨	៨	៤៧	៧៩	១	

តារាងសង្គហៈ ៣៣ ន័យ

ចេតសិក ៥២ / ចិត្ត ១២១		អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣							អកុសលចេតសិក ១៤							សោភណចេតសិក ២៥				ចិត្តមានចេតសិកប្រកប	ស្រួបសង្គហៈ ៣៣ ន័យ	
		សព្វចិត្តសាធារណៈ ៧	វិតក្កៈ ១	វិចារៈ ១	អធិមោក្ខៈ ១	វីរិយៈ ១	បីតិ ១	ឆន្ទៈ ១	មោចតុក្កៈ ៤	លោភៈ ១	ទិដ្ឋិ ១	មានៈ ១	ទោចតុក្កៈ ៤	ថីទុកៈ ២	វិចិកិច្ឆា ១	សោភណសាធារណៈ ១៩	អប្បមញ្ញា ២	វិរតិ ៣	បញ្ញា ១			
អកុសលចិត្ត ១២	លោភមូលចិត្ត ទី១	៧	១	១	១	១	១	១	៤	១	១									១៩	១	៧ ន័យ
	លោភមូលចិត្ត ទី៣	៧	១	១	១	១	១	១	៤	១		១								១៩		
	លោភមូលចិត្ត ទី២	៧	១	១	១	១	១	១	៤	១	១			២						២១	១	
	លោភមូលចិត្ត ទី៤	៧	១	១	១	១	១	១	៤	១		១		២						២១		
	លោភមូលចិត្ត ទី៥	៧	១	១	១	១		១	៤	១	១									១៨	១	
	លោភមូលចិត្ត ទី៧	៧	១	១	១	១		១	៤	១		១								១៨		
	លោភមូលចិត្ត ទី៦	៧	១	១	១	១		១	៤	១	១			២						២០	១	
	លោភមូលចិត្ត ទី៨	៧	១	១	១	១		១	៤	១		១		២						២០		
	ទោសមូលចិត្ត ទី១	៧	១	១	១	១		១	៤				៤							២០	១	
	ទោសមូលចិត្ត ទី២	៧	១	១	១	១		១	៤				៤	២						២២	១	
	មោហមូលចិត្ត ទី១	៧	១	១		១			៤						១					១៥	១	
	មោហមូលចិត្ត ទី២	៧	១	១	១	១			៤											១៥		
អហេតុកចិត្ត ១៨	ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ១០	៧																		៧	១	៤ ន័យ
	ឧបេក្ខាសន្តីរណៈ២	៧	១	១	១															១០	១	
	មនោធាតុ ៣	៧	១	១	១															១០		
	សោមនស្សសន្តីរណៈ១	៧	១	១	១		១													១១	១	
	មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១	៧	១	១	១	១														១១		
	ហសិតុប្បាទៈ ១	៧	១	១	១	១	១	១												១២	១	
មហាកុសល ៨	មហាកុសល គូទី១	៧	១	១	១	១	១	១								១៩	៣	២	១	៣៨	១	១២ ន័យ
	មហាកុសល គូទី២	៧	១	១	១	១	១	១								១៩	៣	២		៣៧	១	
	មហាកុសល គូទី៣	៧	១	១	១	១		១								១៩	៣	២	១	៣៧	១	
	មហាកុសល គូទី៤	៧	១	១	១	១		១								១៩	៣	២		៣៦	១	
មហាវិបាក ៨	មហាវិបាក គូទី១	៧	១	១	១	១	១	១								១៩			១	៣៣	១	
	មហាវិបាក គូទី២	៧	១	១	១	១	១	១								១៩				៣២	១	
	មហាវិបាក គូទី៣	៧	១	១	១	១		១								១៩			១	៣២	១	
	មហាវិបាក គូទី៤	៧	១	១	១	១		១								១៩				៣១	១	
មហាកិរិយា ៨	មហាកិរិយា គូទី១	៧	១	១	១	១	១	១								១៩		២	១	៣៥	១	
	មហាកិរិយា គូទី២	៧	១	១	១	១	១	១								១៩		២		៣៤	១	
	មហាកិរិយា គូទី៣	៧	១	១	១	១		១								១៩		២	១	៣៤	១	
	មហាកិរិយា គូទី៤	៧	១	១	១	១		១								១៩		២		៣៣	១	
ឈានលោកិយៈ ២៧	បឋមជ្ឈាន ៣	៧	១	១	១	១	១	១								១៩		២	១	៣៥	១	៥ ន័យ
	ទុតិយជ្ឈាន ៣	៧		១	១	១	១	១								១៩		២	១	៣៤	១	
	តតិយជ្ឈាន ៣	៧			១	១	១	១								១៩		២	១	៣៣	១	
	ចតុត្ថជ្ឈាន ៣	៧			១	១		១								១៩		២	១	៣២	១	
	បញ្ចមជ្ឈាន ១៥	៧			១	១		១								១៩			១	៣០	១	
ឈានលោកុត្តរៈ ៤០	បឋមជ្ឈាន ៨	៧	១	១	១	១	១	១								១៩	៣		១	៣៦	១	៥ ន័យ
	ទុតិយជ្ឈាន ៨	៧		១	១	១	១	១								១៩	៣		១	៣៥	១	
	តតិយជ្ឈាន ៨	៧			១	១	១	១								១៩	៣		១	៣៤	១	
	ចតុត្ថជ្ឈាន ៨	៧			១	១		១								១៩	៣		១	៣៣	១	
	បញ្ចមជ្ឈាន ៨	៧			១	១		១								១៩	៣		១	៣៣	១	

សង្គហន័យ "ន័យដោយការសង្គ្រោះ"

សង្គហៈ ប្រែថា ការរួបរួម ឬការសង្គ្រោះ ដោយន័យនេះ សំដៅដល់ការរួបរួម គឺ ការរាប់ចិត្តនីមួយៗ ដែលមានចេតសិកកើត រួមជាមួយផង មានចេតសិកអ្វីខ្លះ ឬការរាប់ចេតសិកទាំងឡាយ ដែលកើតរួមជាមួយចិត្តតែមួយៗ, ដូចសង្គហគាថាតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

១០. ឆត្តឹសានុត្តរេ ធម្មា　　　　បញ្ចត្តឹស មហគ្គតេ
អដ្ឋត្តឹសាបិ លព្ភន្តិ　　　　កាមាវចរសោភណេ ។
សត្តវីសត្យបុញ្ញម្ហិ　　　　ទ្វាទសាហេតុកេតិ ច
យថា សម្ភវយោគេន　　　　បញ្ចធា តត្ថ សង្គហោ ។

លោកុត្តរចិត្ត មានចេតសិកកើតរួម ៣៦, មហគ្គតចិត្ត មានចេតសិកកើតរួម ៣៥, កាមាវចរសោភណចិត្ត មានចេតសិកកើត ៣៨, អកុសលចិត្ត មានចេតសិកកើតរួម ២៧, អហេតុកចិត្ត មានចេតសិកកើតរួម ១២, ព្រោះដូច្នោះ ក្នុងចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១ នោះ ទើបបានសង្គហៈ ៥ ន័យ តាមដែលប្រកបជាមួយគ្នាកើតឡើង ។

សង្គហៈដោយសង្ខេប ៥ ន័យ

សង្គហគាថានេះ សម្តែងការសង្គ្រោះរបស់ចិត្ត ដោយសង្ខេប មាន ៥ ន័យ គឺ ៖

១-លោកុត្តរចិត្ត ៨ មានចេតសិកកើតរួម ៣៦　　　　១ ន័យ

២-មហគ្គតចិត្ត ២៧ មានចេតសិកកើតរួម ៣៥　　　　១ ន័យ

៣-កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ មានចេតសិកកើតរួម ៣៨, ១ ន័យ

៤-អកុសលចិត្ត ១២ មានចេតសិកកើតរួម ២៧ ១ ន័យ

៥-អហេតុកចិត្ត ១៨ មានចេតសិកកើតរួម ១២ (វៀរឆន្ទៈ) ១ ន័យ

សង្គហៈដោយពិស្តារ ៣៣ ន័យ គឺ

១-លោកុត្តរចិត្ត	៤០ មាន	៥ ន័យ
២-មហគ្គតចិត្ត	២៧ មាន	៥ ន័យ
៣-កាមាវចរសោភណចិត្ត	២៤ មាន	១២ ន័យ
៤-អកុសលចិត្ត	១២ មាន	៧ ន័យ
៥-អហេតុកចិត្ត	១៨ មាន	៤ ន័យ
រួមចិត្ត	១២១ មាន	៣៣ ន័យ

អធិប្បាយសង្គហន័យ ៥ ឬ ៣៣ ន័យ

១-<u>លោកុត្តរចិត្ត ៤០</u> មាន ៥ ន័យ លោកពោលទុកក្នុងសង្គហគាថាទី ១១ ដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

១១. ឆត្តឹស បញ្ចតឹសា ច ចតុត្តឹស យថាក្កមំ
តេត្តឹស ទ្វយមិច្ចេវំ បញ្ចធានុត្តរេ ឋិតា ។

លោកុត្តរចិត្ត ៤០ មានសង្គហៈ ៥ ន័យ គឺ

ន័យទី ១ មានចេតសិកកើតរួម ៣៦,

ន័យទី ២ មានចេតសិកកើតរួម ៣៥,

ន័យទី ៣ មានចេតសិកកើតរួម ៣៤,

ន័យទី ៤ - ទី ៥ មានចេតសិកកើតរួម ៣៣ ។

អធិប្បាយលោកុត្តរចិត្ត ៥ ន័យ

លោកុត្តរចិត្ត ៨ គឺ មគ្គចិត្ត ៤ និងផលចិត្ត ៤ នេះ មានចេតសិកកើតរួម ៣៦ (វៀរអប្បមញ្ញា២) ស្មើគ្នាទាំងអស់ តែកាលរាប់លោកុត្តរចិត្ត ដោយពិស្តារ ៤០ ទើបមានសង្គហៈ ៥ ន័យ ដោយអំណាចនៃអង្គឈាន ដូចតទៅនេះ ៖

* ន័យទី ១ លោកុត្តរបឋមជ្ឈានចិត្ត ៨ មានចេតសិកកើតរួម ៣៦ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញា២)
* ន័យទី ២ លោកុត្តរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ៨ មានចេតសិកកើតរួម ៣៥ គឺ
  អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរវិតក្កៈ)
  សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញា)
* ន័យទី ៣ លោកុត្តរតតិយជ្ឈានចិត្ត ៨ មានចេតសិកកើតរួម ៣៤ គឺ
  អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរវិតក្កៈវិចារៈ) សោភណចេតសិក ២៣
* ន័យទី ៤ លោកុត្តរចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ៨ មានចេតសិកកើតរួម ៣៣ គឺ
  អញ្ញសមានាចេតសិក១០ (វៀរវិតក្កៈវិចារៈបីតិ) សោភណចេតសិក២៣
* ន័យទី ៥ លោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៨ មានចេតសិកកើតរួម ៣៣ គឺ
  អញ្ញសមានាចេតសិក១០ (វៀរវិតក្កៈវិចារៈបីតិ) សោភណចេតសិក២៣

២-មហគ្គតចិត្ត ២៧ មានសង្គហៈ ៥ ន័យពោលទុកក្នុងសង្គហគាថាទី ១២ ដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

១២. បញ្ចត្តឹស ចតុត្តឹស តេត្តឹស យថាក្កមំ
ទ្វត្តឹស ចេវ តឹសេតិ បញ្ចធាវ មហគ្គតេ

មហគ្គតចិត្ត ២៧ មានសង្គហៈ ៥ ន័យ តាមលំដាប់ គឺ

ន័យទី ១ មានចេតសិកកើតរួម ៣៥,

ន័យទី ២ មានចេតសិកកើតរួម ៣៤,

ន័យទី ៣ មានចេតសិកកើតរួម ៣៣,

ន័យទី ៤ មានចេតសិកកើតរួម ៣២,

ន័យទី ៥ មានចេតសិក កើតរួម ៣០ ។

អធិប្បាយមហគ្គតចិត្ត ៥ ន័យ

មហគ្គតចិត្ត ២៧ គឺ រូបាវចរចិត្ត ១៥ អរូបាវចរចិត្ត ១២ មានសង្គហៈ ៥ ន័យ ដោយអំណាចនៃអង្គឈាន ទើបធ្វើឱ្យចេតសិកកើតរួម មិនស្មើគ្នា គឺ*

**ន័យទី ១* រូបាវចរបឋមជ្ឈានចិត្ត ៣ មានចេតសិក ៣៥ គឺ*

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ សោភណចេតសិក ២២

**ន័យទី ២* រូបាវចរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ មានចេតសិក ៣៤ គឺ*

អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរវិតក្កៈ) សោភណចេតសិក ២២

** ន័យទី ៣* តតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ មានចេតសិកកើតរួម ៣៣ គឺ*

អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរវិតក្កៈវិចារៈ) សោភណចេតសិក ២២

**ន័យទី ៤* ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ៣ មានចេតសិក កើតរួម ៣២ គឺ*

អញ្ញសមានាចេតសិក១០ (វៀរវិតក្កៈវិចារៈបីតិ) សោភណចេតសិក២២

**ន័យទី ៥* រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ អរូបាវចរចិត្ត ១២ មានចេតសិក កើតរួម ៣០ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរវិតក្កវិចារបីតិ)*

សោភណចេតសិក ២០ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

** មិនមានវិរតិ ៣ ព្រោះមហគ្គតចិត្តមិនមានវីតិក្កមវត្ថុ(វត្ថុដែលគប្បីវៀរ)*

៣-កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ចាត់ជាគូបាន ១២ គូ, ទើបជាសង្គហៈមួយៗ ២ ន័យ តាមដែលពោលទុកក្នុងសង្គហគាថាទី ១៣ ដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

១៣. អដ្ឋត្តឹស សត្តត្តឹស ទ្វយំ ឆត្តឹសកំ សុភេ
បញ្ចត្តឹស ចតុត្តឹស ទ្វយំ តេត្តឹសកំ ក្រិយេ ។
តេត្តឹស បាកេ ទ្វត្តឹស ទ្វយេកត្តឹសកំ ភវេ
សហេតុកាមាវចរ- បុញ្ញបាកក្រិយាមនេ ។

សហេតុកកាមាវចរកុសលវិបាកកិរិយាចិត្ត ២៤ មានសង្គហៈ ១២ ន័យ គឺ

កាមាវចរកុសលចិត្ត ៨ មានសង្គហៈ ៤ ន័យ ។ ន័យទី ១ មានចេតសិក កើតបាន ៣៨, ន័យទី ២-៣ មានចេតសិក កើតបានមួយន័យៗ ៣៧ ប៉ុនគ្នា, ន័យទី ៤ មានចេតសិក កើតបាន ៣៦ ។

កាមាវចរកិរិយាចិត្ត ៨ មានសង្គហៈ ៤ ន័យ ។ ន័យទី ១ មានចេតសិកកើតបាន ៣៥, ន័យទី ២-៣ មានចេតសិក កើតបានមួយន័យៗ ៣៤ ប៉ុនគ្នា, ន័យទី ៤ មានចេតសិក កើតបាន ៣៣ ។

កាមាវចរវិបាកចិត្ត ៨ មានសង្គហៈ ៤ ន័យ ។ ន័យទី ១ មានចេតសិកកើតបាន ៣៣, ន័យទី ២-៣ មានចេតសិក កើតមួយន័យៗ ៣២ ប៉ុនគ្នា, ន័យទី ៤ មានចេតសិក កើតបាន ៣១ ។

អធិប្បាយសង្គហគាថាទី ១៣

១-កាមាវចរកុសលចិត្ត ៨ មានសង្គហៈ ៤ ន័យ គឺ

*ន័យទី ១ មហាកុសលចិត្តទី ១-២ មានចេតសិកកើតបាន ៣៨ គឺ-

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ សោភណចេតសិក ២៥

*ន័យទី ២ មហាកុសលចិត្តទី ៣-៤ មានចេតសិកកើតបាន ៣៧ គឺ ៖

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ សោភណចេតសិក ២៤ (វៀរបញ្ញា) ។

*ន័យទី ៣ មហាកុសលចិត្តទី ៥-៦ មានចេតសិកកើតបាន ៣៧ គឺ-

អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ) សោភណចេតសិក ២៥

*ន័យទី ៤ មហាកុសលចិត្តទី ៧-៨ មានចេតសិកកើតបាន ៣៦ គឺ

អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

សោភណចេតសិក ២៤ (វៀរបញ្ញា) ។

បណ្តាសោភណចេតសិកទាំងនោះ ចេតសិកដែលមិនកើតរួមជាមួយសោភណចិត្តខ្លះនោះ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យសម្តែងទុកក្នុងសង្គហគាថាទី ១៤ ដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

១៤. នវិជ្ជន្តេត្ថ វិរតី ក្រិយេសុ មហគ្គតេ

អនុត្តរេ អប្បមញ្ញា កាមបាកេ ទ្វយំ តថា ។

បណ្តាសោភណចិត្តទាំង ៥៩ ឬ ៩១ នោះ, វិរតិចេតសិក ៣ មិនកើតក្នុងកាមាវចរកិរិយាចិត្ត ១១ និងក្នុងមហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ ។ អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ មិនកើតក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ។

មួយទៀត ក្នុងកាមាវចរវិបាកចិត្ត ៨ មិនមានទាំងវិរតិ ៣ និងអប្បមញ្ញាចេតសិក ២ កើតរួមទេ ។

អធិប្បាយសង្គហគាថាទី ១៥

កិរិយាចិត្ត ២០ គឺ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ និងហសិតុប្បាទចិត្ត ១ រួមចិត្ត ២០ មិនមានវិរតិចេតសិក ៣ កើតរួមទេ ព្រោះកិរិយាចិត្តទាំងនេះ មិនមានវិរមិតព្វវត្ថុ ជាអារម្មណ៍ ។ ក្នុងមហគ្គតចិត្ត ក៏ដូចគ្នា មិនមានវិរមិតព្វវត្ថុ ជាអារម្មណ៍ ។

ក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ មិនមានអប្បមញ្ញា ២ កើតរួមជាមួយទេ ព្រោះលោកុត្តរចិត្ត មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ ។

ក្នុងមហាវិបាកចិត្ត ៨ ឬកាមាវចរវិបាកចិត្តទាំងអស់ មិនមានវិរតិ ៣ និងអប្បមញ្ញា ២ កើតរួមជាមួយទេ ព្រោះវិបាកទាំងនោះ ជាផលរបស់កុសល និងអកុសលកម្មដែលធ្វើហើយ រមែងមិនញ៉ាំងវិញ្ញត្តិឱ្យកើត និងមិនមានសត្តបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ទើបមិនមានចេតសិកទាំង ៥ នេះ កើតរួមឡើយ ។

ចេតសិកធ្វើចិត្តឱ្យផ្សេងគ្នា

សង្គហគាថា

១៥.អនុត្តរេ ឈានធម្មា អប្បមញ្ញា ច មជ្ឈិមេ
វិរតិញាណបីតិ ច បរិត្តេសុ វិសេសកា ។

ក្នុងលោកុត្តរចិត្ត មានអង្គឈានធ្វើឱ្យផ្សេងគ្នា, ក្នុងមហគ្គតចិត្ត មានអង្គឈាន និងអប្បមញ្ញាធ្វើឱ្យផ្សេងគ្នា, ក្នុងកាមាវចរចិត្ត មានវិរតិ ៣ បញ្ញា ១ បីតិ ១ និងអប្បមញ្ញា ២ ធ្វើឱ្យផ្សេងគ្នា ។

អធិប្បាយសង្គហគាថាទី ១៥

ក្នុងលោកុត្តរចិត្ត មានអង្គឈាន ៥ គឺ វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខៈ ឯកគ្គតា ធ្វើឱ្យផ្សេងគ្នានោះ គឺ វិតក្កៈ ធ្វើឱ្យលោកុត្តរបឋមជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងអំពីលោកុត្តរឈានចិត្តដទៃ, វិចារៈធ្វើឱ្យលោកុត្តរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងអំពីលោកុត្តរឈានចិត្តដែលនៅសល់, បីតិធ្វើឱ្យលោកុត្តរតតិយជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងអំពីលោកុត្តរឈានចិត្តដែលនៅសល់, សុខធ្វើឱ្យលោកុត្តរចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងអំពីលោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ។ ឧបេក្ខាវេទនា ធ្វើឱ្យលោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្តផ្សេងអំពីលោកុត្តរឈានចិត្តដែលនៅសល់ ។

ក្នុងមហគ្គចិត្ត មានអប្បមញ្ញា ២ គឺ ករុណា និងមុទិតា ធ្វើឱ្យមហគ្គតចិត្ត ១២ (ពីបឋមជ្ឈានដល់ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត) ផ្សេងពីបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ១៥ ។

ចំណែកអង្គនៃឈាន ៥ មានវិតក្កៈជាដើម ដែលធ្វើឱ្យមហគ្គតចិត្តផ្សេងគ្នានោះ ដូចគ្នានឹងលោកុត្តរឈានចិត្តដែលពោលមកហើយ ។

ក្នុងកាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ មានវិរតិ ៣ ធ្វើឱ្យមហាកុសលចិត្តផ្សេងអំពីមហាវិបាកចិត្ត និងមហាកិរិយាចិត្ត ។ បញ្ញាចេតសិក ធ្វើឱ្យញាណសម្បយុត្តចិត្ត ផ្សេងអំពីញាណវិប្បយុត្តចិត្ត, បីតិធ្វើឱ្យសោមនស្សសហគតចិត្ត ផ្សេងអំពីឧបេក្ខាសហគតចិត្ត, អប្បមញ្ញា ២ ធ្វើឱ្យមហាកុសលចិត្ត មហាកិរិយាចិត្ត ផ្សេងអំពីមហាវិបាកចិត្ត ។

៤-<u>អកុសល ១២</u> មានសង្គហៈ ៧ ន័យ ៖

ក្នុងសង្គហគាថាទី ១០ មានពាក្យថា **សព្ពាបុញ្ញេសុ** ប្រែថា ក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ មានចេតសិក ២៧ ប្រកបនោះ ជាការរាប់ចំនួនអកុសលចិត្តដែលមានចេតសិកប្រកបដោយសង្ខេប តែក្នុងសង្គហគាថាតទៅនេះ ជាន័យដែលសម្តែងការរាប់អកុសលចិត្ត ១២ ដោយពិស្តារ ។

សង្គហគាថា

១៦.ឯកូនវីសដ្ឋារស វីសេកវីស វីសតិ

ពាវីស បណ្ណរសាតិ សត្តធាកុសលេ ឋិតា ។

ក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ មានសង្គហៈ ៧ ន័យ ។

នំយទី ១ មានចេតសិក ១៩, នំយទី ២ មានចេតសិក ១៨, នំយទី ៣ មានចេតសិក ២១, នំយទី ៤ មានចេតសិក ២០, នំយទី ៥ មានចេតសិក ២០, នំយទី ៦ មានចេតសិក ២២, នំយទី ៧ មានចេតសិក ១៥ (កើតរួមជាមួយ) ។

អធិប្បាយសង្គហគាថាទី ១៦

អកុសលចិត្ត ១២ កាលពោលដោយសង្ខេប មានចេតសិក ប្រកបបាន ២៧ គឺ

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១៤ ,

បើចែកដោយពិស្តារ បានចេតសិកប្រកបផ្សេងគ្នា មានសង្គហៈ ៧ ន័យ គឺ ៖

-លោភមូលចិត្ត ៨ បាន ៤ ន័យ

-ទោសមូលចិត្ត ២ បាន ២ ន័យ

-មោហមូលចិត្ត ២ បាន ១ ន័យ

លោភមូលចិត្ត ៨ បាន ៤ ន័យ គឺ ៖

+ ន័យទី ១ លោភមូលចិត្តទី ១ និងទី ៣ (សោមនស្សអសង្ខារិក ២) មានចេតសិកប្រកបបាន ១៩ ដូច្នេះ គឺ

* លោភមូលចិត្តទី ១ មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ មោចតុក្កចេតសិក ៤ លោភចេតសិក ១ ទិដ្ឋិចេតសិក ១

* <u>លោភមូលចិត្តទី ៣</u> មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ មោចតុក្កចេតសិក ៤ លោភចេតសិក ១ មានចេតសិក ១

+ ន័យទី ២ លោភមូលចិត្តទី ៥ និងទី ៧ (ឧបេក្ខាអសង្ខារិក ២) មានចេតសិកប្រកប ១៨ ដូច្នេះ គឺ

* <u>លោភមូលចិត្តទី ៥</u> មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ), មោចតុក្កចេតសិក ៤ , លោភចេតសិក ១ , ទិដ្ឋិចេតសិក ១ ,

* <u>លោភមូលចិត្តទី ៧</u> មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ) មោចតុក្កចេតសិក ៤, លោភចេតសិក ១, មានចេតសិក ១

+ ន័យទី ៣ លោភមូលចិត្តទី ២ និងទី ៤ (សោមនស្សសសង្ខារិក ២) មានចេតសិកប្រកប ២១ ដូច្នេះ គឺ

* <u>លោភមូលចិត្តទី ២</u> មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ , មោចតុក្ក-ចេតសិក ៤, លោភចេតសិក ១, ទិដ្ឋិចេតសិក ១, ថីទុកចេតសិក ២ ។

* <u>លោភមូលចិត្តទី ៤</u> មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ , មោចតុក្ក-ចេតសិក ៤ លោភចេតសិក ១, មានចេតសិក ១, ថីទុកចេតសិក ២

+ ន័យទី ៤ លោភមូលចិត្តទី ៦ និងទី ៨ (ឧបេក្ខាសសង្ខារិក ២) មានចេតសិកប្រកប ២០ គឺ

* <u>លោភមូលចិត្តទី ៦</u> មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ), មោចតុក្កចេតសិក ៤, លោភចេតសិក ១, ទិដ្ឋិចេតសិក ១, ថីទុកចេតសិក ២ ។

* <u>លោភមូលចិត្តទី ៨</u> មាន : អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ), មោចតុក្កចេតសិក ៤, លោភចេតសិក ១, មានចេតសិក ១, ថីទុកចេតសិក ២ ។

+ ន័យទី ៥ ទោសមូលចិត្តទី ១ (ទោមនស្សអសង្ខារិក) មានចេតសិក ២០ គឺ-

អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ), មោចតុក្កចេតសិក ៤ , ទោចតុក្កចេតសិក ៤

\+ ន័យទី ៦ ទោសមូលចិត្តទី ២ (ទោមនស្សសហគតសសង្ខារិក) មានចេតសិក ២២ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ), មោចតុក្កចេតសិក ៤ ទោចតុក្កចេតសិក ៤ , ថីទុកចេតសិក ២

\+ ន័យទី ៧ មោហមូលចិត្ត ២ នីមួយៗ មានចេតសិកបាន ១៥ គឺ

១-វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត មានចេតសិក ១៥ : អញ្ញសមានា ១០ (វៀរអធិមោក្ខ បីតិ ឆន្ទៈ) មោចតុក្កចេតសិក ៤ វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១

២-ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តចិត្ត មានចេតសិក ១៥ : អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរបីតិ ឆន្ទៈ) មោចតុក្កចេតសិក ៤ ។

សព្វាកុសលយោគីចេតសិក

ពាក្យថា សព្វាកុសលយោគីចេតសិក គឺ **សព្វ + អកុសល + យោគី + ចេតសិក** ប្រែថា ចេតសិកប្រកបក្នុងអកុសលចិត្តទាំងពួង ។

សព្វាកុសលយោគីចេតសិកនេះ បានដល់ ចេតសិក ១៤ ដែលកើតក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ ។ តាមដែលពោលទុកក្នុងសង្គហគាថាតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

១៧. សាធារណា ច ចត្តារោ សមានា ច ទសាបរេ
ចុទ្ទសេតេ បវុច្ចន្តិ សព្វាកុសលយោគិនោ ។

ក្នុងចេតសិក ១៤ គឺ អកុសលសាធារណចេតសិក ៤
អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរអធិមោក្ខៈ បីតិ ឆន្ទៈ)
ហៅថា សព្វាកុសលយោគីចេតសិក ។

អធិប្បាយសង្គហគាថាទី ១៧

សព្វាកុសលយោគីចេតសិក មាន ១៤ ចេតសិក គឺ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ បកិណ្ណកចេតសិក ៣ (គឺវិតក្កៈ វិចារៈ វីរិយៈ), មោចតុក្កចេតសិក ៤ ។

សព្វាកុសលយោគីចេតសិក ១៤ នេះ កើតក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ បាន គ្រប់ដួង ។

*៥-**<u>អហេតុកសង្គហៈ</u>** មាន ៤ ន័យ ៖*

សង្គហគាថា

១៨.ទ្វាទសេកាទស ទស · សត្ត ចាតិ ចតុព្ពិធោ
អដ្ឋារសាហេតុកេសុ · ចិត្តុប្បាទេសុ សង្គហោ ។
អហេតុកេសុ សព្វត្ថ · សត្ត សេសា យថារហំ
ឥតិ វិត្ថារតោ វុត្តោ · តេត្តឹសវិធ សង្គហោ ។

ក្នុងការកើតនៃអហេតុកចិត្ត ១៨ មានសង្គហៈ ៤ ន័យ ។ ន័យទី ១ មានចេតសិកកើត ១២, ន័យទី ២ មានចេតសិកកើត ១១, ន័យទី ៣ មានចេតសិកកើត ១០, ន័យទី ៤ មានចេតសិកកើត ៧ ។ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ កើតក្នុងអហេតុកចិត្តបានគ្រប់, ដែលនៅសល់ បកិណ្ណកចេតសិក ៦ កើតបានតាមសមគួរ ព្រោះដូច្នោះ ដោយពិស្តារ ទើបមានសង្គហៈ ៣៣ ន័យ ដោយប្រការដូច្នេះ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថាទី ១៨

អហេតុកចិត្ត ១៨ មានសង្គហៈ ៤ ន័យ គឺ

+ ន័យទី ១ មាន ១ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ មានអញ្ញសមានាចេតសិកកើតបាន ១២ (វៀរឆន្ទៈ) ។

+ ន័យទី ២ មាន ២ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មានអញ្ញសមានាចេតសិកកើតរួមបាន ១១ (វៀរបីតិ ឆន្ទៈ) សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ មានអញ្ញសមានាចេតសិកកើតរួមបាន ១១ (វៀរវីរិយៈ ឆន្ទៈ) ។

+ ន័យទី ៣ មាន ៥ : បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ , សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ , ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២, មានអញ្ញសមានាចេតសិក កើតរួមបាន ១០ (វៀរវីរិយៈ បីតិ ឆន្ទៈ) ។

+ ន័យទី ៤ មាន ១០ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត ១០ មានសព្វចិត្តសាធារណចេតសិកកើតរួមបាន ៧ ។

ការដែលឆន្ទចេតសិក មិនកើតរួមជាមួយអហេតុកចិត្ត ១៨ នោះ ព្រោះឆន្ទៈជាធម្មជាតិ ពេញចិត្តប្រាថ្នានឹងធ្វើកិច្ចយ៉ាងណាទីមួយ (កត្តុកម្យតា) ចំណែកអហេតុកចិត្តទាំងនោះកើតឡើង ព្រោះការប្រជុំព្រមនៃបច្ច័យធម៌ មិនបានអាស្រ័យឆន្ទៈ គឺ សេចក្តីពេញចិត្តកើតឡើង ព្រោះដូច្នោះ ឆន្ទៈ ទើបមិនកើតរួមជាមួយអហេតុកចិត្តទាំង ១៨ ។

ចប់ សង្គហន័យ

តទុភយមិស្សកន័យ *(ន័យទាំង ២ ដែលលាយគ្នា)*

សង្គហគាថា

១៩. ឥត្ថំ ចិត្តាវិយុត្តានំ សម្បយោគញ្ច សង្គហំ

ញត្វា ភេទំ យថាយោគំ ចិត្តេន សមមុទ្ទិសេ ។

បណ្ឌិតកាលជ្រាបសម្បយោគន័យ និងសង្គហន័យ នៃចេតសិក ដែលមិនបែកចេញពីចិត្តដោយប្រការដូច្នេះហើយ គប្បីសម្ដែង ប្រភេទចេតសិកឱ្យប្រហែលនឹងចិត្តតាមដែលប្រកបបានតទៅ ។

អធិប្បាយសង្គហគាថាទី ១៩

គាថានេះសម្ដែងថា កាលយល់ចូលចិត្តក្នុងសម្បយោគន័យ(ន័យនៃការប្រកបរួមគ្នារបស់ចេតសិក ដែលមិនបែកចេញពីចិត្ត ដោយវិធី ១៦ យ៉ាង) និងសង្គហន័យ (ន័យពោលអំពីការរាប់ចិត្តនីមួយៗ ដែលមានចេតសិក ប្រកបដោយវិធីផ្សេងៗ ៣៣ យ៉ាង)ហើយ ឥឡូវនេះ សមគួរសម្ដែងន័យទាំង ២ នោះ ឱ្យវិចិត្រពិស្ដារក្រៃលែងឡើង ហៅថា ***តទុភយមិស្សកន័យ*** *(ន័យដែលលាយគ្នានៃន័យទាំង ២ នោះ) ក៏ន័យនេះ ជាការរាប់ចំនួនចេតសិក ដែលប្រកបរួមគ្នាទាំងអស់ នឹងបានចេតសិកដែលរាប់ហើយ រាប់ទៀត ជាចំនួនចេតសិកដល់ ៣.៤២៦ ដោយវិធីរាប់ដូចតទៅនេះ ៖*

១-សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ *ប្រកបជាមួយចិត្ត ១២១ (១២១ × ៧) រួមជាចេតសិក ៨៤៧ ។*

២-បកិណ្ណកចេតសិក ៦ *ប្រកបជាមួយចិត្ត ដូច្នេះ គឺ*

-វិតក្កៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៥៥ -វិចារៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៦៦

-អធិមោក្ខ: ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ១១០ -វីរិយៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ១០៥

-បីតិ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៥១ -ឆន្ទៈ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ១០១

+រួមទាំង ៦ ប្រកបជាមួយចិត្តបាន ៤៨៨ ។

៣-អកុសលចេតសិក ១៤ ប្រកបជាមួយអកុសលចិត្ត ១២ គឺ

- មោចតុក្កៈ ៤ កើតក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ = ៤៨
- លោភៈ កើតក្នុងលោភមូលចិត្ត ៨ = ៨
- ទិដ្ឋិ កើតក្នុងលោភមូលចិត្ត ៤ = ៤
- មានះ កើតក្នុងលោភមូលចិត្ត ៤ = ៤
- ទោសៈ កើតក្នុងទោសមូលចិត្ត ២ = ២
- ឥស្សា កើតក្នុងទោសមូលចិត្ត ២ = ២
- មច្ឆរិយៈ កើតក្នុងទោសមូលចិត្ត ២ = ២
- កុក្កុច្ចៈ កើតក្នុងទោសមូលចិត្ត ២ = ២
- វិចិកិច្ឆា កើតក្នុងមោហមូលចិត្ត ១ = ១
- ថីទុក ២ កើតក្នុងសសង្ខារិកចិត្ត ៥ = ១០

* រួមចេតសិកទាំង ១៤ កើតបានទាំងអស់ = ៨៣

៤- សោភណចេតសិក ២៥ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត ៩១ (មើលសង្គហគាថាទី ៨) គឺ ៖

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ × ចិត្ត ៩១ = ១៧២៩

-វិរតិចេតសិក ៣ × ចិត្ត ៤៨ = ១៤៤

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ × ចិត្ត ២៨ = ៥៦

-បញ្ញាចេតសិក ប្រកបជាមួយចិត្ត ៧៩ = ៧៩

* រួម ចេតសិកទាំង ២៥ ប្រកបបាន = ២.០០៨ ។

ចេតសិក ប្រកបជាមួយចេតសិក

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ = ៦៥៦

-ផស្សៈ ប្រកបជាមួយចេតសិក ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-វេទនា ប្រកបជាមួយចេតសិក ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-សញ្ញា ប្រកបជាមួយចេតសិក ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-ចេតនា ប្រកប មួយចេតសិក ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-ឯកគ្គតា ប្រកបជាមួយចេតសិក ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-ជីវិតិន្ទ្រិយ ប្រកបជាមួយចេតសិក ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-មនសិការៈ ប្រកបជាមួយចេតសិក ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-វិតក្កៈ វិចារៈ វិរិយៈ មានចេតសិកប្រកបទីមួយៗ ៥១ (វៀរខ្លួនឯង)

-អធិមោក្ខៈ មានចេតសិកប្រកប ៥០ (វៀរវិចិកិច្ឆា និងខ្លួនឯង)

-បីតិ មានចេតសិកប្រកប ៤៦ (វៀរទោចតុក្កៈ៤ វិចិកិច្ឆា និងខ្លួនឯង)

-ឆន្ទៈ មានចេតសិកប្រកប ៥០ (វៀរវិចិកិច្ឆា និងខ្លួនឯង)

អកុសលចេតសិក ១៤ = ៣០៧

✷ មោចតុក្កៈ ៤ ទីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម ២៦ = ១០៤ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១៣ (វៀរខ្លួនឯង)

✷ លោភៈ មានចេតសិកកើតរួម ២១ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ , អកុសលចេតសិក ៨ (វៀរទោចតុក្កៈ ៤ វិចិកិច្ឆា និងខ្លួនឯង) ។

✷ ទិដ្ឋិ មានចេតសិកកើតរួម ២០ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

អកុសលចេតសិក ៧ (វៀរទោចតុក្ក ៤ វិចិកិច្ឆា មានះ ទិដ្ឋិខ្លួនឯង) ។

* មានះ មានចេតសិក កើតរួម ២០ ដូចទិដ្ឋិចេតសិកនុ៎ះឯង ។

* ទោសៈ មានចេតសិកកើតរួម ២១ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ), មោចតុក្កចេតសិក ៤ ទោចតុក្កចេតសិក ៣ (វៀរខ្លួនឯង), ថីទុកចេតសិក ២ ។

* ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ ទីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម ១៩ = ៥៧ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ), មោចតុក្កចេតសិក ៤, ទោសចេតសិក ១, ថីទុកចេតសិក ២ ។

* ថីទុកៈ ទីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម ២៥ = ៥០ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣, អកុសលចេតសិក ១២ (វៀរវិចិកិច្ឆា ទិដ្ឋិខ្លួនឯង) ។

* វិចិកិច្ឆា មានចេតសិកកើតរួម ១៤ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរបីតិ អធិមោក្ខៈ ឆន្ទៈ) មោចតុក្កចេតសិក ៤ ។

សោភណចេតសិក ២៥ = ៩១១ គឺ ៖

* សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ ទីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម ៣៧ (១៩ × ៣៧ = ៧០៣) គឺ ៖

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ សោភណចេតសិក ២៤ (វៀរខ្លួនឯង) ។

* លោកិយវិរតិ ៣ ទីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម ៣៣ (៣ × ៣៣ = ៩៩) គឺ ៖

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ , សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ , បញ្ញាចេតសិក ១

* លោកុត្តរវិរតិ ៣ ទីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម ៣៥ (៣ × ៣៥ = ១០៥) គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣, សោភណសាធារណចេតសិក ១៩, វិរតិ ២ (វៀរខ្លួនឯង), បញ្ញាចេតសិក ១ ។

* លោកុត្តរវិរតិ ៣ កើតព្រមគ្នា ឈ្មោះថា **និយតឯកតោចេតសិក** ។ ការរាប់ចេតសិកកើតរួមជាមួយវិរតិ ៣ ទាំងលោកិយវិរតិ(៩៩) ទាំងលោកុត្តរវិរតិ(១០៥) កាលរាប់ដោយសភាវៈរួម ក៏រាប់បាន ១០៥ នោះឯង ។
* អប្បមញ្ញា ២ (កើតក្នុងសោភណចិត្ត ២៨ គឺ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ រូបាវចរចិត្ត ១២) មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៣ = ៦៦ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ , សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ , បញ្ញាចេតសិក ១
* បញ្ញាចេតសិក (កើតក្នុងសោភណចិត្ត ៧៩ គឺ កាមាវចរសោភណញ្ញាណសម្បយុត្តចិត្ត ១២ មហគ្គតចិត្ត ២៧ និងលោកុត្តរចិត្ត ៤០) មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៧ គឺ

  អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ សោភណចេតសិក ២៤ (វៀរខ្លួនឯង)

  រួមចេតសិកកើតរួមជាមួយចេតសិក មាន ១៨៧៤ គឺ

អញ្ញសមានាចេតសិក ៦៥៦	}	= ១៨៧៤
អកុសលចេតសិក ៣០៧		
សោភណចេតសិក ៩១១		

អវសានគាថា

ឥច្ចានុរុទ្ធ រចិតេ អភិធម្មត្ថសង្គហេ
ទុតិយោ បរិច្ឆេទោយំ សមាសេនេវ និដ្ឋិតោ ។

បរិច្ឆេទទី ២ ឈ្មោះថា ចេតសិកសង្គហវិភាគ ក្នុងបករណ៍ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ ដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យរចនាទុក ចប់ហើយដោយប្រការដូច្នេះ ៕

បរិច្ឆេទទី ២ ចេតសិកសង្គហវិភាគ ចប់

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៣

បកិណ្ណកសង្គហៈ

ការសម្តែងសង្គ្រោះនិងចែក
បកិណ្ណក ៦ ពួក

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៣ បកិណ្ណកសង្គហៈ

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ។

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៣ ឈ្មោះបកិណ្ណកសង្គហៈនេះ មានសង្គហគាថាដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យចងក្រងទុក ១៤ គាថា, ដើម្បីសម្ដែងធម៌ ៦ យ៉ាង គឺ វេទនា ហេតុ កិច្ច ទ្វារ អារម្មណ៍ និង វត្ថុ គប្បីជ្រាបសង្គហគាថាទាំង ១៤ នោះ ដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

១. សម្បយុត្តា យថាយោគំ　　តេបញ្ញាស សភាវតោ
ចិត្តចេតសិកា ធម្មា　　តេសន្ទានិ យថារហំ ។

ធម៌ គឺ ចិត្ត និងចេតសិក ៥៣ យ៉ាង ដែលសម្បយុត្តគ្នា តាមគួរដល់ការប្រកប ដោយភាវៈរបស់ខ្លួនៗ ។

២. វេទនាហេតុតោ កិច្ច-　　ទ្វារាលម្ពនវត្ថុតោ
ចិត្តុប្បាទវសេនេវ　　សង្គហោ នាម នីយតេ ។

ឥឡូវនេះ ខ្ញុំនឹងពោលនូវចិត្តនិងចេតសិកចូលគ្នាដោយសង្គហ ៦ គឺ វេទនា ហេតុ កិច្ច ទ្វារ អារម្មណ៍ និងវត្ថុ សម្ដែងចេញឱ្យច្បាស់ដោយអំណាចចិត្តុប្បាទ តាមសមគួរ ។

អធិប្បាយ

ពាក្យថា **បកិណ្ណកសង្គហ** ចែកសព្ទជា **បកិណ្ណក + សង្គហ**

បកិណ្ណកៈ ប្រែថា ខ្ចាត់ខ្ចាយ បន្តិចបន្តួច និងរាយរង ។

សង្គហៈ ប្រែថា ការរួបរួម ការសង្គ្រោះ ការប្រមូល ការបំពេញ ។

ធម៌ គឺ ចិត្ត និងចេតសិក រួម ៥៣ យ៉ាងនោះ បានដល់ ចិត្ត ១ ចេតសិក ៥២ ជាការរាប់ដោយសភាវៈ ឬដោយលក្ខណៈតែមួយយ៉ាង គឺ ចិត្ត ៨៩ ឬចិត្ត ១២១ ក៏ដោយ កាលរាប់ដោយលក្ខណៈ ក៏មានត្រឹមតែមួយយ៉ាង ដូចព្រះបាលីថា ៖

អារម្មណវិជាននលក្ខណំ ចិត្តំ : ចិត្តមានការដឹងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។

ចំណែកចេតសិក ៥២ នោះ មានលក្ខណៈរាប់បាន ៥២ លក្ខណៈ ព្រោះហេតុនេះ ទើបលោកពោលថា ចិត្ត និងចេតសិក ៥៣ យ៉ាង ដូច្នេះ ។

បកិណ្ណកសង្គហៈ មាន ៦

១-វេទនាសង្គហៈ ការសង្គ្រោះចិត្តចេតសិកដោយវេទនា ៣ ឬ ៥

២-ហេតុសង្គហៈ ការសង្គ្រោះចិត្តចេតសិកដោយហេតុ ៦

៣-កិច្ចសង្គហៈ ការសង្គ្រោះចិត្តចេតសិកដោយកិច្ច ១៤

៤-ទ្វារសង្គហៈ ការសង្គ្រោះចិត្តចេតសិកដោយទ្វារ ៦

៥-អារម្មណសង្គហៈ ការសង្គ្រោះចិត្តចេតសិកដោយអារម្មណ៍ ៦

៦-វត្ថុសង្គហៈ ការសង្គ្រោះចិត្តចេតសិកដោយវត្ថុ ៦

បណ្តាសង្គហៈទាំង ៦ នេះ សង្គហៈទីមួយៗ លោកសម្តែងដោយចិត្តុប្បាទ ដែលកើតឡើងហើយដោយធម៌ មានវេទនាជាដើម ។

១-វេទនាសង្គហៈ

សង្គហគាថា

៣. សុខំ ទុក្ខមុបេក្ខាតិ   តិវិធា តត្ថ វេទនា
សោមនស្សំ ទោមនស្សំ   ឥតិ ភេទេន បញ្ចធា ។

៤. សុខមេកត្ថ ទុក្ខញ្ច   ទោមនស្សំ ទ្វយេ ឋិតំ
ទ្វាសដ្ឋីសុ សោមនស្សំ   បញ្ចបញ្ញាសកេតរា ។

ក្នុងវេទនាសង្គហៈនោះ ពោលដោយអារម្មណានុភវនលក្ខណន័យ បានវេទនា ៣ គឺ សុខវេទនា ទុក្ខវេទនា និងឧបេក្ខាវេទនា, ពោលដោយឥន្ទ្រិយភេទន័យ បានវេទនា ៥ គឺ សុខ ទុក្ខ សោមនស្ស ទោមនស្ស និងឧបេក្ខា, ក្នុងវេទនាទាំងនេះ សុខនិងទុក្ខ តាំងនៅក្នុងចិត្តមួយ គឺកាយវិញ្ញាណ ទោមនស្ស តាំងនៅក្នុងចិត្ត ២ គឺ ទោសមូលចិត្ត ២ សោមនស្សតាំងនៅក្នុងចិត្ត ៦២ ចំណែកឧបេក្ខាក្រៅនេះ តាំងនៅក្នុងចិត្ត ៥៥ ។

អធិប្បាយ វេទនា ២ ន័យ

ន័យទី ១ *សម្តែងវេទនាដោយលក្ខណៈដែលសោយអារម្មណ៍ សំដៅដល់ការសោយអារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ មិនបានចែកប្រភេទទៅតាមលក្ខណៈដែលជាឥន្ទ្រិយ, វេទនានេះ ទើបមាន ៣ គឺ សុខវេទនា ទុក្ខវេទនា និងឧបេក្ខាវេទនា ហៅថា* **អារម្មណានុភវនលក្ខណន័យ** ។

ចែកចិត្ត ១២១ ដោយវេទនា ៣

១-ចិត្តដែលកើតជាមួយនឹងសុខវេទនាសោមនស្សវេទនាមាន ៦៣ គឺ-

សុខសហគតកាយវិញ្ញាណ ១

សោមនស្សសហគតចិត្ត ៦២

២-ចិត្តដែលកើតជាមួយនឹងទុក្ខវេទនា ទោមនស្សវេទនា មាន ៣ គឺ

ទុក្ខសហគតកាយវិញ្ញាណ ១

ទោមនស្សសហគតចិត្ត ២

៣-ចិត្តដែលកើតជាមួយនឹងឧបេក្ខាវេទនា មាន ៥៥ គឺ

កាមឧបេក្ខាចិត្ត ៣២

រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣

អរូបាវចរឈានចិត្ត ១២

លោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៨

នំយទី ២ សម្តែងវេទនាដោយប្រភេទនៃឥន្ទ្រិយ ៥ គឺ សុខិន្ទ្រិយ ទុក្ខិន្ទ្រិយ សោមនស្សិន្ទ្រិយ ទោមនស្សិន្ទ្រិយ និង ឧបេក្ខិន្ទ្រិយ ហៅថា **ឥន្ទ្រិយភេទន័យ ។**

ចែកចិត្ត ១២១ ដោយវេទនា ៥

១-សុខវេទនា កើតជាមួយនឹងកាយវិញ្ញាណចិត្ត ១

២-ទុក្ខវេទនា កើតជាមួយនឹងកាយវិញ្ញាណចិត្ត ១

៣-សោមនស្សវេទនា កើតជាមួយនឹងសោមនស្សចិត្ត ៦២ គឺ

កាមសោមនស្សចិត្ត ១៨ រូបាវចរសោមនស្សចិត្ត ១២

លោកុត្តរសោមនស្សចិត្ត ៣២

៤-ទោមនស្សវេទនា កើតជាមួយនឹងបដិឃសម្បយុត្តចិត្ត ២

៥-ឧបេក្ខាវេទនា កើតជាមួយនឹងចិត្ត ៥៥ គឺ

កាមឧបេក្ខាសហគត ៣២ រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣

អរូបាវចរឈានចិត្ត ១២ លោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៨

លក្ខណៈរបស់វេទនា ៥

១-**ឥដ្ឋផោដ្ឋព្វានុភវនលក្ខណំ សុខំ** សុខវេទនា មានការសោយផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ដែលគួរប្រាថ្នា ជាលក្ខណៈ

២-**អនិដ្ឋផោដ្ឋព្វានុភវនលក្ខណំ ទុក្ខំ** ទុក្ខវេទនា មានការសោយផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ដែលមិនគួរប្រាថ្នា ជាលក្ខណៈ

៣-**សភាវតោ បរិកប្បតោ វា ឥដ្ឋានុភវនលក្ខណំ សោមនស្សំ** សោមនស្សវេទនា មានការសោយអារម្មណ៍ដែលគួរប្រាថ្នា ដោយសភាវៈខ្លះ ដោយបរិកប្បខ្លះ ជាលក្ខណៈ

៤-**តថា អនិដ្ឋានុភវនលក្ខណំ ទោមនស្សំ** ទោមនស្សវេទនា មានការសោយអារម្មណ៍ដែលមិនគួរប្រាថ្នា ដោយសភាវៈខ្លះ ដោយបរិកប្បខ្លះ ដូចយ៉ាង(ទី៣)នោះ ជាលក្ខណៈ

៥-**មជ្ឈត្តានុភវនលក្ខណា ឧបេក្ខា** ឧបេក្ខាវេទនា មានការសោយអារម្មណ៍ដែលជាកណ្តាល ជាលក្ខណៈ ។

វេទនាកើតជាមួយនឹងចេតសិក

អាចារ្យពួកខ្លះ (ក្រៅព្រះបាលីអភិធម្មត្ថសង្គហៈ និងដីកា) ពោលវេទនានិងចេតសិកទុក ២ ន័យ គឺ - វេទនាកើតរួមជាមួយនឹងចេតសិក ១

- ចេតសិកកើតរួមជាមួយនឹងវេទនា ១ ។

វេទនា ៥ កើតរួមជាមួយនឹងចេតសិក

១-សុខ ទុក្ខ កើតរួមនឹងសព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៦ (វៀរវេទនា) ។

២-សោមនស្ស កើតរួមនឹងចេតសិក ៤៦ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរវេទនា) អកុសលចេតសិក ៩ (វៀរទោចតុក្កៈ ៤ វិចិកិច្ឆា ១) សោភណចេតសិក ២៥ ។

៣-ទោមនស្ស កើតរួមនឹងចេតសិក ២១ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរវេទនា បីតិ) អកុសលចេតសិក ១០ (វៀរលោភតិកៈ ៣ វិចិកិច្ឆា ១)

៤-ឧបេក្ខាកើតរួមនឹងចេតសិក ៤៦ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរវេទនា បីតិ) អកុសលចេតសិក ១០ (វៀរទោចតុក្កៈ ៤) សោភណចេតសិក ២៥ ។

ចេតសិកកើតរួមនឹងវេទនា

១-ចេតសិកកើតរួមនឹងវេទនា ១ មាន ៦ គឺ បីតិ កើតរួមនឹងសោមនស្សវេទនាតែម្យ៉ាង

ទោចតុក្កៈ ៤ កើតរួមនឹងទោមនស្សវេទនាតែម្យ៉ាង វិចិកិច្ឆា កើតរួមនឹងឧបេក្ខាវេទនាតែម្យ៉ាង

២-ចេតសិកកើតរួមនឹងវេទនា ២ មាន ២៨ គឺ លោភតិកៈ ៣ និងសោភណ

ចេតសិក ២៥ (ទាំង ២ ពួកនេះ) កើតរួមនឹងសោមនស្សវេទនា ក៏បាន នឹងឧបេក្ខាវេទនា ក៏បាន

៣-ចេតសិកកើតរួមនឹងវេទនា ៣ មាន ១១ គឺ មោចតុក្កៈ ៤ ថីទុកៈ ២ វិតក្កៈ វិចារៈ អធិមោក្ខៈ វីរិយៈ និង ឆន្ទៈ រួម ១១ ចេតសិកនេះ កើតរួមនឹងសោមនស្ស ទោមនស្ស និងឧបេក្ខាវេទនា យ៉ាងណាមួយ ក៏បាន ។

៤-ចេតសិកកើតរួមនឹងវេទនា ៥ មាន ៦ គឺ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៦ (វៀរវេទនា)

៥-ចេតសិកដែលមិនកើតរួមនឹងវេទនា មាន ១ គឺ វេទនាចេតសិក ។

<u>ក្នុងមជ្ឈិមនិកាយ មជ្ឈិមបណ្ណាសក</u> ទ្រង់ត្រាស់អំពីវេទនាថា

"ម្នាលអានន្ទ វេទនាពីរ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ, វេទនា ៣ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ, វេទនា ៤ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ, វេទនា ៥ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ, វេទនា ៦ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ, វេទនា ១៨ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ, វេទនា ៣៦ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ, វេទនា ១០៨ ក៏តថាគតសំដែងដោយបរិយាយ"[១] ។

---

១. មជ្ឈិ. មជ្ឈិ. ពហុវេទនិយសូត្រ ២៣. ៩៩/១៦៤ : វេទនា ២ គឺ សុខនិងទុក្ខ ។ វេទនា ៣ គឺ សុខ ទុក្ខ និងឧបេក្ខា ។ វេទនា ៤ មិនឃើញមានពន្យល់ ។ វេទនា ៥ គឺ វេទនិន្ទ្រិយទាំង ៥ ។ វេទនា ៦ គឺ វេទនាកើតអំពីចក្ខុសម្ផស្សជាដើម ។ វេទនា ១៨ គឺ វេទនា ៣ គុណនឹងអារម្មណ៍ ៦ ។ វេទនា ៣៨ គឺ គេហសិតសោមនស្ស ៦ គេហសិតទោមនស្ស ៦ គេហសិតឧបេក្ខា ៦ នេក្ខម្មសិតសោមនស្ស ៦ នេក្ខម្មសិតទោមនស្ស ៦ នេក្ខម្មសិតឧបេក្ខា ៦ ។ វេទនា ១០៨ គឺ វេទនាទាំង ៣៦ នោះឯង ដែលជាអតីត ៣៦ អនាគត ៣៦ បច្ចុប្បន្ន ៣៦ ។ អដ្ឋកថា ។

សម្តែង វេទនា ៣ ឬ ៥ កើតក្នុងចិត្ត ១២១

- **វេទនា ៣ ឬ ៥**
  - ១. សុខវេទនា ៦៣
    - ១. សុខិន្ទ្រិយ ១ - សុខសហគតកាយវិញ្ញាណ ១
    - ៣. សោមនស្សិន្ទ្រិយ ៦២
      - កាមសោមនស្សចិត្ត ១៨
        - សោមនស្សលោភមូលចិត្ត ៤
        - សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១
        - សោមនស្សហសិតុប្បាទចិត្ត ១
        - សោមនស្សមហាកុសលចិត្ត ៤
        - សោមនស្សមហាវិបាកចិត្ត ៤
        - សោមនស្សមហាកិរិយាចិត្ត ៤
      - ឈានសោមនស្សចិត្ត ៤៤
        - បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១
        - ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១
        - តតិយជ្ឈានចិត្ត ១១
        - ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ១១
  - ២. ទុក្ខវេទនា ៣
    - ២. ទុក្ខិន្ទ្រិយ ១ - ទុក្ខសហគតកាយវិញ្ញាណ ១
    - ៤. ទោមនស្សិន្ទ្រិយ ២ - ទោមនស្សសហគតបដិឃចិត្ត ២
  - ៣. ឧបេក្ខាវេទនា ឬ ៥. ឧបេក្ខិន្ទ្រិយ ៥៥
    - កាមឧបេក្ខាចិត្ត ៣២
      - ឧបេក្ខាលោភមូលចិត្ត ៤
      - ឧបេក្ខាមោហមូលចិត្ត ២
      - ឧបេក្ខាអហេតុកចិត្ត ១៤
      - ឧបេក្ខាមហាកុសលចិត្ត ៤
      - ឧបេក្ខាមហាវិបាក ៤
      - ឧបេក្ខាមហាកិរិយាចិត្ត ៤
    - ឈានឧបេក្ខាចិត្ត ២៣
      - រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣
      - អរូបាវចរចិត្ត ១២
      - លោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៨

ចប់ វេទនាសង្គហៈ

២-ហេតុសង្គហៈ

សង្គហគាថា

៥. លោភោ ទោសោ ច មោហោ ច ហេតូ អកុសលា តយោ
អលោភាទោសាមោហា ច កុសលាព្យាកតា តថា ។

អកុសលហេតុ មាន ៣ គឺ លោភៈ ១ ទោសៈ ១ និងមោហៈ ១ ។ កុសលហេតុ និងអព្យាកតហេតុ ក៏មាន ៣ ដូចគ្នា គឺ អលោភៈ ១ អទោសៈ ១ អមោហៈ ១ ។

៦. អហេតុកដ្ឋារសេក- ហេតុកា ទ្វេ ទ្វិវីសតិ
ទុហេតុកា មតា សត្ត- ចត្តាឡីស តិហេតុកា ។

ចិត្តជាអហេតុកៈ ១៨ ចិត្តជាឯកហេតុកៈ ២ , ចិត្តជាទុហេតុកៈ ២២ ចិត្តជាតិហេតុកៈ ៤៧ ។

អធិប្បាយហេតុសង្គហៈ

ការរួបរួមចិត្តប្បាទដោយហេតុ ហៅថា **ហេតុសង្គហៈ** *។ ឈ្មោះថាហេតុ ក្នុងហេតុសង្គហៈនោះ បានដល់ ចេតសិក ៦ យ៉ាង គឺ លោភៈ ទោសៈ មោហៈ និងអលោភៈ អទោសៈ អមោហៈ ។*

ហេតុ *មានវចនត្ថៈថា ៖*

ហិណោតិ បវត្តតិ ផលំ ឯតេនាតិ ហេតុ *ប្រែថា ផលរមែងកើតឡើង ប្រព្រឹត្តទៅតាមធម៌នេះ ព្រោះហេតុនោះ ធម៌នេះ ឈ្មោះថា ហេតុ បានដល់ ធម៌ដែលជាគ្រឿងកើតឡើងនៃផល ។*

ក៏សេចក្តីជាហេតុ គឺសេចក្តីដែលធម៌ជាហេតុទាំងនោះ ជាឫសគល់ គឺ

ញុំាំងសម្បយុត្តធម៌ទាំងឡាយ ឱ្យតាំងនៅមាំ ៗ ពិតមែន ធម៌ទាំងឡាយដែលបានហេតុជាបច្ច័យហើយ រមែងជាសភាពរឹងមាំ ដូចដើមឈើមានឫសគល់លូតលាស់ល្អហើយ មិនដូចធម៌ដែលមិនមានហេតុ ដូចសារាយ ក្នុងផ្ទៃទឹកដូច្នោះ ទើបពោលហេតុទាំង ៦ នេះថា "ជាឫសគល់ ដូចជាឫសឈើ" ។

ចែកចិត្តដោយហេតុ ៦

ក្នុងគាថាទី ៥ លោកសម្ដែងហេតុទាំងឡាយ ក្នុងគាថាទី ៦ នេះ លោកសម្ដែងចិត្តទាំងឡាយថា ចិត្តអ្វីខ្លះ ដែលប្រកបដោយហេតុអ្វីខ្លះ ឬមិនមានហេតុអ្វីៗប្រកប ក៏ចិត្តទាំងអស់ ៨៩ ឬ ១២១ នោះ កាលចែកជាប្រភេទមាន ២ ប្រភេទប៉ុណ្ណោះ គឺ ៖

១-អហេតុកចិត្ត មាន ១៨ ២-សហេតុកចិត្ត មាន ៧១

អហេតុកចិត្ត ប្រែថា ចិត្តដែលមិនមានហេតុ គឺ ចិត្តដែលមិនមានហេតុណាមួយ(ក្នុងហេតុទាំង ៦)កើតរួមនឹងចិត្តនោះទេ ។

អហេតុកចិត្តនេះ មាន ១៨ គឺ-

បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ បញ្ចវិញ្ញាណ ១០ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២

សន្តីរណចិត្ត ៣ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១

សហេតុកចិត្ត ប្រែថា ចិត្តដែលមានហេតុ គឺ ចិត្តដែលមានហេតុណាមួយ(ឬពីរបីក្នុងហេតុ ៦)កើតរួមនឹងចិត្ត ។

សហេតុកចិត្តនេះ មាន ៣ ពួក គឺ-

១-ឯកហេតុកចិត្ត បានដល់ ចិត្តដែលមានហេតុប្រកប ១

២-ទ្វិហេតុកចិត្ត បានដល់ ចិត្តដែលមានហេតុប្រកប ២

៣-តិហេតុកចិត្ត បានដល់ ចិត្តដែលមានហេតុប្រកប ៣

ឯកហេតុកចិត្ត ចិត្តមានមោហហេតុប្រកបតែម្យ៉ាង គឺ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តចិត្ត ១ លោកហៅ ចិត្ត ២ នេះ ថា "មោហមូលចិត្តខ្ញុំ មោមូហចិត្តខ្ញុំ មោហចិត្តខ្ញុំ" ។

ទ្វិហេតុកចិត្ត ជាចិត្តដែលមានហេតុ ២ កើតរួមទីងចិត្ត ។ ចិត្តនេះ មាន ២២ គឺ លោភមូលចិត្ត ៨ មានលោភហេតុ និងមោហហេតុកើតរួម, ទោសមូលចិត្ត ២ មានទោសហេតុ និងមោហហេតុកើតរួម, មហាកុសលចិត្ត ៤ មហាវិបាកចិត្ត ៤ មហាកិរិយាចិត្ត ៤ ដែលជាញាណវិប្បយុត្ត មាន អលោភហេតុ និងអទោសហេតុកើតរួមគ្នា ។

តិហេតុកចិត្ត ជាចិត្តដែលមានសោភណហេតុទាំង ៣ គឺ អលោភហេតុ អទោសហេតុ និងអមោហហេតុកើតរួម តិហេតុកចិត្តនេះ មាន ៤៧ឬ៧៩ គឺ មហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤, មហាវិបាកញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤, មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤, មហគ្គតចិត្ត ២៧, លោកុត្តរចិត្ត ៨ឬ៤០

ចែកហេតុដោយន័យផ្សេងៗ

១-ដោយន័យ នៃអសោភណហេតុ និងសោភណហេតុ គឺ

អសោភណហេតុ បានលោភៈ ទោសៈ មោហៈ ដែលកើតរួមទីងអកុសលចិត្ត ១២ តាមសមគួរ ។

សោភណហេតុ បានអលោភ: អទោស: អមោហ: ដែលកើតរួមទីង សោភណចិត្ត ៥៩ តាមសមគួរ ។

២-ដោយធម៌ មាន ៣ គឺ

ដែលជាអកុសលហេតុ បានលោភ: ទោស: មោហហេតុ កើតរួមទីង អកុសលចិត្ត ១២ តាមសមគួរ ។

ដែលជាកុសលហេតុ បានអលោភ: អទោស: អមោហហេតុ កើតរួម ទីងកុសលចិត្ត ២១ តាមសមគួរ ។

ដែលជាអព្យាកតហេតុ បានអលោភ: អទោស: អមោហហេតុដែល កើតរួមទីងសហេតុកវិបាកចិត្ត ២១ និងសហេតុកកិរិយាចិត្ត ១៧ តាមសមគួរ ។

៣- ដោយជាតិ មាន ៤ គឺ-

អកុសលជាតិ បានលោភ: ទោស: មោហហេតុ

កុសលជាតិ បានអលោភ: អទោស: អមោហហេតុ

វិបាកជាតិ បានអលោភ: អទោស: អមោហហេតុ

កិរិយាជាតិ បានអលោភ: អទោស: អមោហហេតុ

៤- ដោយភូមិ មាន ៤ គឺ

កាមភូមិ បានហេតុ ៦ មានលោភហេតុជាដើម

រូបភូមិ បានហេតុ ៣ មានអលោភហេតុជាដើម

អរូបភូមិ បានហេតុ ៣ មានអលោភហេតុជាដើម

លោកុត្តរភូមិ បានហេតុ ៣ មានអលោភហេតុជាដើម

៥-ដោយបុគ្គលផ្សេងៗ គឺ

បុថុជ្ជន បានហេតុ ៦ មានលោភហេតុជាដើម

ព្រះសោតាបន្ន បានហេតុ ៦ មានលោភហេតុជាដើម

ព្រះសកទាគាមី បានហេតុ ៦ មានលោភហេតុជាដើម

ព្រះអនាគាមី បានហេតុ ៥ មានលោភហេតុជាដើម (វៀរទោសហេតុ)

ព្រះអរហន្ត បានហេតុ ៣ មានអលោភ: អទោស: និងអមោហហេតុ ។

សម្តែងចេតសិកដោយហេតុ

អាចារ្យខ្លះសម្តែងចេតសិកដោយហេតុ ជា ២ ន័យ គឺ-

១-អគហិតគហនន័យ គឺ ន័យដែលកប់ហើយ មិនកប់ទៀត

២-គហិតគហនន័យ គឺ ន័យដែលកប់ហើយ កប់ទៀត ។

ការសង្គ្រោះចេតសិក ដោយហេតុ មាន៥ ន័យ គឺ

១-ចេតសិកដែលមានហេតុតែមួយ មាន ៣ គឺ-

វិចិកិច្ឆាចេតសិក មានមោហហេតុ (មោហ:ជាហេតុ)

លោភចេតសិក មានមោហហេតុ (មោហ:ជាហេតុ)

ទោសចេតសិក មានមោហហេតុ (មោហ:ជាហេតុ)

* ចំណែកចេតសិកដែលនៅសល់ ៤៩ មិនមែនមានហេតុតែមួយទេ, រួមជាចេតសិក ៥២ ។

២-ចេតសិកដែលមានហេតុ ២ មាន ៩ គឺ-

មោហ: មានលោភហេតុ និងទោសហេតុ

ទិដ្ឋិ មានះ មានលោភហេតុ និងមោហហេតុ

ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ មានទោសហេតុ និងមោហហេតុ

អលោភៈ មានអទោសហេតុ និងអមោហហេតុ

អទោសៈ មានអលោភហេតុ និងអមោហហេតុ

អមោហៈ មានអលោភហេតុ និងអទោសហេតុ

* ចំណែកចេតសិកដែលនៅសល់ ៤៣ មិនមែនមានហេតុ ២ ទេ, រួមជាចេតសិក ៥២ ។

៣-ចេតសិកដែលមានហេតុ ៣ មាន ២៧ គឺ

អហិរិកៈ អនោត្តប្បៈ ឧទ្ធច្ចៈ ថីទុកៈ (ទាំង ៤ នេះ) មានលោភៈ ទោសៈ មោហហេតុកើតរួមផង

សោភណចេតសិក ២២ (វៀរអលោភៈ អទោសៈ អមោហៈ) មានអលោភៈ អទោសៈ អមោហហេតុ កើតរួមផង ។

* ចេតសិកដែលនៅសល់ ២៥ មិនមែនមានហេតុ ៣ ទេ រួមជាចេតសិក ៥២ ។

៤- ចេតសិកដែលមានហេតុ ៤ មាន ១ គឺ បីតិចេតសិក (វៀរទោសហេតុ)

* ចេតសិក ៥១ មិនមែនមានហេតុ ៤ ទេ ។

៥- ចេតសិកដែលមានហេតុ ៦ មាន ១២ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

* ចេតសិក ៤០ មិនមែនមានហេតុ ៦ កើតរួមផងទេ ។

ការរាប់ហេតុក្នុងចិត្តប្បាទដោយពិស្តារ

ការរាប់ហេតុដោយជាតិទាំង ៤ គឺ ជាតិដែលជាអកុសល ១ ជាតិដែលជាកុសល ១ ជាតិដែលជាវិបាក ១ ជាតិដែលជាកិរិយា ១ រួម ៤ ជាតិ ទើងបានហេតុរួម ២៨៣ ហេតុ ដូច្នេះ គឺ-

១-អកុសលហេតុ មាន ២២ ហេតុ គឺ លោភហេតុ មាន ៨ (ក្នុងលោភមូលចិត្ត ៨) ទោសហេតុ មាន ២ (ក្នុងទោសមូលចិត្ត ២) មោហហេតុ មាន ១២ (ក្នុងអកុសលចិត្ត ១២) ។

២-កុសលហេតុ មាន ១០៧ ហេតុ គឺ អលោភហេតុ មាន ៣៧ ហេតុ (ក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨ មហគ្គតចិត្ត ៩ លោកុត្តរមគ្គចិត្ត ២០), អទោសហេតុ មាន ៣៧ ហេតុ (ក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨ មហគ្គតចិត្ត ៩ លោកុត្តរមគ្គចិត្ត ២០) អមោហហេតុ មាន ៣៣ ហេតុ (ក្នុងមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤ មហគ្គតចិត្ត ៩ លោកុត្តរចិត្ត ២០) ។

៣-វិបាកហេតុ មាន ១០៧ ហេតុ គឺ អលោភហេតុ មាន ៣៧ ហេតុ
អទោសហេតុ មាន ៣៧ ហេតុ អមោហហេតុ មាន ៣៣ ហេតុ

៤-កិរិយាហេតុ មាន ៤៧ ហេតុ គឺ-

-អលោភហេតុ មាន ១៧ ហេតុ (ក្នុងមហាកិរិយាចិត្ត ៨ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩)

-អទោសហេតុ មាន ១៧ ហេតុ (ក្នុងមហាកិរិយាចិត្ត ៨ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩)

-អមោហហេតុ មាន ១៣ ហេតុ (ក្នុងមហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩)

រួមទាំងអស់ គឺ អកុសលហេតុ ២២ កុសលហេតុ ១០៧ វិបាកហេតុ ១០៧ កិរិយាហេតុ ៤៧ = ២៨៣ ហេតុ ។

សរុបការរាប់ចិត្ត ៨៩

ដោយមានហេតុ និង មិនមានហេតុ ៤ ន័យ

១-ចិត្តមិនមានហេតុ មាន ១៨

២-ចិត្តមានហេតុ ១ មាន ២

៣-ចិត្តមានហេតុ ២ មាន ២២

៤-ចិត្តមានហេតុ ៣ មាន ៤៧

សរុបការរាប់ចេតសិក ៥២ ដោយមានហេតុ រួម ៥ ន័យ

១-ចេតសិកមានហេតុ ១ មាន ៣

២-ចេតសិកមានហេតុ ២ មាន ៩

៣-ចេតសិកមានហេតុ ៣ មាន ២៧

៤-ចេតសិកមានហេតុ ៥ មាន ១

៥-ចេតសិកមានហេតុ ៦ មាន ១២

ចប់ ហេតុសង្គហៈ

៣-កិច្ចសង្គហៈ

សង្គហគាថា

៧. បដិសន្ធាទយោ នាម   កិច្ចភេទេន ចុទ្ទស
ទសធា ឋានភេទេន   ចិត្តុប្បាទា បកាសិតា ។

ចិត្តុប្បាទទាំងឡាយ ឈ្មោះថា បដិសន្ធិជាដើម ព្រះមានព្រះទ្រង់ប្រកាសទុក ១៤ យ៉ាង ដែលផ្សេងគ្នាដោយកិច្ច និង ១០ យ៉ាង ដែលផ្សេងគ្នាដោយឋាន ។

៨. អដ្ឋសដ្ឋិ តថា ទ្វេ ច   នវដ្ឋ ទ្វេ យថាក្កមំ
ឯកទ្វិតិចតុបញ្ច-   កិច្ចដ្ឋានានិ និទ្ទិសេ ។

បណ្ឌិតគប្បីសម្តែងនូវចិត្ត ដែលមានកិច្ច ១ និងឋាន ១, មានកិច្ច ២ និងឋាន ២, មានកិច្ច ៣ និង ឋាន ៣, កិច្ច ៤ និងឋាន ៤, កិច្ច ៥ និងឋាន ៥, គឺ ចិត្ត ៦៨ - ២ - ៩ - ៨ និងចិត្ត ២ តាមលំដាប់ ។

អធិប្បាយកិច្ចសង្គហៈ

ការរួបរួមចិត្តនិងចេតសិក ដោយប្រភេទនៃកិច្ច ឈ្មោះថា កិច្ចសង្គហៈ ។ ក្នុងសង្គហគាថានេះ សម្តែងកិច្ចរបស់ចិត្ត (ចិត្តុប្បាទ)ទុក ១៤ កិច្ច និងសម្តែងឋានរបស់ចិត្ត ១០ យ៉ាង ។

បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបកិច្ច និងឋានរបស់ចិត្ត តទៅ ៖

អត្ថយោជនា ទុតិយភាគ

កិច្ច *មានវចនត្ថៈថា* **កត្តព្វានីតិ កិច្ចានិ** *ប្រែថា កិច្ចណា មានបដិសន្ធិ*

ជាដើមដែលចិត្តគប្បីធ្វើ ព្រោះហេតុនោះ កិច្ចពួកនោះ ឈ្មោះថា ដែលចិត្តគប្បីធ្វើ ។

ពាក្យថា បដិសន្ធិជាដើមនេះ ជាឈ្មោះរបស់កិច្ចខ្លះ ជាឈ្មោះរបស់ចិត្តខ្លះ ។

ពាក្យថា កិច្ច ជាឈ្មោះរបស់ចេតនា អ្នកធ្វើ ក៏មាន,

អត្ថយោជនា បឋមភាគ

កិច្ច មានវិចនត្ថៈថា **កត្តព្វន្តិ កិច្ចំ** ប្រែថា ការងារណា ដែលគេគប្បីធ្វើដោយចេតនា ព្រោះហេតុនោះ ការងារនោះ ឈ្មោះថា កិច្ច (ការធ្វើការងារដោយចេតនា) ។

អត្ថយោជនាទុតិយភាគ

ឋាន មានវិចនត្ថៈថា **តិដ្ឋន្តិ ឯត្ថាតិ = ឋានំ** ប្រែថា បដិសន្ធិជាដើម តាំងនៅក្នុងឱកាសនេះ ព្រោះហេតុនោះ ឱកាសនេះ ឈ្មោះថា ឋាន គឺទីរវាងចន្លោះនៃបដិសន្ធិជាដើម ។

កិច្ចរបស់ចិត្ត មាន ១៤ យ៉ាង

១-បដិសន្ធិកិច្ច	ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចបន្តភពថ្មី
២-ភវង្គកិច្ច	ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចជាអង្គនៃភព
៣-អាវជ្ជនកិច្ច	ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចពិរកេនូវអារម្មណ៍
៤-ទស្សនកិច្ច	ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចមើល ឃើញនូវពណ៌
៥-សវនកិច្ច	ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចស្តាប់ ឮនូវសំឡេង
៦-ឃាយនកិច្ច	ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចហិត ធុំនូវក្លិន
៧-សាយនកិច្ច	ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចភ្លក់ ស្រូបនូវរស

៨-ផុស្សនកិច្ច ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចប៉ះ ពាល់នូវសម្ផស្ស
៩-សម្បដិច្ឆនកិច្ច ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចទទួលនូវបញ្ចារម្មណ៍
១០-សន្តីរណកិច្ច ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចពិចារណានូវបញ្ចារម្មណ៍
១១-វោដ្ឋព្វនកិច្ច ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចកាត់ក្តីអារម្មណ៍
១២-ជវនកិច្ច ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចសេពសោយអារម្មណ៍
១៣-តទាលម្ពនកិច្ច ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចទទួលអារម្មណ៍តពីជវន
១៤-ចុតិកិច្ច ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចឃ្លាតចាកភពបច្ចុប្បន្ន

អធិប្បាយចិត្តធ្វើកិច្ច ១៤ យ៉ាង

១-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចបដិសន្ធិបន្តភពថ្មី (គឺតពីអតីតភពមក) មាន ១៩ គឺ-

ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២, មហាវិបាកចិត្ត ៨, មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

២-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចរក្សាភព (ការកើត) របស់ខ្លួនឱ្យប្រព្រឹត្តទៅមិនឱ្យដាច់យ៉ាងដទៃ ដូចបដិសន្ធិមកដោយចិត្តណា ក៏ឱ្យចិត្តនោះ ប្រព្រឹត្តទៅរហូតដល់អស់ជីវិត ក្នុងភពមួយ មាន ១៩ ដូចគ្នា និងបដិសន្ធិចិត្តនោះឯង ។

៣-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចភាវរកអារម្មណ៍ ដែលមកកាន់គន្លងទ្វារ មាន ២ គឺ-

បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ធ្វើកិច្ចភាវរកអារម្មណ៍ដែលមកកាន់គន្លងបញ្ចទ្វារ

មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ធ្វើកិច្ចភាវរកអារម្មណ៍ដែលមកកាន់គន្លងមនោទ្វារ

៤-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចឃើញរូបារម្មណ៍ មាន ២ គឺ ចក្ខុវិញ្ញាណ ២

៥-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចបានឮសំឡេង មាន ២ គឺ សោតវិញ្ញាណ ២

៦-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចស្រូបក្លិន មាន ២ គឺ ឃានវិញ្ញាណ ២

៧-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចភ្លក់រស មាន ២ គឺ ជិវ្ហាវិញ្ញាណ ២

៨-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចប៉ះខ្ទប់សម្ផស្ស មាន ២ គឺ កាយវិញ្ញាណ ២

៩-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចទទួលបញ្ចារម្មណ៍ មាន ២ គឺ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២

១០-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចពិចារណាបញ្ចារម្មណ៍មាន ៣ គឺ-

ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១

១១-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចកាត់ក្តីអារម្មណ៍ មាន ១ គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១

១២-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចសេពសោយអារម្មណ៍ មាន ៥៥ គឺ-

អកុសលចិត្ត ១២ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ មហាកុសលចិត្ត ៨

មហាកិរិយាចិត្ត ៨ មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩

មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ លោកុត្តរចិត្ត ៨

១៣-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចទទួលអារម្មណ៍តពីជវនមាន ១១ គឺ-

សន្តីរណចិត្ត ៣ មហាវិបាកចិត្ត ៨

១៤-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចឃ្លាតចាកភព មាន ១៩ គឺ-

ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

កិច្ចដោយពិស្តារមាន ២ន័យ

១-ចិត្តដែលធ្វើកិច្ច ដោយពិស្តារ មាន ៥ ន័យ

២-ចេតសិកដែលធ្វើកិច្ច ដោយពិស្តារ មាន ៧ ន័យ

ចិត្តធ្វើកិច្ចដោយពិស្តារ ៥ ន័យ

ន័យទី ១ ចិត្តធ្វើកិច្ច ១ យ៉ាង មាន ៦៨ ឬ ១០០ គឺ

បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត	១ ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច	អកុសលចិត្ត	១២ ធ្វើជវនកិច្ច
ចក្ខុវិញ្ញាណ	២ ធ្វើទស្សនកិច្ច	ហសិតុប្បាទចិត្ត	១ ធ្វើជវនកិច្ច
សោតវិញ្ញាណ	២ ធ្វើសវនកិច្ច	មហាកុសលចិត្ត	៨ ធ្វើជវនកិច្ច
ឃានវិញ្ញាណ	២ ធ្វើឃាយនកិច្ច	មហាកិរិយាចិត្ត	៨ ធ្វើជវនកិច្ច
ជិវ្ហាវិញ្ញាណ	២ ធ្វើសាយនកិច្ច	មហគ្គតកុសលចិត្ត	៩ ធ្វើជវនកិច្ច
កាយវិញ្ញាណ	២ ធ្វើផុស្សនកិច្ច	មហគ្គតកិរិយាចិត្ត	៩ ធ្វើជវនកិច្ច
សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត	២ ធ្វើសម្បដិច្ឆន្នកិច្ច	លោកុត្តរចិត្ត	៨ឬ៤០ ធ្វើជវនកិច្ច ។

* ចិត្តដែលមិនធ្វើកិច្ច ១ មាន ២១ រួម ៨៩ ឬ ១២១ ។

ន័យទី ២ ចិត្តធ្វើកិច្ច ២ យ៉ាង មាន ២ គឺ

សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ ធ្វើសន្តីរណកិច្ច និង តទាលម្ពនកិច្ច

មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ធ្វើវោដ្ឋព្វនកិច្ច និង អាវជ្ជនកិច្ច

* ចិត្តដែលមិនធ្វើកិច្ច ២ យ៉ាង មាន ៨៧

ន័យទី ៣ ចិត្តធ្វើកិច្ច ៣ យ៉ាង មាន ៩ គឺ

មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩ ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និង ចុតិកិច្ច ។

* ចិត្តដែលមិនធ្វើកិច្ច ៣ យ៉ាង មាន ៨០

ន័យទី ៤ ចិត្តធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាង មាន ៨ គឺ

មហាវិបាកចិត្ត ៨ ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និង ចុតិកិច្ច ។

* ចិត្តដែលនៅសល់ ៨១ មិនធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាងទេ

នយទី ៥ ចិត្តធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាង មាន ២ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច សន្តីរណកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និង ចុតិកិច្ច ។

* ចិត្តដែលនៅសល់ ៨៧ មិនធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាងទេ

ចេតសិកធ្វើកិច្ច ដោយពិស្តារ ៧ ន័យ

ន័យទី ១ ចេតសិកធ្វើកិច្ច ១ យ៉ាង មាន ១៧ គឺ

អកុសលចេតសិក ១៤ ធ្វើជវនកិច្ច

វិរតិចេតសិក ៣ ដែលនៅក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨ លោកុត្តរ ៨ ឬ ៤០ ធ្វើជវនកិច្ច

* ចេតសិកដែលនៅសល់ ៣៥ មិនធ្វើកិច្ច ១ យ៉ាងទេ

នយទី ២ ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាង មាន ២ គឺ

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច ជវនកិច្ច និង ចុតិកិច្ច ។

+អប្បមញ្ញាទាំង ២ នេះ បើកើតក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨, មហាកិរិយាចិត្ត ៨ រូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ធ្វើជវនកិច្ចតែម្យ៉ាង ។

+បើកើតរួមទីនឹងរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ធ្វើកិច្ច ៣ យ៉ាង គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និង ចុតិកិច្ច ។

* ចេតសិកដែលនៅសល់ ៥០ មិនធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាងទេ

នយទី ៣ ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាង មាន ២១ គឺ ឆន្ទចេតសិក ១ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ បញ្ញាចេតសិក ១ ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច ជវនកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និងចុតិកិច្ច

* ចេតសិកដែលនៅសល់ ៣១ មិនធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាងទេ ។

ន័យទី ៤ ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៦ យ៉ាង មាន ១ គឺ បីតិចេតសិក ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច សន្តីរណកិច្ច ជវនកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និងចុតិកិច្ច ។

\+ បីតិចេតសិកនេះ កាលកើតរួមនឹងសោមនស្ស ក្នុងអកុសលចិត្ត កុសលចិត្ត កិរិយាចិត្ត និងផលចិត្ត រមែងធ្វើជវនកិច្ចតែម្យ៉ាង

\+ កាលកើតរួមនឹងសោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ក៏ធ្វើសន្តីរណកិច្ច និងតទាលម្ពនកិច្ច

\+ កាលកើតរួមនឹងសោមនស្សសហគតចិត្ត ដែលជារូបាវចរវិបាកចិត្ត ៣ ក៏ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និងចុតិកិច្ច

\+ កាលកើតរួមនឹងសោមនស្សសហគតចិត្តដែលជាមហាវិបាក ៤ ក៏ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និងចុតិកិច្ច

* ចេតសិកនៅសល់ ៥១ មិនធ្វើកិច្ច ៦ យ៉ាងទេ ។

ន័យទី ៥ ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៧ យ៉ាង មាន ១ គឺ វីរិយចេតសិក ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច អាវជ្ជនកិច្ច វោដ្ឋព្វនកិច្ច ជវនកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និងចុតិកិច្ច ។

\+ វីរិយចេតសិកនេះ កាលកើតក្នុងអកុសលចិត្ត កុសលចិត្ត កិរិយាចិត្ត ផលចិត្ត រមែងធ្វើជវនកិច្ច

\+ កាលកើតក្នុងសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ក៏ធ្វើសម្បដិច្ឆន្នកិច្ច

\+ កាលកើតក្នុងមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ក៏ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច និងវោដ្ឋព្វនកិច្ច

\+ កាលកើតក្នុងមហាវិបាកចិត្ត ក៏ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និងចុតិកិច្ច

\+ កាលកើតក្នុងមហគ្គតវិបាកចិត្តក៏ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និង ចុតិកិច្ច

* ចេតសិកនៅសល់ ៥១ មិនធ្វើកិច្ច ៧ យ៉ាងទេ ។

ន័យទី ៦ ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៩ យ៉ាង មាន ៣ គឺ វិតក្កចេតសិក ១ វិចារចេតសិក ១ អធិមោក្ខចេតសិក ១ (ទាំង ៣ នេះ) រមែងធ្វើកិច្ច ៩ យ៉ាង គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច អាវជ្ជនកិច្ច សម្បដិច្ឆន្នកិច្ច សន្តីរណកិច្ច វោដ្ឋព្វនកិច្ច ជវនកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និង ចុតិកិច្ច ។

\+ ក៏ចេតសិកទាំង ៣ នេះ កាលកើតក្នុងអកុសលចិត្ត កុសលចិត្ត កិរិយាចិត្ត ផលចិត្ត ក៏រមែងធ្វើជវនកិច្ច

\+ កាលកើតក្នុងមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ក៏ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច និងវោដ្ឋព្វនកិច្ចតាមបញ្ចទ្វារ ។

\+ កាលកើតក្នុងសន្តីរណចិត្ត ក៏ធ្វើសន្តីរណកិច្ច

\+ កាលកើតក្នុងមហាវិបាកចិត្ត ក៏ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច តទាលម្ពនកិច្ច និងចុតិកិច្ច ។

\+ កាលកើតក្នុងមហគ្គតវិបាកចិត្ត ក៏ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និងចុតិកិច្ច ។

* ចេតសិកនៅសល់ ៤៩ មិនធ្វើកិច្ច ៩ យ៉ាងទេ ។

ន័យទី ៧ ចេតសិកធ្វើកិច្ច ១៤ យ៉ាង មាន ៧ គឺ សព្វចិត្តសាធារណចិត្ត ៧

* ចេតសិកដែលនៅសល់ ៤៥ មិនធ្វើកិច្ច ១៤ យ៉ាងទេ ។

សរុបចិត្តធ្វើកិច្ច ៥ ន័យ

១-ចិត្តធ្វើកិច្ច ១ យ៉ាង មាន ៦៨ ឬ១០០
២-ចិត្តធ្វើកិច្ច ២ យ៉ាង មាន ២
៣-ចិត្តធ្វើកិច្ច ៣ យ៉ាង មាន ៩
៤-ចិត្តធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាង មាន៨
៥-ចិត្តធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាង មាន២

សរុបចេតសិកធ្វើកិច្ច ៧ ន័យ

១-ចេតសិកធ្វើកិច្ច ១ យ៉ាង មាន ១៧
២-ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាង មាន ២
៣-ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាង មាន ២១
៤-ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៦ យ៉ាង មាន ១
៥-ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៧ យ៉ាង មាន ១
៦-ចេតសិកធ្វើកិច្ច ៩ យ៉ាង មាន ៣
៧-ចេតសិកធ្វើកិច្ច ១៤ យ៉ាង មាន ៧

ឋាននៃចិត្ត មាន ១០ ឋាន

កិច្ចរបស់ចិត្ត តាមដែលពោលទុកហើយនោះ នឹងប្រាកដបានល្អ ក៏ត្រូវអាស្រ័យឋាន (ទីតាំង) នៃចិត្តប្បាទ ដើម្បីឱ្យជ្រាបថា កិច្ចរបស់ចិត្តនោះ តាំងនៅឋានណា ដូច្នេះ ។

គប្បីជ្រាបឋានរបស់ចិត្ត ដូចតទៅនេះ ៖

១-បដិសន្ធិស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច
២-ភវង្គស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើភវង្គកិច្ច
៣-អាវជ្ជនស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច
៤-បញ្ចវិញ្ញាណស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើទស្សនកិច្ច សវនកិច្ច ឃាយនកិច្ច សាយនកិច្ច ផុស្សនកិច្ច
៥-សម្បដិច្ឆន្នស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើសម្បដិច្ឆន្នកិច្ច
៦-សន្តីរណស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើសន្តីរណកិច្ច
៧-វោដ្ឋពនស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើវោដ្ឋពនកិច្ច
៨-ជវនស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើជវនកិច្ច
៩-តទាលម្ពនស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើតទាលម្ពនកិច្ច
១០-ចុតិស្ថាន បានដល់ ឋាននៃចិត្តដែលធ្វើចុតិកិច្ច ។

អធិប្បាយឋាន ១០ យ៉ាង

១-បដិសន្ធិស្ថាន មាន ១ ស្ថាន គឺ ត្រង់ចន្លោះចុតិ និងភវង្គ

២-ភវង្គស្ថាន មាន ៦ ស្ថាន គឺ-

១-ត្រង់ចន្លោះបដិសន្ធិ និងអាវជ្ជនៈ

២-ត្រង់ចន្លោះជវ័ន និងអាវជ្ជនៈ

៣-ត្រង់ចន្លោះតទាលម្ពនៈ និងអាវជ្ជនៈ

៤-ត្រង់ចន្លោះវោដ្ឋព្វនៈ និងអាវជ្ជនៈ

៥-ត្រង់ចន្លោះជវ័ន និងចុតិ

៦-ត្រង់ចន្លោះតទាលម្ពនៈ និងចុតិ

៣-អាវជ្ជនស្ថាន មាន ២ ស្ថាន គឺ

១-ត្រង់ចន្លោះភវង្គចិត្ត និងបញ្ចវិញ្ញាណ

២-ត្រង់ចន្លោះភវង្គចិត្ត និងជវនចិត្ត

៤-បញ្ចវិញ្ញាណស្ថាន មាន ១ ស្ថាន គឺ

ត្រង់ចន្លោះបញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត និងសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត

៥-សម្បដិច្ឆន្នស្ថាន មាន ១ ស្ថាន គឺ

ត្រង់ចន្លោះបញ្ចវិញ្ញាណ និងសន្តីរណចិត្ត

៦-សន្តីរណស្ថាន មាន ១ ស្ថាន គឺ

ត្រង់ចន្លោះសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត និងវោដ្ឋព្វនចិត្ត

៧-វោដ្ឋព្វនស្ថាន មាន ២ ស្ថាន គឺ-

១-ត្រង់ចន្លោះសន្តីរណចិត្ត និងជវនចិត្ត

២-ត្រង់ចន្លោះសន្តីរណចិត្ត និងភវង្គចិត្ត

៨-ជវនស្ថាន មាន ៦ ស្ថាន គឺ-

១-ត្រង់ចន្លោះវោដ្ឋព្វនចិត្ត និងតទាលម្ពនចិត្ត

២-ត្រង់ចន្លោះវោដ្ឋព្វនចិត្ត និងភវង្គចិត្ត

៣-ត្រង់ចន្លោះវោដ្ឋព្វនចិត្ត និងចុតិចិត្ត

៤-ត្រង់ចន្លោះមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត និងតទាលម្ពនចិត្ត

៥-ត្រង់ចន្លោះមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត និងភវង្គចិត្ត

៦-ត្រង់ចន្លោះមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត និងចុតិចិត្ត

៩-តទាលម្ពនស្ថាន មាន ២ ស្ថាន គឺ-

១-ត្រង់ចន្លោះជវនចិត្ត និងភវង្គចិត្ត ២-ត្រង់ចន្លោះជវនចិត្ត និងចុតិចិត្ត

១០-ចុតិស្ថាន មាន ៣ ស្ថាន គឺ

១-ត្រង់ចន្លោះជវនចិត្ត និងបដិសន្ធិចិត្ត

២-ត្រង់ចន្លោះភវង្គចិត្ត និងបដិសន្ធិចិត្ត

៣-ត្រង់ចន្លោះតទាលម្ពនចិត្ត និងបដិសន្ធិចិត្ត

ឋាននៃចិត្តប្បាទ ១០ នេះ កាលសម្តែងដោយពិស្តារ ដែលរាប់ចំនួនតាមវិថីចិត្តហើយ រមែងបាន ២៥ ឋាន ។

ចប់ កិច្ចសង្គហៈ

៤–ទ្វារសង្គហៈ

ការរួបរួមចិត្ត ចេតសិក(ចិត្តុប្បាទ) ដោយប្រភេទនៃទ្វារ ឈ្មោះថា ទ្វារសង្គហៈ ។ ពាក្យថា **ទ្វារ** ប្រែថា ច្រកមានសន្ទះឬទាំង សម្រាប់បើកបិទចេញចូល ។ ពាក្យនេះ មានសេចក្ដីសំដៅទាំងបរមត្ថ និងបញ្ញត្តិ ។

ក្នុងអត្ថយោជនា សម្ដែងថា ៖

ទ្វារ មានវចនត្ថៈថា **ទ្វេ ករោតា អរន្តិ ឯតស្សាតិ ទ្វារានិ** : ទ្វារទាំង ២ រមែងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទីនេះ ព្រោះហេតុនោះ ទីនេះ ទើបឈ្មោះថា ទ្វារ ។

ទ្វារសង្គហៈ មាន ៦ យ៉ាង

១-ចក្ខុទ្វារ បានដល់ ចក្ខុប្បសាទរូប	៤-ជិវ្ហាទ្វារ បានដល់ ជិវ្ហាប្បសាទរូប
២-សោតទ្វារ បានដល់ សោតប្បសាទរូប	៥-កាយទ្វារ បានដល់ កាយប្បសាទរូប
៣-ឃានទ្វារ បានដល់ ឃានប្បសាទរូប	៦-មនោទ្វារ បានដល់ ភវង្គចិត្ត ១៩

អធិប្បាយ ទ្វារសង្គហៈ

ការរួបរួមទ្វារទាំងឡាយ និងចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារ ដោយអំណាចនៃការកំណត់ ឈ្មោះថា ទ្វារសង្គហៈ ។

ចក្ខុជាដើម ឈ្មោះថា ទ្វារ ព្រោះអត្ថថា ដូចជាទ្វារ ព្រោះភាពជាហេតុនៃការប្រព្រឹត្តិទៅរបស់អរូបធម៌ទាំងឡាយ មានអាវជ្ជនចិត្តជាដើម ។ ពាក្យថា ចក្ខុ បានដល់ ចក្ខុប្បសាទនោះឯង ។

មនោទ្វារ *មានវិគ្រោះថា មនោនោះឯង ជាទ្វារនៃចិត្តទាំងឡាយ មានអាវជ្ជនចិត្តជាដើម ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា មនោទ្វារ ។*

ពាក្យថា ភវង្គៈ បានដល់ ភវង្គចិត្តក្នុងវេលានៃអាវជ្ជនៈ ដោយហេតុនោះ ព្រះបូរាណាចារ្យ(ដីកា) ទើបពោលថា "ចំណែកភវង្គព្រមទាំងអាវជ្ជនៈ បណ្ឌិតទាំងឡាយហៅថា មនោទ្វារ(គឺភវង្គុបច្ឆេទ)" ដូច្នេះ ។

សង្គហគាថា

៩. ឯកទ្វារិកចិត្តានិ បញ្ចទ្វារិកានិ ច
ឆទ្វារិកវិមុត្តានិ វិមុត្តានិ ច សព្វថា ។

១០. ឆត្តឹសតិ តថា តីណិ ឯកត្តឹស យថាក្កមំ
ទសធា នវធា ចេតិ បញ្ចធា បរិទីបយេ ។

បណ្ឌិតគប្បីសម្តែងចិត្ត ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារតែមួយ ១, ចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារទាំងប្រាំ ១, ចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារទាំងប្រាំមួយ ១, ចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារទាំងប្រាំមួយ គ្រាខ្លះផុតចាកពីទ្វារ ១ ចិត្តដែលផុតចាកពីទ្វារដោយគ្រប់ប្រការ ១, រួមជា ៥ គឺ ចិត្ត ៣៦, ៣, ៣១, ១០, និង ៩ តាមលំដាប់ ។

អធិប្បាយ

១-**ឯកទ្វារិកចិត្ត** បានដល់ ចិត្តដែលអាស្រ័យទ្វារតែមួយកើតឡើង មាន ៣៦ គឺ-

ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ អប្បនាជវនចិត្ត ២៦

២-**បញ្ចទ្វារិកចិត្ត** បានដល់ ចិត្តដែលអាស្រ័យទ្វារ ៥ កើតឡើងមាន ៣ គឺ-

បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២

៣-**ឆទ្វារិកចិត្ត** បានដល់ ចិត្តដែលអាស្រ័យទ្វារ ៦ កើតឡើង មាន ៣១ គឺ-

សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ កាមជវនចិត្ត ២៩

៤-**ឆទ្វារិកវិមុត្តចិត្ត** បានដល់ ចិត្តដែលអាស្រ័យទ្វារ ៦ កើតឡើង គ្រាខ្លះក៏មិនអាស្រ័យទ្វារ ៦ មាន ១០ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨

ចិត្ត ១០ នេះ ខណៈធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច ចុតិកិច្ច កិច្ចយ៉ាងណាមួយ មិនអាស្រ័យទ្វារ ៦ កើតឡើងទេ, គ្រាខ្លះធ្វើកិច្ចដទៃ ដូចឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ ធ្វើសន្តីរណកិច្ច ឬតទាលម្ពនកិច្ចក្តី មហាវិបាកចិត្ត ៨ ធ្វើតទាលម្ពនកិច្ចក្តី រមែងអាស្រ័យទ្វារ ៦ កើតឡើង ។

៥-**ឆទ្វារិកវិមុត្តចិត្ត សព្វថា** បានដល់ ចិត្តដែលផុតចាកទ្វារ ៦ ដោយប្រការទាំងពួង គឺ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

ចំណែកចិត្តដែលនៅសល់ ៨០ ទៀត ជាចិត្តដែលអាស្រ័យទ្វារកើតឡើង រួមជាចិត្ត ៨៩ ។

ចែកចិត្តដោយពិស្តារ

១-**ឯកទ្វារិកចិត្ត** (ចិត្តដែលកើតក្នុងទ្វារតែមួយ) ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារ ៦,

ដោយឯកន្ត: បានចិត្ត ៣៦ គឺ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ អប្បនាជវនចិត្ត ២៦

ដោយអនេកន្ត:(មិនប្រាកដ)បានចិត្ត ៤៤ គឺ មនោធាតុ ៣ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ កាមជវនចិត្ត ២៩ តទាលម្ពនចិត្ត ១១ រួមជាចិត្ត ៨០

* ចិត្តដែលនៅសល់ ៩ (គឺ មហគ្គតវិបាកចិត្ត) មិនអាស្រ័យទ្វារកើត ។

ការសម្តែងឯកទ្វារិកចិត្តនេះ ជាការសម្តែងរួម ៦ ទ្វារ, កាលទីងចែកជាទ្វារនីមួយៗ របស់ឯកទ្វារិកចិត្ត រមែងបានដូច្នេះ គឺ

១-**ចក្ខុទ្វារិកចិត្ត** (ចិត្តកើតតាមចក្ខុទ្វារ) មាន ៤៦ គឺ-

ដោយឯកន្ត: បានដល់ ចក្ខុវិញ្ញាណ ២

ដោយអនេកន្ត: បានដល់ មនោធាតុ ៣ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ កាមជវនចិត្ត ២៩ តទាលម្ពនចិត្ត ១១

២-**សោតទ្វារិកចិត្ត** បានចិត្ត ៤៦ ដូចទីងចក្ខុទ្វារិកចិត្ត

៣-**ឃានទ្វារិកចិត្ត** បានចិត្ត ៤៦ ដូចទីងចក្ខុទ្វារិកចិត្ត

៤-**ជិវ្ហាទ្វារិកចិត្ត** បានចិត្ត ៤៦ ដូចទីងចក្ខុទ្វារិកចិត្ត

៥-**កាយទ្វារិកចិត្ត** បានចិត្ត ៤៦ ដូចទីងចក្ខុទ្វារិកចិត្ត

៦-**មនោទ្វារិកចិត្ត** (ចិត្តកើតតាមមនោទ្វារ) មាន ៦៧ គឺ-

ដោយឯកន្ត: បានដល់ អប្បនាជវនចិត្ត ២៦

ដោយអនេកន្ត: បានដល់ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ កាមជវនចិត្ត ២៩ តទាលម្ពនចិត្ត ១១

២-**<u>បញ្ចទ្វារិកចិត្ត</u>** (ចិត្តកើតតាមបញ្ចទ្វារ)មាន ៤៤ គឺ-

ដោយឯកន្ត: បានដល់ មនោធាតុ ៣

ដោយអនេកន្ត: បានដល់ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ កាមជវនចិត្ត ២៩

តទាលម្ពនចិត្ត ១១

៣-**<u>ឆទ្វារិកចិត្ត</u>** (ចិត្តដែលកើតតាមទ្វារ ៦) មាន ៤១ គឺ-

ដោយឯកន្ត: បានដល់ សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១

កាមជវនចិត្ត ២៩

ដោយអនេកន្ត: បានដល់ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨

៤-**<u>ទ្វារវិមុត្តចិត្ត</u>** (ចិត្តដែលផុតចាកទ្វារ) មាន ១៩ គឺ-

ដោយឯកន្ត: បានដល់ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

ដោយអនេកន្ត: បានដល់ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨

ចំណែកចេតសិកដែលកើតតាមទ្វារផ្សេងៗនោះ ជាប់ដោយចិត្ត កាលចិត្តកើតតាមទ្វារណា ចេតសិកក៏កើតតាមទ្វារនោះ, ចេតសិកខ្លះកើតចំពោះទីកន្លែងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងសត្តបញ្ញត្តិតែម្យ៉ាង ដូចអប្បមញ្ញាចេតសិក ២ កើតតាមមនោទ្វារតែម្យ៉ាង, អទោសៈ និងតត្រមជ្ឈត្តតា មានសត្តបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ក៏បាន មានបរមត្ថជាអារម្មណ៍ ក៏បាន ក៏រមែងប្រព្រឹត្តទៅតាមទ្វាររបស់ចិត្តនោះឯង ៗ

មួយទៀត ចេតសិកដែលផុតចាកទ្វារ ក៏ប្រព្រឹត្តទៅដូចគ្នា នឹងចិត្ត, តែចំពោះអប្បមញ្ញា ២ បើកើតផុតចាកពីទ្វារ រមែងកើតក្នុងអរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ប៉ុណ្ណោះ ៗ

ចប់ ទ្វារសង្គហៈ

៥-អារម្មណសង្គហៈ

ការរួបរួមចិត្ត និងចេតសិកទាំងឡាយ ដោយប្រភេទនៃអារម្មណ៍ទាំងឡាយ ឈ្មោះថា អារម្មណសង្គហៈ ។

ពាក្យថា អារម្មណ៍ សំដៅដល់ វត្ថុជាទីតោងរបស់ចិត្ត និងចេតសិក ឬ វត្ថុជាទីត្រេកអររបស់ចិត្ត និងចេតសិក ដូចឈើច្រត់ដែលបុរសមានកម្លាំងខ្សោយកាន់ទុក ឬ ដូចសួនផ្កាឈើជាទីត្រេកអររបស់មនុស្សទាំងឡាយ ។

លោកសម្តែងវិគ្រោះទុក ២ ន័យ គឺ-

<u>ន័យទី ១</u> មានវិគ្រោះថា **អាលម្ពិយតីតិ = អាលម្ពនំ** ប្រែថា រូប(ជាដើមណា) ដែលចិត្ត និងចេតសិកទាំងឡាយតោងទុក ព្រោះហេតុនោះ រូប(ជាដើម) នោះ ទើបឈ្មោះថា អាលម្ពនៈ (បានអារម្មណ៍ទាំង ៦) ។

<u>ន័យទី ២</u> មានវិគ្រោះថា **តានិ វា អាគន្ត្វា ឯត្ថ រមន្តីតិ = អារម្មណំ** ប្រែថា ចិត្ត និងចេតសិកទាំងនោះ រមែងត្រេកអរក្នុងរូប(ជាដើម)នោះ ព្រោះហេតុនោះ រូប(ជាដើម)នោះ ទើបឈ្មោះថា អារម្មណ៍ (បានអារម្មណ៍ ៦) ។

អារម្មណ៍មាន ៦ យ៉ាង

១-រូបារម្មណ៍ បានដល់ ពណ៌ផ្សេងៗ

២-សទ្ទារម្មណ៍ បានដល់ សំឡេងផ្សេងៗ

៣-គន្ធារម្មណ៍ បានដល់ ក្លិនផ្សេងៗ

៤-រសារម្មណ៍ បានដល់ រសផ្សេងៗ

៥-ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ បានដល់ ក្តៅ ត្រជាក់ ទន់ រឹង តឹង ញ័រ

៦-ធម្មារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ៨៩ ចេតសិក ៥២ រូប ២១ (វៀរទី ១-៥) និព្វាន បញ្ញត្តិផ្សេងៗ ។

អធិប្បាយអារម្មណ៍ ៦ មានរូបជាដើម

១-រូបារម្មណ៍ ដែលឈ្មោះថា រូប ព្រោះអត្ថថា សម្ដែងនូវអារម្មណ៍ ដែលដល់នូវវិការៈនៃវណ្ណៈ គឺ ប្រកាសនូវការៈដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងហទយៈ អារម្មណ៍ គឺ រូបនោះ ឈ្មោះថា រូបារម្មណ៍ ។

២-សទ្ទារម្មណ៍ ដែលឈ្មោះថា សំឡេង ព្រោះអត្ថថា ដែលបុគ្គលនិយាយ គឺ ពោល, អារម្មណ៍ គឺ សំឡេងនោះ ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា សទ្ទារម្មណ៍ ។

៣-គន្ធារម្មណ៍ ដែលឈ្មោះថា គន្ធៈ(ក្លិន) ព្រោះអត្ថថា ប្រកាស គឺ សម្ដែងកន្លែងរបស់ខ្លួន គឺ ជាអារម្មណ៍ ដូចធ្វើការបង្ហាញប្រាប់ថា មានវត្ថុ ឬ របស់នេះ នៅក្នុងទីនេះ(សូម្បីងងឹត) ដូច្នេះ អារម្មណ៍ គឺ ក្លិននោះ ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា គន្ធារម្មណ៍ ។

៤-រសារម្មណ៍ ដែលឈ្មោះថា រស ព្រោះអត្ថថា ត្រេកអរ គឺ ជាទីពេញចិត្តរបស់សត្វទាំងឡាយ, អារម្មណ៍ គឺ រសនោះ ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា រសារម្មណ៍ ។

៥-ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ ដែលឈ្មោះថា ផោដ្ឋព្វៈ ព្រោះអត្ថថា ដែលសត្វពាល់ត្រូវ ឬការពាល់ត្រូវ, អារម្មណ៍ គឺ ផោដ្ឋព្វៈនោះ ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ ។

៦-ធម្មារម្មណ៍ អារម្មណ៍ គឺ ធម៌ ឈ្មោះថា ធម្មារម្មណ៍ ។

បណ្ដាអារម្មណ៍ ៦ នោះ រូបារម្មណ៍ សទ្ទារម្មណ៍ គន្ធារម្មណ៍ រសារម្មណ៍ ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ ហៅថា បញ្ចារម្មណ៍ ជារូបធម៌ ។ ចំណែកធម្មារម្មណ៍នោះ បានដល់ ធម៌ ៦ យ៉ាង ជាអារម្មណ៍ គឺ ចិត្ត ៨៩ ចេតសិក ៥២ ប្រសាទរូប ៥ សុខុមរូប ១៦ និព្វាន និងបញ្ញត្តិ ។

បណ្ដាអារម្មណ៍ ៦ នេះ អារម្មណ៍ ៦ ដែលប្រព្រឹត្តទៅតាមធម្មតា ហៅថា សាមញ្ញារម្មណ៍, ចំណែកអារម្មណ៍ដែលមានកម្លាំងច្រើន ជាហេតុឱ្យចិត្តចេតសិកជាប់នៅក្នុងអារម្មណ៍ គឺ តោងទុកយ៉ាងណែននេះ ហៅថា អធិបត្យារម្មណ៍ ឬ អារម្មណាធិបតី បានដល់ ឥដ្ឋារម្មណ៍ ។

ឥដ្ឋារម្មណ៍ មាន ២ យ៉ាង

១-សភាវៈឥដ្ឋារម្មណ៍ ២-បរិកប្បឥដ្ឋារម្មណ៍

សភាវៈឥដ្ឋារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលល្អ ដែលគួរត្រេកអរ គួរប្រាថ្នា ដោយសភាវៈ ដូចរូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈជាដើមដែលល្អ ជាអារម្មណ៍ដែលគួរត្រេកអរដល់ជនទូទៅ, ។ ចំណែកបរិកប្បឥដ្ឋារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលគួរត្រេកអរ គួរប្រាថ្នាចំពោះសត្វ ឬចំពោះបុគ្គល, មិនទូទៅដល់សត្វ និងបុគ្គលទាំងអស់ទេ ជាអារម្មណ៍ ដែលល្អ ដែលពេញចិត្ត តែចំពោះខ្លួនប៉ុណ្ណោះ ។

សម្ដែងទ្វារិកចិត្ត ដោយអារម្មណ៍ ៦

១-ចក្ខុទ្វារិកចិត្ត មាន ៤៦ មានរូបបរមត្ថបច្ចុប្បន្ន ជាអារម្មណ៍ ។

២-សោតទ្វារិកចិត្ត មាន ៤៦ មានសទ្ទបរមត្ថបច្ចុប្បន្ន ជាអារម្មណ៍ ។

៣-ឃានទ្វារិកចិត្ត មាន ៤៦ មានគន្ធបរមត្ថបច្ចុប្បន្ន ជាអារម្មណ៍ ។

៤-ជិវ្ហាទ្វារិកចិត្ត មាន ៤៦ មានរសបរមត្ថបច្ចុប្បន្ន ជាអារម្មណ៍ ។

៥-កាយទ្វារិកចិត្ត មាន ៤៦ មានផោដ្ឋព្វបរមត្ថបច្ចុប្បន្ន ជាអារម្មណ៍ ។

៦-មនោទ្វារិកចិត្ត មាន ៦៧ ឬ ៩៩ មានអារម្មណ៍ ៦ ជាបច្ចុប្បន្ន អតីតៈ អនាគត និងកាលវិមុត្តារម្មណ៍ តាមសមគួរ ។

មនោទ្វារិកចិត្ត មាន ៦៧ ឬ ៩៩ នោះ គឺ កាមាវចរចិត្ត ៤១ (វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ មនោធាតុ ៣) មហគ្គតកុសលចិត្ត និងកិរិយាចិត្ត ១៨ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ។

៧-ទ្វារវិមុត្តចិត្ត ចិត្តផុតចាកទ្វារ ដែលធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និងចុតិកិច្ច, អារម្មណ៍ណាមួយ ក្នុងបណ្ដាអារម្មណ៍ ៦ ដែលហៅថា កម្មារម្មណ៍ កម្មនិមិត្តារម្មណ៍ និងគតិនិមិត្តារម្មណ៍ ដែលជាបច្ចុប្បន្ន អតីតៈ និងបញ្ញត្យារម្មណ៍ ដែលកើតតាមទ្វារ ៦ ក្នុងខណៈមរណាសន្នជវនវិថី ក្នុងភពមុន បានចិត្ត ១៩ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩ ។

តិកាលិក និងកាលវិមុត្ត

តិកាលិក (អារម្មណ៍ប្រែកបដោយកាល ៣) គឺ បច្ចុប្បន្នកាល អតីតកាល អនាគតកាល ។

បច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប ដែលកំពុងប្រាកដ ជាអារម្មណ៍ចំពោះមុខ គឺ កំពុងឃើញ កំពុងបានឮ កំពុងធុំក្លិន កំពុងភ្លក់រស កំពុងពាល់ត្រូវសម្ផស្ស និងកំពុងគិត ក្នុងអារម្មណ៍ដែលនៅមិនទាន់រលត់ ។

អតីតារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប ដែលកន្លងផុតទៅហើយ គឺ បានឃើញហើយ បានឮហើយជាដើម ។

អនាគតារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្តចេតសិករូប ដែលនឹងកើតប្រាកដក្នុងកាលខាងមុខ ។

កាលវិមុត្តារម្មណ៍ អារម្មណ៍ដែលផុតចាកកាល ៣ បានដល់ និព្វាន និងបញ្ញត្តិ ព្រោះធម៌ទាំង ២ នេះ មិនមានបច្ច័យតាក់តែងឱ្យកើតឡើង ដូច្នោះ ទើបមិនប្រកបដោយកាល ។

ទ្វារវិមុត្តចិត្តមានអារម្មណ៍ ៣ យ៉ាង

១-កម្មារម្មណ៍ ២-កម្មនិមិត្តារម្មណ៍ ៣-គតិនិមិត្តារម្មណ៍

អារម្មណ៍ដែលប្រាកដតាមទ្វារភ្នែក ត្រចៀក ច្រមុះ អណ្តាត កាយ និងទ្វារចិត្ត ក្នុងវេលាប្រក្រតី មិនហៅថា មរណាសន្នវិថីទេ, អារម្មណ៍ ៣ មានកម្មារម្មណ៍ជាដើម រមែងមិនប្រាកដដល់ព្រះខីណាស្រព ដែលជិតដល់បរិនិព្វាន ព្រោះមិនមានបដិសន្ធិទៀត ដូច្នោះ អារម្មណ៍ ៣ ដែលពោលនេះ ទើបប្រាកដដល់សត្វដែលត្រូវកើតតទៅ ក្នុងភព ៣ កំណើត ៤ គតិ ៥ វិញ្ញាណឋិតិ ៧ និងសត្តាវាស ៩ ទៀតប៉ុណ្ណោះ ។

អារម្មណ៍ ៤ ដោយសង្ខេប

១- កាមារម្មណ៍ បានដល់ កាមារម្មណ៍ទាំង ៦

២- មហគ្គតារម្មណ៍ បានដល់ ធម្មារម្មណ៍

៣- បញ្ញត្យារម្មណ៍ បានដល់ ធម្មារម្មណ៍

៤- លោកុត្តរារម្មណ៍ បានដល់ ធម្មារម្មណ៍

កាមារម្មណ៍ (ហៅថា **បរិត្តារម្មណ៍** ជាអារម្មណ៍ល្អិតតូច បានដល់

កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ចេតសិក ៥២ រូប ២៨ ទាំងនេះ យ៉ាងណាមួយ ជាអារម្មណ៍របស់ចិត្តក្នុងខណៈនោះ ។

មហគ្គតារម្មណ៍ (អារម្មណ៍ដែលដល់ភាពជាធំ) បានដល់ មហគ្គតចិត្ត ២៧ ចេតសិក ៣៥ ដែលប្រកបទាំងនេះ យ៉ាងណាមួយ ជាអារម្មណ៍របស់ចិត្ត ។

បញ្ញត្យារម្មណ៍ បានដល់ បញ្ញត្តិ ២ គឺ អត្ថបញ្ញត្តិ និងសទ្ទបញ្ញត្តិ យ៉ាងណាមួយ ជាអារម្មណ៍របស់ចិត្ត ។

លោកុត្តរារម្មណ៍ បានដល់ មគ្គចិត្ត ៤ ផលចិត្ត ៤ និងនិព្វាន យ៉ាងណាមួយ ជាអារម្មណ៍របស់ចិត្ត ។

ចិត្តមានអារម្មណ៍ ជាឯកន្តៈ និងអនេកន្តៈ

ចិត្តទទួលចំពោះកាមៈ ចំពោះមហគ្គតៈ ចំពោះបញ្ញត្តិ ចំពោះលោកុត្តរជាអារម្មណ៍តែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ ហៅថា ឯកន្តារម្មណ៍ ។ ចិត្តទទួលអារម្មណ៍បានច្រើនយ៉ាង ហៅថា អនេកន្តារម្មណ៍ ។

ចិត្តជាឯកន្តារម្មណ៍ មាន ៤ ប្រភេទ គឺ ចិត្តដែលទទួលកាមារម្មណ៍ ១ ទទួលមហគ្គតារម្មណ៍ ១ ទទួលបញ្ញត្យារម្មណ៍ ១ ទទួលលោកុត្តរារម្មណ៍ ១ ។ ចំណែកចិត្តដែលទទួលអារម្មណ៍ទាំងនេះ មាន ៦០ ឬ ៩២ ។

ចិត្តជាអនេកន្តារម្មណ៍ មាន ៣ ប្រភេទ គឺ ចិត្តដែលទទួលកាមារម្មណ៍ ១ ទទួលមហគ្គតារម្មណ៍ ១ ទទួលបញ្ញត្យារម្មណ៍ ១ បានដល់ ចិត្តដែលនៅសល់ ២៩ (បន្ថែមអភិញ្ញាចិត្ត ២ ជា ៣១) ទទួលអនេកន្តារម្មណ៍ គឺ ទទួលអារម្មណ៍បានយ៉ាងច្រើន ។

សង្គហគាថា

១១- បញ្ចវីស បរិត្តម្ហិ ច   ឆ ចិត្តានិ មហគ្គតេ
ឯកវីសតិ វោហារេ   អដ្ឋ និព្វានគោចរេ ។
១២- វីសានុត្តរមុត្តម្ហិ   អគ្គមគ្គផលុជ្ឈិតេ
បញ្ច សព្វត្ថ ច ចេតិ   សត្តធា តត្ថ សង្គហោ ។

ក្នុងអាលម្ពនសង្គហៈនេះ សង្គ្រោះចិត្តដោយអារម្មណ៍ទុក ៧ គឺក្នុងបរិត្តារម្មណ៍បានចិត្ត ២៥, ក្នុងមហគ្គតារម្មណ៍បានចិត្ត ៦, ក្នុងបញ្ញត្យារម្មណ៍បានចិត្ត ២១, និព្វានារម្មណ៍ បានចិត្ត ៨, និងក្នុងអារម្មណ៍ដែលផុតចាកលោកុត្តរៈបានចិត្ត ២០ ក្នុងអារម្មណ៍ទាំងអស់ (វៀរអរហត្តមគ្គ-ផល)បានចិត្ត ៥ និងក្នុងសព្វារម្មណ៍ (អារម្មណ៍គ្រប់យ៉ាង)បានចិត្ត ៦ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថា

១- បញ្ចវីស បរិត្តម្ហិ *ក្នុងកាមារម្មណ៍បានចិត្ត ២៥ គឺ-*

-ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ មានអារម្មណ៍ ៥ ជាបច្ចុប្បន្ន

-មនោធាតុ ៣ មានអារម្មណ៍ ៥ ជាបច្ចុប្បន្ន

-សន្តីរណចិត្ត ៣ មហាវិបាកចិត្ត ៨ និងហសិតុប្បាទចិត្ត ១ មានកាមារម្មណ៍ ៦ ជាបច្ចុប្បន្ន អតីត និងអនាគត

២- ឆ ចិត្តានិ មហគ្គតេ *ក្នុងមហគ្គតារម្មណ៍ បានចិត្ត ៦ គឺ-*

-វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលចិត្ត ១ និងវិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត ១, ទាំង ២ នេះ មានអាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត ជាអារម្មណ៍ ជាអតីតារម្មណ៍ ។

-វិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្ត ១ មានអាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត និងកិរិយាចិត្តជាអារម្មណ៍ ជាអតីតារម្មណ៍ ។

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលចិត្ត ១ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកចិត្ត ១ ទាំង ២ នេះ មានអាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលចិត្តជាអារម្មណ៍ជាអតីតារម្មណ៍ ។

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកិរិយាចិត្ត ១ មានអាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលចិត្ត និងកិរិយាចិត្តជាអារម្មណ៍ ជាអតីតារម្មណ៍ ។

៣-ឯកវីសតិ វោហារេ ក្នុងបញ្ញត្យារម្មណ៍ បានចិត្ត ២១ គឺ ៖

រូបាវចរបឋមជ្ឈានចិត្ត ៣ (កុសល វិបាក កិរិយា)
រូបាវចរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ (កុសល វិបាក កិរិយា)
រូបាវចរតតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ (កុសល វិបាក កិរិយា)
រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ៣ (កុសល វិបាក កិរិយា)
រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ (កុសល វិបាក កិរិយា)
អាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ (កុសល វិបាក កិរិយា)
អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ (កុសល វិបាក កិរិយា)

អារម្មណ៍របស់បឋមជ្ឈានចិត្ត ៣ មាន ២៥ យ៉ាងគឺ : កសិណបញ្ញត្តិ ១០ អសុភបញ្ញត្តិ ១០ កោដ្ឋាសបញ្ញត្តិ ១ អានាបានបញ្ញត្តិ ១ បិយមនាបសត្តបញ្ញត្តិ ១ ទុក្ខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ និងសុខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ ។

អារម្មណ៍របស់ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ដល់ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត មានបញ្ញត្យារម្មណ៍ ១៤ គឺ កសិណបញ្ញត្តិ ១០ អានាបានបញ្ញត្តិ ១ បិយមនាបសត្តបញ្ញត្តិ ១

ទុក្ខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ សុខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ ។

អារម្មណ៍របស់រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ មានបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ ១២ យ៉ាង គឺ កសិណបញ្ញត្តិ ១០ អានាបានបញ្ញត្តិ ១ មជ្ឈត្តសត្តបញ្ញត្តិ ១ ។

អរូបជ្ឈានទី ១ គឺ អាកាសានញ្ចាយតនចិត្ត ៣ មានកសិណុគ្ឃាដិមាកាសបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ជាធម្មារម្មណ៍ ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនចិត្ត ៣ មាននត្ថិភាវបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ និងជាធម្មារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ ។

ចិត្តទាំង ២១ មានបញ្ញត្តិធម្មារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍ និងជាកាលវិមុត្ត (ផុតចាកកាល) ។

៤-អដ្ឋ និព្វានគោចរេ ក្នុងនិព្វានអារម្មណ៍ បានចិត្ត ៨ ឬ ៤០ គឺ-

លោកុត្តរចិត្ត ៨ គឺ មគ្គ ៤ ផល ៤ (ដោយពិស្តារ ៤០) មាននិព្វានជាអារម្មណ៍ ជាធម្មារម្មណ៍ និងផុតចាកកាល ។

រួមចិត្ត ៦០ ឬ ៩២ មានអារម្មណ៍ ជាឯកន្តៈ (ពិតប្រាកដ)

៥-វិសានុត្តរមុត្តម្ហិ ក្នុងអារម្មណ៍ដែលផុតចាកលោកុត្តរធម៌ បានចិត្ត ២០ គឺ-

អកុសលចិត្ត ១២ មហាកុសលញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ៤ មហាកិរិយាញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ៤ ។ ចិត្ត ២០ នេះ មានកាមារម្មណ៍ ៦ ដែលជាបច្ចុប្បន្ន អតីតៈ អនាគត ក៏បាន មានមហគ្គតារម្មណ៍ដែលជាអតីតារម្មណ៍ ក៏បាន មានបញ្ញត្តិធម្មារម្មណ៍ដែលជាកាលវិមុត្តារម្មណ៍ក៏បាន ។

៦-អគ្គមគ្គផលុជ្ឈិតេ ក្នុងអារម្មណ៍ទាំងអស់ (វៀរអរហត្តមគ្គ អរហត្តផល) បានចិត្ត ៥ គឺ ៖

មហាកុសលញ្ញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ កុសលអភិញ្ញាចិត្ត ១ ។ ចិត្ត ៥ នេះ មានអារម្មណ៍ ៦ ជាលោកិយៈដែលជាបច្ចុប្បន្ន អតីតៈ អនាគត បញ្ញត្យារម្មណ៍ និងលោកុត្តរធម៌ (វៀរអរហត្តមគ្គ អរហត្តផល) ជាអារម្មណ៍ ។

៧-សព្វត្ថ ឆ ច ក្នុងសព្វារម្មណ៍ (អារម្មណ៍គ្រប់យ៉ាង) បានចិត្ត ៦ គឺ-

មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្ត ៤ កិរិយាអភិញ្ញាចិត្ត ១ ។ ចិត្ត ៦ នេះ មានអារម្មណ៍ ៦ ដែលជាលោកិយារម្មណ៍ បញ្ញត្តិ និងលោកុត្តរធម៌ដែលជាបច្ចុប្បន្ន អតីតៈ អនាគត និងកាលវិមុត្ត ជាអារម្មណ៍ ។

ក្នុងបណ្ដាអារម្មណ៍ ៧ នោះ គឺ

➡ ចិត្ត ២៥ មានកាមជាអារម្មណ៍ បានដល់ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ មានអារម្មណ៍បានចំពោះរបស់ខ្លួនៗ និងមនោធាតុ ៣ (បញ្ចទ្វារាវជ្ជន ១ សម្បដិច្ឆន្ន ២) នេះ អាចទទួលអារម្មណ៍ បាន ៥ អារម្មណ៍ និងជាបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍តែម្យ៉ាងដូចគ្នា ។ តែចិត្ត ១២ គឺ សន្តីរណចិត្ត ៣ មហាវិបាកចិត្ត ៨ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ទទួលអារម្មណ៍បានទាំង ៦ និងជាបច្ចុប្បន្ន ជាអតីត ឬអនាគត ក៏បាន ។

➡ ចិត្ត ៦ ដែលមានមហគ្គតជាអារម្មណ៍ គឺ វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសល ១ វិបាក ១ និងកិរិយា ១ ។ គប្បីជ្រាបពាក្យអធិប្បាយ ដូចតទៅនេះ ៖

-អ្នកបានអាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានហើយ នឹងចម្រើនសមថៈ ដើម្បីឱ្យវិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានកើតក្តី ឬអ្នកបាននូវវិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានហើយ នឹងចូលវិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានទៀតក្តី នឹងត្រូវមានអាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត ឬអាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តដែលបានហើយជាអារម្មណ៍ វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈាន ទើបកើតឡើង ។

-បុថុជ្ជនក្តី ផលសេក្ខបុគ្គលក្តី ដែលបានវិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈាន កាលនឹងឱ្យវិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលកើតឡើង ក៏ត្រូវមានអាកាសានញ្ចាយតនកុសលដែលធ្លាប់កើតដល់ខ្លួនក្នុងភពនេះ ជាអារម្មណ៍ ។ កាលព្រះយោគីមរណៈបដិសន្ធិដោយវិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត សូម្បីបដិសន្ធិចិត្តរបស់គេ ក៏មានអាកាសានញ្ចាយតនកុសលដែលខ្លួនបានក្នុងភពមុននោះឯងជាអារម្មណ៍ ចិត្តដែលធ្វើភវង្គកិច្ចក្តី ធ្វើចុតិកិច្ចក្តី ក៏រមែងមានអាកាសានញ្ចាយតនកុសល ដែលខ្លួនបានក្នុងភពមុន ជាអារម្មណ៍ ។

-ព្រះយោគីអ្នកបានអរូបជ្ឈាន ចម្រើនវិបស្សនាកម្មដ្ឋាន សម្រេចជាព្រះអសេក្ខបុគ្គលហើយ កាលចូលវិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានដែលធ្លាប់បានមក ឈានដែលចូលថ្មីនេះ ជាវិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្ត និងវិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តដែលកើតឡើងនេះ ក៏មានអាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្តដែលខ្លួនបានហើយក្នុងភពនេះ ជាអារម្មណ៍ ។

ម្យ៉ាងទៀត ព្រះអរហន្តដែលបានអរូបជ្ឈាន ចូលអាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានហើយ ឈាននេះ ក៏ជាអាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាឈាន, តែកាលចូលវិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាឈានតទៅ វិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាឈាននេះ ក៏រមែងមានអាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តនោះឯង ជាអារម្មណ៍ ។

ក្នុងនេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈាន ដែលជាកុសលចិត្ត ១ វិបាកចិត្ត ១ កិរិយាចិត្ត ១ ក៏មានន័យដូចគ្នា ។

➡ ចិត្ត ២១ មានបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ គឺ

-រូបាវចរ ១៥ ដែលធ្វើការសម្លឹងអារម្មណ៍បញ្ញត្តិក្នុងកម្មដ្ឋាន ២៦ ប្រការ គឺ កសិណបញ្ញត្តិ ១០ អសុភបញ្ញត្តិ ១០ អាបានាបញ្ញត្តិ ១ កាយគតាបញ្ញត្តិ ១

បិយមនាបសត្តបញ្ញត្តិ ១ ទុក្ខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ សុខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ និង មជ្ឈត្តសត្តបញ្ញត្តិ ១ ។

-អាកាសានញ្ចាយតនចិត្ត ៣ មានកសិណុគ្ឃាដិមាកាសបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ។

-អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ មាននត្ថិភាវបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍

+ រួមជាចិត្ត ២១ ។

➡ លោកុត្តចិត្ត ៨ មានតែនិព្វាន ជាអារម្មណ៍ ។

➡ ចិត្តដែលទទួលអារម្មណ៍បានមួយប្រភេទ មាន ៦០ គឺ

១-ចិត្តដែលទទួលកាម ជាអារម្មណ៍ ២៥

២-ចិត្តដែលទទួលមហគ្គត ជាអារម្មណ៍ ៦

៣-ចិត្តដែលទទួលបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ ២១

៤-ចិត្តដែលទទួលនិព្វាន ជាអារម្មណ៍ ៨

➡ ចិត្តដែលនៅសល់ ២៩ បើរួមទីងអភិញ្ញា ២ ដែលជាចិត្តពិសេស ក៏បាន ចិត្ត ៣១, ចិត្តទាំងនោះ ទទួលអារម្មណ៍ បានច្រើនយ៉ាង បែងជា ៣ ប្រភេទ គឺ ៖

១-ចិត្ត ២០ ទទួលកាមារម្មណ៍បាន ៦ ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាលទាំង ៣, ទទួលមហគ្គតារម្មណ៍ដែលជាអតីត, ទទួលបញ្ញត្យារម្មណ៍ដែលជាកាលវិមុត្តក៏បាន (វៀរលោកុត្តរារម្មណ៍)

២-ចិត្ត ៥ (វៀរអរហត្តមគ្គផល) ទទួលអារម្មណ៍ បានច្រើន ជាងចិត្ត ២០ ដែលពោលហើយនោះ ។[១]

៣-ចិត្ត ៦ ទទួលអារម្មណ៍បានគ្រប់យ៉ាង ។[២]

---

១. ចូរមើលក្នុងទំព័រ ៤០៧-៨ ។ ២. ចូរមើលក្នុងទំព័រ ៤០៨ ។

សរុបឯកន្តៈ និងអនេកន្តៈ

ឯកន្តៈ មានចិត្ត ៦០ ទទួលអារម្មណ៍បានតែមួយប្រភេទ

អនេកន្តៈ មានចិត្ត ២៩ ទទួលអារម្មណ៍បានច្រើនយ៉ាង ។

អភិញ្ញាចិត្ត ២ ដែលកើតអំពីរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត មាន ២ យ៉ាង គឺ អភិញ្ញាសាមញ្ញ និងអភិញ្ញាវិសេស ។

អភិញ្ញាសាម័ញ្ញនោះ ទទួលអារម្មណ៍តាមប្រក្រតីរបស់ឈាន, ចំណែក អភិញ្ញាវិសេសនោះ ជាចិត្តដែលដ៏វិសេស ព្រោះអំណាចការហ្វឹកហាត់ចិត្ត ដោយអាការ ១៤ យ៉ាង និង អភិញ្ញាចិត្តនេះ ក៏មាន ២ គឺកុសលអភិញ្ញាដែល ជាចិត្តតិហេតុកបុថុជ្ជន និងព្រះសេក្ខបុគ្គលដែលបានអភិញ្ញា និងកិរិយាអភិញ្ញា ដែលជាចិត្តរបស់ព្រះខីណាស្រពដែលបានអភិញ្ញា ។

អារម្មណ៍ដោយពិស្តារ ២១ យ៉ាង

១-កាមារម្មណ៍ បានដល់ កាមចិត្ត ៥៤ ចេតសិក ៥២ រូប ២៨ (បាន ៦ អារម្មណ៍)

២-មហគ្គតារម្មណ៍ បានដល់ មហគ្គតចិត្ត ២៧ ចេតសិក ៣៥ (ជា ធម្មារម្មណ៍) ។

៣-និព្វានារម្មណ៍ បានដល់ និព្វានជាអារម្មណ៍ (ជាធម្មារម្មណ៍) ។

៤-នាមារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក និព្វាន (ជាធម្មារម្មណ៍) ។

៥-រូបអារម្មណ៍* បានដល់ រូប ២៨ (បាន ៦ អារម្មណ៍)

---

* មិនគួរប់ជារូបារម្មណ៍ ព្រោះកុំឱ្យដូចរូបារម្មណ៍ជារូបពណ៌ទី ១៦ ជាចិត្តមានចំនួនខុសគ្នា

៦-បច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប កំពុងកើត (បាន ៦ អារម្មណ៍)

៧-អតីតារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប ដែលរលត់ហើយ (បាន ៦ អារម្មណ៍)

៨-អនាគតារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប ដែលនឹងកើត (បាន ៦ អារម្មណ៍)

៩-កាលវិមុត្តារម្មណ៍ បានដល់ និព្វាន និងបញ្ញត្តិ(ជាធម្មារម្មណ៍) ។

១០-បញ្ញត្យារម្មណ៍ បានដល់ អត្ថប្បញ្ញត្តិ និងសទ្ទប្បញ្ញត្តិ (ជាធម្មារម្មណ៍)

១១-បរមត្ថារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប និព្វាន (បាន ៦ អារម្មណ៍)

១២-អជ្ឈត្តារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប ដែលកើតក្នុងខ្លួន (បាន ៦ អារម្មណ៍)

១៣-ពហិទ្ធារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប ដែលកើតដល់អ្នកដទៃ (បាន ៦ អារម្មណ៍)

១៤-អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ចេតសិក រូប ដែលកើតក្នុងខ្លួន និងអ្នកដទៃ(បាន ៦ អារម្មណ៍)

១៥-បញ្ចារម្មណ៍ បានដល់ វិសយរូប ៧ (បាន ៥ អារម្មណ៍)

១៦-រូបារម្មណ៍ បានដល់ ពណ៌ផ្សេងៗ (បាន ១ អារម្មណ៍)

១៧-សទ្ទារម្មណ៍ បានដល់ សំឡេងផ្សេងៗ

១៨-គន្ធារម្មណ៍ បានដល់ ក្លិនផ្សេងៗ

១៩-រសារម្មណ៍ បានដល់ រសផ្សេងៗ

២០-ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ បានដល់ ត្រជាក់ ក្តៅ ទន់ រឹង តឹង ញ័រ (បាន ១ អារម្មណ៍)

២១-ធម្មារម្មណ៍ បានដល់ ចិត្ត ៨៩ ចេតសិក ៥២ ប្រសាទរូប ៥ សុខុមរូប ១៦ និព្វាន បញ្ញត្តិ ។

(ធម្មារម្មណ៍នេះ ក្នុងដីកាអភិធម្មាវតារថែមលក្ខណ: ៣ គឺ អនិច្ច ទុក្ខ អនត្តាទៀត)

ចិត្តទទួលអារម្មណ៍ដោយពិស្តារ ២១ យ៉ាង

១. ចិត្តដែលទទួលកាមារម្មណ៍ មាន ៥៦ គឺ កាមាវចរចិត្ត ៥៤ អភិញ្ញាចិត្ត ២

២. ចិត្តដែលទទួលមហគ្គតារម្មណ៍ មាន ៣៧ គឺ អកុសលចិត្ត ១២ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ អភិញ្ញាចិត្ត ២ វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣

៣. ចិត្តដែលមាននិព្វាន ជាអារម្មណ៍ មាន ១៩ គឺ-

មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ អភិញ្ញាចិត្ត ២ លោកុត្តរចិត្ត ៨

៤. ចិត្តដែលមាននាមជាអារម្មណ៍ មាន ៥៧ គឺ អកុសលចិត្ត ១២ , សន្តីរណចិត្ត ៣ , មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ , ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ , កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤, អភិញ្ញាចិត្ត ២, វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣, លោកុត្តរចិត្ត ៨ ។

៥. ចិត្តដែលទទួលរូបជាអារម្មណ៍ មាន ៥៦ គឺ កាមាវចរចិត្ត ៥៤ អភិញ្ញាចិត្ត ២

៦. ចិត្តដែលទទួលបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ មាន ៥៦ គឺ កាមាវចរចិត្ត ៥៤ អភិញ្ញាចិត្ត ២

៧. ចិត្តដែលទទួលអតីតារម្មណ៍ មាន ៤៩ គឺ-

អកុសលចិត្ត ១២, សន្តីរណចិត្ត ៣, មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១, ហសិតុប្បាទចិត្ត ១, កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤, អភិញ្ញាចិត្ត ២, វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣,

៨. ចិត្តដែលមានអនាគតជាអារម្មណ៍មាន ៤៣ គឺ-

អកុសលចិត្ត ១២, សន្តីរណចិត្ត ៣ , មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១, កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤, អភិញ្ញាចិត្ត ២

៩. ចិត្តដែលមានកាលវិមុត្ត ជាអារម្មណ៍ មាន ៦០ គឺ-

អកុសលចិត្ត ១២, មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១, មហាកុសលចិត្ត ៨, មហាកិរិយាចិត្ត ៨, រូបាវចរចិត្ត ១៥, អភិញ្ញាចិត្ត ២, អាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣, អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣, លោកុត្តរចិត្ត ៨

១០. ចិត្តដែលមានបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ មាន ៥២ (វៀរលោកុត្តរ ៨ ដែល នៅសល់ដូចទី៩)

១១. ចិត្តដែលមានបរមត្ថ ជាអារម្មណ៍ មាន ៧០ គឺ-

កាមាវចរចិត្ត ៥៤, អភិញ្ញាចិត្ត ២, វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ លោកុត្តរចិត្ត ៨

១២. ចិត្តដែលមានអញ្ញត្តិៈជាអារម្មណ៍ មាន ៦២ គឺ កាមាវចរចិត្ត ៥៤, អភិញ្ញាចិត្ត ២,
វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣

១៣. ចិត្តដែលមានពហិទ្ធៈ ជាអារម្មណ៍ មាន ៨២ គឺ កាមាវចរចិត្ត ៥៤, រូបាវចរចិត្ត ១៥, អភិញ្ញាចិត្ត ២, អាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣, លោកុត្តរចិត្ត ៨

១៤. ចិត្តដែលមានអជ្ឈត្តពហិទ្ធធម៌ជាអារម្មណ៍ មាន ៥៦ គឺ-
កាមាវចរចិត្ត ៥៤ អភិញ្ញាចិត្ត ២

១៥. ចិត្តដែលមានរូប(ពណ៌)ជាអារម្មណ៍ មាន ៤៨ គឺ អកុសលចិត្ត ១២, ចក្ខុវិញ្ញាណ ២, មនោធាតុ ៣, សន្តីរណចិត្ត ៣, មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១, ហសិតុប្បាទចិត្ត ១, កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤, អភិញ្ញាចិត្ត ២

១៦. ចិត្តដែលមានសទ្ទៈ(សំឡេង)ជាអារម្មណ៍ មាន ៤៨ (ដូចទី ១៥ ប្តូរតែចក្ខុវិញ្ញាណ ជាសោតវិញ្ញាណ)

១៧. ចិត្តដែលមានគន្ធៈ(ក្លិន)ជាអារម្មណ៍មាន ៤៨ (ដូចទី ១៥ ប្តូរតែចក្ខុវិញ្ញាណ ជាឃានវិញ្ញាណ)

១៨. ចិត្តដែលមានរស(រសជាតិ)ជាអារម្មណ៍ មាន ៤៨ (ដូចទី ១៥ ប្តូរតែចក្ខុវិញ្ញាណ ជាជិវ្ហាវិញ្ញាណ)

១៩. ចិត្តដែលមានផោដ្ឋព្វ(សម្ផស្ស) ជាអារម្មណ៍ មាន ៤៨ (ដូចទី ១៥ ប្តូរតែចក្ខុវិញ្ញាណ ជាកាយវិញ្ញាណ)

២០. ចិត្តដែលមានបញ្ចារម្មណ៍ ជាអារម្មណ៍ មាន ៤៦ គឺ-
កាមាវចរចិត្ត៤៤ (វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០) អភិញ្ញាចិត្ត ២

២១. ចិត្តដែលមានធម្មារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍ មាន ៧៨ គឺ កាមាវចរចិត្ត ៤១ (វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០, មនោធាតុ ៣) រូបាវចរចិត្ត ១៥ អភិញ្ញាចិត្ត ២ អរូបាវចរចិត្ត ១២ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ។

សម្តែងចេតសិកដែលទទួលអារម្មណ៍ (គឺឯកន្តៈ និងអនេកន្តៈ)

១-ចេតសិកដែលមានកាមជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

២-ចេតសិកដែលមានមហគ្គតៈជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៤៧ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២)

៣-ចេតសិកដែលមាននិព្វានជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៣៦ គឺ- អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

៤-ចេតសិកដែលមានទាមជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

៥-ចេតសិកដែលមានរូបជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

៦-ចេតសិកដែលមានអតីតៈជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៤៧ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២)

៧-ចេតសិកដែលមានបច្ចុប្បន្នជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

៨-ចេតសិកដែលមានអនាគតជាអារម្មណ៍ ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

៩-ចេតសិកដែលមានកាលវិមុត្តារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ មាន ២ គឺ- អប្បមញ្ញា ២

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ ដែលនៅសល់

១០-ចេតសិកដែលមានបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ គឺ- អប្បមញ្ញា ២

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៤៧ (វៀរវិរតិ ៣)

១១-ចេតសិកដែលមានបរមត្ថជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ គឺ- វិរតិ ៣

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៤៧ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

១២-ចេតសិកដែលមានអជ្ឈត្តៈជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ មិនមាន

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៤៩ (វៀរឥស្សា និងអប្បមញ្ញា ២)

១៣-ចេតសិកដែលមានពហិទ្ធៈជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ មាន ៣ គឺ ឥស្សា និងអប្បមញ្ញា ២

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៤៩ ដែលនៅសល់

១៤-ចេតសិកដែលមានអជ្ឈត្តៈ និងពហិទ្ធៈជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ មិនមាន

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៤៩ (វៀរឥស្សា និងអប្បមញ្ញា ២)

១៥-ចេតសិកដែលមានបញ្ញត្តារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ មិនមាន

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

១៦-ចេតសិកដែលមានធម្មារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍

ដោយពិតប្រាកដ មាន គឺ អប្បមញ្ញា ២

ដោយមិនប្រាកដ មាន ៥០ ។

១៧-អកុសលចេតសិក ១៤ ទទួលអារម្មណ៍ ៦ ដែលជាលោកិយៈ និងបញ្ញត្តារម្មណ៍

១៨-ឥស្សាចេតសិក ១ ទទួលអារម្មណ៍ ៦ ដែលជាពហិទ្ធារម្មណ៍

១៩-លោកិយវិរតិ ៣ ទទួលអារម្មណ៍ ៦ ដែលជាកាមារម្មណ៍

២០-លោកុត្តរវិរតិ ៣ ទទួលនិព្វានជាអារម្មណ៍

២១-អប្បមញ្ញា ២ ទទួលធម្មារម្មណ៍ដែលជាបញ្ញត្តិ គឺ សត្វ បុគ្គល និងជាពហិទ្ធារម្មណ៍ ។

២២-អញ្ញសមានា ១៣ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ និងបញ្ញាចេតសិក ១ ទទួលអារម្មណ៍ ៦ ដែលជាលោកិយៈ លោកុត្តរៈ អតីតៈ បច្ចុប្បន្ន អនាគត កាលវិមុត្ត អជ្ឈត្តៈ និងពហិទ្ធៈ ។

សរុបចិត្តទទួលអារម្មណ៍ ៨ន័យ

១-ចិត្ត ១៣ ដែលមានបច្ចុប្បន្នធម៌ ជាអារម្មណ៍ គឺ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ មនោធាតុ ៣

២-ចិត្ត ១២ ដែលជាតេកាលិកធម៌ (អតីត បច្ចុប្បន្ន អនាគត)ជាអារម្មណ៍ គឺ-
មហាវិបាកចិត្ត ៨ សន្តីរណចិត្ត ៣ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១

៣-ចិត្ត ២០ ដែលមានលោកិយធម៌និងបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍គឺ-
អកុសលចិត្ត ១២ មហាកុសលញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ៤
មហាកិរិយាញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ៤

៤-ចិត្ត ៥ ដែលទទួលអារម្មណ៍ បានអស់(វៀរអរហត្តមគ្គផល)គឺ-
មហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ កុសលអភិញ្ញាចិត្ត ១

៥-ចិត្ត ៦ ដែលទទួលអារម្មណ៍ បានទាំងអស់ គឺ- មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ កិរិយាអភិញ្ញាចិត្ត ១

៦-ចិត្ត ២១ មានបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ គឺ- រូបាវចរឈានចិត្ត ១៥
អាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣

៧-ចិត្ត ៦ មានមហគ្គតៈ ជាអារម្មណ៍ គឺ-
វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣

៨-ចិត្ត ៨ មាននិព្វាន ជាអារម្មណ៍ គឺ លោកុត្តរចិត្ត ៨

សម្តែងចិត្តដែលអាចដឹងអារម្មណ៍ផ្សេងៗ ៨ ន័យ

១-ចិត្ត ២៨ ទទួលអារម្មណ៍បាន ១ យ៉ាង	៥-ចិត្ត ៣ ទទួលអារម្មណ៍បាន ១២ យ៉ាង
២-ចិត្ត ២ ទទួលអារម្មណ៍បាន ២ យ៉ាង	៦-ចិត្ត ៩ ទទួលអារម្មណ៍បាន ១៤ យ៉ាង
៣-ចិត្ត ៣ ទទួលអារម្មណ៍បាន ៥ យ៉ាង	៧-ចិត្ត ៣ ទទួលអារម្មណ៍បាន ២៥ យ៉ាង
៤-ចិត្ត ៤១ ទទួលអារម្មណ៍បាន ៦ យ៉ាង	៨-ចិត្ត ៦ ទទួលអារម្មណ៍បាន គ្រប់យ៉ាង

អធិប្បាយចិត្តដែលដឹងអារម្មណ៍ ៨ ន័យ

១-ចិត្ត ២៨ ទទួលអារម្មណ៍ បានតែ ១ គឺ-

-ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ ទទួលអារម្មណ៍ចំពោះតែរបស់ខ្លួន

-អាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ ទទួលកសិណុគ្ឃាដិមាកាសបញ្ញត្តិ

-អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានចិត្ត ៣ ទទួលនត្ថិភាវបញ្ញត្តិ

-វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលចិត្ត ១ វិបាកចិត្ត ១ ទទួលអាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលចិត្ត ១ វិបាកចិត្ត ១ ទទួលអាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលចិត្ត

-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ទទួលព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍

២-ចិត្ត ២ ទទួលអារម្មណ៍បាន ២ យ៉ាង គឺ-

-វិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្ត ១ ទទួលអាកាសានញ្ចាយតនកុសលដែលកើតដល់ខ្លួន ក្នុងភពនេះ និងភពមុន ជាអារម្មណ៍ ១ និងទទួលអាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តដែលកើតដល់ខ្លួនក្នុងភពនេះ ជាអារម្មណ៍

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកិរិយាចិត្ត ១ ទទួលអាកិញ្ចញ្ញាយតន

កុសល និងកិរិយាចិត្ត ជាអារម្មណ៍ ដូចគ្នានឹងវិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តនោះឯង ។

៣-ចិត្ត ៣ គឺ មនោធាតុ ៣ ទទួលអារម្មណ៍ ៥ យ៉ាង មានរូបារម្មណ៍ជាដើម ។

៤-ចិត្ត ៤១ ទទួលអារម្មណ៍ បាន ៦ យ៉ាង មានរូបារម្មណ៍ជាដើម គឺ- មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ កាមជវនចិត្ត ២៩ តទាលម្ពនចិត្ត ១១

៥-ចិត្ត ៣ ទទួលអារម្មណ៍ បាន ១២ យ៉ាង គឺ រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ មានកសិណបញ្ញត្តិ ១០ អានាបានបញ្ញត្តិ ១ និងមជ្ឈត្តសត្ត- បញ្ញត្តិ ១ ជាអារម្មណ៍ ។

៦-ចិត្ត ៩ ទទួលអារម្មណ៍ បាន ១៤ យ៉ាង គឺ រូបាវចរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ រូបាវចរតតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ៣ មានអារម្មណ៍ ១៤ គឺ កសិណ ១០ អានាបានបញ្ញត្តិ ១ បិយមនាបសត្តបញ្ញត្តិ ១ ទុក្ខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ និងសុខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ ជាអារម្មណ៍ ។

៧-ចិត្ត ៣ ទទួលអារម្មណ៍ បាន ២៥ យ៉ាង គឺ រូបាវចរបឋមជ្ឈានចិត្ត ៣ មានអារម្មណ៍ ២៥ គឺ កសិណបញ្ញត្តិ ១០ អសុភបញ្ញត្តិ ១០ កោដ្ឋាសបញ្ញត្តិ ១ អានាបានបញ្ញត្តិ ១ បិយមនាបសត្តបញ្ញត្តិ ១ ទុក្ខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ និងសុខិតសត្តបញ្ញត្តិ ១ ជាអារម្មណ៍ ។

៨-ចិត្ត ៦ ទទួលអារម្មណ៍ បានគ្រប់យ៉ាង គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ កិរិយាអភិញ្ញាចិត្ត ១

ចប់ អារម្មណសង្គហៈ

៦-វត្ថុសង្គហៈ

ការរួបរួមចិត្ត និងចេតសិកទាំងឡាយ ដោយប្រភេទនៃវត្ថុ ឈ្មោះថា វត្ថុសង្គហៈ (វត្ថុ+សង្គហៈ)

វត្ថុមាន ៦ គឺ

១-ចក្ខុវត្ថុ បានដល់ ចក្ខុប្បសាទរូប	៤-ជិវ្ហាវត្ថុ បានដល់ ជិវ្ហាប្បសាទរូប
២-សោតវត្ថុ បានដល់ សោតប្បសាទរូប	៥-កាយវត្ថុ បានដល់ កាយប្បសាទរូប
៣-ឃានវត្ថុ បានដល់ ឃានប្បសាទរូប	៦-ហទយវត្ថុ បានដល់ ហទយរូប

វត្ថុ មានវចនត្ថៈថា **វសន្តិ ចិត្តចេតសិកា ឯត្ថាតិ = វត្ថុ** ចិត្តនិងចេតសិកទាំងឡាយ រមែងនៅអាស្រ័យក្នុងធម្មជាតិនេះ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនេះ ទើបឈ្មោះថា វត្ថុ គឺ ធម្មជាតិ ជាទីអាស្រ័យកើតឡើងនៃចិត្តនិងចេតសិក ។ (វស ធាតុ ថុ បច្ច័យ, ប្តូរ ស > ត = វត្ថុ) ។

វត្ថុ កាលសម្តែងដោយវោហារហើយ ដូចផែនដី ជាទីតាំង ជាទីអាស្រ័យកើតឡើងនៃរបស់ទាំងឡាយគ្រប់យ៉ាង មានភ្នំ ដើមឈើជាដើម យ៉ាងណា វត្ថុដែលជាទីអាស្រ័យកើតឡើងនៃចិត្តនិងចេតសិកទាំងឡាយ ក៏យ៉ាងនោះ ។

ក្នុងបញ្ចវោការភូមិ(ភូមិដែលមានខន្ធ ៥) ចិត្ត និងចេតសិកដែលនឹងត្រូវកើតឡើង ក៏ត្រូវអាស្រ័យហេតុ បច្ច័យ ៣ យ៉ាង គឺ អតីតកម្ម ១ វត្ថុ ១ អារម្មណ៍ ១ ទើបកើតឡើង ។

ចំណែកក្នុងចតុវោការភូមិ (ភូមិដែលមានខន្ធ ៤) ចិត្ត និងចេតសិក អាស្រ័យអតីតកម្ម និងអារម្មណ៍ រួមទាំង ២ យ៉ាង កើតឡើង ។

សង្គហគាថា

១៣. ឆវត្ថុនិស្សិតា កាមេ សត្ត រូបេ ចតុព្ពិធា
តិវត្ថុនិស្សិតារុប្បេ ធាត្វេកានិស្សិតា មតា ។

គប្បីជ្រាបថា វិញ្ញាណធាតុ ៧ អាស្រ័យវត្ថុ ៦ កើតឡើងក្នុងកាមភូមិ ។ វិញ្ញាណធាតុ ៤ អាស្រ័យវត្ថុ ៣ កើតឡើងក្នុងរូបភូមិ ។ វិញ្ញាណធាតុ ១ មិនអាស្រ័យវត្ថុរូបទេ រមែងកើតឡើងក្នុងអរូបភូមិ ។

អធិប្បាយ

១-**ឆ វត្ថុនិស្សិតា កាមេ សត្ត** *វិញ្ញាណធាតុ ៧ យ៉ាង អាស្រ័យវត្ថុ ៦ កើតឡើងក្នុងកាមភូមិ ១១ តាមសមគួរ គឺ-*

១-ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ ២ អាស្រ័យចក្ខុវត្ថុកើតឡើង

២-សោតវិញ្ញាណធាតុ ២ អាស្រ័យសោតវត្ថុកើតឡើង

៣-ឃានវិញ្ញាណធាតុ ២ អាស្រ័យឃានវត្ថុកើតឡើង

៤-ជិវ្ហាវិញ្ញាណធាតុ ២ អាស្រ័យជិវ្ហាវត្ថុកើតឡើង

៥-កាយវិញ្ញាណធាតុ ២ អាស្រ័យកាយវត្ថុកើតឡើង

៦-មនោធាតុ ៣ អាស្រ័យហទយវត្ថុកើតឡើង

៧-មនោវិញ្ញាណធាតុ ៦៧ អាស្រ័យហទយវត្ថុកើត គឺ-

កាមចិត្តដែលនៅសល់ ៤១ មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩

មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ លោកុត្តរចិត្ត ៨

២-រូបេ ចតុព្វិធា តិវត្ថុនិស្សិតា វិញ្ញាណធាតុ ៤ យ៉ាង អាស្រ័យវត្ថុ ៣ កើតឡើងក្នុងរូបភូមិ ១៥ គឺ-

១-ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ ២ អាស្រ័យចក្ខុវត្ថុកើត

២-សោតវិញ្ញាណធាតុ ២ អាស្រ័យសោតវត្ថុកើត

៣-មនោធាតុ ៣ អាស្រ័យហទយវត្ថុកើត

៤-មនោវិញ្ញាណធាតុ ៦៧ អាស្រ័យហទយវត្ថុកើត គឺ

លោភមូលចិត្ត ៨ មោហមូលចិត្ត ២ សន្តីរណចិត្ត ៣ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ រូបាវចរចិត្ត ១៥ អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ លោកុត្តរចិត្ត ៨

៣-អរូបេ ធាតុេកា និស្សិតា វិញ្ញាណធាតុ ១ យ៉ាង មិនអាស្រ័យវត្ថុទេ រមែងកើតឡើងក្នុងអរូបភូមិ ៤ មានចិត្ត ៤៦ គឺ លោភមូលចិត្ត ៨ មោហមូលចិត្ត ២ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ អរូបាវចរចិត្ត ១២ លោកុត្តរចិត្ត ៧ (វៀរបឋមមគ្គ) ។

សង្គហគាថា

១៤. តេចត្តាឡីស និស្សាយ ទ្វេចត្តាឡីស ជាយរេ
អនិស្សាយ ច និស្សាយ ចាការូចា អនិស្សិតា ។

ចិត្ត ៤៣ អាស្រ័យវត្ថុកើតប្រាកដ, ចិត្ត ៤២ អាស្រ័យវត្ថុកើតខ្លះ មិនអាស្រ័យខ្លះ, អរូបវិបាកចិត្ត ៤ មិនអាស្រ័យវត្ថុឡើយ ក៏គង់កើតឡើង ។

អធិប្បាយសង្គហគាថា

១-ចិត្ត ៤៣ អាស្រ័យវត្ថុកើតឡើងប្រាកដ គឺ-

ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ កើតអាស្រ័យវត្ថុ ៥ ; មនោធាតុ ៣ សន្តីរណចិត្ត ៣ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ទោសមូលចិត្ត ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨ រូបាវចរចិត្ត ១៥ សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១ ទាំងនេះកើតឡើងដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ ។

២-ចិត្ត ៤២ អាស្រ័យវត្ថុកើតខ្លះ មិនអាស្រ័យខ្លះ គឺ អកុសលចិត្ត១០ (វៀរទោសៈ២) មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ អរូបកុសលចិត្ត ៤ អរូបកិរិយាចិត្ត ៤ លោកុត្តរចិត្ត ៧ (វៀរបឋមមគ្គ) ។

៣-អរូបវិបាកចិត្ត ៤ កើតក្នុងអរូបភូមិ ៤ ដោយមិនត្រូវអាស្រ័យវត្ថុរូបកើត ។

សរុបចិត្តដែលត្រូវអាស្រ័យវត្ថុនិងទ្វារ មាន ៤ យ៉ាង គឺ

១- ចិត្តដែលត្រូវអាស្រ័យទាំងវត្ថុ ទាំងទ្វារ មាន ៣៨

២- ចិត្តដែលអាស្រ័យវត្ថុ មិនអាស្រ័យទ្វារ មាន ៥

៣- ចិត្តដែលមិនអាស្រ័យវត្ថុ តែអាស្រ័យទ្វារ មាន ៤២

៤- ចិត្តដែលមិនអាស្រ័យទាំងវត្ថុ ទាំងទ្វារ មាន ៤ ។

អធិប្បាយ

១-ចិត្ត ៣៨ ដែលត្រូវអាស្រ័យទាំងវត្ថុ ទាំងទ្វារកើត គឺ ទោសមូលចិត្ត ២, អហេតុកចិត្ត ១៧ (វៀរមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត), មហាវិបាកចិត្ត ៨, រូបាវចរកុសលចិត្ត ៥, រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥, សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១,

បើរាប់ដោយពិស្តារ មិនស្មើគ្នាទេ គឺ

ក-ចិត្តដែលអាស្រ័យវត្ថុ ៦ កើត គឺ-

ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ នេះ អាស្រ័យចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវត្ថុ

ចិត្ត ៧៥ អាស្រ័យហទយវត្ថុកើត

អរូបវិបាកចិត្ត ៤ មិនអាស្រ័យហទយវត្ថុរូបកើត

ខ-ចិត្តដែលអាស្រ័យទ្វារ ៦ កើតឡើង គឺ-

ចិត្ត ៤៦ អាស្រ័យចក្ខុទ្វារកើតឡើង

ចិត្ត ៤៦ អាស្រ័យសោតទ្វារកើតឡើង

ចិត្ត ៤៦ អាស្រ័យឃានទ្វារកើតឡើង

ចិត្ត ៤៦ អាស្រ័យជិវ្ហាទ្វារកើតឡើង

ចិត្ត ៤៦ អាស្រ័យកាយទ្វារកើតឡើង

មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩ មិនអាស្រ័យទ្វារកើតឡើង ។

២-ចិត្តដែលអាស្រ័យវត្ថុ មិនអាស្រ័យទ្វារ គឺ រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥

កាលដែលរូបព្រហ្មបុគ្គលបដិសន្ធិដោយចិត្ត ៥នេះ ណាមួយ សុទ្ធតែជា អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យជាមួយនឹងហទយវត្ថុ ដោយមិនអាស្រ័យទ្វារកើតឡើង ហៅថា

ទ្វារវិមុត្តចិត្ត ។

៣-ចិត្ត ៤២ ដែលមិនអាស្រ័យវត្ថុ តែអាស្រ័យទ្វារ គឺ អកុសលចិត្ត ១០ (វៀរទោសមូលចិត្ត ២) មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ អរូបកុសលចិត្ត ៤ អរូបកិរិយាចិត្ត ៤ លោកុត្តរចិត្ត ៧ (វៀរបឋមមគ្គ) ចិត្តទាំង ៤២ នេះ កាលកើតជាមួយអរូបព្រហ្មបុគ្គល មិនអាស្រ័យវត្ថុរូបកើត និងកើតតាមផ្លូវមនោទ្វារតែម្យ៉ាង ។

៤-ចិត្តដែលមិនអាស្រ័យទាំងវត្ថុ មិនអាស្រ័យទាំងទ្វារគឺ អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ។

ចេតសិក ៥២

ចេតសិកដែលអាស្រ័យវត្ថុ និងទ្វារ ដោយឯកន្ត: (ពិតប្រាកដ) និងអនេកន្ត: (មិនពិតប្រាកដ) ដូច្នេះ គឺ-

១-ចេតសិកដែលកើតក្នុងទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០, ជាអនេកន្ត:

២-ចេតសិកដែលអាស្រ័យហទយវត្ថុ ដោយឯកន្ត: មាន ៦ គឺ ៖

ទោចតុក្កចេតសិក ៤ (ក្នុងកាមភូមិ) អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ (ក្នុងបញ្ចវោការភព)

ចេតសិក ៤៦ ដែលនៅសល់ ជាអនេកន្ត: ។

មួយទៀត ក្នុងគម្ពីរសេចក្តីសង្ខេប សម្តែងចិត្ត ៣ ភូមិ គឺ-

១-ឯកដ្ឋចិត្ត ចិត្តដែលកើតបាន តែមួយភូមិ

២-ទ្វិដ្ឋចិត្ត ចិត្តដែលកើតបានក្នុង ២ ភូមិ

៣-តិដ្ឋចិត្ត ចិត្តដែលកើតបានក្នុង ៣ ភូមិ

១-ចិត្តដែលកើតបានក្នុងភូមិតែមួយ មាន ២៥ គឺ-

-ឃានវិញ្ញាណ ២ ជិវ្ហាវិញ្ញាណ ២ កាយវិញ្ញាណ ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨ បដិឃសម្បយុត្តចិត្ត ២ កើតបានក្នុងកាមភូមិ

-មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩ កើតបានក្នុងរូប-អរូបភូមិ

២-ចិត្តដែលកើតបាន ២ ភូមិ(កាមភូមិ, រូបភូមិ) មាន ២២ គឺ ចក្ខុវិញ្ញាណ ២ សោតវិញ្ញាណ ២ សម្បដិច្ឆនចិត្ត ២ សន្តីរណចិត្ត ៣ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ជវនចិត្តក្នុងរូបាវចរចិត្ត ១០ សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១ ។

៣-ចិត្តដែលកើតបាន ៣ ភូមិ មាន ៤២ គឺ អកុសលចិត្ត ១០ (វៀរទោសមូលចិត្ត ២) មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ អរូបកុសលចិត្ត ៤ អរូបកិរិយាចិត្ត ៤ លោកុត្តរចិត្ត ៧ (វៀរបឋមមគ្គ) ។

ចប់ វត្ថុសង្គហៈ

អវសានគាថា

ឥច្ចានុរុទ្ធ រចិតេ អភិធម្មត្ថសង្គហេ

តតិយោ បរិច្ឆេទោយំ សមាសេនេវ និដ្ឋិតោ ។

បរិច្ឆេទទី ៣ នេះ ឈ្មោះថា បកិណ្ណកសង្គហៈដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ បានរចនាទុកក្នុងបករណអភិធម្មត្ថសង្គហៈ ចប់តែប៉ុណ្ណេះហោង ។

សម្តែងបកិណ្ណកសង្គហៈ ៦ យ៉ាង

១-សង្គ្រោះវេទនា ៣ ឬ ៥

- សុខវេទនា ៦៣
  - សុខិន្ទ្រិយ ១
  - សោមនស្សិន្ទ្រិយ ៦២
- ទុក្ខវេទនា ៣
  - ទុក្ខិន្ទ្រិយ ១
  - ទោមនស្សិន្ទ្រិយ ២
- ឧបេក្ខាវេទនា ឬ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយ ៥៥

២-សង្គ្រោះហេតុ ៦

- ចែកចិត្តដោយហេតុ
  - អហេតុកចិត្ត ១៨
  - សហេតុកចិត្ត ៧១
    - ឯកហេតុកចិត្ត ២
    - ទ្វិហេតុកចិត្ត ២២
    - តិហេតុកចិត្ត ៤៧ឬ៧៩
- ចែកចេតសិកដោយហេតុ
  - ឯកហេតុកចេតសិក ៣
  - ទ្វិហេតុកចេតសិក ៩
  - តិហេតុកចេតសិក ២៧
  - បញ្ចហេតុកចេតសិកមាន ១
  - នហេតុកចេតសិកមាន ១២

៣-សង្គ្រោះកិច្ច ១៤ ឋាន ១០

- កិច្ច ១ ទិឋាន ១ មាន ៦៨
- កិច្ច ២ ទិឋាន ២ មាន ២
- កិច្ច ៣ ទិឋាន ៣ មាន ៩
- កិច្ច ៤ ទិឋាន ៤ មាន ៨
- កិច្ច ៥ ទិឋាន ៥ មាន ២

៤-សង្គ្រោះទ្វារ ៦ និងទ្វារវិមុត្ត

- ឯកទ្វារិកចិត្ត ៣៦
- បញ្ចទ្វារិកចិត្ត ៣
- ទ្វារិកចិត្ត ៣១
- ឆទ្វារិកវិមុត្តចិត្ត ១០
- ឆទ្វារិកវិមុត្តចិត្ត សព្វថា ៩

៥-សង្គ្រោះអារម្មណ៍

- អារម្មណ៍ ៦ មានរូបារម្មណ៍ជាដើម
- ឥដ្ឋារម្មណ៍ ២
- ចែកអារម្មណ៍ដោយកាល ៤
- អារម្មណ៍ដោយសង្ខេប ៤
- អារម្មណ៍ ៧
- អារម្មណ៍ដោយពិស្តារ ២១
- ចិត្តទទួលអារម្មណ៍ ២១
- ចេតសិកទទួលអារម្មណ៍ ២២
- ចិត្តដឹងអារម្មណ៍ ៨ ន័យ

៦-សង្គ្រោះវត្ថុ

- វត្ថុរូប ៦
- ចែកវិញ្ញាណធាតុដោយវត្ថុតាមភូមិ ៤
- ចិត្តអាស្រ័យវត្ថុនិងទ្វារ ៤ យ៉ាង
- ចេតសិកអាស្រ័យវត្ថុ និងទ្វារ ២ យ៉ាង
- សម្ពន្ធចិត្ត ៣ ភូមិ

បរិច្ឆេទទី ៣ បកិណ្ណកសង្គហវិភាគ ចប់

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៤

វិថីសង្គហវិភាគ

ការសម្តែងសង្គ្រោះនិងចែក
វិថីចិត្ត

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៤ វិថីសង្គហវិភាគ

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ។

សង្គហគាថា

១. ចិត្តុប្បាទានមិច្ចេវំ　　កត្វា សង្គហមុត្តមំ

ភូមិបុគ្គលភេទេន　　បុព្វាបរនិយាមិតំ ។

២. បវត្តិសង្គហំ នាម　　បដិសន្ធិប្បវត្តិយំ

បវក្ខាមិ សមាសេនេវ　　យថាសម្ភវតោ កថំ ។

ខ្ញុំបានសម្តែងនូវបកិណ្ណកសង្គហនៃចិត្តុប្បាទទាំងឡាយ មានអត្ថដ៏ល្អិតក្រៃលែង ដូច្នេះ ហើយនឹងពោលនូវបវត្តិសង្គហៈ ដែលកំណត់ដោយចិត្តដែលកើតឡើងមុន និងកើតក្រោយ ដោយប្រភេទនៃភូមិនិងបុគ្គល ក្នុងបដិសន្ធិកាលនិងបវត្តិកាល ដោយសង្ខេបដ៏សមគួរដល់កិរិយាកើតឡើងនៃចិត្ត ។

ពណ៌នា ឆក្កៈ ៦ ពួក

ពាក្យថា បវត្តិសង្គហៈ ក្នុងព្រះគាថានេះ លោកហៅថា វិថីសង្គហៈ ជាបរិច្ឆេទទី ៤ ក្នុងព្រះបាលី សម្តែងឆក្កៈ ទុក ៦ ពួក ដូច្នេះ គឺ

១-វត្ថុឆក្កៈ បានដល់ ពួក ៦ នៃវត្ថុ

២-ទ្វារឆក្កៈ បានដល់ ពួក ៦ នៃទ្វារ

៣-អាលម្ពនឆក្កៈ បានដល់ ពួក ៦ នៃអារម្មណ៍

៤-វិញ្ញាណឆក្កៈ បានដល់ ពួក ៦ នៃវិញ្ញាណ

៥-វិថីឆក្កៈ បានដល់ ពួក ៦ នៃវិថីចិត្ត

៦-វិសយប្បវត្តិឆក្កៈ បានដល់ ពួក ៦ នៃការប្រព្រឹត្តទៅរបស់អារម្មណ៍

១–វត្ថុឆក្កៈ ៦ គឺ ១. ចក្ខុវត្ថុ ២. សោតវត្ថុ ៣. ឃានវត្ថុ
៤. ជិវ្ហាវត្ថុ ៥. កាយវត្ថុ ៦. ហទយវត្ថុ

២–ទ្វារឆក្កៈ ៦ គឺ ១. ចក្ខុទ្វារ ២. សោតទ្វារ ៣. ឃានទ្វារ
៤. ជិវ្ហាទ្វារ ៥. កាយទ្វារ ៦. ហទយទ្វារ

៣–អាលម្ពនឆក្កៈ ៦ គឺ ១. រូបារម្មណ៍ ២.សទ្ទារម្មណ៍ ៣. គន្ធារម្មណ៍
៤. រសារម្មណ៍ ៥. ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ ៦. ធម្មារម្មណ៍

៤–វិញ្ញាណឆក្កៈ ៦ គឺ ១.ចក្ខុវិញ្ញាណ ២.សោតវិញ្ញាណ ៣.ឃានវិញ្ញាណ
៤.ជិវ្ហាវិញ្ញាណ ៥.កាយវិញ្ញាណ ៦.មនោវិញ្ញាណ

៥–វិថីឆក្កៈ ៦ មាន២ន័យ

ន័យទី១ គឺ ១. ចក្ខុវិថី ២. សោតវិថី ៣. ឃានវិថី
៤. ជិវ្ហាវិថី ៥. កាយវិថី ៦. មនោវិថី

ន័យទី២ គឺ ១. ចក្ខុវិញ្ញាណវិថី ២. សោតវិញ្ញាណវិថី
៣. ឃានវិញ្ញាណវិថី ៤. ជិវ្ហាវិញ្ញាណវិថី
៥. កាយវិញ្ញាណវិថី ៦. មនោវិញ្ញាណវិថី

៦-វិសយបវត្តិឆក្កៈ ៦ មាន ២ ន័យ

ក្នុងបញ្ចទ្វារ មាន ៤ គឺ ១. អតិមហន្តារម្មណ៍ ២. មហន្តារម្មណ៍

៣. បរិត្តារម្មណ៍ ៤. អតិបរិត្តារម្មណ៍ ។

ក្នុងមនោទ្វារ មាន ២ គឺ ១. អវិភូតារម្មណ៍ ២. វិភូតារម្មណ៍ ។

អារម្មណ៍របស់វិថីមុត្តចិត្ត មាន ៣ យ៉ាង គឺ

១. ចិត្តដែលមានកម្មជាអារម្មណ៍ក្នុងភពមុន

២. ចិត្តដែលមានកម្មនិមិត្តជាអារម្មណ៍ក្នុងភពមុន

៣. ចិត្តដែលមានគតិនិមិត្តជាអារម្មណ៍ក្នុងភពមុន

វិថីមុត្តចិត្ត គឺ ចិត្តដែលផុតចាកវិថី ជាចិត្តដែលបានទទួលអារម្មណ៍ក្នុងវេលាជិតស្លាប់ចាកភពមុន ក្នុងអារម្មណ៍ណាមួយ តាមសមគួរដល់ការប្រព្រឹត្តិទៅ បានដល់ បដិសន្ធិចិត្ត ១៩ គឺ ១. ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២

២. មហាវិបាកចិត្ត ៨ ៣. មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

បណ្តាចិត្ត ១៩ នេះ ចិត្ត ១០ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨ នេះ ទាំងជាវិថីចិត្ត ទាំងជាវិថីមុត្តចិត្ត ។ ខណៈណា ចិត្ត ១០ នេះ ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និងចុតិកិច្ច ខណៈនោះក៏ជាវិថីមុត្តចិត្ត ; ខណៈណា ចិត្ត ១០ នេះ ទទួលអារម្មណ៍ក្នុងភពនេះ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ ធ្វើសន្តីរណកិច្ច និងតទាលម្ពនកិច្ច, និងមហាវិបាកចិត្ត ៨ ធ្វើតទាលម្ពនកិច្ច ខណៈនោះចិត្ត ១០ នេះ ក៏ជាវិថីចិត្តផង ។

បណ្តាឆក្កៈទាំង ៦ ដែលពោលហើយនោះ ឆក្កៈទី ១ ទី ២ ទី ៣ បានដល់ វត្ថុឆក្កៈ ទ្វារឆក្កៈ និងអាលម្ពនឆក្កៈ បានពោលទុកហើយ ក្នុងបរិច្ឆេទទី ៣ ពោលដោយបកិណ្ណកសង្គហវិភាគ ក្នុងឆក្កៈទី ៤ គឺ វិញ្ញាណឆក្កៈ បាន

ពោលទុកហើយ ក្នុងបរិច្ឆេទទី១ ពោលដោយចិត្តសង្គហវិភាគ តែដែលនាំមកពោលក្នុងទីនេះទៀត ក៏ដើម្បីសម្ដែងបវត្តិសង្គហឱ្យបរិបូរណ៍ ដូច្នោះ តពីនេះនឹងសម្ដែងចំពោះឆក្កៈទី ៥ និងទី ៦ តទៅ ៖

វិថីឆក្ក មាន ២ ន័យ

វិថីឆក្កៈន័យទី ១ មានពាក្យថា ចក្ខុទ្វារវិថី ប្រែថា វិថីប្រព្រឹត្តទៅក្នុងចក្ខុទ្វារជាដើមនោះ លោកសម្ដែងការប្រែកបវិថីទាំងឡាយ ដោយអំណាចនៃទ្វារ ។

វិថីឆក្កៈន័យទី ២ មានពាក្យថា ចក្ខុទ្វារវិញ្ញាណវិថី ប្រែថា វិថី ជាប់ដោយចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម លោកសម្ដែងការប្រែកបវិថីទាំងឡាយដោយអំណាចនៃវិញ្ញាណ ។

ម្យ៉ាងទៀត ក្នុងវិថីឆក្កៈទី ៥ ន័យទី ១ នោះ លោកសម្ដែងការកើតឡើងនៃចិត្តក្នុងទ្វារ ដូច្នេះ គឺ

១-ចក្ខុទ្វារវិថី មានចិត្តកើត ៤៦	៤-ជិវ្ហាទ្វារវិថី មានចិត្តកើត ៤៦
២-សោតទ្វារវិថី មានចិត្តកើត ៤៦	៥-កាយទ្វារវិថី មានចិត្តកើត ៤៦
៣-ឃានទ្វារវិថី មានចិត្តកើត ៤៦	៦-មនោទ្វារវិថី មានចិត្តកើត ៦៧

ចិត្តទាំងនេះ បានសម្ដែងទុកហើយក្នុងបរិច្ឆេទទី ៣ ។

ន័យទី ២ មានពាក្យថា ចក្ខុវិញ្ញាណវិថីជាដើម ដែលហៅថា វិញ្ញាណវិថីនេះ ដូចឆក្កៈទី ៦ គឺ មានអត្ថសំដៅដល់វិថីនៃវិញ្ញាណដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអារម្មណ៍ ៦ ដោយអំណាចនៃអារម្មណ៍ដែលកើតឡើង ប្រាកដច្បាស់ៗ ឬអារម្មណ៍ដែលមានកម្លាំងតិច ទាំងជាមនោទ្វារ ទាំងជាមោឃវារៈ ។

ពាក្យថា វិថី ក្នុងយោជនា ធ្វើវិគ្រោះថា **វិថន្តិ ឯតាយាតិ** = វិថី ប្រែថា ចិត្តទាំងឡាយ រមែងប្រព្រឹត្តទៅដោយធម្មជាតិនេះ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនេះទើបឈ្មោះថា វិថី គឺ ធម្មជាតិជាហេតុប្រព្រឹត្តទៅនៃចិត្តទាំងឡាយ ។

វិសយប្បវត្តិឆក្កទី ៦

ពាក្យថា **វិសយ** ប្រែថា វិស័យ គឺ អារម្មណ៍

ពាក្យថា **បវត្តិ** ប្រែថា ប្រព្រឹត្តទៅ

ពាក្យថា **ឆក្ក** ប្រែថា ពួក ៦

ពាក្យថា **វិសយប្បវត្តិ** ក្នុងយោជនា ពោលវិគ្រោះទុក ២ គឺ

១. **វិសយានំ បវត្តិ = វិសយប្បវត្តិ** ការប្រព្រឹត្តទៅនៃអារម្មណ៍ ឈ្មោះថា វិសយប្បវត្តិ ។

២. **វិសយេសុ បវត្តិ = វិសយប្បត្តិ** ការប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអារម្មណ៍ ឈ្មោះថា វិសយប្បវត្តិ ។

វិសយប្បវត្តិ ក្នុងបញ្ចទ្វារ មាន ៤ ន័យ

១-អតិមហន្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ មានខណៈចិត្ត ច្រើនបំផុត

២-មហន្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ មានខណៈចិត្ត ច្រើនល្មមគួរសម

៣-បរិត្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ មានខណៈចិត្ត បានតិច

៤-អតិបរិត្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ មានខណៈចិត្ត កើតតិចបំផុត ។

វិសយប្បវត្តិ ក្នុងមនោទ្វារ មាន២ គឺ

៥-អវិភូតារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលប្រាកដច្បាស់ខ្លាំង

៦-វិភូតារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលមិនប្រាកដច្បាស់

អាយុរបស់រូបធម៌

ឧប្បាទ ឋិត ភង្គវសេន ខណត្តយំ ឯកចិត្តក្ខណំ នាម ពួក ៣ នៃចិត្តប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចឧប្បាទ ឋិត និង ភង្គ ឈ្មោះថា ខណៈនៃចិត្តមួយ ។

<u>ក្នុងទុតិយអត្ថយោជនា</u> សម្តែងវចនត្ថៈថា ៖

ខិយតិ ឯត្ថាតិ = ខណោ ចិត្តរមែងអស់ទៅក្នុងកាលនេះ ព្រោះហេតុនោះ កាលនេះ ទើបឈ្មោះថា ខណៈ ។

ពិតមែន ដែលឈ្មោះថា ចិត្តរមែងមានអាយុត្រឹមតែ ៣ ខណៈតូចនេះប៉ុណ្ណោះ តពីនោះ ក៏ជាចិត្តមួយទៀត ចិត្តគ្រប់ដួង មានអាយុប៉ុនគ្នា ព្រោះហេតុនោះ ទើបព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា "**យាវញ្ចិទំ ភិក្ខវេ ឧបមាបិ ន សុករា យាវ លហុបរិវត្តំ ចិត្តំ** : ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ចិត្តនេះ កើតឡើងនិងរលត់ទៅរហ័សក្រៃពេក មិនងាយនឹងធ្វើឧបមាបានឡើយ"[១] ដូច្នេះ ។

តានិ បន សត្តរស ចិត្តក្ខណានិ រូបធម្មានមាយុ : ក៏ខណៈនៃចិត្តទាំង ១៧ (ខណៈធំ) ជាអាយុរបស់រូបធម៌ ១ ។

អាយុរបស់រូបធម៌ទាំងឡាយ ដែលប្រៀបនឹងអាយុរបស់ចិត្តនេះ សំដៅយករូបធម៌ ២២ រូប ដោយវៀរវិញ្ញត្តិរូប ២ ព្រោះវិញ្ញត្តិរូប ២ កើតព្រមជាមួយចិត្តរលត់ព្រមជាមួយចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងខណៈនៃចិត្តទាំង ៣, វៀរលក្ខណរូប ៤ ព្រោះបណ្តាលក្ខណរូប ៤ នោះ ការកើតនិងការរលត់ មានអាយុប៉ុននឹងឧប្បាទក្ខណៈ និងភង្គខណៈនៃអនុខណៈចិត្ត ចំណែកជរតារូប មានអាយុប៉ុននឹង

---

១. អង្គុ. ឯក. បណិហិតអច្ឆវគ្គ. ៤០. ៤៩/១៨ ។

៤៩ អនុខណៈនៃចិត្ត ។

ការកើតឡើងរបស់ចិត្ត ហៅថា ចិត្តុប្បាទ, អាយុរបស់ចិត្តុប្បាទមួយ មានត្រឹមតែ ៣ អនុខណៈ ដូច្នោះ កាលនឹងរាប់អាយុរបស់រូបធម៌ ដោយអនុខណៈរបស់ចិត្តហើយ រូបធម៌នោះ ក៏មានដល់ទៅ ៥១ អនុខណៈនៃចិត្ត ។ ក៏អនុខណៈនៃចិត្ត ៣ នេះ ព្រះអាចារ្យអ្នករចនាគម្ពីរ មានការយល់ផ្សេងគ្នា គឺ អាចារ្យខ្លះពោលថា ចិត្តមានត្រឹមតែ ២ ខណៈប៉ុណ្ណោះ (ឧប្បាទៈ ភង្គៈ) អាចារ្យខ្លះអះអាងថា មាន ៣ ខណៈ. ដើម្បីឱ្យសេចក្ដីនេះច្បាស់លាស់ គប្បីជ្រាបពាក្យរបស់លោកតទៅ ៖

ខណៈនៃចិត្ត តើយ៉ាងណា ?

ចិត្តមួយ មាន ៣ ខណៈ គឺ ឧប្បាទៈ ឋិតិ និងភង្គៈ. ការកើតឡើង ឈ្មោះថា ឧប្បាទៈ ការបែកធ្លាយ ឈ្មោះថា ភង្គៈ, ការប្រព្រឹត្តិបែរមុខទៅកាន់ការបែកធ្លាយ គឺ ត្រង់កណ្ដាលនៃឧប្បាទៈ និងភង្គៈ ឈ្មោះថា ឋិតិ, ការកើតឡើង ការបែកធ្លាយ និងការប្រព្រឹត្តិទៅនៃចិត្ត រមែងប្រព្រឹត្តទៅ ដូច្នេះ ។

អាចារ្យពួកខ្លះ រមែងបដិសេធខណៈនៃចិត្តដែលតាំងនៅ (ឋិតិ) ដោយលើកយកគម្ពីរដែលពោលទុកក្នុងយមកបករណ៍ ហើយពោលថា ក្នុងការចែកបទមានជាដើមយ៉ាងនេះថា "**ឧប្បន្នំ ឧប្បជ្ជមានំ** : ចិត្តណាកើតឡើងហើយ ចិត្តនោះ ឈ្មោះថា កំពុងកើតឬ ?" ក្នុងចិត្តយមកៈ ព្រះមានព្រះភាគ ត្រាស់ភង្គខណៈ និងឧប្បាទខណៈប៉ុណ្ណោះ ដោយន័យថា "យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ តស្ស ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ យស្ស វា បន ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ

ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ តស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ : ចិត្តរបស់បុគ្គលណា រមែងកើតឡើង រមែងមិនរលត់ ចិត្តរបស់បុគ្គលនោះ នឹងរលត់ នឹងមិនកើតឡើង ឬក៏ចិត្តរបស់បុគ្គលណា នឹងរលត់ នឹងមិនកើតឡើង ចិត្តរបស់បុគ្គលនោះ រមែងកើតឡើង រមែងមិនរលត់"[១] ដូច្នេះ មិនត្រាស់ឋិតិខណៈទុកឡើយ ។ បើឋិតិគប្បីមានមែន ក៏នឹងត្រាស់ថា "ក្នុងឋិតិខណៈ និងឧប្បាទខណៈ" ដូច្នេះ បើមានមតិអាចារ្យពួកខ្លះថា "ឋិតិខណៈមាន"ដូច្នេះ ដោយព្រះបាលីក្នុងព្រះសូត្រថា "ការកើតឡើងប្រាកដ និងការបន្តក៏ប្រាកដ ភាវៈជាយ៉ាងដទៃនៃធម៌ដែលតាំងនៅហើយក៏ប្រាកដ" ដូច្នេះ ក្នុងព្រះសូត្រនោះ ព្រះមានព្រះភាគ ទ្រង់ប្រាថ្នាយកការតាំងនៅដោយការភ្ជាប់គ្នាតែម្យ៉ាង ព្រោះការប្រព្រឹត្តទៅដោយប្រការដទៃ រមែងមិនកើតឡើង ក្នុងធម៌តែមួយ និងព្រោះកាលពោលនោះ ទ្រង់មិនបានសំដៅយកការតាំងនៅមួយខណៈ ។ ក៏ហេតុក្នុងការដែលព្រះមានព្រះភាគ នឹងមិនត្រាស់ដល់ធម៌ដែលមាននៅក្នុងព្រះអភិធម្ម រមែងមិនមាន ព្រោះដូច្នោះ សូម្បីការមិនពោលដល់ក្នុងយថាធម្មសាសនៈ ក៏រមែងសម្តែងដល់ការមិនមាននៃឋិតិខណៈនោះឯង ។

ក្នុងបញ្ហានេះ ព្រះដីកាចារ្យទាំងឡាយ មិនឃើញតាមដូចមតិរបស់អាចារ្យដែលឃើញថា ចិត្ត មាន ២ ខណៈ លោកបានពោលថា ចិត្តប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃឧប្បាទ ឋិតិ និងភង្គខណៈនោះ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ បានពោលទុក

---

១. អភិ. យម. ចិត្តយមក. ៩១ ១/១ ។ ក្នុងទីនេះ ទ្រង់សម្តែងធម៌ជាគូៗ គឺ កើតនិងរលត់, តែក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈ និងអដ្ឋកថាវិភង្គសម្តែងតាមសភាវៈដែលប្រាកដពិតៗ ទើបចិត្តមាន ៣ ខណៈ ព្រោះខណៈចិត្តដែលមិនទាន់រលត់ទុះឯង ទើបហៅថា ឋិតិខណៈ ។

ត្រឹមត្រូវល្អហើយ សូម្បីក្នុងអដ្ឋកថា វិភង្គលោកក៏ពោលថា ចិត្តនីមួយៗ មាន ៣ ខណៈ ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃឧប្បាទខណៈ ឋិតិខណៈ និងភង្គខណៈ ។

វិថីចិត្ត បានដល់ ចិត្តដែលមានអារម្មណ៍ណាមួយ ក្នុងបណ្ដាអារម្មណ៍ ៦ ដោយអាស្រ័យទ្វារណាមួយ ក្នុងទ្វារ ៦ កើតឡើងប្រព្រឹត្តទៅ លោកហៅថា វិថីចិត្តមួយ ។ ក្នុងវិថីចិត្តនោះ ចិត្តដែលកើតមុនៗ ជាបច្ច័យឱ្យចិត្តក្រោយៗ កើតឡើង ដោយអំណាចនៃបច្ច័យដែលតាក់តែង រមែងកើតជាប់គ្នាទៅមិនដាច់ខ្សែ ដូចក្រខ្សែទឹក រមែងប្រព្រឹត្តទៅដរាបដល់ចុតិចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត ។ វិថីចិត្តទាំងអស់ រមែងធ្វើកិច្ចដែលសមគួររបស់ខ្លួនត្រឹមតែ ១១ កិច្ចប៉ុណ្ណោះ ដោយវៀរកិច្ច ៣ គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និងចុតិកិច្ច ព្រោះជាវិថីមុត្តចិត្ត (ចិត្តផុតចាកវិថី) ។

អធិប្បាយ វិថីចិត្ត ២ យ៉ាង

១-កាមវិថី ២ គឺ ១. បញ្ចទ្វារវិថី ២. មនោទ្វារវិថី

២-អប្បនាវិថី ២ គឺ ១. លោកិយអប្បនាវិថី ២. លោកុត្តរអប្បនាវិថី

១-កាមវិថី ២ គឺ

១.បញ្ចទ្វារវិថី មានអារម្មណ៍ ៤ គឺ ១. អតិមហន្តារម្មណវិថី មាន ១ ន័យ ២. មហន្តារម្មណវិថី មាន ២ ន័យ, ៣. បរិត្តារម្មណវិថី មាន ៦ ន័យ, ៤. អតិបរិត្តារម្មណវិថី មាន ៦ ន័យ, រួមវិថី ១៥ ន័យ

ពោលដោយពិស្ដារ បញ្ចទ្វារវិថី មាន ៧៥ ន័យ គឺ ចក្ខុទ្វារវិថី ១៥

ន័យ, សោតទ្វារវិថី ១៥ ន័យ, ឃានទ្វារវិថី ១៥ ន័យ, ជិវ្ហាទ្វារវិថី ១៥ ន័យ, កាយទ្វារវិថី ១៥ ន័យ, រួម ៥ ទ្វារ ៧៥ ន័យ ។

២. មនោទ្វារវិថី មានអារម្មណ៍ ២ គឺ

១-វិភូតារម្មណ៍ ១ ន័យ ២-អវិភូតារម្មណ៍ ១ ន័យ

កាមវិថីទាំង ២ គឺ បញ្ចទ្វារវិថី ៤ ន័យ និងមនោទ្វារវិថី ២ ន័យ ដែលមានរូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ និងធម៌ជាអារម្មណ៍ កើតប្រព្រឹត្តទៅតាមសមគួរដល់ទ្វារ ៦ មានចក្ខុទ្វារជាដើមនោះ បានកាមាវចរចិត្ត ៥៤ គឺ

អកុសលចិត្ត ១២ អហេតុកចិត្ត ១៨ កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ។

អប្បនាវិថី ២ គឺ

១. លោកិយអប្បនាវិថី អប្បនាវិថីដែលជាលោកិយ

២. លោកុត្តរអប្បនាវិថី អប្បនាវិថីដែលជាលោកុត្តរ

អប្បនាវិថីទាំង ២ នោះ មានអារម្មណ៍ តាមមនោទ្វារប្រាកដច្បាស់ច្រើន ទើបលោកមិនពោលសំដៅន័យដូចក្នុងកាមវិថី **ក្នុងអប្បនាវិថីនេះ ទើបមានតែវិភូ**តារម្មណ៍ គឺ អារម្មណ៍ច្បាស់តែម្យ៉ាង ព្រោះជាចិត្ត ជិតជិតក្នុងអារម្មណ៍ និងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងការប្រហារកិលេស បានដល់ វិថីចិត្តដែលជាអប្បនាជវ័ន ២៦ ឬ ៥៨ គឺ មហគ្គកុសលចិត្ត ៩, មហគ្គកិរិយាចិត្ត ៩, លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ។

អធិប្បាយ កាមវិថី

កាមវិថី គឺ វិថីចិត្តដែលមានរូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ និងធម៌ ចែកចេញជា ២ គឺ

កាមវិថី ប្រព្រឹត្តទៅតាមបញ្ចទ្វារ ហៅថា បញ្ចទ្វារវិថី

កាមវិថី ប្រព្រឹត្តទៅតាមមនោទ្វារ ហៅថា មនោទ្វារវិថី ។

បញ្ចទ្វារវិថី ៥ វិថី

១-ចក្ខុទ្វារវិថី គឺ វិថីចិត្តដែលមានរូបជាអារម្មណ៍ តាមចក្ខុទ្វារ

២-សោតទ្វារវិថី គឺ វិថីចិត្តដែលមានសំឡេងជាអារម្មណ៍ តាមសោតទ្វារ

៣-ឃានទ្វារវិថី គឺ វិថីចិត្តដែលមានក្លិនជាអារម្មណ៍ តាមឃានទ្វារ

៤-ជិវ្ហាទ្វារវិថី គឺ វិថីចិត្តដែលមានរសជាអារម្មណ៍ តាមជិវ្ហាទ្វារ

៥-កាយទ្វារវិថី គឺ វិថីចិត្តដែលមានផោដ្ឋព្វៈជាអារម្មណ៍ តាមកាយទ្វារ

រួមវិថីចិត្តទាំង ៥ ដែលមានអារម្មណ៍ទាំង ៥ នេះ ហៅថា បញ្ចទ្វារវិថី មានសង្គហគាថាពោលទុកថា ៖

សង្គហគាថា

៣. វិថីចិត្តានិ សត្តេវ ចិត្តុប្បាទា ចតុទ្ទស
ចតុបញ្ញាស វិត្ថារា បញ្ចទ្វារេ យថារហំ ។

ក្នុងបញ្ចទ្វារ មានវិថីចិត្ត ៧ យ៉ាង ដោយសង្ខេប មាន ចិត្តុប្បាទ ១៤ ដោយពិស្តារ មានចិត្តុប្បាទ ៥៤ តាមសមគួរ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថា

ក្នុងបញ្ចទ្វារនេះ កាលពោលដោយវិថី មានឈ្មោះ ៧ យ៉ាង គឺ

១. អាវជ្ជនវិថី ២. បញ្ចវិញ្ញាណវិថី ៣. សម្បដិច្ឆនវិថី ៤. សន្តីរណវិថី ៥. វោដ្ឋព្វនវិថី ៦. ជវនវិថី ៧. តទាលម្ពនវិថី ។

+ កាលពោលដោយចិត្តុប្បាទ គឺ ការកើតឡើងនៃចិត្ត មាន ១៤ គឺ

បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១ សម្បដិច្ឆនចិត្ត ១

សន្តីរណចិត្ត ១ វោដ្ឋព្វនចិត្ត ១ ជវនចិត្ត ៧ តទាលម្ពនចិត្ត ២

+ កាលពោលដោយពិស្តារ មានចិត្តុប្បាទកើតបាន ៥៤ តាមសមគួរ គឺ

បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ សម្បដិច្ឆនចិត្ត ២

វោដ្ឋព្វនចិត្ត ១ ជវនចិត្ត ២៩ តទាលម្ពនចិត្ត ១១

រួមចិត្តុប្បាទ ៥៤ ដោយវៀរសន្តីរណចិត្ត ៣ ព្រោះតទាលម្ពនចិត្ត ១១ មានសន្តីរណចិត្តរួមហើយ ។

វិសយប្បវត្តិ គឺ ការប្រព្រឹត្តិទៅនៃអារម្មណ៍ ក្នុងបញ្ចទ្វារ ទ្វារនីមួយៗ មាន ៤ ន័យ គឺ

១. អតិមហន្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលមានកម្លាំងខ្លាំងច្រើន

២. មហន្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលមានកម្លាំងខ្លាំង

៣. បរិត្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលមានកម្លាំងតិច

៤. អតិបរិត្តារម្មណ៍ បានដល់ អារម្មណ៍ដែលមានកម្លាំងតិចបំផុត ។

អធិប្បាយ វិសយប្បវត្តិ ៤ ន័យ

អតិមហន្តារម្មណ៍ ក្នុងអារម្មណ៍ទាំង ៥ ណាមួយ ដែលមានកម្លាំងខ្លាំងច្រើន ព្រោះមានការប្រព្រឹត្តទៅ(អាយុ) ច្រើនដល់ ១៧ ខណៈចិត្តធំ គឺ អារម្មណ៍ ក្នុងអារម្មណ៍ ៥ នោះ កន្លងអតីតភវង្គទៅ ១ ខណៈ ហើយធ្វើភវង្គឱ្យញ័រ ២ ខណៈ (ភវង្គចលនៈ ភវង្គុបច្ឆេទ) ហើយបញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ កើតរលត់ ១ ខណៈ តពីនោះ មានចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ១ ខណៈ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ១ ខណៈ សន្តីរណចិត្ត ១ ខណៈ វោដ្ឋព្វនចិត្ត ១ ខណៈ ជវនចិត្ត ៧ ខណៈ តទាលម្ពនចិត្ត ២ ខណៈ កើតរលត់តាមលំដាប់ ហើយអារម្មណ៍នោះក៏រលត់ទៅ រួចហើយក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភវង្គ នេះហៅថា មហន្តារម្មណ៍ អារម្មណ៍ខ្លាំងល្មមប្រមាណ អារម្មណ៍នេះ មាន ២ ន័យ ។

រាប់តាំងពីបញ្ចារម្មណ៍ កន្លងអតីតទៅ ៤ ដល់ ៩ ទៅ អស់ត្រឹមវោដ្ឋព្វនៈ ហើយជាភវង្គ ហៅថា បរិត្តារម្មណ៍ មាន ៦ ន័យ ។ រាប់តាំងពីបញ្ចារម្មណ៍ កន្លងអតីតទៅ ១០ ដល់ ១៥ ហើយក៏រលត់ត្រឹមភវង្គចលនៈ អារម្មណ៍នោះ ក៏រលត់ទៅ តពីនោះ ចិត្ត ក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភវង្គតាមដើម នេះហៅថា អតិបរិត្តារម្មណ៍ មានអារម្មណ៍តិចបំផុត មាន ៦ ន័យ ។

គប្បីជ្រាបបញ្ចារម្មណ៍ទាំង ៤ ន័យ និងតាមវិថីចិត្តនីមួយៗ ដូចតទៅនេះ ៖

១. អតិមហន្តារម្មណ៍ ១ ន័យ ២. មហន្តារម្មណ៍ ២ ន័យ

៣. បរិត្តារម្មណ៍ ៦ ន័យ ៤. អតិបរិត្តារម្មណ៍ ៦ ន័យ

១ អតិមហន្តារម្មណ៍ ១ ន័យ

ផុតវិថី	១	អតីតភវង្គ បានដល់ កាមបដិសន្ធិ ១០
	២	ភវង្គចលនៈ បានដល់ កាមបដិសន្ធិ ១០
	៣	ភវង្គុបច្ឆេទ បានដល់ កាមបដិសន្ធិ ១០
វិថីចិត្ត	៤	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ បានដល់ កិរិយាមនោធាតុ ១
	៥	បញ្ចវិញ្ញាណ បានដល់ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០
	៦	សម្បដិច្ឆន្នៈ បានដល់ វិបាកមនោធាតុ ២
	៧	សន្តីរណៈ បានដល់ សន្តីរណវិបាក ៣
	៨	វោដ្ឋព្វនៈ បានដល់ កិរិយាមនោវិញ្ញាណ ១
	៩	ជវ័ន
	១០	ជវ័ន
	១១	ជវ័ន
	១២	ជវ័ន } បានដល់ កាមជវ័ន ២៩ គឺ
	១៣	ជវ័ន អកុសលចិត្ត ១២ ហសិតុប្បាទ ១
	១៤	ជវ័ន មហាកុសល ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨
	១៥	ជវ័ន
	១៦	តទាលម្ពនៈ } សន្តីរណវិបាក ៣ មហាវិបាក ៨
	១៧	តទាលម្ពនៈ
ផុតវិថី	០	ភវង្គបាត គឺ ចិត្តប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែភវង្គ

* សំដៅហេតុ : អតិមហន្តារម្មណ៍ មានអារម្មណ៍ប៉ះខ្ទប់ ១ ខណៈ នៅសល់ ១៦ ខណៈ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារ ៦ ។

២-មហន្តារម្មណ៍ ២ ន័យ

មហន្តារម្មណ៍ ន័យទី ១

ផុតវិថី	១-២	អតីតភវង្គ កើត ២ ខណៈ
	៣	ភវង្គចលនៈ កើត ១ ខណៈ
	៤	ភវង្គុបច្ឆេទ កើត ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	៥	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	៦	បញ្ចវិញ្ញាណ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២
	៧	សម្បដិច្ឆន្នៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	៨	សន្តីរណៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	៩	វោដ្ឋព្វនៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៥
	១០-១៦	ជវ័ន គឺ ជវនចិត្តកើត ៧ ខណៈ ជាវិថីទី ៦
ផុតវិថី	១៧	ភវង្គ
	០	ភវង្គ

មហន្តារម្មណ៍ ន័យទី ២

ផុតវិថី	១-៣	អតីតភវង្គ ៣ ខណៈ
	៤	ភវង្គចលនៈ ១ ខណៈ
	៥	ភវង្គុបច្ឆេទ ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	៦	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	៧	បញ្ចវិញ្ញាណ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២

	៨	សម្បដិច្ឆនៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	៩	សន្តីរណៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	១០	វោដ្ឋពនៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៥
	១១-១៧	ជវនៈ ៧ ខណៈ ជាវិថីទី ៦
ផុតវិថី	០	ភវង្គ ចិត្តប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែភវង្គ

* សំដៅហេតុ : មហន្តារម្មណ៍ ២ ន័យនេះ មានវិថីចិត្តកើតបាន ៦ វិថី តិចជាង អតិមហន្តារម្មណ៍ ១ វិថី ព្រោះការខ្វះខាតបច្ច័យយ៉ាងណាមួយ គឺប្រសាទវត្ថុ ឬបញ្ចារម្មណ៍ ព្រោះអារម្មណ៍កន្លងផុតទៅ ២ ឬ ៣ ខណៈចិត្ត ។

បរិត្តារម្មណ៍ មាន ៦ ន័យ

បរិត្តារម្មណ៍ ន័យទី ១

ផុតវិថី	១-៤	អតីតភវង្គ កើត ៤ ខណៈ
	៥	ភវង្គចលនៈ កើត ១ ខណៈ
	៦	ភវង្គុបច្ឆេទ កើត ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	៧	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	៨	បញ្ចវិញ្ញាណ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២
	៩	សម្បដិច្ឆនៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	១០	សន្តីរណៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	១១-១៣	វោដ្ឋពនៈ កើត ៣ ខណៈ ជាវិថីទី ៥
ផុតវិថី	១៤-១៧	ភវង្គ កើត ៤ ខណៈ

បរិត្តារម្មណ៍ ន័យទី ២

ផុតវិថី	១-៥	អតីតភវង្គ កើត ៥ ខណៈ
	៦	ភវង្គចលនៈ កើត ១ ខណៈ
	៧	ភវង្គុបច្ឆេទ កើត ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	៨	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	៩	បញ្ចវិញ្ញាណ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២
	១០	សម្បដិច្ឆន្នៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	១១	សន្តីរណៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	១២-១៤	វោដ្ឋព្វនៈ កើត ៣ ខណៈ ជាវិថីទី ៥
ផុតវិថី	១៥-១៧	ភវង្គ កើត ៣ ខណៈ

បរិត្តារម្មណ៍ ន័យទី ៣

ផុតវិថី	១-៦	អតីតភវង្គ កើត ៦ ខណៈ
	៧	ភវង្គចលនៈ កើត ១ ខណៈ
	៨	ភវង្គុបច្ឆេទ កើត ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	៩	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	១០	បញ្ចវិញ្ញាណ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២
	១១	សម្បដិច្ឆន្នៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	១២	សន្តីរណៈ កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	១៣-១៥	វោដ្ឋព្វនៈ កើត ៣ ខណៈ ជាវិថីទី ៥
ផុតវិថី	១៦-១៧	ភវង្គ កើត ២ ខណៈ

បរិត្តារម្មណ៍ ន័យទី ៤

ផុតវិថី	១-៧	អតីតភវង្គ	កើត ៧ ខណៈ
	៨	ភវង្គចលនៈ	កើត ១ ខណៈ
	៩	ភវង្គុបច្ឆេទ	កើត ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	១០	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	១១	បញ្ចវិញ្ញាណ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២
	១២	សម្បដិច្ឆន្នៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	១៣	សន្តីរណៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	១៤-១៦	វោដ្ឋព្វនៈ	កើត ៣ ខណៈ ជាវិថីទី ៥
ផុតវិថី	១៧	ភវង្គ	កើត ១ ខណៈ

បរិត្តារម្មណ៍ ន័យទី ៥

ផុតវិថី	១-៨	អតីតភវង្គ	កើត ៨ ខណៈ
	៩	ភវង្គចលនៈ	កើត ១ ខណៈ
	១០	ភវង្គុបច្ឆេទ	កើត ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	១១	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	១២	បញ្ចវិញ្ញាណ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២
	១៣	សម្បដិច្ឆន្នៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	១៤	សន្តីរណៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	១៥-១៧	វោដ្ឋព្វនៈ	កើត ៣ ខណៈ ជាវិថីទី ៥

បរិត្តារម្មណ៍ ន័យទី ៦

ផុតវិថី	១-៩	អតីតភវង្គ	កើត ៩ ខណៈ
	១០	ភវង្គចលនៈ	កើត ១ ខណៈ
	១១	ភវង្គុបច្ឆេទ	កើត ១ ខណៈ
វិថីចិត្ត	១២	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១
	១៣	បញ្ចវិញ្ញាណ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២
	១៤	សម្បដិច្ឆន្នៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣
	១៥	សន្តីរណៈ	កើត ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤
	១៦-១៧	វោដ្ឋព្វនៈ	កើត ២ ខណៈ ជាវិថីទី ៥

អធិប្បាយ

ក្នុងបរិត្តារម្មណ៍ ៦ ន័យទី ១ មានអារម្មណ៍ កន្លងផុតចិត្តដែលជាអតីតភវង្គ ៤ ខណៈ ហើយភវង្គ ក៏ញ័រ ២ ខណៈ (ភវង្គចលនៈ ភវង្គុបច្ឆេទ) តពីនោះ វិថីក៏កើតឡើង ប្រព្រឹត្តទៅតាមលំដាប់ដរាបដល់ខណៈទី ១១ គឺវោដ្ឋព្វនៈកើតឡើង ១ ខណៈ តែអារម្មណ៍ក្នុងវិថីនៅសល់ ៦ ខណៈទៀតទើបរលត់, ជវនទទេមិនកើត ព្រោះជវនកាលកើតដោយប្រក្រតី រមែងកើត ៧ ខណៈ ព្រោះដូច្នោះ ទើបវោដ្ឋព្វនៈកើត ២ ខណៈទៀត គឺ ខណៈទី ១២-១៣ នៅសល់ពីនោះ ចិត្តក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភវង្គ ៤ ខណៈ ។

សួរថា ព្រោះហេតុអ្វី អតិមហន្តារម្មណ៍ និងមហន្តារម្មណវិថី ទើបមានវោដ្ឋព្វនៈកើតតែមួយប៉ុណ្ណោះ ចំណែកក្នុងបរិត្តារម្មណវិថីទាំងនេះ មានវោដ្ឋព្វនៈ

២ ខណៈខ្លះ ៣ ខណៈខ្លះ ។

ឆ្លើយថា ព្រោះអតិមហន្តារម្មណ៍ជាដើម មានអារម្មណ៍ ប្រាកដច្បាស់ តទាលម្ពនៈ រមែងកំណត់កាត់ក្តីអារម្មណ៍បានឆ្ងាយ ទើបកើតឡើងតែមួយខណៈ ធ្វើតទាលម្ពនកិច្ចដោយយោនិសោមនសិការ ឬអយោនិសោមនសិការ ។

ចំណែកបរិត្តារម្មណវិថីទាំងនេះ មានអារម្មណ៍មិនប្រាកដច្បាស់ ល្មមតែអាចធ្វើតទាលម្ពនកិច្ច (ប៉ុណ្ណោះ មិនល្មមដល់ជវន) តទាលម្ពនៈ ទើបកើតឡើង ៣ ខណៈ ឯន័យទី ៦ តទាលម្ពនៈ ទើបកើតឡើងត្រឹមតែ ២ ខណៈ ព្រោះអារម្មណ៍អស់អាយុត្រឹមនេះ ដែលជាការផុតវិថី ។

៤-អតិបរិត្តារម្មណ៍ ៦ ន័យ

អារម្មណ៍ដែលមកកាន់គន្លងទ្វារ តែមិនល្មមដល់ការកើតឡើងនៃតទាលម្ពនៈ (អតីតភវង្គ) កន្លងទៅជិតផុតលេត់ ឈ្មោះថា អតិបរិត្តារម្មណ៍ ។ អារម្មណ៍នេះមានត្រឹមតែភវង្គចលនៈប៉ុណ្ណោះ ចិត្តកើតឡើងក្នុងវិថីមិនមាន ជាមោឃវារៈ (វារៈទទេចាកវិថី) ព្រោះអារម្មណ៍មិនមានវិថីចិត្តកើត ទោះជាយ៉ាងនោះ លោកក៏ហៅថា វិថី ព្រោះមានអារម្មណ៍ដែលមកកាន់គន្លងទ្វារ ។

អតិបរិត្តារម្មណ៍ ៦ ន័យ

ន័យទី ១

មោឃវារៈ	១-១០	អតីតភវង្គ ១០ ខណៈ
	១១-១២	ភវង្គចលនៈ ២ ខណៈ
	១៣-១៧	ភវង្គុបច្ឆេទ ៥ ខណៈ

ន័យទី ២

មោឃវារៈ	១-១១	អតីតភវង្គ ១១ ខណៈ
	១២-១៣	ភវង្គចលនៈ ២ ខណៈ
	១៤-១៧	ភវង្គុបច្ឆេទ ៤ ខណៈ

ន័យទី ៣

ផុតវិថី	១-១២	អតីតភវង្គ ១២ ខណៈ
	១៣-១៤	ភវង្គចលនៈ ២ ខណៈ
	១៥-១៧	ភវង្គុបច្ឆេទ ៣ ខណៈ

ន័យទី ៤

ផុតវិថី	១-១៣	អតីតភវង្គ ១៣ ខណៈ
	១៤-១៥	ភវង្គចលនៈ ២ ខណៈ
	១៦-១៧	ភវង្គុបច្ឆេទ ២ ខណៈ

ន័យទី ៥

ផុតវិថី	១-១៤	អតីតភវង្គ ១២ ខណៈ
	១៥-១៦	ភវង្គចលនៈ ២ ខណៈ
	១៧	ភវង្គុបច្ឆេទ ៣ ខណៈ

ន័យទី ៦

ផុតវិថី	១-១៥	អតីតភវង្គ ១៥ ខណៈ
	១៦-១៧	ភវង្គចលនៈ ២ ខណៈ

បញ្ចទ្វារ មាន ៤ វារៈ

វិសយប្បវត្តិ គឺ ការប្រព្រឹត្តិទៅនៃអារម្មណ៍ក្នុងទ្វារ ៥ មានចក្ខុទ្វារជាដើម តាំងពីកើតឡើង ដរាបដល់អស់អារម្មណ៍មួយៗ ហៅថា វារៈ ១ គឺ

១. តទាលម្ពណវារៈ បានដល់ វារៈមានតទាលម្ពណជាទីបំផុត

២. ជវនវារៈ បានដល់ វារៈមានជវនជាទីបំផុត

៣. វោដ្ឋព្វនវារៈ បានដល់ វារៈមានវោដ្ឋព្វនៈជាទីបំផុត

៤. មោឃវារៈ បានដល់ វារៈដែលគ្មានចិត្តក្នុងវិថី ។

ចប់ វិសយប្បវត្តិក្នុងបញ្ចទ្វារ មាន ៤ វារៈ

អធិប្បាយ អតិមហន្តារម្មណ៍ជាដើម

អតិមហន្តារម្មណ៍ មានអាយុ ១៧ ខណៈធំ ឬ ៥១ អនុខណៈចិត្ត ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យបានពោលទុកថា អារម្មណ៍ ៥ កន្លងទៅ ១ ខណៈចិត្តក្តី កន្លងទៅច្រើនខណៈចិត្តក្តី ដល់ឋិតិខណៈហើយនោះឯង រមែងមកកាន់គន្លងក្នុងបញ្ចទ្វារ ។ ពាក្យថា រមែងមកកាន់គន្លង គឺថា រូបារម្មណ៍ និងសទ្ទារម្មណ៍ តាំងនៅក្នុងទីរបស់ខ្លួនក្នុងទីនោះៗ រមែងដល់ភាពជាគោចរ ព្រោះហេតុនោះ អារម្មណ៍ទាំង ២ នោះ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកលាបដ៏ច្រើន រមែងមកកាន់គន្លងតាមសមគួរដល់ការនឹក (អាវជ្ជនៈ) ។

<u>ក្នុងអដ្ឋកថាធម្មសង្គណី</u> ពោលថា ៖

ព្រះអាទិត្យ និងព្រះចន្ទ សូម្បីតាំងនៅក្នុងទីនៅរបស់ខ្លួន ឆ្ងាយពីលោកនេះណាស់ ក៏ជាគោចរបានដោយការបន្តគ្នាមក ។

ចំណែកគន្ធារម្មណ៍, រសារម្មណ៍ ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ ជាប់នៅក្នុងវត្ថុដែលខ្លួនអាស្រ័យ កាលមកប៉ះខ្ទប់យានប្រសាទជាដើមនោះឯង ទើបជាហេតុឱ្យវិញ្ញាណកើតឡើង ព្រោះហេតុនោះ អារម្មណ៍ទាំងនោះ សូម្បីប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកលាបតែមួយៗ ក៏រមែងជាទីតាំងនៃវិញ្ញាណ តែប្រសាទទាំងនោះកើតជាមួយនឹងភវង្គដែលជាអនន្តរប្បច្ច័យដល់ភវង្គចលនៈ ។

អាចារ្យមួយពួកទៀត ពោលថា កើតជាមួយនឹងអាវជ្ជនចិត្ត ។

កាលអារម្មណ៍កន្លងអតីតភវង្គទៅ ១ ខណៈ ហើយក៏ញ៉ាំងភវង្គឱ្យញ័រ ២ ខណៈ គឺ ភវង្គដំបូង ជាភវង្គចលនៈ ភវង្គក្រោយជាភវង្គុបច្ឆេទៈ រួមជាភវង្គ ៣ គឺ អតីតភវង្គ ភវង្គចលនៈ និងភវង្គុបច្ឆេទ ជាចិត្តផុតវិថី ហៅថា វិថីមុត្តក បានដល់

…មចិត្ត (វិបាក) ១០ គឺ មហាវិបាកចិត្ត ៨ និងឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ ។

សួរថា អតីតភវង្គ បានដល់ ចិត្តណា ?

ឆ្លើយថា អតីតភវង្គ បែកជា **អតីតំ + ភវង្គំ** ។ **អតីតំ** កន្លង, **ភវង្គំ** អង្គនៃភព គឺចិត្តដែលតម្រង់ភពជាតិ កាលអារម្មណ៍ថ្មីមកកាន់គន្លងបញ្ចទ្វារវិថី អារម្មណ៍នោះ កន្លងហួសទៅ ១ ខណៈចិត្ត នៅមានអាយុសល់ ១៦ ខណៈចិត្ត ហៅថា អតិមហន្តៈ ។ បើកន្លងហួសទៅ ២-៣ ខណៈ អាយុអារម្មណ៍សល់ ១៥-១៤ ខណៈចិត្ត ហៅថា មហន្តៈ ។ កន្លងហួសទៅតាំងពី ៤-៩ ខណៈ អាយុអារម្មណ៍សល់ ១៣-៨ ខណៈចិត្ត ហៅថា បរិត្តៈ ។ កន្លងហួសទៅតាំងពី ១០-១៥ ខណៈ នៅសល់តែ ៧-២ ខណៈចិត្ត ហៅថា អតិបរិត្តៈ ។ អារម្មណ៍ដែលច្បាស់ ហៅថា វិភូតៈ, ដែលមិនច្បាស់ ហៅថា អវិភូតៈ ។

អារម្មណ៍កន្លងហួសខណៈចិត្តទៅមួយ មានវិគ្រោះថា ៖ **តំ អតីតំ ឯតេសំ ឯតានិ វា តំ អតីតានីតិ = ឯកចិត្តខណាតីតានិ** ខណៈចិត្តមួយនោះ កន្លងបញ្ចទ្វារទាំងនោះទៅហើយ ឬថា អារម្មណ៍ទាំងនោះ កន្លងហួសខណៈចិត្តមួយទៅហើយ ព្រោះហេតុនោះ អារម្មណ៍នោះ ទើបឈ្មោះថា កន្លងហួសខណៈចិត្តមួយទៅ បានដល់ អតីតភវង្គចិត្ត ។

សួរថា ភវង្គចលនៈ បានដល់ ចិត្តណា ?

ឆ្លើយថា ភវង្គចលនៈ បានដល់ ការកម្រើកញ័រនៃភវង្គចិត្ត គឺ កាលបញ្ចារម្មណ៍មកកាន់គន្លង ធ្វើឱ្យភវង្គចិត្តកន្លងទៅមួយខណៈហើយ ធ្វើឱ្យភវង្គចិត្តញ័រ ២ ខណៈទៀត ។

ព្រះដីកាចារ្យពោលថា "អតីតភវង្គរលត់ទៅហើយធ្វើឱ្យញ័រ ២ ដង ។

ភវង្គចលនៈ មានវចនត្ថៈថា ៖

តត្ថ បឋមចិត្តំ ភវង្គសន្តតី ចាលេន្តំ វិយ ឧបជ្ជតីតិ = ភវង្គចលនៈ ក្នុងភវង្គចិត្តទាំង ២ នេះ កើតឡើង ដូចអង្រួនទូរការបន្តរបស់ភវង្គ ព្រោះដូច្នោះ អាចារ្យទាំងឡាយ ទើបហៅថា ភវង្គចលនៈ ។

ទុតិយំ តស្សា ឧបច្ឆេទនាការេន ឧប្បជ្ជន្តោ = ភវង្គុបច្ឆេទោ ចិត្តទី ២ ដែលហៅថា ភវង្គុបច្ឆេទ ព្រោះកើតឡើងដោយអាការ គឺចូលទៅកាត់ការបន្តនៃ ភវង្គដើមនោះឱ្យដាច់ ។ ក្នុងបករណ៍អភិធម្មត្ថសង្គហនេះ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ ពោលចិត្ត ២ នេះទុកដោយមិនបែកគ្នាថា "កាលភវង្គចិត្តញ័រ ២" ដូច្នេះ, កាលពោលដោយលំដាប់ ខណៈចិត្តទី ១ ជាអតីតភវង្គ, ទី ២ ជាភវង្គចលនៈ, ទី ៣ ជាភវង្គុបច្ឆេទ, ខណៈចិត្តទី ៤ ជាបញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ អហេតុកកិរិយាចិត្ត ហៅថា វិថីបដិបាទកមនសិការៈ កើតឡើងរំពឹងដល់អារម្មណ៍ដែលមកប៉ះខ្ទប់នឹង បញ្ចទ្វារ ដូចព្រះបាលីថា **ចក្ខាទិបញ្ចទ្វារេ អាវជ្ជេតីតិ = បញ្ចទ្វារាវជ្ជនំ** ចិត្តណា រមែងរំពឹងចំពោះបញ្ចារម្មណ៍ក្នុងបញ្ចទ្វារ មានចក្ខុជាដើម ព្រោះហេតុ នោះ ចិត្តនោះ ទើបឈ្មោះថា បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ។

ខណៈចិត្តទី ៥ **បញ្ចវិញ្ញាណ** បានដល់ ចិត្ត ៥ ពួកនេះ គឺ៖

១. ចក្ខុវិញ្ញាណ មានពណ៌ជាអារម្មណ៍
២. សោតវិញ្ញាណ មានសំឡេងជាអារម្មណ៍
៣. ឃានវិញ្ញាណ មានក្លិនជាអារម្មណ៍
៤. ជិវ្ហាវិញ្ញាណ មានរសជាអារម្មណ៍
៥. កាយវិញ្ញាណ មានផោដ្ឋព្វៈជាអារម្មណ៍

បញ្ចវិញ្ញាណ មានវិគ្រោះស័ព្ទថា **ចក្ខាទិបញ្ចបសាទំ និស្សិតំ វិញ្ញាណំ** វិញ្ញាណអាស្រ័យប្រសាទរូប ៥ មានចក្ខុប្រសាទជាដើម ឈ្មោះថា បញ្ចវិញ្ញាណ ។

ខណៈចិត្តទី ៦ **សម្បដិច្ឆន្នៈ** ជាវិបាកចិត្ត ។ មានវិគ្រោះស័ព្ទថា **រូបាទិបញ្ចារម្មណំ សម្បដិច្ឆតីតិ = សម្បដិច្ឆន្នំ** ចិត្តណា រមែងទទួលបញ្ចារម្មណ៍ មានរូបជាដើម ព្រោះហេតុនោះ ចិត្តនោះ ទើបឈ្មោះថា សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត បានដល់ កុសលវិបាក ១ អកុសលវិបាក ១ ។

ខណៈចិត្តទី ៧ **សន្តីរណៈ** មានវិគ្រោះស័ព្ទថា **សម្មាតីរេតីតិ = សន្តីរណំ** ចិត្តណា រមែងពិចារណា អារម្មណ៍ដោយប្រពៃ(ល្អត្រឹមត្រូវ) ព្រោះហេតុនោះ ចិត្តនោះ ឈ្មោះថា សន្តីរណៈ បានដល់ អកុសលវិបាក ១ និងកុសលវិបាក ២ ។ ក្នុងកុសលវិបាក ២ នោះ បើទទួលអារម្មណ៍ល្អមធម្មតា ឧបេក្ខាសន្តីរណកុសលវិបាកចិត្ត ក៏កើតឡើងធ្វើកិច្ច, បើទទួលអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ សោមនស្សសន្តីរណកុសលវិបាកចិត្ត ក៏កើតឡើងធ្វើកិច្ចពិចារណាអារម្មណ៍ ។

ខណៈចិត្តទី ៨ **វោដ្ឋព្វនៈ** បានដល់ កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុ (មនោទ្វារាវជ្ជនៈ) ធ្វើកិច្ចកាត់ក្តីអារម្មណ៍ ។ មានវិគ្រោះស័ព្ទថា **បញ្ចទ្វារេ យថាសន្តីរិតមាលម្ពនំ វវត្ថបេតីតិ = វោដ្ឋព្វនំ** ចិត្តណា រមែងកំណត់កាត់សេចក្តីអារម្មណ៍ តាមដែលសន្តីរណចិត្តពិចារណាហើយក្នុងបញ្ចទ្វារវិថី ព្រោះហេតុនោះ ចិត្តនោះ ឈ្មោះថា វោដ្ឋព្វនចិត្ត ។ បើកើតតាមមនោទ្វារ ហៅថា មនោទ្វារាវជ្ជន-ចិត្ត ធ្វើកិច្ចកាត់សេចក្តីអារម្មណ៍ ដោយសភាពជាកុសល អកុសល ឬកិរិយា តាមសមគួរដល់បុគ្គល ដោយអំណាចនៃយោនិសោមនសិការៈ ឬ អយោនិសោ-

មនសិការៈ ។ ចិត្តនេះ លោកហៅថា **ជវនបដិបាទកមនសិការ** មនសិការៈ ដែលឱ្យសម្រេចជាជវន ឬជាផ្លូវឱ្យជវន ។

ខណៈចិត្តទី ៩-១៥ **ជវន** បានដល់ ចិត្តដែលសេពសោយអារម្មណ៍ស្ទុះទៅ មានវិគ្រោះស័ព្ទថា **ជវតីតិ = ជវនំ** ចិត្តណា រមែងស្ទុះទៅ ព្រោះហេតុនោះ ចិត្តនោះ ទើបឈ្មោះថា ជវនចិត្ត ។

<u>*ក្នុងទុតិយអត្ថយោជនា*</u> អធិប្បាយកិច្ចរបស់ជវនទុកថា "ការប្រព្រឹត្តិទៅនៃចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅរហ័ស ដូចស្ទុះទៅក្នុងអារម្មណ៍ ដោយអំណាចនៃការញ៉ាំងកិច្ចនោះៗ ឱ្យសម្រេចច្រើនដង ឬមួយដង ឈ្មោះថា ជវនកិច្ច ។

<u>*ព្រះដីកាចារ្យ*</u> ពោលទុកថា ដោយច្រើន ចិត្តស្ទុះទៅ ៧ វារៈ ក្នុងកាមវិថី បានចិត្ត ២៩ តាមដែលពោលហើយ ។

ខណៈចិត្តទី ១៦ **តទាលម្ពនៈ** ជាវិបាកចិត្ត មាន ១១ គឺ សន្តីរណចិត្ត ៣ មហាវិបាកចិត្ត ៨ កើតចំពោះតែក្នុងអតិមហន្តារម្មណ៍ ជាចិត្តកើតតពីជវនចិត្ត ។ **តទាលម្ពន** មានវិគ្រោះថា **តទេវ អាលម្ពនំ = តទាលម្ពនំ** អារម្មណ៍ទុំះឯង ជាតទាលម្ពនៈ ។

តទាលម្ពនៈ កាលកើត រមែងប្រកបដោយអង្គ ៤ គឺ ១.ជាកាមជវន ២.ជាកាមបុគ្គល ៣.ជាកាមារម្មណ៍ ៤.វិថីជាវិភូតារម្មណ៍ ឬអតិមហន្តារម្មណ៍ ។

អធិប្បាយ ឧបមាភវង្គចិត្តញ័រ

ក្នុងភវង្គ ៣ មានអតីតភវង្គជាដើមនោះ សួរថា ក៏កាលរូបជាដើមប៉ះខ្ទប់ប្រសាទហើយ វិញ្ញាណដែលអាស្រ័យប្រសាទទាំងប៉ុណ្ណោះ គួរញ័រ មិនមែនឬ ? ក៏ភវង្គដែលអាស្រ័យហទយ គួរញ័រយ៉ាងណា ?

ឆ្លើយថា ភវង្គនោះ គួរញ័រ ព្រោះជាធម្មជាតិជាប់គ្នាដោយអំណាចសន្តតិ ដូចជាថា សត្វរុយទំនៅលើដុំស្ករអំពៅដែលដាក់ទុកលើផ្ទៃស្គរម្ខាង កាលយកឈើអន្ទង់ជាដើម វាយស្គរម្ខាងទៀត ដុំស្ករអំពៅញ័រទៅតាម ស្បែកស្គរនិងខ្សែជាដើម ដោយលំដាប់ រុយរមែងហើរចេញទៅ យ៉ាងណា កាលអារម្មណ៍មានរូបជាដើម ប៉ះខ្ទប់ត្រង់ប្រសាទហើយ កាលមហាភូតរូបដែលជាទីអាស្រ័យនៃប្រសាទនោះញ័រ ហើយហទយវត្ថុញ័រ តាមការញ័ររបស់រូបដែលនៅសល់ដែលជាប់ដោយមហាភូតរូបនោះ ដោយលំដាប់ ភវង្គដែលអាស្រ័យហទយវត្ថុនោះ ក៏រមែងប្រព្រឹត្តទៅដោយអាការញ័រ យ៉ាងនោះឯង សេចក្តីនេះ សមដូចដែលអាចារ្យព្រះធម្មបាលពោលទុកថា ៖

កាលអារម្មណ៍មានរូបជាដើម ប៉ះខ្ទប់ប្រសាទវត្ថុហើយ ភវង្គចិត្តដែលអាស្រ័យហទយវត្ថុក៏ញ័រតាម ព្រោះជាប់គ្នាតែមួយ ទើបបណ្ឌិតពោលប្រៀបធៀបដោយដុំក្រួស ដូច្នេះ ។

ឧបមាវិថីចិត្ត

ក្នុងអធិការនេះ ព្រះអដ្ឋកថាចារ្យទាំងឡាយនាំឧបមា ដោយផ្លែស្វាយជាដើមមក ដើម្បីឱ្យយល់ការប្រព្រឹត្តិទៅនៃវិថីចិត្តបានដោយងាយ ។ បណ្ដាឧបមាទាំងនោះ គប្បីជ្រាបឧបមាដោយផ្លែស្វាយ ដូចតទៅនេះ ៖

បានឮថា បុរសម្នាក់ ដេកលក់ដោយដណ្ដប់ខ្លួនរហូតដល់គ្របក្បាលជិត នៅក្រោមដើមស្វាយដែលមានផ្លែ, ផ្លែស្វាយទុំមួយជ្រុះមកប៉ះផែនដីក្នុងទីជិតៗ ក៏ភ្ញាក់ឡើងដោយសំឡេងស្វាយនោះ ក៏ចាប់សំពត់សើយចេញពីក្បាល បើកភ្នែកឡើងរកមើល ឃើញហើយ រើសស្វាយនោះមក ច្របាច់មើល ហិតក្លិនដឹងថាស្វាយទុំហើយ ទើបបរិភោគ លេបស្វាយដែលនៅសល់ក្នុងមាត់ចូលទៅព្រមដោយទឹកមាត់ ហើយដេកលក់ទៅក្នុងទីនោះឯងទៀត ។

បណ្ដាកាលទាំងនោះ កាលនៃភវង្គ ដូចវេលាដែលបុរសនោះដេកលក់, កាលដែលអារម្មណ៍មកប៉ះខ្ទប់ប្រសាទ ដូចវេលាដែលផ្លែស្វាយជ្រុះមកប៉ះនឹងផែនដី, កាលនៃអតីតភវង្គ ដូចវេលាដែលភ្ញាក់ឡើង, កាលនៃភវង្គចលនៈ ដូចវេលាដែលកម្រើកដៃចាប់សំពត់, កាលនៃភវង្គុបច្ឆេទ ដូចវេលាដែលសើយសំពត់, កាលនៃអាវជ្ជនៈ ដូចកាលដែលគន់រកមើលស្វាយ, វេលានៃចក្ខុវិញ្ញាណប្រព្រឹត្តទៅ ដូចវេលាដែលបានឃើញស្វាយនោះ, កាលនៃសម្បដិច្ឆនៈ ដូចវេលាដែលរើសស្វាយនោះមក, កាលនៃសន្តីរណៈ ដូចវេលាដែលច្របាច់ផ្លែស្វាយ, កាលនៃវោដ្ឋព្វនៈ ដូចវេលាដែលហិតក្លិនដឹងថា ស្វាយទុំហើយ, កាលនៃជវនចិត្ត ដូចវេលាដែលបរិភោគ, កាលនៃតទាលម្ពនៈ ដូចវេលាលេបស្វាយដែលនៅសល់ក្នុងមាត់ចូលទៅព្រមដោយទឹកមាត់, កាលនៃភវង្គតទៅ ដូចវេលាដែលបុរសនោះ ដេកលក់ទៀត ។

កិច្ចផ្សេងៗ ក្នុងវិថីមិនលាយគ្នា

ឧបមានេះ រមែងសម្តែងដល់ការដែលធម៌ទាំងឡាយ មិនលាយគ្នា ដោយអំណាចនៃកិច្ច ៨ យ៉ាងនេះ គឺ ៖

ការប៉ះខ្ទប់ប្រសាទប៉ុណ្ណោះ ជាកិច្ចនៃអារម្មណ៍, ការរំពឹងដល់អារម្មណ៍ ដែលការប៉ះខ្ទប់ ជាកិច្ចនៃអាវជ្ជនៈ, ត្រឹមតែឃើញប៉ុណ្ណោះ ជាកិច្ចនៃចក្ខុវិញ្ញាណ, ត្រឹមតែការទទួលអារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ ជាកិច្ចនៃសម្បដិច្ឆនៈ, ត្រឹមតែការពិចារណា ជាកិច្ចនៃសន្តីរណៈ ត្រឹមតែកាត់ក្តីអារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ ជាកិច្ចនៃវោដ្ឋពនៈ, ការសោយរសនៃអារម្មណ៍ ជាកិច្ចនៃជវនៃ, ការទទួលអារម្មណ៍ដូចគ្នានឹងជវនៃ ជាកិច្ចនៃតទាលម្ពនៈ ។

ក៏ចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងនេះ សូម្បីកាលមិនមានអ្នកធ្វើ ឬអ្នកប្រើឱ្យធ្វើ ដោយន័យថា ឯងឈ្មោះថា អាវជ្ជនៈចូរនៅក្នុងលំដាប់នៃភវង្គ, ឯងឈ្មោះថា ជាទស្សនៈជាដើម យ៉ាងណាមួយ ចូរនៅក្នុងលំដាប់នៃអាវជ្ជនៈ, បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា រមែងប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃចិត្តនិយាម[១] ប្រៀបដូចឧតុនិយាម និងពីជនិយាមជាដើម ។

បញ្ចារម្មណ៍

បញ្ចារម្មណ៍ គឺ អារម្មណ៍ទាំង ៥ នោះ មានវណ្ណរូបជាឧបាទាយរូបកើតអំពីសមុដ្ឋាន ៤ មានកម្មជាដើម ។ សទ្ទរូបជាឧបាទាយរូបកើតអំពីសមុដ្ឋាន ២ គឺ មានចិត្ត និងឧតុ ជាសមុដ្ឋាន ។ គន្ធរូប ជាឧបាទាយរូបកើតអំពីសមុដ្ឋាន ៤ ។ រសរូបជាឧបាទាយរូបកើតអំពីសមុដ្ឋាន ៤ ។ ផោដ្ឋព្វរូប បានដល់ មហាភូតរូប

១. និយាម ៥ គឺ ពីជនិយាម ឧតុនិយាម កម្មនិយាម ធម្មនិយាម ចិត្តនិយាម ។

៣ (វៀរអាបោធាតុ) កើតអំពីសមុដ្ឋាន ៤ ។

ក្នុងកាមភូមិនេះ ការបានទទួលបញ្ចារម្មណ៍ដែលល្អ ជាផលរបស់កុសល ការបានទទួលបញ្ចារម្មណ៍ដែលមិនល្អ ជាផលរបស់អកុសល ដូចការបានវិមានជាដើម របស់ពួកទេវតា និងការត្រូវឆេះ ដោយភ្លើងក្នុងនរករបស់សត្វនរក ដូច្នោះ ការចែកផលកម្មដោយបដិសន្ធិ មានត្រឹមតែ ២ យ៉ាង គឺ ដោយសុគតិ និងទុគ្គតិ តែកាលចែកដោយផលរបស់កម្មដែលប្រព្រឹត្តទៅ ក្នុងវិថីហើយ រមែងបាន ៣ យ៉ាង គឺ

១. អតិឥដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ដែលល្អក្រៃលែង

២. ឥដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ដែលល្អល្មមធម្មតា

៣. អនិដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ដែលមិនល្អ

កាលអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ កើតដល់បុគ្គលណា កុសលវិបាកទាំងឡាយ មានបញ្ចវិញ្ញាណ សម្បដិច្ឆន្នៈ សន្តីរណៈ និងតទាលម្ពនៈ រមែងកើតដល់បុគ្គលនោះ ដោយចំពោះសន្តីរណៈ និងតទាលម្ពនៈ រមែងកើតជាមួយនឹងសោមនស្សវេទនា, តែបើជាឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណ៍ និងអនិដ្ឋារម្មណ៍កើតឡើងហើយ ចិត្តមានវិញ្ញាណជាដើម រមែងកើតជាមួយនឹងឧបេក្ខាវេទនា ។

អារម្មណ៍ដែលជាបរិកប្បៈ

ពោលដោយបរិកប្ប(ត្រិះរិះ) នៃឥដ្ឋារម្មណ៍ និងអនិដ្ឋារម្មណ៍ មាន ២ យ៉ាង គឺ ៖

១ បរិកប្បឥដ្ឋារម្មណ៍ ២ បរិកប្បអនិដ្ឋារម្មណ៍

អារម្មណ៍ផ្សេងៗ មានរូបជាដើមដែលមិនល្អ មិនគួរប្រាថ្នា ដូចសាកសព

ដែលមានក្លិនស្អុយជាដើម ជាអារម្មណ៍ដែលមិនគួរប្រាថ្នាដោយសភាវៈ (ជាអនិដ្ឋារម្មណ៍) តែអារម្មណ៍នេះ ជាអារម្មណ៍ដែលពេញចិត្តដល់សត្វឆ្កែ និងក្អែកជាដើម អារម្មណ៍នេះ ហៅថា **បរិកប្បឥដ្ឋារម្មណ៍** ។

អារម្មណ៍ផ្សេងៗមានរូបជាដើមដែលល្អ ដែលគួរប្រាថ្នា ដោយសភាវៈ (សភាវៈឥដ្ឋារម្មណ៍) ដូចអ្នកខ្លះ បានអាហារដែលជនទូទៅពេញចិត្ត គួរប្រាថ្នា តែខ្លួនឯងត្រឡប់ជាមិនពេញចិត្ត មិនត្រូវនឹងអធ្យាស្រ័យរបស់ខ្លួន អារម្មណ៍នេះ ហៅថា **បរិកប្បអនិដ្ឋារម្មណ៍** ។

គប្បីជ្រាបបរិកប្បទាំងនោះ តែមួយយ៉ាងៗ ដូចតទៅនេះ គឺ ៖

១. ពិចារណាដោយវិបាកចិត្ត
២. ពិចារណាដោយមជ្ឈត្តបុគ្គល
៣. ពិចារណាដោយទ្វារ
៤. ពិចារណាដោយអារម្មណ៍
៥. ពិចារណាដោយកាល

តើពិចារណាដោយវិបាកចិត្ត យ៉ាងណា ?

កុសលវិបាកចិត្តកើតឡើងទទួលអារម្មណ៍ក្នុងវិថីចិត្តណា អារម្មណ៍ក្នុងវិថីចិត្តនោះ ហៅថា ឥដ្ឋារម្មណ៍ ។ ចំណែកជវនចិត្តក្នុងវិថីនោះ ទោះជាកុសលឬអកុសល ក៏ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃយោនិសោមនសិការ ឬអយោនិសោមនសិការ ព្រោះពេលខ្លះទទួលឥដ្ឋារម្មណ៍ ជវនក្នុងវិថីនោះ ជាអកុសលក៏បាន ជាកុសលក៏បាន ឬ ទទួលអនិដ្ឋារម្មណ៍ តែក្នុងជវនជាអកុសលក៏បាន ជាកុសលក៏បាន ។

តើពិចារណាដោយមជ្ឈត្តបុគ្គល យ៉ាងណា ?

ពិចារណាដល់បុគ្គលថ្នាក់កណ្ដាល មិនពិចារណាដល់បុគ្គលថ្នាក់ខ្ពស់

ដូចព្រះបាទមន្ធាតុជាដើម ឬបុគ្គលថ្នាក់ទាប ឬសត្វតិរច្ឆាន ព្រោះបុគ្គលថ្នាក់ខ្ពស់ និងបុគ្គលថ្នាក់ទាបមិនជាមាត្រូឋាន (ខ្នាត)ក្នុងទីនេះ ។

តើពិចារណាដោយទ្វារ យ៉ាងណា ?

ពិចារណាចំពោះតែទ្វារមួយៗ ដូចចក្ខុទ្វារ ឃើញពណ៌ដែលល្អស្អាត ពេញចិត្តក្នុងទ្វារភ្នែកនេះ ក៏ជាឥដ្ឋារម្មណ៍របស់ទ្វារភ្នែក តែបើវត្ថុនោះ មានក្លិនស្អុយជាវត្ថុមិនគួរប្រាថ្នា ប៉ះខ្ទប់នឹងទ្វារច្រមុះ កើតការមិនពេញចិត្ត អារម្មណ៍នោះក៏ជាអនិដ្ឋារម្មណ៍របស់ទ្វារច្រមុះ ។ម្យ៉ាងទៀត ម្ទេសមានពណ៌ស្អាត ជាឥដ្ឋារម្មណ៍របស់ទ្វារភ្នែក បើយកម្ទេសនោះ មកបរិភោគ ពេញចិត្តនឹងហឹរ ជាឥដ្ឋារម្មណ៍, បើមិនពេញចិត្តនឹងហឹរ ជាអនិដ្ឋារម្មណ៍របស់ទ្វារអណ្តាត ម្ទេសដែលមានពណ៌ល្អនោះឯង កាលយកមកឱ្យប៉ះភ្នែកក៏ក្រហាយ ជាអនិដ្ឋារម្មណ៍របស់ទ្វារកាយ ។ ចំណែកមនោទ្វារ បើបញ្ចទ្វារជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ផ្លូវមនោទ្វារក៏ជាឥដ្ឋារម្មណ៍ បើជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ផ្លូវមនោទ្វារ ក៏ជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ផង ។

តើពិចារណាដោយអារម្មណ៍ យ៉ាងណា ?

ការពិចារណាដោយអារម្មណ៍ ប្លែកផ្សេងពីទ្វារ ព្រោះទ្វារ ជាសភាវធម៌ដែលកើតលេចទៅក្នុងខន្ធសន្តានរបស់ខ្លួន ចំណែកអារម្មណ៍ដែលជាបច្ច័យឱ្យកើតចិត្តនោះ មកពីសភាវៈដែលជាខន្ធខាងក្នុងខ្លួនឯង ក៏បាន មកពីសភាវៈដែលជាខាងក្រៅ ក៏បាន ការពិចារណាដោយអារម្មណ៍ ទើបប្រាថ្នានឹងពោលដល់វត្ថុដែលមកកាន់គន្លងទ្វាររបស់បុគ្គល ព្រោះថា ក្នុងបុគ្គលឬក្នុងវត្ថុមួយ រមែងជាអារម្មណ៍ បានច្រើនអារម្មណ៍នៃបុគ្គលមួយ មានរូបល្អស្អាត សំឡេងពីរោះ, រូបល្អស្អាត សំឡេងពីរោះ ជាឥដ្ឋារម្មណ៍, តែកាលពោលដល់ធម្មារម្មណ៍

អារម្មណ៍ផ្លូវចិត្ត)ហើយ បើបុគ្គលដែលមានរូបល្អស្អាត សំឡេងពីរោះនោះ មានចិត្តអាក្រក់ រឹងត្អឹង ប្រកបដោយអកុសលកម្ម អារម្មណ៍ដែលមកប៉ះចិត្តនោះ ជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ឬថា វត្ថុដែលល្អស្អាត តែក្លិនមិនល្អ ឬវត្ថុល្អស្អាត តែរសមិនឆ្ងាញ់ មិនគួរប្រាថ្នាជាដើម ក៏ន័យនេះឯង ។

តើពិចារណាដោយកាល យ៉ាងណា ?

ពិចារណាដោយកាលនោះ គឺ វត្ថុតែមួយ ពេលខ្លះជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ពេលខ្លះជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ដូចព្រះពុទ្ធនៃយើងទាំងឡាយ កាលនៅជាព្រះពោធិសត្វបំពេញទុក្ករកិរិយា មិនសោយព្រះក្រយាហារ រហូតដល់ព្រះវរកាយស្គមស្គាំងក្នុងកាលនោះ អ្នកបានឃើញក៏កើតអនិដ្ឋារម្មណ៍ ឬព្រះអង្គុលិមាល កាលនៅជាចោរ អ្នកណាឃើញក៏កើតអនិដ្ឋារម្មណ៍ ។ កាលព្រះពោធិសត្វ បានត្រាស់ដឹងនូវអនុត្តរសម្មាសម្ពោធិញាណហើយ ក្នុងកាលនោះ ព្រះអង្គបានប្រកាសសច្ចធម៌ធ្វើឱ្យលោកសន្និវាសទាំងឡាយ សប្បាយរីករាយត្រេកអរ ក្នុងវេលានោះ ក៏ជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ជាទស្សនានុត្តរិយ កាលព្រះអង្គុលិមាលសម្រេចជាព្រះអរហន្តហើយបានធ្វើប្រយោជន៍ដល់សាធុជនជាច្រើន មានការតាំងសច្ចៈ ធ្វើឱ្យប្រសូត្រកូនងាយជាហេតុឱ្យកើតសាធុការច្រើន កាលនោះ ក៏ជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ។ សូម្បីក្នុងវត្ថុទាំងឡាយ មានដី ទឹក ភ្លើង ខ្យល់ ក៏ដូចគ្នាខណៈណាជាប្រយោជន៍ ជាទីពេញចិត្តខណៈនោះ ក៏ជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ខណៈណាវត្ថុនោះ ឱ្យទោសមិនជាទីពេញចិត្តខណៈនោះ ក៏ជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ។

ចប់ បញ្ចទ្វារវិថី ដោយសង្ខេប

អធិប្បាយ មនោទ្វារវិថី

បណ្ដាកាមវិថីទាំង ២ គឺ បញ្ចទ្វារវិថី និងមនោទ្វារវិថីនោះ បញ្ចទ្វារវិថីតាមដែលពោលហើយ មានអារម្មណ៍ត្រឹមតែ ៥ យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ គឺ រូបារម្មណ៍ សទ្ទារម្មណ៍ គន្ធារម្មណ៍ រសារម្មណ៍ ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍, បានដល់ រូបបរមត្ថ ៧ គឺ វណ្ណៈ សទ្ទ គន្ធៈ រសៈ បឋវី តេជោ និងវាយោធាតុ ។ រូបទាំងនេះ កំពុងមាន គឺ ជាបច្ចុប្បន្នកាល ទើបជាអារម្មណ៍ ឱ្យដល់បញ្ចទ្វារវិថីបាន ។

ចំណែកមនោទ្វារវិថីដែលជាកាមជវនៈ ដែលនឹងពោលតទៅនេះ មានអារម្មណ៍បាន ៦ យ៉ាង គឺ រូបារម្មណ៍ សទ្ទារម្មណ៍ គន្ធារម្មណ៍ រសារម្មណ៍ ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ និងធម្មារម្មណ៍ ដែលបានដល់ ប្រសាទរូប ៥ សុខុមរូប ១៦ ចិត្ត ៨៩ ចេតសិក ៥២ និព្វាន និងបញ្ញត្តិ ។

មនោទ្វារវិថី អាចដឹងអារម្មណ៍បានទាំងអស់ ទាំងបច្ចុប្បន្នអារម្មណ៍ ទាំងអតីត អនាគត និងកាលវិមុត្តអារម្មណ៍ ។

ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈ សម្ដែងមនោទ្វារវិថីទុកដោយសង្ខេបត្រឹមតែ ២ ន័យ ហៅថា វិភូតារម្មណ៍ (អារម្មណ៍ដែលច្បាស់) និងអវិភូតារម្មណ៍ (អារម្មណ៍ដែលមិនច្បាស់) ដូចបាលីដែលពោលទុកថា ៖

មនោទ្វារេ បន យទិ វិភូតារម្មណំ អាបាថមាគច្ឆតិ ចំណែកក្នុងមនោទ្វារ បើវិភូតារម្មណ៍មកកាន់គន្លងសោត ខាងមុខពីនោះ ទៅក្នុងទីបំផុតនៃកវេគចិត្ត មនោទ្វារាវជ្ជនៈ និងជវនៈ តទាលម្ពនៈ វិបាកទាំងឡាយ រមែងប្រព្រឹត្តទៅ តពីនោះ ក៏ជាភវង្គ គឺ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងខ្សែភវង្គ តែក្នុងអវិភូតារម្មណ៍ ក្នុងទីបំផុតនៃជវនៈ រមែងជាភវង្គបាត មិនមានតទាលម្ពនៈ ។

<u>ព្រះដីកាចារ្យ</u> ពោលថា អារម្មណ៍ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងមនោទ្វារ រមែងមានទាំងអតីត អនាគតជាដើម ដូច្នោះ បណ្ឌិតមិនអាចកំណត់អារម្មណ៍របស់ចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងមនោទ្វារទាំងនោះ ដោយអំណាចនៃអារម្មណ៍ មានមហន្តារម្មណ៍ជាដើមបាន ព្រោះដូច្នោះ ដើម្បីកំណត់អារម្មណ៍នោះ ដោយអំណាចនៃវិភូតារម្មណ៍ និងអវិភូតារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ ទើបពោលថា "បើវិភូតារម្មណ៍ មកកាន់គន្លងខាងមុខពីនោះទៅ ក្នុងទីបំផុតនៃភវង្គចិត្ត មនោទ្វារាវជ្ជនៈ និងជវន តទាលម្ពនៈវិបាកទាំងឡាយ រមែងប្រព្រឹត្តទៅ ដូច្នេះជាដើម ។

ក្នុងមនោទ្វារវិថី មានចិត្ត ៣ មានចិត្តុប្បាទ ១០ កាលសម្ដែងដោយពិស្ដារ មានចិត្តកើតបាន ៤១ ដូចសង្គហគាថាដែលពោលទុកថា ៖

សង្គហគាថា

៤. វិថីចិត្តានិ តីណេវ ចិត្តុប្បាទា ទសេរិតា
វិត្ថារេន បនេត្ថេក ចត្តាឡីស វិភាវយេ ។

ក៏ក្នុងមនោទ្វារនេះ ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធទ្រង់សម្ដែងវិថីចិត្ត ៣ វិថីប៉ុណ្ណោះ និងចិត្តុប្បាទ គឺ ការកើតឡើងនៃចិត្តក្នុងវិថី ១០ ខណៈ បណ្ឌិតគប្បីសម្ដែងនូវចិត្ត ៤១ ឱ្យឃើញច្បាស់ ដោយពិស្ដារ ដោយប្រការដូច្នេះ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថា

ក្នុងមនោទ្វារដែលជាកាមជវននេះ ដោយអារម្មណ៍មាន ២ គឺ វិភូតារម្មណ៍

និងអវិភូតារម្មណ៍ ។

កាលពោលដោយវិថី មាន ៣ គឺ :

មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ វិថី ជវនទាំងប្រាំពីរ ១ វិថី តទាលម្ពនៈពីរ ១ វិថី

ពោលចិត្តុប្បាទ មាន ១០ ខណៈគឺ

(គវន្គចលន ចិត្តផុតវិថី ភវង្គុបច្ឆេទ ចិត្តផុតវិថី) មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ, ជវនទីមួយ ១ ខណៈ, ជវនទីពីរ ១ ខណៈ, ជវនទីបី ១ ខណៈ, ជវនទីបួន ១ ខណៈ, ជវនទីប្រាំ ១ ខណៈ, ជវនទីប្រាំមួយ ១ ខណៈ, ជវនទីប្រាំពីរ១ខណៈ, តទាលម្ពនៈទីមួយ១ខណៈ, តទាលម្ពនៈទីពីរ១ខណៈ

កាលពោលដោយពិស្តារ ចិត្តកើតក្នុងមនោទ្វារនេះ មាន ៤១ ដោយវៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ និងមនោទ្វារ ៣ ចិត្តដែលនៅសល់ ៤១ គឺ

អហេតុកចិត្តដែលនៅសល់ ៥ អកុសលចិត្ត ១២ កាមាវចរសោភណ ២៤

សុទ្ធមនោទ្វារវិថី

<u>**ក្នុងបរមត្ថទីបនីដីកា**</u> ពោលថា មនោទ្វារវិថី មានសេចក្តីដូចតទៅនេះ ៖

សុទ្ធមនោទ្វារវិថី ជាវិថីដែលមានអារម្មណ៍ប្រាកដច្បាស់ ដោយអាស្រ័យហេតុយ៉ាងណាមួយ តាមដែលព្រះដីកាចារ្យពោលទុកថា **ទិដ្ឋតោ ទិដ្ឋសម្ពន្ធតោ សុតតោ សុតសម្ពន្ធតោ សទ្ធាយ រុចិយា អាការបរិវិតក្កេន ទិដ្ឋិនិជ្ឈានខន្តិយា នានាកម្មពលេន នានាឥទ្ធពលេន ធាតុក្ខោភវសេន ទេវតោបសំហារវសេន អនុពោធវសេន បដិវេធវសេនាតិឯវមាទីហិ ការណេហិ អារម្មណធម្មា សុទ្ធេ មនោទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ** : ធម្មារម្មណ៍ រមែងមកកាន់គន្លងក្នុងមនោទ្វារសុទ្ធៗ ដោយហេតុទាំងឡាយ ១៤ គឺ

១.ទិដ្ឋតោ ដោយអារម្មណ៍ដែលធ្លាប់ប្រាកដមកហើយតាមបញ្ចទ្វារនិងមនោទ្វារ

២.ទិដ្ឋសម្ពន្ធតោ ដោយជាប់ទាក់ទងនឹងការឃើញ គឺ ហេតុកើតឡើង ជាប់នឹងអារម្មណ៍ដែលធ្លាប់ប្រាកដ

៣.សុតតោ ដោយអារម្មណ៍ដែលធ្លាប់ស្តាប់ ធ្លាប់រៀនមកហើយ

៤.សុតសម្ពន្ធតោ ដោយជាប់ទាក់ទងនឹងអារម្មណ៍ដែលធ្លាប់ស្តាប់ធ្លាប់រៀន

៥.សទ្ធាយ ដោយការជឿអ្នកដទៃ

៦.រុចិយា ដោយការពេញចិត្តរបស់ខ្លួន

៧.អាការបរិវិតក្កេន ដោយការគិតដល់រឿងផ្សេងៗ

៨.ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិយា ដោយផ្តោតចិត្តជាប់មាំ ដោយទិដ្ឋិ

៦.នានាកម្មពលេន ដោយកម្លាំងនៃកម្មផ្សេងៗ

៧.នានាឥទ្ធពលេន ដោយកម្លាំនៃឫទ្ធិផ្សេងៗ

១១.ធាតុក្ខោភវសេន ដោយធាតុកម្រើក មានទឹកប្រមាត់ និងស្លេស្មជាដើម

១២.ទេវតោបសំហារវសេន ដោយអំណាចនៃទេវតាបណ្តាលចិត្ត

១៣.អនុពោធវសេន ដោយការត្រាស់ដឹង

១៤.បដិវេធវសេន ដោយការសម្រេច ។

សុទ្ធមនោទ្វារវិថីប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអារម្មណ៍ ៤ គឺ កាមារម្មណ៍ ១ មហគ្គតារម្មណ៍ ១ លោកុត្តរារម្មណ៍ ១ និងបញ្ញត្យារម្មណ៍ ១ ។

អារម្មណ៍ដែលមកប្រាកដតាមផ្លូវសុទ្ធមនោទ្វារវិថី ៤ គឺ ៖

១- កាមារម្មណ៍ បានដល់ កាមចិត្ត ៥៤ ចេតសិក ៥២ រូប ២៨

២- មហគ្គតារម្មណ៍ បានដល់ មហគ្គតចិត្ត ២៧ ចេតសិក ៣៥

៣- លោកុត្តរារម្មណ៍ បានដល់ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ចេតសិក ៣៦ និងនិព្វាន ។

៤- បញ្ញត្យារម្មណ៍ បានដល់ បញ្ញត្តិផ្សេងៗ ។

បណ្តាអារម្មណ៍របស់សុទ្ធមនោទ្វារវិថីទាំង ៤ នោះ កាមារម្មណ៍ មហគ្គតារម្មណ៍ និងលោកុត្តរសេង្ខតារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍ បានកាលទាំង ៣ គឺ អតីតកាល អនាគតកាល និងបច្ចុប្បន្នកាល, តែព្រះនិព្វាន និងបញ្ញត្យារម្មណ៍ ជាកាលវិមុត្ត (ផុតចាកកាល) ។

<u>ក្នុងបរមត្ថទីបនីដីកា</u> សម្តែងអារម្មណ៍របស់សុទ្ធមនោទ្វារវិថីទុក ៤ គឺ ៖

១. អតិវិភូតារម្មណ៍ ៤ វិថី ២. វិភូតារម្មណ៍ ២ វិថី

៣. អវិភូតារម្មណ៍ ២ វិថី ៤. អតិអវិភូតារម្មណ៍ ១ វិថី

បណ្តាអារម្មណ៍ទាំង ៤ នោះ អតិវិភូតារម្មណ៍ ៤ វិថី គឺ

វិថីទី ១ អតិវិភូតារម្មណ៍ មានតទាលម្ពនៈ មាន ១ វិថី គឺ

ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា. ភ.

ចិត្តក្នុងវិថីនេះ ភវង្គដើមវិថី និងក្រោយវិថី បានដល់ កាមភវង្គ ១០ ។ ក្នុងវិថីនេះ រាប់តាំងពីមនោទ្វារាវជ្ជនៈ រហូតដល់ទុតិយតទាលម្ពនៈ ទទួលយក បច្ចុប្បន្ននិប្ផន្នរូប និងអតីតអនាគតនិប្ផន្នរូប ជាអារម្មណ៍ និងមានកាមចិត្ត ចេតសិក និប្ផន្នរូប ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាលទាំង ៣ ជាអារម្មណ៍ ។

វិថីទី ២ អតិវិភូតារម្មណ៍ មានជវនវារៈ មាន ២ វិថី មិនមានអាគន្តុកភវង្គ គឺ <u>វិថីទី ១</u> មានរូបវិថី ដូច្នេះ ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ.

ជវនវារៈវិថីនេះ កើតដល់រូបបុគ្គល និងអរូបបុគ្គល ភវង្គដើមវិថី និង ក្រោយវិថី បានដល់ មហគ្គតវិបាក ៩ ។

<u>វិថីទី ២</u> មានរូបវិថី ដូច្នេះ ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ.

វិថីទី ២ នេះ កើតដល់អ្នកបដិសន្ធិដោយកាមឧបេក្ខា ភវង្គដើមវិថី និង ក្រោយវិថី ជាកាមឧបេក្ខា ៦ ។

<u>វិថីទី ៣</u> អតិវិភូតារម្មណ៍ ជវនវារៈ ដែលមានអាគន្តុកភវង្គ ១ វិថី គឺ

ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. អា. ភ.

វិថីនេះ កើតដល់បុគ្គលដែលបដិសន្ធិដោយកាមសោមនស្ស កាលប្រសព្វ នឹងអតិវិភូតារម្មណ៍ ត្រូវឡប់កើតទោសជវន ក្នុងវិថីដូច្នេះ កើតតទាលម្ពនៈមិន បាន ទើបកើតឧបេក្ខាអាគន្តុកភវង្គ មកធ្វើកិច្ចមុន ហើយទើបប្រព្រឹត្តទៅក្នុង សោមនស្សភវង្គដើម ។ ភវង្គដើមវិថី និងក្រោយវិថី ជាកាមសោមនស្សភវង្គ ៤ ។

វិថីតាមមនោទ្វារ ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈ មិនសម្តែងអតីតភវង្គ តែក្នុង បរមត្ថទីបនីដីកាសម្តែងថា អតីតភវង្គមិនប្រាកដ គឺ បើមនោទ្វារនោះ មាន អារម្មណ៍ ៦ ដែលជានិប្ផន្នរូប ខណៈនោះមានអតីតភវង្គបានប្រាកដ ដូចគ្នានឹង អារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារវិថី, បើចិត្តក្នុងមនោទ្វារមានអារម្មណ៍ ៦ ដទៃ គឺ អារម្មណ៍ ៦ ដែលជាអតីត អនាគតនិប្ផន្នរូប ឬធម្មារម្មណ៍ ដែលជាចិត្ត ចេតសិក អនិប្ផន្នរូប ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាលទាំង ៣ និព្វាន និងបញ្ញត្តិ ខណៈនោះ មិនមានអតីតភវង្គ កើតឡើងក្នុងមនោទ្វារវិថី ។

ចប់ អតិវិភូតារម្មណ៍ ៤ វិថី

វិភូតារម្មណ៍ ២ វិថី

១.វិភូតារម្មណ៍ ជវនវារៈ មិនមានអាគន្តុកភវង្គ

២.វិភូតារម្មណ៍ ជវនវារៈ ដែលមានអាគន្តុកភវង្គ

រូបវិថីទី១. វិភូតារម្មណ៍ មិនមានអាគន្តុកភវង្គ គឺ

ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ.

ភវង្គដើមវិថី និងក្រោយវិ ី បានដល់ ភវង្គចិត្ត ១៩ ។

រូបវិថីទី២. វិភូតារម្មណ៍ដែលមានអាគន្តុកភវង្គ គឺ

ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. អា. ភ.

វិថីចិត្តនេះ កើតដល់បុគ្គលបដិសន្ធិដោយកាមសោមនស្ស កាលជួបប្រសព្វនឹងអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ អារម្មណ៍ដែលល្អក្រៃលែងហើយ ត្រឡប់មិនពេញចិត្ត កើតទោសជវន កាលបើដូច្នេះ ពេលដែលទោសជវនទី ៧ រលត់ហើយ នឹងកើតសោមនស្សតទាលម្ពនៈ ឬនឹងកើតសោមនស្សភវង្គ ក៏មិនបាន ព្រោះជាតិរបស់សោមនស្សវេទនា នឹងទោមនស្សវេទនា ជាវិសភាគគ្នា ទើបកើតឧបេក្ខាកាមអាគន្តុកភវង្គ ធ្វើកិច្ចមុនហើយ ទើបជាសោមនស្សមូលភវង្គ ។ វិថីនេះ ភវង្គដើមវិថី និងក្រោយវិថី ជាកាមសោមនស្សភវង្គ ៤ ។

ចប់ វិភូតារម្មណ៍ ២ វិថី

អវិភូតារម្មណ៍ មាន ២ វិថី

រូបវិថីទី ១. គឺ ភ. ន. ទ. ម. ម. ម. ភ. ; រូបវិថីទី ២. គឺ ភ. ន. ទ. ម. ម. ភ.

អវិភូតារម្មណ៍ ជាអារម្មណ៍ដែលមិនប្រាកដច្បាស់តាមផ្លូវចិត្ត គឺ វិថីចិត្តនេះ មានអារម្មណ៍ កើតឡើងត្រឹមតែមនោទ្វារាវជ្ជនៈ ៣ ខណៈចិត្តខ្លះ ២ ខណៈចិត្តខ្លះ ហើយក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែនៃភវង្គ ដូចក្នុងវេលាដែលគិតបញ្ហា ឬចាំអ្វីមិនបាន ខណៈដែលយល់សប្តិស្រពេចស្រពិល មិនច្បាស់ ឬដូចអ្នកដែលដេកមិនលក់ ។ ភវង្គដើមវិថី និងក្រោយវិថី បានដល់ ភវង្គចិត្ត ១៩ ។

ចប់ អវិភូតារម្មណ៍ ២ វិថី

អតិអវិភូតារម្មណ៍ មាន ១ វិថី

រូបវិថី អតិអវិភូតារម្មណ៍ គឺ ភ. ន. ន. ភ.

អតិអវិភូតារម្មណ៍ ជាមនោទ្វារវារៈ ។ ភវង្គដើមវិថី និងក្រោយវិថី បានដល់ ភវង្គចិត្ត ១៩ ។

អារម្មណ៍ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាល ៣

១. បច្ចុប្បន្នបញ្ចារម្មណ៍ ដែលប្រាកដតាមសុទ្ធមនោទ្វារវិថីនេះ ជាអារម្មណ៍ដែលធ្លាប់ប៉ះខ្ទប់ នឹងបញ្ចទ្វារមកពីកាលមុនៗហើយ កាលត្រឡប់មកជាបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ តាមមនោទ្វារទៀត ដូច្នោះ ទើបលោកហៅបញ្ចារម្មណ៍នេះថា បច្ចុប្បន្នបញ្ចារម្មណ៍របស់សុទ្ធមនោទ្វារវិថី ។

២. បញ្ចារម្មណ៍ដែលប៉ះខ្ទប់នឹងបញ្ចទ្វារ ជាអតីតក្នុងកាលមុនឯណោះ

កាលមកប្រាកដតាមមនោទ្វារវិថី ដោយភាពជាអតីតារម្មណ៍ទៀត ដូច្នោះ ទើបលោកហៅបញ្ចារម្មណ៍នេះថា អតីតបញ្ចារម្មណ៍របស់សុទ្ធមនោទ្វារវិថី ។

៣. បញ្ចារម្មណ៍ដែលនឹងមកប៉ះខ្ទប់នឹងបញ្ចទ្វារវិថី ក្នុងកាលមុនៗ កាលមកប្រាកដតាមមនោទ្វារវិថី ដោយភាពជាអនាគតារម្មណ៍ទៀត ដូច្នោះ ទើបលោកហៅបញ្ចារម្មណ៍នេះថា អនាគតបញ្ចារម្មណ៍របស់សុទ្ធមនោទ្វារវិថី ។

ចប់ សុទ្ធមនោទ្វារវិថី

អនុពន្ធកមនោទ្វារវិថី

អនុពន្ធកៈ ឬតទនុវត្តិកៈ មនោទ្វារវិថី ជាវិថីចិត្តដែលទទួលអារម្មណ៍តាមផ្លូវចិត្ត តពីបញ្ចទ្វារ មនោទ្វារនេះ ដែលអាចដឹងអារម្មណ៍គ្រប់យ៉ាង កាលបញ្ចារម្មណ៍ គឺ រូប សំឡេង ក្លិន រស និងផោដ្ឋព្វៈ ប៉ះខ្ទប់ទ្វារ មានចក្ខុទ្វារជាដើម, ទ្វារ ៥ នេះ នៅជាបរមត្ថ ជាអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន មិនអាចដឹងអត្ថន័យរបស់អារម្មណ៍នោះៗបាន កាលអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារកើតបន្តទៅកាន់មនោទ្វារហើយ ទើបអាចដឹងអត្ថន័យរបស់អារម្មណ៍នោះៗ បានច្បាស់ ដូច្នោះ អារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារស្មើៗ អារម្មណ៍ដែលកើតតមកពីបញ្ចទ្វារនេះ ហៅថា អនុពន្ធកមនោទ្វារវិថី ឬហៅថា តទនុវត្តិកមនោទ្វារវិថី[១] មាន ៤ យ៉ាង គឺ ៖

១. អតីតគហណវិថី ជាវិថីដែលមានអារម្មណ៍ ជាអតីត

២. សមូហគហណវិថី ជាវិថីរួមអារម្មណ៍

៣. អត្ថគហណវិថី ជាវិថីដែលដឹងអត្ថន័យ

៤. នាមគហណវិថី ជាវិថីដឹងឈ្មោះ ។

---

១. បរមត្ថទីបនី ច្បាប់ភូមាពោលថា អតីតគហណំ សមុទាយគហណំ វត្ថុគហណំ នាមគហណំ ។

អធិប្បាយ

កាលបញ្ចទ្វារវិថីដែលមានបរមត្ថបច្ចុប្បន្នរលត់ហើយ អនុពន្ធកមនោទ្វារវិថីកើតឡើងទទួលអារម្មណ៍នោះភ្លាម តែមានអារម្មណ៍ជាអតីត ដូច្នោះទើបហៅថា អតីតគហណវិថី (មនោទ្វារមានអារម្មណ៍ជាអតីត) ។ តពីនោះ សមូហគហណវិថី កើតឡើងធ្វើនាទីប្រមូលអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ ជាមួយនឹងអតីតគហណវិថី ដើម្បីឱ្យដឹងរឿងរ៉ាវអត្ថន័យ ដូចការមើលព្យញ្ជនៈ និងស្រៈផ្សេងៗទាំងនោះថា គួរអានយ៉ាងណា មានអត្ថន័យយ៉ាងណាជាដើម សមូហគហណវិថីនៅមានបរមត្ថជាអារម្មណ៍ តែជាអតីតអារម្មណ៍ដូចនឹងអតីតគហណវិថី ។

តពីនោះ អត្ថគហណវិថីក៏កើតបន្ត ដឹងអត្ថន័យរឿងរ៉ាវរបស់អារម្មណ៍ វិថីនេះ មានអារម្មណ៍បញ្ញត្តិ បើអារម្មណ៍តាមផ្លូវបញ្ចទ្វារ មានពណ៌ជាអារម្មណ៍ វិថីទី ៣ នេះ ក៏ដឹងរូបរាង ឬសណ្ឋានរបស់រូបារម្មណ៍នោះថា ជាមនុស្ស ឬសត្វ ជាដើម ។ តពីនោះ វិថីទី ៤ គឺ នាមគហណវិថី កើតឡើងមានបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ គឺដឹងឈ្មោះរបស់បញ្ចារម្មណ៍នោះៗ ។

បណ្ដាមនោទ្វារវិថី ៤ នោះ អតីតគហណវិថី និងសមូហគហណវិថី នៅមានបរមត្ថជាអារម្មណ៍ តែអត្ថគហណវិថី និងនាមគហណវិថី ទាំង ២ នេះ មានបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ។

បណ្ដាអារម្មណ៍ ៥ មានរូបជាដើមណាមួយ កើតឡើងខាងចុងវិថីហើយ មនោទ្វារ ៤ វិថី មានអតីតគហណវិថីជាដើម ក៏កើតឡើងជាវិថីគូ ដោយលំដាប់ ដូចតទៅនេះ ៖

ទ្វារគូ គឺ បញ្ចទ្វារ និង មនោទ្វារ

បញ្ចទ្វារ អតិមហន្តារម្មណ៍	មនោទ្វារ វិភូតារម្មណ៍
ចក្ខុទ្វារវិថី	អតីតគហណវិថី
១. អតីតភវង្គ ១ ខណៈ	១. ភវង្គចលនៈ ១ ខណៈ
២. ភវង្គចលនៈ ១ ខណៈ	២. ភវង្គុបច្ឆេទ ១ ខណៈ
៣. ភវង្គុបច្ឆេទ ១ ខណៈ	៣. មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ
៤. បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ	៤. ជវនៈ ១ ខណៈ
៥. បញ្ចវិញ្ញាណ ១ ខណៈ	៥. ជវនៈ ១ ខណៈ
៦. សម្បដិច្ឆន្នៈ ១ ខណៈ	៦. ជវនៈ ១ ខណៈ
៧. សន្តីរណៈ ១ ខណៈ	៧. ជវនៈ ១ ខណៈ
៨. វោដ្ឋព្វនៈ ១ ខណៈ	៨. ជវនៈ ១ ខណៈ
៩. ជវនៈ ១ ខណៈ	៩. ជវនៈ ១ ខណៈ
១០. ជវនៈ ១ ខណៈ	១០. ជវនៈ ១ ខណៈ
១១. ជវនៈ ១ ខណៈ	១១. តទាលម្ពនៈ ១ ខណៈ
១២. ជវនៈ ១ ខណៈ	១២. តទាលម្ពនៈ ១ ខណៈ
១៣. ជវនៈ ១ ខណៈ	
១៤. ជវនៈ ១ ខណៈ	
១៥. ជវនៈ ១ ខណៈ	
១៦. តទាលម្ពនៈ ១ ខណៈ	
១៧. តទាលម្ពនៈ ១ ខណៈ	

កាលចក្ខុទ្វារវិថី មានបរមត្ថជាអារម្មណ៍ផុតវិថីហើយ អតីតគហណមនោ-ទ្វារវិថី ក៏កើតឡើងដោយមានរូបរមត្ថនោះឯងជាអារម្មណ៍ តែជាអតីតអារម្មណ៍, វិថីទាំង ២ ទ្វារនេះ កើតផ្លាស់ប្តូរគ្នាច្រើនដង, ខណៈដែលកំពុងមើលវត្ថុណាមួយ ។ ក្នុងឃានទ្វារវិថី ជិវ្ហាទ្វារវិថី និងកាយទ្វារវិថី ក៏មានការប្រព្រឹត្តិទៅដូចគ្នានឹងចក្ខុទ្វារវិថីដែរ ។

២. សមូហគហណវិថី កើតឡើងក្នុងលំដាប់អតីតគហណវិថី ធ្វើកិច្ចប្រមូលអារម្មណ៍ គ្រប់ចំណែកនៃអារម្មណ៍របស់ចក្ខុទ្វារវិថី ជាមួយនឹងអតីតគហណវិថីចូលគ្នា ដើម្បីឱ្យយល់ដល់សណ្ឋាននៃបរមត្ថធម៌ដោយតក្កាប់ ទៅកាន់ភាពជាអត្ថបញ្ញត្តិ តាមវោហាររបស់មនុស្ស វិថីនេះ ក៏កើតឡើងច្រើនខណៈ តែនៅជាបរមត្ថារម្មណ៍ ។

រូបវិថីចិត្តរបស់សមូហគហណវិថី ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

៣. អត្ថគហណវិថី ជាវិថីផ្លូវមនោទ្វារ ធ្វើនាទីទទួលរូបរាងសណ្ឋាននៃអារម្មណ៍ ដែលសមូហគហណវិថីប្រមូមទុកអាចដឹងអត្ថន័យក្នុងអត្ថប្បញ្ញត្តិ អារម្មណ៍ក្នុងវិថីនេះ ទើបជាអារម្មណ៍បញ្ញត្តិ កាលជាអារម្មណ៍បញ្ញត្តិហើយ ទើបតទាលម្ពនចិត្តមិនកើត វិថីចិត្តរមែងកើតមកច្រើនជុំ ។

រូបវិថីចិត្តរបស់អត្ថគហណវិថី (មិនមានតទាលម្ពនចិត្ត) ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

៤. នាមគហណវិថី ជាវិថីផ្លូវមនោទ្វារ អាចដឹងឈ្មោះរបស់អារម្មណ៍នោះៗ ដែលគេបញ្ញត្តិទុក តាមវោហាររបស់មនុស្ស ដែលមានការហៅមកយូរ

ហើយ វិថីនេះ ទើបមានអារម្មណ៍បញ្ញត្តិ កើតឡើងដូចនឹងអត្ថគហណវិថីគ្រប់ប្រការ ។

រូបវិថីចិត្តរបស់នាមគហណវិថី (មិនមានតទាលម្ពនចិត្ត) គឺ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

ចំណែកអនុពន្ធកវិថី ដែលកើតតពីសោតទ្វារវិថីដែលមានសំឡេងជាអារម្មណ៍ មានការផ្សេងគ្នាខ្លះ គឺ កាលវិថីសោតទ្វារកើតផុតវិថីហើយ អតីតគហណវិថី ក៏មានសំឡេងដែលរលត់ហើយជាអារម្មណ៍បន្ត តពីនោះនាមគហណវិថី រមែងកើតមុនអត្ថគហណវិថី ព្រោះសំឡេងដែលថ្លែងចេញមកនោះ មនោទ្វារវិថីរមែងដឹងឈ្មោះរបស់អារម្មណ៍នោះៗ មុនការដែលដឹងអត្ថន័យអត្ថគហណវិថី, តែបើសំឡេងនោះ មានតែមួយព្យាង្គ ឬតែមួយពាក្យសមូហគហណវិថីក៏មិនកើត ព្រោះមិនត្រូវរួមនឹងអ្វីទៀត បើសំឡេងដែលបានឮនោះ ជាសំឡេងដែលមិនដឹងអត្ថន័យ ដូចសំឡេងភាសាប្រទេសដទៃ ឬសំឡេងរបស់សត្វតិរច្ឆានដែលខ្លួនមិនដឹង អត្ថគហណវិថីក៏មិនកើត មានមនោទ្វារវិថីត្រឹមតែ ៣ ប៉ុណ្ណោះ គឺ អតីតគហណវិថី សមូហគហណវិថី និងនាមគហណវិថីគប្បីជ្រាបដូច្នេះ គឺ

១. អតីតគហណវិថី មានបរមត្ថសទ្ទារម្មណ៍ដែលជាអតីតារម្មណ៍ កើតផ្លាស់ប្តូរគ្នានឹងសោតទ្វារវិថីដែលជាវិថីដើមច្រើនៗខណៈ ។

មានរូបវិថី ដូចទៅនេះ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

២. សមូហគហណវិថីទទួលតពីអារម្មណ៍ អតីតគហណវិថី ។ វិថីនេះ ក៏

នៅជាបរមត្ថសទ្ទារម្មណ៍ដែលជាអតីតនុ៎ះឯង ធ្វើនាទីប្រមូលសំឡេង ដែលមានច្រើនជាង ១ ព្យាង្គ ដែលសោតទ្វារវិថី និងអតីតគហណវិថីទទួលមកនោះ រមែងកើតឡើងមកច្រើនៗខណៈដូចគ្នា បើសំឡេងមានតែ ១ ព្យាង្គ វិថីនេះក៏មិនកើត ។

មានរូបវិថី ដូច្នេះ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

៣. នាមគហណវិថី កើតតពីសមូហគហណវិថី បើសមូហគហណវិថីមិនកើត នាមគហណវិថីក៏កើតតពីអតីតគហណវិថី ។ នាមគហណវិថីមានបញ្ញត្តិ គឺ សទ្ទបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ រូបវិថីទើបមិនមានតទាលម្ពនៈកើត ដូច្នេះ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

៤. អត្ថគហណវិថី ទទួលអារម្មណ៍តពីនាមគហណវិថី ធ្វើកិច្ចដឹងអត្ថន័យរបស់សទ្ទារម្មណ៍ ឬដឹងឈ្មោះផ្សេងៗ តែបើជាសំឡេងដែលខ្ញុំមិនដឹងអត្ថន័យ អត្ថគហណវិថីនេះ ក៏មិនកើត ។

មានរូបវិថី ដូច្នេះ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

វិញ្ញត្តិគហណវិថី

វិញ្ញត្តិគហណវិថី មាន ២ គឺ

១. កាយវិញ្ញត្តិគហណវិថី វិថីដែលដឹងការកម្រើកញ័រតាមផ្លូវកាយ

២. វចីវិញ្ញត្តិគហណវិថី វិថីដែលដឹងការកម្រើកញ័រតាមផ្លូវវាចា

កាយវិញ្ញត្តិគហណវិថីនេះ មានដើមវិថីមកពីការឃើញវត្ថុដែលប្រាកដតាមចក្ខុទ្វារវិថីមុនហើយ អនុពន្ធកមនោទ្វារវិថីទាំងកើតតទៅនេះ គឺ

១-ចក្ខុទ្វារវិថី ឃើញការបក់ដៃ គឺ ឃើញរូបារម្មណ៍ដែលជាបរមត្ថបច្ចុប្បន្ន ទើងមានវិថីចិត្តកើត ដូច្នេះ គឺ

តី. ន. ទ. ប. ច. ស. ណ. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា ។

២. អតីតគហណវិថីទទួលរូបារម្មណ៍ តពីចក្ខុទ្វារវិថីជាអារម្មណ៍បរមត្ថ វិថីនេះ កើតផ្លាស់ប្តូរគ្នាទើងចក្ខុទ្វារវិថីច្រើនៗវិថី ។ មនោទ្វារវិថី ដូច្នេះ គឺ

ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

៣. សមូហគហណវិថី កើតតពីអតីតគហណវិថី ។ ប្រមូលរូបារម្មណ៍ ដែលចក្ខុទ្វារវិថី និងអតីតគហណវិថីទទួលមក សមូហគហណវិថីនេះ ទើងកើត ច្រើនដុំ តែនៅជាអារម្មណ៍បរមត្ថដែលនៅជាអតីត ។ មានរូបវិថីចិត្តកើត ដូច្នេះ គឺ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

៤. កើតតពីសមូហគហណវិថី ជាវិថីដឹងអត្ថន័យថា ជាការបក់ដៃ ជាវិថីទទួលបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ។

មានរូបវិថី ដូច្នេះ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

៥. កាយវិញ្ញត្តិគហណវិថី កើតតពីអត្ថគហណវិថី មានការបក់ដៃដែលជាបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ដោយដឹងន័យនៃការបក់ដៃហៅយើង ។ មានរូបវិថី ដូច្នេះ គឺ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

៦. អធិប្បាយគហណវិថី ជាវិថីចិត្តកើតតពីកាយវិញ្ញត្តិគហណវិថី មានបញ្ញត្តិ ក្នុងការបក់ដៃជាអារម្មណ៍ ដោយដឹងសេចក្តីប្រាថ្នាថា យើងឱ្យគេទៅរក ។

មានរូបវិថី ដូច្នេះ គឺ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

វចីវិញ្ញត្តិគហណវិថី

វចីវិញ្ញត្តិគហណវិថី អាស្រ័យសោតទ្វារវិថី មានសំឡេងជាអារម្មណ៍ កាលសោតទ្វារវិថីផុតវិថីហើយ ក៏មានអនុពន្ធកវិថីកើតបន្ត មានវិថីចិត្តកើតឡើងតាមលំដាប់យ៉ាងនេះ ៖

១.សោតទ្វារវិថី កើតឡើងមានសំឡេងជាអារម្មណ៍ គឺ បានឮសំឡេងជាអារម្មណ៍បរមត្ថ និងជាអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្នផង មិនមានការដឹងអារម្មណ៍បញ្ញត្តិយ៉ាងណាទេ ។ មានរូបវិថីចិត្តកើត ដូច្នេះ គឺ

តី. ន. ទ. សោ. ស. ណ. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

២. អតីតគហណវិថី កើតបន្ត មានសំឡេងបរមត្ថ ជាអារម្មណ៍អតីតទាំង ២ វិថីនេះកើតផ្លាស់ប្តូរគ្នាច្រើនៗរារ: ។ មានរូបវិថីចិត្តកើត ដូច្នេះ គឺ

ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

៣. សមូហគហណវិថី កើតតពីអតីតគ្គហណវិថី នៅមានជាបរមត្ថសទ្ទារម្មណ៍ជាអតីតារម្មណ៍ ។ ធ្វើនាទីប្រមូលសំឡេង ជាពាក្យដែលមានច្រើនជាង ១ ព្យាង្គដែលសោតទ្វារវិថី និងអតីតគ្គហណវិថី ទទួលមកវិថីនេះក៏កើតឡើងមក ច្រើនៗដុំដូចគ្នា ។ មានរូបវិថីចិត្តកើតដូច្នេះ គឺ

ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា.

៤. នាមគហណវិថីកើតតពីសមូហគ្គហណវិថី ដើម្បីទទួលនាមបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ គឺ ឈ្មោះរបស់យើង ។ មានរូបវិថីចិត្តកើត (មិនមានតទាលម្អុះ)

ដូច្នេះ គឺ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

៥. អត្ថគ្គហណវិថី កើតតពីនាមគ្គហណវិថី ទទួលនាមបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ដឹងអត្ថន័យថា ជាឈ្មោះរបស់យើង ។ មានរូបវិថីចិត្តកើត ដូច្នេះ គឺ

ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

៦. វចីវិញ្ញត្តិគហណវិថី កើតតពីអត្ថគ្គហណវិថី ដោយដឹងន័យរបស់សទ្ទារម្មណ៍នោះ គឺ ដឹងថា "គេហៅយើង" ជាបញ្ញត្យារម្មណ៍ ។

មានរូបវិថី ដូច្នេះ គឺ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

៧. អធិប្បាយគហណវិថី កើតតពីវចីវិញ្ញត្តិគ្គហណវិថី រមែងដឹងបញ្ញត្យារម្មណ៍នោះ គឺ ដឹងសេចក្តីថា "អ្នកនោះ ហៅយើងឲ្យចូលទៅរក" ជាបញ្ញត្យារម្មណ៍ ។

មានរូបវិថី ដូច្នេះ គឺ ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ.

ចប់ បរមត្ថទីបនីដីកា

សុបិនវិថី

សុបិនវិថី គឺ ជាវិថីនៃការយល់សប្តិ កើតឡើងក្នុងខណៈដែលដេកលក់មិនស្និទ្ធ វិថីនេះ ជាកាមជវនវិថី ប្រព្រឹត្តទៅតាមផ្លូវមនោទ្វារប៉ុណ្ណោះ មិនកើតតាមបញ្ចទ្វារឡើយ ព្រោះព្រះបាលីក្នុងតេរសកណ្ឌដីកាថា "**សុបិនំ ហិ បស្សន្តោ មនោទ្វារិកេនេវ បស្សតិ ន បញ្ចទ្វារិកេន** : កាលបុគ្គលយល់សប្តិ ឃើញសុបិនរមែងឃើញដោយចិត្តប្រព្រឹត្តទៅតាមផ្លូវមនោទ្វារប៉ុណ្ណោះ មិនឃើញដោយចិត្តតាមបញ្ចទ្វារឡើយ" ។ ក្នុងអដ្ឋកថាសម្តែងហេតុនៃការយល់សប្តិទុក ៤ យ៉ាង គឺ

១. ធាតុក្ខោភតោ ព្រោះការកម្រើកនៃធាតុ

២. អនុភូតបុព្វតោ ព្រោះធ្លាប់ជួបមក

៣. ទេវតោបសំហារតោ ព្រោះទេវតាចូលទៅបណ្តាលចិត្ត

៤. បុព្វនិមិត្តតោ ព្រោះបុព្វនិមិត្ត

ក្នុងការយល់សប្តិទាំង ៤ នោះ យល់សប្តិ ព្រោះធាតុក្នុងរាងកាយកម្រើកមិនប្រក្រតី មានការឈឺជាដើម ធ្វើឱ្យឃើញរូបផ្សេងៗ មានការដើរ រត់ទៅជំពប់ដួល ឬធ្លាក់ពីទីខ្ពស់ជាដើម យល់សប្តិនេះ មិនពិតទេ ។ យល់សប្តិកើតអំពីការនឹកគិតកន្ធល់ដល់អារម្មណ៍ដែលធ្លាប់ជួបមក យល់សប្តិទៅដោយចិត្តដែលរវើរវាយផ្សេងៗ យល់សប្តិនេះក៏មិនពិតដែរ ។ យល់សប្តិកើតអំពីទេវតាចូលទៅបណ្តាលចិត្ត គឺទេវតាមកប្រាប់ហេតុល្អ ឬហេតុអាក្រក់ឱ្យដឹងជាមុន បណ្តាលចិត្តឱ្យយល់សប្តិ យល់សប្តិ ដូច្នេះ ពិតខ្លះ មិនពិតខ្លះ, បើទេវតាសម្មាទិដ្ឋិ មានការស្រឡាញ់ អាណិត ប្រាថ្នានឹងសង្គ្រោះ ក៏ប្រាប់វត្ថុដែលពិត បើទេវតាមិច្ឆាទិដ្ឋិ មានការស្អប់ ប្រាថ្នានឹងឱ្យបានទទួលទុក្ខភ័យ ក៏លួងលោមប្រាប់ក្នុងវត្ថុ

ដែលមិនពិត ។ យល់សប្តិ ព្រោះបុព្វនិមិត្តនោះ រមែងកើតដោយអំណាចនៃកុសលកម្ម ឬអកុសលកម្មដែលធ្វើទុកពីអតីតជាតិ កាលវេលាទីឱ្យជ្រាបដល់សេចក្តីសុខ ឬទុក្ខក៏នឹងប្រាកដជានិមិត្ត ឱ្យជ្រាបហៅថា បុព្វនិមិត្ត យល់សប្តិនេះជាការពិតប្រាកដ ដូចការយល់សប្តិ (សុបិននិមិត្ត) របស់ព្រះនាងសិរិមហាមាយាទ្រង់សុបិនឃើញដំរីស ដែលជានិមិត្តសំគាល់ក្នុងការបានព្រះឱរសជាដើម ។

តើការយល់សប្តិប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងណា ?

តើបុគ្គលអ្នកយល់សប្តិនោះ ដេកលក់យល់សប្តិ ឬភ្ញាក់យល់សប្តិ ឬថាមិនលក់មិនភ្ញាក់យល់សប្តិ យ៉ាងណា ?

ក្នុងសេចក្តីនេះ មានអធិប្បាយថា បើបុគ្គលដេកលក់យល់សប្តិ ក៏ខុសក្នុងព្រះអភិធម្ម ព្រោះសត្វរមែងដេកលក់ ដោយភវង្គចិត្ត ក៏ភវង្គចិត្តនោះ មិនមានរូបនិមិត្តជាអារម្មណ៍ ទាំងមិនមានចិត្តសម្បយុត្តដោយរាគៈជាដើម, ប្រសិនបើបុគ្គលភ្ញាក់យល់សប្តិ ក៏ខុសក្នុងព្រះវិន័យ ព្រោះធ្វើខុសក្នុងខណៈភ្ញាក់ឡើងរមែងត្រូវអាបត្តិ ក្នុងព្រះវិន័យសង្ឃាទិសេសទី ១ ព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា "ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ចេតនា(ក្នុងការយល់សប្តិ)នោះ មានមែន ប៉ុន្តែចេតនានោះជាអព្យាហារិក".[១] កាលបើដូច្នេះ ការយល់សប្តិ មិនមានឬ ?

ការយល់សប្តិមាន តែប្រព្រឹត្តទៅដោយរហ័ស ក្នុងខណៈដែលប្រាកដដូចការដេកលក់របស់ស្វា. សេចក្តីនេះ សមដូចពាក្យដែលព្រះនាគសេនត្ថេរពោលថា "មហាបពិត្រ អ្នកដេកលក់ដូចស្វារមែងយល់សប្តិ" ពិតណាស់ ការយល់សប្តិ

---

១. វិន. សង្ឃា. សុក្កវិស្សដ្ឋិ. ២. ២/៧ ។ ក្នុងបរិច្ឆេទទី ៤ នេះមិនមានសម្តែងសុបិនវិថី ដើម្បីឱ្យបរិបូណ៌ទើបកាត់មកពីអដ្ឋកថានិងដីកានៃគេរសកណ្ឌ ។ អង្គុ. បញ្ច. ព្រាហ្មណវគ្គ. ៤៥. ៩៦/២២៤ មានសម្តែងសុបិន ៥ យ៉ាង និងសេចក្តីអធិប្បាយក្នុងមនោរថបូរណី ។

នោះ ប្រព្រឹត្តទៅរហ័ស ដូចការដេកលក់របស់ស្វា ព្រោះមានការជ្រៀតជ្រែកដោយចិត្ត មានអកុសលចិត្តជាដើមរឿយៗ ទើបចិត្តរបស់គេឡើងចាកភវង្គរឿយៗ អ្នកដេកលក់ដូច្នេះ ទើបយល់សប្តិ ។ ហេតុនោះ ការយល់សប្តិទើបជាកុសលខ្លះ ជាអកុសលខ្លះ ជាអព្យាកតខ្លះ ក្នុងខណៈណាយល់សប្តិថាបានថ្វាយបង្គំព្រះចេតិយជាដើម ខណៈនោះក៏ជាកុសល ហៅថា កុសលសុបិនវិថី វិថីនេះ ទីងផុតវិថី ត្រូវជវនភារៈ ឬតទាលម្ពនភារៈ, បើយល់សប្តិធ្វើបាណាតិបាតជាដើម ជាអកុសលសុបិនវិថី សុបិនវិថីនេះ ទីងផុតត្រូវជវនឬតទាលម្ពនៈនុ៎ះឯង, ចំណែកយល់សប្តិដែលជាអព្យាកតវិថីនោះ អារម្មណ៍ដែលយល់សប្តិ ទីងផុតរលត់ត្រូវភវង្គភារៈ ឬជាមោឃភារៈ ។

ក៏យល់សប្តិនេះ ព្រោះមានវត្ថុទុព្វល ទើបមិនអាចនាំបដិសន្ធិរបស់ចេតនាបាន ក៏បើដូច្នេះ ការយល់សប្តិដែលកុសលនិងអកុសលជាទេឧបត្ថម្ភទុក រមែងឱ្យវិបាកបានក៏ពិតមែនហើយ ប៉ុន្តែចេតនាក្នុងការយល់សប្តិ ក៏ជាអព្វោហារិក (ពោលឱ្យប្រាកដមិនបាន) ព្រោះកើតក្នុងទីដែលមិនមែនវិស័យ ។

<u>**អដ្ឋកថា**</u> ពោលថា បុគ្គលដែលយល់សប្តិ មាន ២ ពួក គឺ ពួកបុថុជ្ជន និងព្រះសេក្ខបុគ្គលប៉ុណ្ណោះ ព្រោះមិនទាន់លះវិបល្លាសបាន, ចំណែកព្រះអសេក្ខបុគ្គល មិនមានវិបល្លាស ទើបមិនយល់សប្តិ ។

អាចារ្យពួកខ្លះពោលថា សត្វនរក ក៏មិនយល់សប្តិ ព្រោះមានតែការសោយទុក្ខវេទនាតែម្យ៉ាង ។

វិថីចិត្តរបស់ទារក

ការកើត (បដិសន្ធិ) របស់សត្វក្នុងគភ៌ គ្រាដំបូងនោះ ចិត្តុប្បាទ និងរូបកលលៈ រមែងកើតព្រមគ្នា. បន្ទាប់ពីនោះ បឋមភវង្គ ក៏កើតឡើង គ្រាបឋមភវង្គរលត់ហើយ តពីនោះ ភវង្គចិត្ត នឹងកើតរលត់ជាប់តគ្នា ទៅដោយអនន្តរប្បច្ច័យ រហូតដល់ភវង្គចលនៈ ភវង្គុបច្ឆេទ, តពីនោះ មនោទ្វារាវជ្ជនៈដែលជាចិត្តពិចារណាអារម្មណ៍ តាមផ្លូវមនោទ្វារ ក៏កើតឡើងពិចារណាអារម្មណ៍ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃតណ្ហា សេចក្ដីពេញចិត្តក្នុងភព ត្រាច់ទៅក្នុងអារម្មណ៍នៃជវនដ៏រាបដល់ផុតវិថី នេះជាវិថីដំបូងរបស់សត្វអ្នកមានតណ្ហាដែលនាំទៅកើតក្នុងភពថ្មី(ភវនិកន្តិកាតណ្ហា) ប្រព្រឹត្តទៅតាមមនោទ្វារតែម្យ៉ាង ។

ចំណែកបញ្ចទ្វារវិថី គឺ ចក្ខុទ្វារវិថី សោតទ្វារវិថី ឃានទ្វារវិថី ជិវ្ហាទ្វារវិថី និងកាយទ្វារវិថីនោះ. កាយទ្វារវិថីកើតឡើងមុន ព្រោះកាយប្រសាទកើតឡើងព្រមគ្នានឹងបដិសន្ធិ តែសោតទ្វារវិថី និងជិវ្ហាទ្វារវិថី ដែលនឹងកើតឡើងបាននោះយ៉ាងតិច ត្រូវកន្លងសប្ដាហ៍ទី ១១ របស់បដិសន្ធិកាលទៅហើយ, ចំណែកចក្ខុទ្វារវិថី និងឃានទ្វារវិថីដែលនឹងកើតឡើង កាលសត្វនោះ ប្រសូតចេញចាកគភ៌ និងមានការដាក់ក្នុងអារម្មណ៍នោះហើយ ។

ចប់ មនោទ្វារវិថី

ប្រៀបធៀប បញ្ចទ្វារ និងមនោទ្វារ

បញ្ចទ្វារវិថី និងមនោទ្វារវិថី តាមដែលពោលមកនេះ សុទ្ធតែមានវិថីដែលមានកាមធម៌ជាអារម្មណ៍ មានការប្លែកផ្សេងគ្នា ១៥ ប្រការ តាមន័យរបស់កេចិអាចារ្យ ដូចតទៅនេះ ៖

ការផ្សេងគ្នានៃបញ្ចទ្វារវិថី និងមនោទ្វារវិថី

ល.រ	បញ្ចទ្វារវិថី	មនោទ្វារវិថី
១	មានអតីតភវង្គ	តពីបញ្ចទ្វារមិនមានអតីតភវង្គ
២	មានវិសយប្បវត្តិ ៤ គឺ អតិមហន្តារម្មណ៍ មហន្តារម្មណ៍ បរិត្តារម្មណ៍ អតិបរិត្តារម្មណ៍	មានវិសយប្បវត្តិ ២ គឺ វិភូតារម្មណ៍ និង អវិភូតារម្មណ៍
៣	កើតក្នុងទ្វារ ៥	កើតតែក្នុងមនោទ្វារ
៤	អាស្រ័យវត្ថុ ៥	អាស្រ័យហទយវត្ថុក្នុងបញ្ចវោការភូមិ
៥	មានអារម្មណ៍ ៥ យ៉ាង	មានអារម្មណ៍ ៦ យ៉ាង
៦	មានរូបធម៌ជាអារម្មណ៍	មានរូបធម៌នាមធម៌ និងបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍
៧	មានបរមត្ថ ជាអារម្មណ៍	មានបរមត្ថ និងបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍
៨	មានអារម្មណ៍ជាបច្ចុប្បន្ន	មានបច្ចុប្បន្ន អតីត អនាគត កាលវិមុត្ត ជាអារម្មណ៍
៩	កើតក្នុងកាមបុគ្គល និងរូបបុគ្គលតាមសមគួរ	កើតក្នុងកាមបុគ្គល រូបបុគ្គល និងអរូបបុគ្គល តាមសមគួរ
១០	កើតក្នុងកាមភូមិ និងរូបភូមិ តាមសមគួរ	កើតក្នុងកាមភូមិ រូបភូមិ និងអរូបភូមិ តាមសមគួរ

១១	មានវិថីចិត្តមិនលើស ៧ គឺ អាវជ្ជនវិថី ១ បញ្ចវិញ្ញាណវិថី ១ សម្បដិច្ឆន្នវិថី ១ សន្តីរណវិថី ១ វោដ្ឋពនវិថី ១ ជវនវិថី ១ តទាលម្ពនវិថី ១	មានវិថីចិត្តមិនលើស ៣ វិថី គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនវិថី ១ ជវនវិថី ១ តទាលម្ពនវិថី ១
១២	មានចិត្តកើតក្នុងវិថី ១៤ ខណៈ	មានចិត្តកើតក្នុងវិថី ១០ ខណៈ
១៣	មានកាមចិត្តកើត ៥៤	មានកាមចិត្តកើត ៤១ (វៀរទ្វិបញ្ច-វិញ្ញាណ ១០, មនោធាតុ ៣)
១៤	កើតតពីភវង្គចិត្ត ១៥ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណៈ ២ មហាវិបាកចិត្ត ៨ រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥	កើតតពីភវង្គចិត្ត ១៩ ដោយថែម រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤
១៥	មានវេទនា ៥ គឺ សុខវេទនា ១ ទុក្ខវេទនា ១ សោមនស្សវេទនា ១ ទោមនស្សវេទនា ១ ឧបេក្ខាវេទនា ១	មានវេទនា ៣ គឺ សោមនស្សវេទនា ១ ទោមនស្សវេទនា ១ ឧបេក្ខាវេទនា ១

ចប់ កាមវិថីនៃបញ្ចទ្វារ និងមនោទ្វារ

អប្បនាវិថី ឬ អប្បនាជវនវារៈ

ក្នុងអដ្ឋយោជនា បឋមភាគ

វិថីនៃអប្បនា ឈ្មោះថា អប្បនាវិថី ។

អប្បនា មានវិគ្រោះស័ព្ទថា **អារម្មណេ អប្បេតិ បវិសតិ អារម្មណករណ-វសេនាតិ = អប្បនា ឈានំ** អប្បនាឈាន ព្រោះអត្ថថា ជិតជិតមាំក្នុងអារម្មណ៍ គឺចូលទៅក្នុងអារម្មណ៍ ដោយអំណាចធ្វើឱ្យជាគ្រឿងត្រេកអររបស់ចិត្ត ។

ន័យមួយទៀតថា **សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណំ អប្បេតិ អភិនិរោបេតីតិ = អប្បនា** វិតក្កៈណា រមែងជិតជិត គឺ រមែងកប់អារម្មណ៍ទុកក្នុងសម្បយុត្តធម៌ ព្រោះហេតុនោះ វិតក្កៈនោះ ទើបឈ្មោះថា អប្បនា[១] បានដល់ ដែលមានវិតក្កៈជាប្រធាន ។

ចិត្តដែលជិតជិតមាំក្នុងអារម្មណ៍តែមួយ ហៅថា អប្បនាចិត្ត បានដល់ មហគ្គតចិត្ត ២៧ និងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ គឺ មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០

អប្បនាចិត្តឡើងកាន់វិថីក្នុងមនោទ្វារ (មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩) ហៅថា អប្បនាវិថី ឬហៅថា អប្បនាជវនភាវៈ ។ ដែលឈ្មោះថា អប្បនាជវនភាវៈ ព្រោះវិថីនៃអប្បនានោះផុតអស់ត្រឹមជវន មិនមានតទាលម្ពនកើត ព្រោះមិនជាវិស័យរបស់ខ្លួន អប្បនាវិថី ឬ អប្បនាជវនវិថី បានដល់ ចិត្តទាំងនេះ គឺ

មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០

អប្បនាវិថីនេះ កើតឡើងតែក្នុងមនោទ្វារប៉ុណ្ណោះ មិនមានការចែកជាវិភូតារម្មណ៍ ឬអវិភូតារម្មណ៍ ដូចក្នុងមនោទ្វារកាមវិថីទេ ព្រោះមានអារម្មណ៍ច្បាស់តែម្យ៉ាង ទើបកើតឡើង បើអារម្មណ៍មិនច្បាស់ ក៏មិនកើតឡើង ។

អប្បនាវិថី មាន ២ យ៉ាង

១. លោកិយអប្បនាវិថី បានដល់ អប្បនាវិថីដែលជាលោកិយ

២. លោកុត្តរអប្បនាវិថី បានដល់ អប្បនាវិថីដែលជាលោកុត្តរ

---

១. **អប្ប** ធាតុ. ចុះ **យុ** បច្ច័យ ហើយផ្លាស់ជា **អនៈ** តម្រួត **ប** លើ **ប** = **ប្ប** សម្រេចរូបជា អប្បនា ។

១. លោកិយអប្បនាវិថី[១]

លោកិយអប្បនាវិថី បានដល់ វិថីដែលមានមហគ្គតចិត្ត ១៨ គឺ មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩ និងមហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ ដែលកើតក្នុងអប្បនាវិថី ។

បណ្ដាមហគ្គតកុសលចិត្តទាំង ៩ នោះណាមួយ កាលកើតឡើង រមែងត្រូវអាស្រ័យ មហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្តកើតឡើងមុន ៣-៤ ខណៈធ្វើកិច្ចទាំងនេះ គឺ ១.បរិកម្ម ២.ឧបចារ ៣.អនុលោម ៤.គោត្រភូ តពីនោះ មហគ្គតកុសលចិត្តណាមួយ ទើបកើតឡើង ។ បណ្ដាមហគ្គតកិរិយាចិត្តទាំង ៩ នោះណាមួយ កាលកើតឡើង រមែងត្រូវអាស្រ័យ មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តចិត្តកើតឡើងមុន ៣-៤ ខណៈ ដូចគ្នា ហើយមហគ្គតកិរិយាចិត្តណាមួយ ក៏កើតឡើង ។

លោកិយអប្បនាវិថី មាន ២ គឺ អាទិកម្មិកឈានវិថី ១ ឈានសមាបត្តិវិថី ១

ក្នុងអប្បនាវិថីទាំង ២ នោះ ព្រះយោគាវចរចម្រើនសមថកម្មដ្ឋាន ដែលអាចឱ្យកើតឈានបាន មាន ៣០ មានបឋវីកសិណជាដើម[២] ឈានដែលលោកធ្វើឱ្យកើតឡើង ក្នុងគ្រាដំបូង មានត្រឹមតែខណៈចិត្ត ១ ប៉ុណ្ណោះ ហៅថា អាទិកម្មិកឈានវិថី សូម្បីលោកិយអប្បនាដែលនៅសល់ មានទុតិយជ្ឈានជាដើម រហូតដល់នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈានដែលបានគ្រាដំបូង ហៅថា អាទិកម្មិកឈានវិថី ។ ចំណែកព្រះយោគីអ្នកជំនាញ ក្នុងឈានដោយវសី ៥ អាចចូលក្នុងឈានតាមដែលកំណត់ទុក ហៅថា ឈានសមាបត្តិវិថី ។

---

១. មិស្សកអប្បនាវិថី មាន ៧ គឺ ១.អាទិកម្មិកឈានវិថី ២.ឈានសមាបត្តិវិថី ៣.បាទកឈានវិថី ៤.អភិញ្ញាវិថី ៥.មគ្គវិថី ៦.ផលសមាបត្តិវិថី ៧.និរោធសមាបត្តិវិថី ។ ២. កសិណ១០ អសុភ១០ អានាបានស្សតិ ១ កាយគតាសតិ១ អប្បមញ្ញា ៤ អរូបឈាន ៤ ។

ក្នុងអប្បនាវិថីទាំង ២ នោះ អាទិកម្មិកឈានវិថី មាន ២ គឺ

១. អាទិកម្មិកឈានវិថីរបស់មន្ទបុគ្គល (មានបញ្ញាតិច)

២. អាទិកម្មិកឈានវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គល (មានបញ្ញាច្រើន)

រូបភាព អាទិកម្មិកឈានវិថីរបស់មន្ទបុគ្គលជាទន្ធាភិញ្ញា (ត្រាស់ដឹងយឺត) មានកាមជវនកើត ៤ ខណៈ មាន ៦ វិថី ដូចតទៅនេះ គឺ ៖

១ ភវង្គចលនៈ ១ ខណៈ ផុតវិថី

២ ភវង្គុបច្ឆេទ ១ ខណៈ ផុតវិថី

៣ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១

៤ បរិកម្ម ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២

៥ ឧបចារៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣

៦ អនុលោម ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤

៧ គោត្រភូ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៥

៨ ឈាន ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៦

ភវង្គបាតចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែនៃភវង្គ

រូបវិថីអាទិកម្មិកឈានវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គលជាខិប្បាភិញ្ញា (ត្រាស់ដឹងរហ័ស) មានកាមជវន កើត ៣ ខណៈ (មិនមានបរិកម្ម) មានវិថីកើតបាន ៥ វិថី ដូច្នេះ គឺ

១ ភវង្គចលនៈ ១ ខណៈ ផុតវិថី

២ ភវង្គុបច្ឆេទ ១ ខណៈ ផុតវិថី

៣ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១

៤ ឧបចារៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២

៥ អនុលោម ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣

៦ គោត្រភូ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤

៧ ឈាន ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៥

ភវង្គបាតចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែនៃភវង្គ

អធិប្បាយ ភាពវិថីចិត្ត

មុនឈានចិត្តនឹងកើតឡើងនោះ ព្រះយោគាវចរ រមែងចម្រើនសមថភាវនា ជាបចិត្តមានកម្លាំង ដែលអាចធ្វើឱ្យភវង្គតាំងនៅ មិនបានញ័រទៅដោយអំណាចនៃឈានភាវនា ដាច់ចាកពីអារម្មណ៍ (ភវង្គុបច្ឆេទ)ហើយ. តពីនោះ មនោទ្វារាវជ្ជនៈកើតឡើងធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច. តពីនោះ ចិត្ត ៨ គឺ មហាកុសល ៤ មហាកិរិយា ៤ ដែលជាញាណសម្បយុត្តណាមួយ ធ្វើកាមជវនៃ ៤ ខណៈ ឬ ៣ ខណៈ តាមសមគួរដល់បុគ្គល ដូច្នេះ គឺ

ខណៈទី ១ ឈ្មោះថា បរិកម្ម ព្រោះជាភាវនាធ្វើដោយជុំវិញរបស់អប្បនា គឺតាក់តែងអប្បនា បានដល់ ចិត្ត ៨ ដែលកើតឡើងមុន តាមដែលពោលហើយនោះ ។

ខណៈទី ២ ឈ្មោះថា ឧបចារៈ ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅជិតអប្បនា ឬឈ្មោះថា ឧបចារៈ ព្រោះអត្ថថា ត្រាច់ទៅដល់អប្បនា ។

ខណៈទី ៣ ឈ្មោះថា អនុលោម ព្រោះអនុគ្រោះដល់បរិកម្ម សូម្បីក្នុងកាលខាងដើម និងដល់អប្បនាខាងលើ ។

ខណៈទី ៤ ឈ្មោះថា គោត្រភូ ព្រោះគ្របសង្កត់បរិត្តគោត្រ(គោត្រកាម) និងព្រោះញុំាងមហគ្គតគោត្រឱ្យកើតឡើង ។

ខណៈទី ៥ ឈ្មោះថា ឈាន គឺ កាលគោត្រភូរលត់ហើយ ឈានចិត្តក៏កើតឡើង សោយសេអារម្មណ៍ត្រឹមតែ ១ ខណៈ ហើយក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែនៃភវង្គ(ភវង្គបាត) ។

ឈាន ស័ព្ទ មានវចនត្ថៈថា **អាលម្ពនំ ឈាយតីតិ = ឈានំ** ធម្មជាតិណារមែងសម្ពឹងអារម្មណ៍ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ទើបឈ្មោះថា ឈាន បានដល់ ការសម្ពឹងអារម្មណ៍ មានវិតក្កៈជាដើម ។

ន័យម្យ៉ាងទៀតថា **បច្ចនិកេ ឈាបេតីតិ = ឈានំ** ដែលឈ្មោះថា ឈាន ព្រោះអត្ថថា ដុតធម៌ដែលជាសត្រូវ ។

ឈានសមាបត្តិវិថី

ឈានសមាបត្តិវិថី បានដល់ វិថីចិត្តរបស់ព្រះយោគីបុគ្គលដែលចូលឈានសមាបត្តិ ដើម្បីសោយសេចក្ដីសុខកើតពីឈានដែលខ្លួនបានហើយ ឈានសមាបត្តិវិថីនេះ ដូចគ្នានឹងអាទិកម្មិកឈានវិថី ផ្សេងគ្នាត្រង់អាទិកម្មិកឈានវិថីកើតឡើងត្រឹមតែមួយខណៈចិត្ត ហើយចិត្តក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែភវង្គ ចំណែកឈានសមាបត្តិវិថីនេះ ឈានចិត្តអាចកើតឡើងច្រើន ឬតិច ស្រេចហើយតែអ្នកសម្រេចនោះអាចចូលបាន និងតាមកម្លាំងដែលបានអធិដ្ឋានទុក មិនអាចកំណត់បាន ព្រោះឈានសមាបត្តិវិថីនេះអាចកើតបានច្រើន ។

ចប់ លោកិយអប្បនាវិថី

២-លោកុត្តរអប្បនាវិថី

លោកុត្តរអប្បនាវិថី បានដល់ វិថីចិត្តដែលជាលោកុត្តរឈាន ជាវិថីចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលដែលបានឈាន ចំណែកវិថីចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គល ដែលមិនបានឈាន ហៅថា លោកុត្តរវិថី ។

លោកុត្តរចិត្ត គឺ ចិត្តដែលជាលោកុត្តរ មាន ៨ បានដល់ មគ្គចិត្ត ៤ ផលចិត្ត ៤ ។ ដោយពិស្តារ លោកុត្តរចិត្ត មាន ៤០ គឺ មគ្គចិត្ត ២០ ផលចិត្ត ២០. ចិត្តទាំង ៤០ នេះ ជារបស់ព្រះអរិយបុគ្គលដែលបានឈាន ។

លោកុត្តរចិត្ត មានវចនត្ថៈថា **លោកុត្តរញ្ច តំ ចិត្តញ្ចាតិ = លោកុត្តរចិត្តំ** លោកុត្តរនោះជាចិត្ត ទើបឈ្មោះថា លោកុត្តរចិត្ត ។

លោកុត្តរវិថី មាន ២ យ៉ាង

១-មគ្គវិថី បានដល់ វិថីចិត្តដែលចូលដល់មគ្គចិត្ត

២-ផលសមាបត្តិវិថី បានដល់ វិថីចិត្តរបស់ព្រះអរិយដែលចូលផលសមាបត្តិ ។

បណ្តាវិថីទាំង ២ នោះ មគ្គវិថី មាន ២ ប្រភេទ គឺ មគ្គវិថីរបស់មន្ទបុគ្គល មគ្គវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គល ។

មគ្គវិថីរបស់មន្ទបុគ្គល មានវិថីកើតបាន ៧ វិថី ។

វិថីរបស់មន្ទបុគ្គល ជាអ្នកត្រាស់ដឹងយឺត គឺ

១ កវន្តចលនៈ ១ ខណៈ ផុតវិថី

២ កវន្តុបច្ឆេទ ១ ខណៈ ផុតវិថី

៣ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ១

៤ បរិកម្ម ១ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ២

៥ ឧបចារៈ ១ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ៣

៦ អនុលោម ១ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ៤

៧ គោត្រភូ ១ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ៥

៨ មគ្គ ១ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ៦

៩-១០ ផល ២ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ៧

ភវង្គបាត ចិត្តប្រព្រឹត្តទៅក្នុងក្រសែនៃភវង្គ

កាពវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គល អ្នកត្រាស់ដឹងរហ័ស

១ ភវង្គចលនៈ ១ ខណៈ ចិត្តផុតវិថី

២ ភវង្គុបច្ឆេទ ១ ខណៈ ចិត្តផុតវិថី

៣ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ១

៤ ឧបចារៈ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ២

៥ អនុលោម ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៣

៦ គោត្រភូ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៤

៧ មគ្គ ១ ខណៈ ជាវិថីទី ៥

៨-១០ ផល ៣ ខណៈ ជាវិថីចិត្តទី ៦

ភវង្គបាត ចិត្តផុតវិថី ។

អធិប្បាយ មគ្គវិថី

កាលព្រះយោគាវចរ ចម្រើនវិបស្សនាមានកម្លាំងតាំងពីឧទយព្វយា-នុបស្សនាញាណ ដរាបដល់សង្ខារុបេក្ខាញាណ គឺ ញាណដាក់ចិត្តព្រងើយក្នុងសង្ខារ ។ ញាណដែលឈ្មោះថា សង្ខារុបេក្ខា ព្រោះឃើញនាមរូបមិនទៀងបន្ទាប់មិនបានថា ជាទុក្ខ, ឃើញការសន្សំកម្មឱ្យកើតទៀតថា ជាទុក្ខ, ឃើញគតិទាំង ៥ ថា ជាទុក្ខ, ឃើញបដិសន្ធិថា ជាទុក្ខ, ឃើញការកើតឡើងនៃខន្ធថា ជាទុក្ខ, ឃើញការកើតឡើងនៃផលរបស់កម្ម... ឃើញជាតិ... និងឃើញជរាជាដើមថា ជាទុក្ខ, ទើបកើតការនឿយណាយ ជាអ្នកប្រាថ្នាដើម្បីនឹងឱ្យផុតទៅ ទើបមនសិការព្រះត្រៃលក្ខណ៍នោះដដែលៗទៀត ក្នុងញាណដាក់ចិត្តព្រងើយចំពោះសង្ខារទាំងឡាយ មុនពេលមគ្គវិថីនឹងកើតឡើងនោះ ភវង្គក៏ញ័រ តាំងនៅមិនបានដោយអំណាចនៃមគ្គភាវនា កាលភវង្គដាច់ពីអារម្មណ៍ដើម ហើយតពីនោះ មនោទ្វារាវជ្ជនៈឡើងកាន់វិថីមគ្គ ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ចពិចារណាត្រៃលក្ខណ៍ជាអារម្មណ៍ កាលមនោទ្វារាវជ្ជនៈរលត់ហើយ មហាកុសល ៤ ណាមួយ ធ្វើកាមជវ័ន ៤ ត្រាច់ទៅ ៤ ខណៈខ្លះ ៣ ខណៈខ្លះ តាមសមគួរដល់អ្នកដែលត្រាស់ដឹង ដូច្នេះ គឺ

ខណៈទី ១. បរិកម្ម ដែលហៅថា បរិកម្ម ព្រោះបរិកម្មរបស់មគ្គ ឬតាក់តែងមគ្គឱ្យកើតដែលមានត្រៃលក្ខណ៍ជាអារម្មណ៍ ។

ខណៈទី ២. ឧបចារៈដែលហៅថា ឧបចារៈ ព្រោះអត្ថថា ត្រាច់ទៅជិត, ពិតមែន សូម្បីធម៌ដែលមិនជិតពេក មិនប្រព្រឹត្តទៅឆ្ងាយពេក ក៏ឈ្មោះថាត្រាច់ទៅជិតដូចគ្នា ។

ខណៈទី ៣. អនុលោមដែលហៅថា អនុលោម ព្រោះបណ្តោយតាម គឺជាធម៌សង្គ្រោះដល់សច្ចៈទាំងខាងដើម ទាំងខាងចុង ដោយមានព្រះត្រៃលក្ខណ៍នោះឯងជាអារម្មណ៍ ។

ខណៈទី ៤. គោត្រភូ ដែលហៅថា គោត្រភូ ព្រោះជាញាណគ្របសង្កត់គោត្របុថុជ្ជន ឱ្យកើតលោកុត្តរគោត្រ

គោត្រភូ មានវចនត្ថៈថា **បុថុជ្ជនគោត្តំ អភិភវតិ លោកុត្តរគោត្តំ ភាវេតីតិ = គោត្រភូ** : ញាណណា រមែងគ្របសង្កត់គោត្របុថុជ្ជន ឱ្យកើតលោកុត្តរគោត្រ ព្រោះហេតុនោះ ញាណនោះ ទើបឈ្មោះថា គោត្រភូ[១] ។ គោត្រភូញាណនេះ មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ រមែងដូចជាអាវជ្ជនរបស់មគ្គ ទើបមិនមានការប្រហារកិលេស ព្រោះនៅមិនទាន់បានធ្វើកិច្ចរបស់មគ្គ ។

ខណៈទី ៥ មគ្គ កាលគោត្រភូរលត់ហើយ មគ្គចិត្តមួយ ក៏កើតឡើងដោយគោងយកព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ ធ្វើកិច្ចក្នុងអរិយសច្ចៈ ៤ ក្នុងខណៈជាមួយគ្នា គឺកំណត់ដឹងទុក្ខសមុទយៈ ធ្វើនិរោធឱ្យច្បាស់ ញុំាងមគ្គឱ្យកើតទម្លាយអនុស័យកិលេសដែលដេកនៅក្នុងខន្ធសន្តានឱ្យអស់ទៅតាមកម្លាំងរបស់ខ្លួន ។

<u>ក្នុងដីកា</u> ពោលថា ញាណមានសង្ខតៈ ជាអារម្មណ៍ក្តី មានបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ក្តី មិនអាចកាត់កិលេសដាច់បាន ។

ខណៈទី ៤. ផល កាលមគ្គចិត្តដែលរលត់ហើយ ផលចិត្ត គឺ លោកុត្តរវិបាកមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ កើតឡើងសោយលោកុត្តរផល មិនមានចន្លោះខណ្ឌ មានការស្ងប់ត្រជាក់ ជាសន្តិសុខចម្រើន ជាព្រះសោតាបន្នបុគ្គល ។

---

១. ក្នុងបុគ្គលបញ្ញត្តិថា ហៅថា គោត្រភូបុគ្គល ព្រោះឈានកន្លងញាណរបស់បុថុជ្ជនជាដើម ។

ក្នុងគាថាធម្មបទ លោកវគ្គ. សរសើរព្រះសោតាបន្នទុកថា ៖

បថព្យា ឯករជ្ជេន សគ្គស្ស គមនេន វា

សព្វលោកាធិបច្ចេន សោតាបត្តិផលំ វរំ ។

សោតាបត្តិផល ជាគុណជាតិដ៏ប្រសើរជាងភាពនៃឯករាជ្យលើផែនដីផង ជាងដំណើរទៅកាន់ឋានសួគ៌ផង ជាងភាពជាធំក្នុងលោកទាំងមូលផង ។

វិថីមគ្គដែលនឹងសម្រេចជាព្រះសកទាគាមី ព្រះអនាគាមី ព្រះអរហន្តដូចគ្នានឹងបឋមមគ្គវិថីផ្សេងគ្នា តែគោត្រភូ មគ្គ ៣ ដែលនៅសល់ លោកហៅចិត្តដែលកើតមុនមគ្គនោះថា វោទាន ។ ពាក្យថា វោទាន ក្នុងអត្ថយោជនាទុតិយភាគពោលថា **វោទាយតីតិ = វោទានំ** ចិត្តណា រមែងផូរផង់ គឺ បរិសុទ្ធិព្រោះហេតុនោះ ចិត្តនោះ ទើបឈ្មោះថា វោទាន ។

ផលសមាបត្តិ មាន ៤ ប្រភេទ

១ ផលសមាបត្តិរបស់ព្រះសោតាបន្ន

២ ផលសមាបត្តិរបស់ព្រះសកទាគាមី

៣ ផលសមាបត្តិរបស់ព្រះអនាគាមី

៤ ផលសមាបត្តិរបស់ព្រះអរហន្ត

ផលសមាបត្តិនីមួយៗ មាន ៥ យ៉ាង ដោយអំណាចនៃឈាន ៥ មានបឋមជ្ឈានជាដើម ទើបជាផលចិត្ត រួម ២០ ។ ផលសមាបត្តិវិថីនេះ កើតបានក្នុងរូបភូមិ កាមភូមិ តែក្នុងអរូបភូមិ មិនមានសោតាបត្តិផលវិថី ក្នុងសុទ្ធាវាសភូមិមិនមានសោតាបត្តិផលវិថី និងមិនមានសកទាគាមិផលវិថីកើតឡើង ព្រោះ

ជាភូមិរបស់ព្រះអនាគាមី ។

ក្នុងផលសមាបត្តិវិថីនោះ ឧបចារសមាធិជវនដែលកើតឡើង ៣ ឬ ៤ ខណៈ ហៅថា អនុលោមញាណរបស់ផលសមាបត្តិ មិនហៅថា គោត្រភូ សូម្បីក្នុងគម្ពីរមហាបដ្ឋាន ក៏ព្រះសម្ពុទ្ធត្រាស់ថា "អនុលោមរបស់ព្រះអរហន្ត(ជាបច្ច័យ) នៃផលសមាបត្តិ ដោយអនន្តរប្បច្ច័យ,[1] អនុលោមរបស់ពួកសេក្ខបុគ្គល(ជាបច្ច័យ) នៃផលសមាបត្តិ ដោយអនន្តរប្បច្ច័យ"[2] ដូច្នេះ ។ អនុលោម ៣ ឬ ៤ ជវននោះ មានសង្ខារជាអារម្មណ៍ផ្សេងអំពីមគ្គវិថី អាវជ្ជនរបស់មគ្គចិត្ត គឺ គោត្រភូ មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ ព្រោះក្នុងមគ្គវិថី ជាវិថីធ្វើឱ្យសត្វផុតទុក្ខ ចំណែកផលសមាបត្តិវិថី ជាវិថីរបស់ព្រះអរិយៈដែលពួនសម្ងំ ដើម្បីនៅជាសុខ. ក្នុងបច្ចុប្បន្នកាលនេះប៉ុណ្ណោះ ផលចិត្តក្នុងមគ្គវិថីនោះ មិនហៅថា ផលសមាបត្តិ ព្រោះមិនមានបរិកម្ម នឹងផលចិត្តនោះកើតឡើង ២ ឬ ៣ ខណៈ ដោយអំណាចអានុភាពនៃមគ្គ តែផលសមាបត្តិនេះ មិនជាប់នឹងអរិយមគ្គ ព្រោះមានបរិកម្ម ដោយចំពោះទើបកើតឡើង ផលសមាបត្តិ ក៏គឺ ផលជវនដែលកើតតជាប់គ្នាទុំះឯង ។

<u>ក្នុងវិសុទ្ធិមគ្គ</u> ពោលថា ៖

ព្រះអរិយសាវកដែលប្រាថ្នានឹងចូលផលសមាបត្តិ ទៅកាន់ទីពួនសម្ងំហើយ ទើបពិចារណានូវសង្ខារទាំងឡាយ ដោយអំណាចវិបស្សនាញាណ ៩ មានឧទយព្វយានុបស្សនាជាដើម ក្នុងលំដាប់នៃវោទានដែលមានសង្ខារជាអារម្មណ៍ ចិត្តរបស់ព្រះអរិយសាវកអ្នកមានវិបស្សនាញាណ ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយលំដាប់នោះ ក៏ដល់និរោធ គឺ មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ ដោយអំណាចនៃផលសមាបត្តិ ។

១.២. អភិ. បដ្ឋា. កុសលត្តិកៈ. ៩៤. ៥០៦/២៤២, ៥០៩/២៤៣ ។

ដល់និរោធ គឺ ដល់ព្រះនិព្វាន យ៉ាងណាមួយ ក្នុង ៣ គឺ អនិមិត្តនិព្វាន អប្បណិហិតនិព្វាន សុញ្ញតនិព្វាន ។ មុននឹងចូលផលសាមបត្តិ ត្រូវអធិដ្ឋានឱ្យផលសមាបត្តិតាំងនៅតាមប្រាថ្នាសិន ។

ផលសមាបត្តិវិថី ដូច្នេះ គឺ

ភ. ន. ទ. ម. អនុ. អនុ. អនុ. អនុ. អនុ. អនុ. អនុ. ភ.

អធិប្បាយ រូបវិថីក្នុងផលសមាបត្តិនោះ

ភវង្គដើម និងក្រោយ បានដល់ តិហេតុកភវង្គ ១៣ វិថីចិត្តរាប់តាំងពីមនោទ្វារាវជ្ជនៈ រហូតដល់អនុលោមចិត្តចុងក្រោយ អនុលោម ៤ ខណៈ គឺឧបចារសមាធិ ៤ ខណៈនេះ ក្នុងវិសុទ្ធិមគ្គហៅថា គោត្រភូ ដែលមានសង្ខារជាអារម្មណ៍ខ្លះ ហៅថា អនុលោមញាណខ្លះ ដែលផ្សេងពីគោត្រភូរបស់មគ្គ ដែលមាននិព្វានជាអារម្មណ៍ អនុលោមនេះ មានត្រៃលក្ខណ៍យ៉ាងណាមួយជាអារម្មណ៍ ។

ចំណែកផលជវ័ន (ផលសមាបត្តិ) ដែលមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ រមែងកើតបន្តគ្នាទៅច្រើនៗ ប្រមាណមិនបាន សម្រាប់ព្រះអរិយបុគ្គលដែលត្រាស់ដឹងយឺត (មន្ទបុគ្គល) អនុលោមកើតឡើង ៤ សម្រាប់ព្រះអរិយបុគ្គលដែលត្រាស់ដឹងរហ័ស(តិក្ខបុគ្គល) អនុលោមកើតឡើង ៣ ខ្លះ តពីនោះទៅក៏ជាផលជវ័ន កើតបន្តគ្នាទៅ ដរាបដល់អស់វេលាដែលបានអធិដ្ឋានទុក តពីនោះចិត្ត នឹងប្រព្រឹត្តទៅជាភវង្គតាមដើម ។

ចប់ លោកុត្តរវិថី

អប្បនាជវនវារៈ មានវេទនា ២

១. សោមនស្សអប្បនា បានដល់ អប្បនាជវន ដែលកើតព្រមនឹងសោមនស្សវេទនា

២. ឧបេក្ខាអប្បនា បានដល់ អប្បនាជវនដែលកើតព្រមនឹងឧបេក្ខាវេទនា ។

អប្បនាវិថីទាំង ២ គឺ លោកិយអប្បនាវិថី (ឬហៅថា លោកិយអប្បនា-ជវនវារៈ) ១ លោកុត្តរអប្បនាវិថី (ឬហៅថា លោកុត្តរអប្បនាជវនវារៈ) ១ ទាំង ២ វិថីនេះ កាលចែកដោយវេទនា រមែងបានសោមនស្សវេទនា និងឧបេក្ខាវេទនា ដូចសង្គហគាថាទី ៥ ពោលថា ៖

សង្គហគាថា

៥. ទ្វត្តឹស សុខបុញ្ញម្ហា ទ្វាទសោបេក្ខកា បរំ
សុចិតក្រិយាតោ អដ្ឋ ឆ សម្ភោន្តិ ឧបេក្ខកា ។

សោមនស្សអប្បនាជវនៈ ៣២ កើតអំពីមហាកុសលសោមនស្ស-ញាណសម្បយុត្ត ២, ឧបេក្ខាអប្បនាជវនៈ ១២ កើតអំពីមហា-កុសលឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២, សោមនស្សអប្បនាកិរិយា-ចិត្ត ៨ កើតអំពីមហាកិរិយាសោមនស្សញាណសម្បយុត្ត ២, ឧបេក្ខាអប្បនាជវនៈ ៦ កើតអំពីមហាកិរិយាឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថា

១. កាលមហាកុសលសោមនស្ស មានញាណសម្បយុត្តជវ័ន ២ ធ្វើកិច្ចបរិកម្ម ឧបចារៈ អនុលោម គោត្រភូ(ឬវោទាន) តាមលំដាប់ហើយ សោមនស្សអប្បនាជវ័ន ៣២ រមែងកើតបន្ត គឺ

-បឋម ទុតិយ តតិយ ចតុត្ថជ្ឈានកុសល (លោកិយ អប្បនា) ៤, មគ្គចិត្ត ៤ ប្រកបដោយសោមនស្សឈាន ៤ (លោកុត្តរ) ១៦, ផលចិត្តខាងក្រោម ៣ ប្រកបដោយសោមនស្សឈាន ៤ ជា ១២, រួមទាំងអស់ ៤ + ១៦ + ១២ = ៣២

២. កាលមហាកុសលឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្តជវ័ន ២ ធ្វើកិច្ចហើយ ឧបេក្ខាអប្បនាជវ័ន ១២ រមែងកើតបន្ត គឺ ៖

រូបាវចរកុសលចិត្ត ក្នុងបញ្ចមជ្ឈាន (លោកិយអប្បនា) ១
អរូបាវចរកុសលចិត្ត (លោកិយអប្បនា) ៤
មគ្គចិត្ត ៤ ក្នុងបញ្ចមជ្ឈាន (លោកុត្តរអប្បនា) ៤
ផលចិត្តខាងក្រោម ៣ ក្នុងបញ្ចមជ្ឈាន (លោកុត្តរអប្បនា) ៣

៣. កាលមហាកិរិយាសោមនស្សញាណសម្បយុត្តជវ័ន មាន ២ ធ្វើកិច្ចសោមនស្សអប្បនាជវ័នដែលជាកិរិយាចិត្ត ៨ រមែងកើតបន្ត ។

សោមនស្សអប្បនាជវ័នដែលជាកិរិយាចិត្ត ៨ គឺ

-រូបាវចរកិរិយាជវ័នក្នុងសោមនស្សឈាន (លោកិយអប្បនា) ៤,
-អរហត្តផលក្នុងសោមនស្សឈាន (លោកុត្តរអប្បនា) ៤

៤. កាលមហាកិរិយាឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្តជវ័ន ២ ធ្វើកិច្ចហើយ ឧបេក្ខាអប្បនាជវ័ន ៦ រមែងកើតបន្ត ។ ឧបេក្ខាអប្បនាជវ័នចិត្ត ៦ គឺ ៖

រូបាវចរកិរិយាក្នុងបញ្ចមជ្ឈាន (លោកិយអប្បនា) ១

អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត (លោកិយអប្បនា) ៤

អរហត្តផលក្នុងបញ្ចមជ្ឈាន (លោកុត្តរអប្បនា) ១

ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យកាលចែកអប្បនាជវនចិត្ត ៥៨ (មហគ្គតកុសលកិរិយា ១៨ លោកុត្តរ ៤០) តាមសង្គហគាថាទី ៥ នោះ ហើយ ដើម្បីឱ្យអត្ថនោះវិចិត្រក្រៃលែងឡើង ទើបចែកអប្បនាជវនចិត្ត ៥៨ នេះឯង ដោយបុគ្គលដូចសង្គហគាថាទី ៦ ថា ៖

សង្គហគាថា

៦- បុថុជ្ជនានំ សេក្ខានំ កាមបុញ្ញតិហេតុតោ
តិហេតុកាមក្រិយាតោ វីតរាគានមប្បនា ។

អប្បនាជវនចិត្ត (៤៤) របស់តិហេតុកបុថុជ្ជន និងរបស់ផលសេក្ខបុគ្គល ៣ ពួក កើតបន្តពីតិហេតុកកាមាវចរកុសល ៤, អប្បនាជវន ១៤ របស់លោកអ្នកប្រាសចាករាគៈ រមែងកើតពីតិហេតុកកាមាវចរកិរិយា ៤ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថាទី ៦

កាលតិហេតុកបុគ្គល អ្នកបានឈានផល និងផលសេក្ខបុគ្គល ៣ ពួក (ព្រះសោតាបន្ន ព្រះសកទាគាមី ព្រះអនាគាមី អ្នកនៅសិក្សា) ចម្រើនសមថកម្មដ្ឋានមុននឹងអប្បនាឈានកើតឡើងនោះ រមែងមានមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤ ណាមួយកើតឡើងសិន គឺ កើតឡើងធ្វើកិច្ច មានបរិកម្មជាដើមមុន តពីនោះ

អប្បនាជវនៈ ៤៤ ណាមួយ រមែងកើតបន្ត គឺ មហគ្គតកុសលចិត្ត (លោកិយអប្បនា) ៩ មគ្គចិត្ត (លោកុត្តរអប្បនា) ២០ ផល ៣ ខាងក្រោម (លោកុត្តរអប្បនា) ១៥ ។

អប្បនាជវនចិត្តរបស់ព្រះខីណាស្រពដែលប្រាសចាកកគៈនោះ កាលកើតឡើង រមែងមានមហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ ណាមួយ កើតឡើងធ្វើកិច្ច មានបរិកម្មជាដើមមុន, តពីនោះ អប្បនាជវនៈ ១៤ របស់លោកណាមួយទើបកើតឡើង គឺ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត (លោកិយអប្បនា) ៩ អរហត្តផល (លោកុត្តរអប្បនា) ៥ ។

ចប់ អប្បនាជវនវិថី

ប្រៀបធៀប វិថីទាំង ២

ល.រ	កាមវិថី	អប្បនាវិថី
១	ចិត្តមិនជិតជិតក្នុងអារម្មណ៍	មានចិត្តជិតជិតក្នុងអារម្មណ៍
២	មានទាំងបញ្ចទ្វារវិថី ទាំងមនោទ្វារវិថី	មានតែមនោទ្វារវិថីប៉ុណ្ណោះ
៣	មានអារម្មណ៍ ៦ គឺ រូបារម្មណ៍ សទ្ទារម្មណ៍ គន្ធារម្មណ៍ រសារម្មណ៍ ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ និងធម្មារម្មណ៍ ។	មានធម្មារម្មណ៍ទាំងនេះ អាកាសានញ្ចាយតនកុសល ១ កិរិយា ១ អាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសល ១ កិរិយា ១ សមថនិមិត្តបញ្ញត្តិអារម្មណ៍ និងមានព្រះនិព្វាន ជាអារម្មណ៍ ។
៤	មានអតីត អនាគត បច្ចុប្បន្ន និងកាលវិមុត្ត ជាអារម្មណ៍	មានតែអតីត និងកាលវិមុត្តជាអារម្មណ៍
៥	អាស្រ័យវត្ថុ ៦ កើតឡើង	អាស្រ័យហទយវត្ថុ និងមិនអាស្រ័យហទយវត្ថុកើតឡើង

៦	មនោទ្វារវិថី មាន ២ អារម្មណ៍ គឺ វិភូតារម្មណ៍ និងអវិភូតារម្មណ៍	មានតែវិភូតារម្មណ៍
៧	មានតទាលម្ពនកើតបាន	មិនមានតទាលម្ពនកើត
៨	មានជវ័នកើតមិនហួស ៧ ដង	មានជវ័នកើតច្រើន តាំងពី ១ ខណៈឡើង
៩	មានវេទនាទាំង ៥	មានសោមនស្ស និងឧបេក្ខាប៉ុណ្ណោះ
១០	មានកុសល អកុសល វិបាក និង កិរិយាចិត្ត កើតបាន	មិនមានអកុសលកើតឡើងឡើយ
១១	មានទាំងសសង្ខារិក និងអសង្ខារិក	មានតែសសង្ខារិកប៉ុណ្ណោះ
១២	មានសម្បយុត្ត ៥ គឺ ទិដ្ឋិសម្បយុត្ត បដិឃសម្បយុត្ត វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្ត ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត និងញាណសម្បយុត្ត	មានញាណសម្បយុត្តតែម្យ៉ាង
១៣	មានសោភណចិត្ត និងអសោភណចិត្ត	មានតែសោភណចិត្តប៉ុណ្ណោះ
១៤	មានតែលោកិយចិត្តតែម្យ៉ាង	មានលោកិយចិត្តផង លោកុត្តរចិត្តផង
១៥	មានការសន្សំកិលេស និងមានតទង្គប្បហានតែម្យ៉ាង	មិនមានការសន្សំកិលេស មានវិក្ខម្ភនប្បហាន និងសមុច្ឆេទប្បហាន
១៦	កើតដល់ទុគ្គតិ, សុគតិបុគ្គល ទ្វិហេតុក, តិហេតុកបុគ្គល	កើតដល់តិហេតុកបុគ្គលប៉ុណ្ណោះ
១៧	កើតបាន ៣០ ភូមិ (វៀរអសញ្ញីសត្វ)	កើតបាន ២៦ ភូមិ (វៀរអបាយភូមិ ៤ អសញ្ញីសត្វ)
១៨	មានវិថីចិត្តមិនលើស ៧ គឺ អាវជ្ជនវិថី ១ បញ្ចទ្វារវិថី ១ សម្បដិច្ឆនវិថី ១ សន្តីរណវិថី ១ វោដ្ឋព្វនវិថី ១ ជវនវិថី ១ តទាលម្ពនវិថី ១	មានវិថីចិត្ត ២ គឺ អាវជ្ជនវិថី ១ ជវនវិថី ១

១៩	កើតតពីភវង្គចិត្ត ១៩ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណវិបាក ២ មហាវិបាក ៨ មហគ្គតវិបាក ៩	កើតតពីភវង្គចិត្ត ១៩ គឺ តិហេតុកវិបាក ៤ មហគ្គតវិបាក ៩
២០	មានកាមចិត្តទាំងអស់កើតបាន ៥៤ គឺ អសោភណចិត្ត ៣០ អសោភណចិត្ត ៤២	មានអប្បនាជវនចិត្តកើតបាន ៥៨ គឺ មហគ្គតកុសល ៩ មហគ្គតកិរិយា ៩ លោកុត្តរចិត្ត ៤០
២១	ក្នុងវិថីមួយ មានអារម្មណ៍តែមួយ	ក្នុងវិថីមួយ មានអារម្មណ៍ច្រើនជាងមួយ
២២	មានកាមជវនតែមួយ	ក្នុងជវន មានកាមជវន មហគ្គតជវន លោកុត្តរជវន ។

ចប់ ការប្រៀបធៀបកាមវិថី និងអប្បនាវិថី

បច្ចវេក្ខណវិថី

បច្ចវេក្ខណវិថី ជាវិថីចិត្តដែលពិចារណា ពោលដោយសភាវៈហើយ ការពិចារណា មាន ៣ ប្រភេទ គឺ

១- ការពិចារណាធម៌របស់កល្យាណបុថុជ្ជន

២- ការពិចារណាអង្គឈានរបស់អ្នកមានឈាន

៣- ការពិចារណាមគ្គ ផល និព្វានជាដើម

ក្នុងទីនេះ នឹងពោលដល់ការពិចារណារបស់ព្រះអរិយបុគ្គល ។ កាលព្រះអរិយបុគ្គលបានសម្រេចមគ្គណាមួយហើយ តពីនោះ ញាណពិចារណា ក៏នឹងកើតឡើងពិចារណា មគ្គ ផល និព្វានជាដើមដែលខ្លួនសម្រេចហើយ សេចក្តីនេះ

សមដូចព្រះតម្រាស់ដែលត្រាស់ថា "**វិមុត្តស្មឹ វិមុត្តមីតិ ញាណំ ហោតិ** កាលបើចិត្តនៃភិក្ខុនោះបានផុតស្រឡះហើយ សេចក្ដីដឹងក៏កើតឡើងដល់ភិក្ខុនោះថា ចិត្តរបស់អាត្មាអញផុតស្រឡះហើយ"[១] ។ ញាណនេះ បានដល់ ញាណដែលជាកាមាវចរ ពោលគឺ មហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ធ្វើកិច្ចពិចារណាតាមមនោទ្វារ ។

<u>ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈ</u> ពោលថា ៖

ព្រះអរិយបុគ្គល រមែងពិចារណាមគ្គ ផល និព្វាន ពិតប្រាកដតែការពិចារណាដល់កិលេសដែលលះហើយ និងកិលេសដែលមិនទាន់លះនោះ លោកខ្លះក៏ពិចារណា លោកខ្លះក៏មិនពិចារណា ។

<u>ក្នុងអដ្ឋកថានៃមជ្ឈិមនិកាយ មូលបណ្ណាសក</u> ពន្យល់ថា ៖

ព្រោះជាអ្នកមិនច្បាស់ក្នុងកិលេសបញ្ញត្តិ ដែលគប្បីសម្លាប់ដោយមគ្គ ។

ដូចក្នុងសង្គហគាថាពោលទុកថា ៖

មគ្គំ ផលញ្ច និព្វានំ   បច្ចវេក្ខតិ បណ្ឌិតោ

បហីនេ ក្លេសេ សេសេ   ច បច្ចវេក្ខតិ វា ន វា ។

បណ្ឌិត រមែងពិចារណា មគ្គ ផល និងនិព្វាន លោកខ្លះក៏ពិចារណា កិលេសដែលលះបានហើយ និងកិលេសដែលនៅសល់ លោកខ្លះ ក៏មិនពិចារណា ។

ក្នុងអធិការនេះ ស្ដេចសក្យមហានាម ទូលសួរព្រះមានព្រះភាគ ដល់កិលេសដែលមិនទាន់បានលះថា "បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ខ្ញុំព្រះអង្គនោះ ទើប

---
១. ទីឃ. សីល. សាមញ្ញផលសូត្រ. ១៤. ១៣៨/២១០ ។

មានសេចក្ដីត្រិះរិះថា ចុះធម៌អ្វីហ្ន៎ នៅក្នុងសន្ដានដែលអាត្មាអញមិនទាន់លះបង់អស់"[១] ដូច្នេះ ។

ចំណែកព្រះអរហន្ត មិនមានការពិចារណាកិលេសដែលនៅសល់ ព្រោះលោកលះកិលេសទាំងអស់បានហើយ ដូច្នោះ បច្ចវេក្ខណញាណទាំងអស់ ទើបមាន ១៩ ប្រការ: គឺ បច្ចវេក្ខណវិថី ១៥ ប្រការ: របស់ព្រះសេក្ខបុគ្គលដែលពិចារណា មគ្គ ផល និព្វាន, កិលេសដែលលះហើយ កិលេសដែលនៅសល់, និងរបស់ព្រះអរហន្តដែលពិចារណា មគ្គ ផល និព្វាន, កិលេសដែលលះហើយទៀត ជា ៤ ប្រការ: រួមជា ១៩ ប្រការ: ។

ចប់ បច្ចវេក្ខណវិថី

អប្បនាវិថី ៧

អប្បនាវិថី គឺវិថីចិត្តដែលសម្ដែងលោកិយអប្បនា ៥ និងលោកុត្តរអប្បនា ២ យ៉ាង រួមគ្នា ។ ក្នុងអប្បនាវិថីទាំង ២ នោះ លោកិយអប្បនា ៥ គឺ អាទិកម្មិកឈានវិថី ១ ឈានសមាបត្តិវិថី ១ បាទកឈានវិថី ១ អភិញ្ញាវិថី ១ និរោធសមាបត្តិវិថី ១ ។ លោកុត្តរអប្បនា ២ គឺ មគ្គវិថី ១ ផលសមាបត្តិវិថី ១ ។

បណ្ដាអប្បនាវិថីទាំង ៧ នេះ អាទិកម្មិកឈានវិថី ឈានសមាបត្តិវិថី មគ្គវិថី និងផលសមាបត្តិវិថី រួម ៤ វិថីនេះ បានសម្ដែងទុកហើយ ដោយសង្ខេប. នៅសល់អប្បនាវិថី ៣ ទៀត ដែលនឹងសម្ដែងតទៅ គឺ បាទកវិថី ១ អភិញ្ញាវិថី ១ និរោធសមាបត្តិវិថី ១ ។

---

១. មជ្ឈិ. មូល. ចូឡទុក្ខក្ខន្ធសូត្រ. ២០. ២០៩/៣៣៥ ។

១.បាទកឈានវិថី

បាទកឈានវិថី ឈានវិថីដែលជាបាទនៃអភិញ្ញាកើត ហៅថា អភិញ្ញា-បាទកឈានវិថី ។ ឈានដែលបានគ្រាដំបូង ហៅថា អាទិកម្មិកឈានវិថី ។ កាលហ្វឹកហាត់ឱ្យឈានដែលខ្លួនបាននេះ កើតការជំនាញ ដោយវសី ៥ ប្រការ ហៅថា ឈានសមាបត្តិ ។

សមាបត្តិមានពាក្យកំណត់សេចក្តីថា **សមាបជ្ជិតព្វាតិ = សមាបត្តិ** ធម្មជាតិណាដែលព្រះយោគី គប្បីសម្រេចបានដោយល្អ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ទើបឈ្មោះថា សមាបត្តិ, បានដល់ សមាបត្តិ ៣ គឺ ឈានសមាបត្តិ ផលសមាបត្តិ និរោធសមាបត្តិ ។

វសី ៥ ប្រការ គឺ

១- **អាវជ្ជនវសី** ជាអ្នកជំនាញក្នុងការនឹក គឺ នឹងនឹកដល់ឈានដែលខ្លួនបានកាលណា ក៏នឹកបានយ៉ាងរហ័ស ។

២- **សមាបជ្ជនវសី** ជាអ្នកជំនាញក្នុងការចូលឈាន គឺ អាចចូលឈានដែលខ្លួននឹងបានដោយជំនាញរហ័សមួយរំពេចតែម្តង ។

៣- **អធិដ្ឋានវសី** ជាអ្នកជំនាញក្នុងការឱ្យឈានតាំងនៅ គឺ ប្រាថ្នានឹងចូលក្នុងឈានយូរប៉ុនណា ក៏អធិដ្ឋានឱ្យឈានតាំងនៅយូរប៉ុណ្ណោះ ។

៤- **វុដ្ឋានវសី** ជាអ្នកជំនាញក្នុងការចេញចាកឈាន គឺ ត្រូវការនឹងចេញចាកឈានក្នុងវេលាណា ដែលខ្លួនអធិដ្ឋានទុក ក៏ចេញបានក្នុងវេលានោះភ្លាម ។

៥- **បច្ចវេក្ខណវសី** ជាអ្នកជំនាញក្នុងការពិចារណា អង្គឈាន គឺ កាលចូលឈានណា មានអង្គឈានណា ក៏អាចពិចារណាយ៉ាងរហ័សក្នុងឈាននោះៗ ។

២.អភិញ្ញាវិថី

ព្រះយោគាវចរអ្នកបានសមាបត្តិ ប្រាថ្នានឹងញ៉ាំងអភិញ្ញាចិត្ត (ចិត្តដែលដឹងវិសេស) ឱ្យកើតឡើង នឹងត្រូវហ្វឹកហាត់ចិត្តឱ្យកើតការជំនាញ ១៤ ទៀត (ដោយសង្ខេប) គឺ

១-កសិណានុលោមតោ ចូលឈានដោយសម្លឹងកសិណទៅតាមលំដាប់ច្រើនរយដង

២-កសិណបដិលោមតោ ចូលឈានដោយសម្លឹងកសិណបញ្ច្រាសលំដាប់ច្រើនរយដង

៣-កសិណានុលោមបដិលោមតោ ចូលឈានដោយសម្លឹងកសិណ ទាំងតាមលំដាប់ និងបញ្ច្រាសមកវិញ ច្រើនរយដង

៤-ឈានានុលោមតោ ចូលឈានដោយលំដាប់នៃឈានសមាបត្តិ ៩

៥-ឈានបដិលោមតោ ចូលឈានដោយបញ្ច្រាសមកវិញនៃឈានសមាបត្តិ ៩

៦-ឈានានុលោមបដិលោមតោ ចូលឈានទាំងតាមលំដាប់ ទាំងបញ្ច្រាសមកវិញនៃឈានសមាបត្តិ ៩

៧-ឈានានុក្កន្តិកតោ ចូលឈានសមាបត្តិ ៩ ដោយរំលងទៅតាមលំដាប់នៃឈាន

៨-កសិណុក្កន្តិកតោ ចូលឈានដោយរំលងទៅតាមលំដាប់នៃកសិណ

៩-ឈានកសិណុក្កន្តិកតោ ចូលឈានដោយរំលងទាំងឈាន ទាំងកសិណទៅតាមលំដាប់

១០-អង្គសង្កន្តិតោ ចូលរូបជ្ឈាន ៥ ដោយផ្លាស់អង្គ

១១-អារម្មណសង្កន្តិតោ ចូលឈានដោយផ្លាស់អារម្មណ៍

១២-អង្គារម្មណសង្កន្តិតោ ចូលរូបជ្ឈាន ៥ ដោយផ្លាស់ទាំងអង្គ ទាំងអារម្មណ៍

១៣-អង្គវវត្ថាបនតោ ចូលឈានដោយកំណត់អង្គឈានសមាបត្តិ ៩

១៤-**អារម្មណវវត្ថាបនតោ** ចូលឈានដោយកំណត់អារម្មណ៍ ឈានសមាបត្តិ ៩ ។

កាលឈានលាភីបុគ្គល ហ្វឹកហាត់ចិត្ត ដើម្បីឱ្យអភិញ្ញាចិត្ត រហូតដល់ជំនាញហើយ កាលប្រាថ្នានឹងញ៉ាំងអភិញ្ញាចិត្ត យ៉ាងណាមួយរមែងបដិបត្តិដូច្នេះ គឺ

១-ចូលរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានមុន ដើម្បីជាបាទនៃអភិញ្ញាចិត្តកើត វិថីចិត្តនេះ ហៅថា បាទកឈានវិថី មានរូបវិថីដូចតទៅនេះ : ភ. ន. ទ. ម. បរ. ឧប. អនុ. គោ. ឈ. ឈ. ឈ. ឈ. ភ.

២-ចេញចាកបាទកឈាន ហើយអធិដ្ឋានឱ្យអភិញ្ញាយ៉ាងណាកើត វិថីនេះជាកាមវិថី មានរូបវិថីដូចតទៅនេះ : ភ. ន. ទ. មនោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ.

៣-កាលអធិដ្ឋានហើយ ក៏ត្រឡប់ចូលរូបាវចរឈានដែលជាបាទទៀត (ដូចទីនឹងទី ១)

អធិប្បាយ អភិញ្ញាវិថី

ព្រះយោគាវចរនោះ កាលចូលឈានដែលជាបាទនៃអភិញ្ញាហើយ ចេញចាកឈាននោះហើយ ត្រូវការឱ្យខ្លួនជា ១០០ នាក់ ក៏បរិកម្មថា **សតំ ហោមិ សតំ ហោមិ** (យើងចូរជា ១០០ នាក់ យើងចូរជា ១០០ នាក់) ហើយចូលឈានដែលជាបាទទៀត ចេញពីឈានហើយ ព្រមទឹងចិត្តដែលតាំងទុកនោះឯង លោកក៏ជា ១០០ នាក់ តាមដែលប្រាថ្នា, បើកាលនេះមិនជា ១០០ នាក់ គប្បីធ្វើបរិកម្មហើយចូលឈានក្នុងវារៈទី ២ ចេញហើយ អធិដ្ឋានទៀត ព្រោះក្នុងអដ្ឋកថាសំយុត្តនិកាយពោលទុកថា "ចូល ១ វារៈ ២ វារៈ ក៏គួរ" តែក្នុងមហាដីកាលោកពោលថា "៣ វារៈ ឬច្រើនជាងនោះ ក៏បាន" ព្រោះការចម្រើនអភិញ្ញា ដូចគ្នានឹងការចម្រើនឈាន[១] ។ សូម្បីអភិញ្ញាដទៃៗ មានទិព្វសោតជាដើម ក៏ន័យនេះ ។

មួយទៀត ក្នុងការអធិដ្ឋាននោះ ចិត្តក្នុងឈានដែលជាបាទ ជាចិត្តដែល

សម្បយុត្តដោយរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈាន មានបដិភាគនិមិត្តជាអារម្មណ៍ ចំណែកចិត្តដែលបរិកម្មថា "យើងជា ១០០ នាក់" ដែលមានមនុស្សច្រើនជាអារម្មណ៍ អារម្មណ៍ទាំងនោះ ក៏ត្រឹមតែពណ៌ មិនជាបញ្ញត្តិថា ជាមនុស្សពិតៗ ទើបពោលថា "ចិត្តដែលអធិដ្ឋាននោះ ជាចិត្តមួយប៉ុណ្ណោះ កើតតពីគោត្រភូ ដូចអប្បនាចិត្តដែលពោលហើយក្នុងកាលមុន" ។

រូបអភិញ្ញាវិថីមានដូច្នេះ គឺ ភ. ន. ទ. ម. ប. ឧប. អនុ. គោ. អភិ. ភ.

ខណៈដែលអំណាចរបស់អភិញ្ញាចិត្ត កំពុងប្រព្រឹត្តទៅនោះ មនោទ្វារវិថីរមែងកើតបន្តពីអភិញ្ញាវិថីក្នុងមនោទ្វារនោះ ជាកាមវិថី មានជវនជាមហាកុសល ឬមហាកិរិយា តាមសមគួរដល់អ្នកធ្វើអភិញ្ញានោះ ។

លោកិយអភិញ្ញា ៥ យ៉ាង

១-ឥទ្ធិវិធ អភិញ្ញា អភិញ្ញាដែលសម្តែងឫទ្ធិបានផ្សេងៗ

២-ទិព្វសោត អភិញ្ញា អភិញ្ញាដែលធ្វើឱ្យកើតត្រចៀកទិព្វ

៣-ចេតោបរិយ អភិញ្ញា អភិញ្ញាដែលកំណត់ដឹងចិត្តអ្នកដទៃ

៤-បុព្វេនិវាសានុស្សតិ អភិញ្ញា អភិញ្ញាដែលឱ្យរលឹកដល់ ជាតិមុនបាន

៥-ទិព្វចក្ខុ អភិញ្ញា អភិញ្ញាដែលឱ្យកើតភ្នែកទិព្វ ។

អភិញ្ញាទាំង ៥ នេះ ចំពោះទិព្វចក្ខុអភិញ្ញាបែកចេញជាអភិញ្ញា ២ ទៀត គឺ យថាកម្មូបគត អភិញ្ញា បានដល់ បញ្ញាដែលដឹងកម្មរបស់សត្វទាំងឡាយ និង អនាគតំសអភិញ្ញា បានដល់ បញ្ញាដែលដឹងអនាគត ចំណែកលោកុត្តរ អភិញ្ញា មានតែមួយយ៉ាង គឺ អាសវក្ខយ អភិញ្ញា បានដល់ អភិញ្ញាដែលធ្វើអាសវៈអស់ទៅ ។

ចប់ អភិញ្ញាវិថី

---

១. ឈានដែលជាហេតុឱ្យអភិញ្ញាកើត មាន ២ គឺ បដិបទាសិទ្ធិឈាន និងមគ្គសិទ្ធិឈាន ។

៣.និរោធសមាបត្តិវិធី[១]

និរោធសមាបត្តិវិធី ជាវិធីសមាបត្តិដែលរំលត់សញ្ញា វេទនារបស់ព្រះអនាគាមី និងព្រះអរហន្តដែលបានឈានសមាបត្តិ ៨ ។ និរោធសមាបត្តិនេះ មិនគួរពោលថា "ជាសង្ខតៈ ឬអសង្ខតៈ ជាលោកិយៈ ឬលោកុត្តរៈ" ព្រោះក្នុងបឋមសមន្តបាសាទិកា អដ្ឋកថាព្រះវិន័យ ពណ៌នាចតុត្ថបារាជិកពោលទុកថា "សូម្បីកាលភិក្ខុពោលទុកថា ខ្ញុំចូលនិរោធសមាបត្តិ ឬ ខ្ញុំបាននិរោធសមាបត្តិ" ដូច្នេះ លោកក៏មិនត្រូវអាបត្តិបារាជិក ព្រោះនិរោធសមាបត្តិ មិនបានពោលថា ជាលោកិយៈ ឬលោកុត្តរៈ ។ សូម្បីសមាបត្តិនេះ នឹងមិនមែនលោកុត្តរនិព្វានក៏ពិត តែអ្នកដែលអាចចូលសមាបត្តិនេះបាន រមែងមានសេចក្តីសុខស្ងប់ដែលប្រណីតក្រៃលែងដូចនិព្វាន ទើបលោកហៅសមាបត្តិនេះថា និព្វានក្នុងបច្ចុប្បន្នជាតិនេះ ។

អ្នកចូលសមាបត្តិនេះបាន ប្រកបដោយគុណធម៌ ៤ គឺ

១- ជាព្រះអនាគាមី ឬជាព្រះអរហន្ត

២- ជាអ្នកបានឈានសមាបត្តិ ៨

៣- មានវសី ៥ ដែលស្ទាត់ និងជំនាញក្នុងសម្បទា ៤ គឺ

១. ជំនាញក្នុងសមថពលៈ និងវិបស្សនាពលៈ

២. ជំនាញក្នុងការរម្ងាប់វចីសង្ខារ កាយសង្ខារ និងចិត្តសង្ខារ

៣. ជំនាញក្នុងចរិយា ១៦ គឺ

១.អនិច្ចានុបស្សនា ២.ទុក្ខានុបស្សនា ៣.អនត្តានុបស្សនា ៤.និព្វិទានុបស្សនា ៥.វិរាគានុបស្សនា ៦.និរោធានុបស្សនា ៧.បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា ៨.វិវដ្ដានុបស្សនា ៩.សោតាបត្តិមគ្គ

---

១. ខុទ្ទ. បដិ. មហាវគ្គ. ៦៩. ២១៧/២២៣ តទៅ មានសេចក្តីពិស្តារ ។

១០.សោតាបត្តិផលសមាបត្តិ ១១.សកទាគាមិមគ្គ
១២.សកទាគាមិផលសមាបត្តិ ១៣.អនាគាមិមគ្គ ១៤.អនាគាមិ-
ផលសមាបត្តិ ១៥.អរហត្តមគ្គ ១៦.អរហត្តផលសមាបត្តិ ។
៤. ជំនាញក្នុងសមាធិចរិយា ៩ គឺ ១. បឋមជ្ឈាន ២. ... ។ល។
៨. នេវសញ្ញានាសញ្ញា ៩. ឧបចារសមាធិរបស់ឈាន ។

៥– ព្រះអរិយបុគ្គល ក្នុងបញ្ចវោការភូមិប៉ុណ្ណោះ ចូលនិរោធសមាបត្តិបាន ចំណែកចតុវោការភូមិនោះ ចូលនិរោធសមាបត្តិមិនបាន ព្រោះមិនមានរូបសមាបត្តិ មានបឋមជ្ឈានជាដើម ជាអនុបុព្វនិរោធ ការរំលត់សង្ខារដោយលំដាប់ និងជាអនុបុព្វសមាបត្តិ តែអាចារ្យពួកខ្លះពោលថា ព្រោះមិនមានវត្ថុ គឺ ករជកាយ ។

គប្បីជ្រាបការចូលនិរោធសមាបត្តិដូចតទៅនេះ ៖

ភិក្ខុក្នុងសាសនានេះ មានការនឿយណាយ ក្នុងការប្រព្រឹត្តិទៅ និងការបែកធ្លាយនៃសង្ខារទាំងឡាយ ទើបគិតថា "យើងនឹងជាអ្នកមិនមានចិត្ត សម្រេចការរលត់ ដូចព្រះនិព្វាន នៅជាសុខក្នុងបច្ចុប្បន្នជាតិនេះ" ដូច្នេះ ទើបចូលនិរោធសមាបត្តិ លោកចូលបឋមជ្ឈាន ដោយកម្លាំងនៃសមថៈ ចេញចាកបឋមជ្ឈាននោះ ហើយពិចារណាសង្ខារទាំងឡាយ[១] ក្នុងឈានដោយសេចក្ដីជា**អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា** ដោយកម្លាំងនៃវិបស្សនា ។

រូបវិថីនៃឈាន មានដូច្នេះ គឺ ភ. ន. ទ. ម. បរិ. ឧប. គោ. ឈ. ភ.
រូបវិថីនៃវិបស្សនា[២] មានដូច្នេះ គឺ ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ.
សូម្បីក្នុងទុតិយជ្ឈាន តតិយជ្ឈាន ។ល។ ក្នុងអាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈាន

---

១. មជ្ឈិ. ឧប. ភាគ ២៦ ទំព័រ២១៤ ក្នុងអនុបទសូត្រ មានសេចក្ដីដែលព្រះសារីបុត្រពិចារណាសង្ខារទាំងឡាយ ។ ២. សទ្ធម្មប្បកាសិនី អដ្ឋកថាបដិសម្ភិទាមគ្គ. វិបស្សនាមាន ៣ គឺ វិបស្សនាកំណត់សង្ខារ ១ វិបស្សនាដែលជាផលសមាបត្តិ ១ និងវិបស្សនាដែលជានិរោធសមាបត្តិ ១ ។

ពិចារណាដោយន័យនេះឯង កាលចេញចាកអាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានហើយ មិនត្រូវពិចារណាសង្ខារទាំងឡាយ តែផ្លាស់មកជាអធិដ្ឋាន ដើម្បីធ្វើបុព្វកិច្ច(កិច្ចខាងដើម) ៤ យ៉ាង បើមិនធ្វើបុព្វកិច្ចមុន ចូលនេវសញ្ញានា សញ្ញាយតនជ្ឈានទៅហើយ រមែងមិនអាចនឹងរំលត់សញ្ញា វេទនា(ភាវៈជាអ្នកមិនមានចិត្ត) និងឈានដែលចូលនោះ ក៏នឹងថយត្រឡប់មកតាំងនៅក្នុងអាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានដូចដើម ។

អធិដ្ឋានធ្វើបុព្វកិច្ច ៤

១ **នានាពទ្ធអវិកោបនំ** សូមមិនឱ្យវត្ថុផ្សេងៗ ដែលជាប់ដោយភិក្ខុវិនាស ។

២ **សង្ឃបដិមាននំ** ការរង់ចាំរបស់សង្ឃ (នឹងចេញភ្លាម)

៣ **សត្ថុបក្កោសនំ** ការទទួលតម្រាស់ហៅរបស់ព្រះសាស្តា ។

៤ **អទ្ធានបរិច្ឆេទោ** កំណត់កាលវេលា គឺកំណត់កាលវេលារបស់ជីវិតថា នឹងប្រព្រឹត្តទៅរហូតបាន ៧ ថ្ងៃ ឬទេ បើមិនប្រព្រឹត្តទៅមិនចូល បើប្រព្រឹត្តទៅក៏នឹងចូល ព្រោះនិរោធមិនអាចហាមការស្លាប់បាន នឹងក្នុងនិរោធនេះ ក៏មិនមានចិត្តធ្វើចុតិកិច្ច កាលវេលាអស់អាយុហើយ និរោធនេះ ក៏នឹងចេញទៅក្នុងចន្លោះដោយកម្លាំងនៃកម្ម កាលជ្រាបវត្ថុដែលគួរ ហើយទើបចូលនិរោធសមាបត្តិដោយកំណត់វេលាចេញ ។

កាលធ្វើបុព្វកិច្ចហើយ ទើបចូលនេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ កាលឈានចិត្តនេះ កើតឡើង ១ ឬ ២ ខណៈចិត្ត ហើយជាអ្នកមិនមានចិត្ត សម្ផស្សនិរោធ កាលចេញចាកនិរោធផលចិត្ត រមែងកើតឡើង ១ ខណៈ ហើយជាភវង្គ ។

មានរូបវិថីនិរោធសមាបត្តិ ដូច្នេះ ៖

ក្នុងវិថីនិរោធសមាបត្តិនោះ មាននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈាន កើត

ឡើងមុន ដូចការៈវិថី តទៅនេះ គឺ ៖

១ ភវង្គចលនៈ ១ ខណៈ ផុតវិថី

២ ភវង្គុបច្ឆេទ ១ ខណៈ ផុតវិថី

៣ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ១ ខណៈ ១ វិថី

៤ បរិកម្ម ១ ខណៈ ១ វិថី

៥ ឧបចារៈ ១ ខណៈ ១ វិថី

៦ អនុលោម ១ ខណៈ ១ វិថី

៧ គោត្រភូ ១ ខណៈ ១ វិថី

៨-៩ នេវសញ្ញា ២ ខណៈ ១ វិថី ។

១០ និរោធ រលត់សញ្ញាវេទនា (មិនមានចិត្តកើត)

១១ ផលចិត្ត ១ ខណៈ ១ វិថី (ចេញចាកនិរោធ)

១២ ភវង្គបាត ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភវង្គតាមដើម ។

វិថីនៃនិរោធសមាបត្តិនេះ បើមិនជាវិថីរបស់អរិយបុគ្គលអ្នកជាខិប្បាភិញ្ញា មិនមានបរិកម្ម, បើជាអរិយបុគ្គលអ្នកជាទន្ធាភិញ្ញា ក៏ត្រូវមានបរិកម្មផង ។ ក្នុងវិថីនោះ កាលនេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈាន ២ ខណៈរលត់ហើយ និរោធក៏ប្រព្រឹត្តទៅ ៧ ថ្ងៃ ឬតាមដែលប្រាថ្នា កាលគ្រប់វេលាដែលអធិដ្ឋានហើយ ផលចិត្តរបស់ព្រះអនាគាមី ឬរបស់ព្រះអរហន្ត រមែងកើតឡើង ១ ខណៈមុនតពីនោះ ចិត្តក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភវង្គតាមដើម ។ ចំណែកការៈដែលមិនរលត់ក្នុងសមាបត្តិនោះ បានដល់ កម្មជរូប ឧតុជរូប និងអាហារជរូប សភាវធម៌ទាំង ៣ នេះ រមែងកើតប្រព្រឹត្តទៅតាមប្រក្រតី ។

ចប់ និរោធសមាបត្តិ

មរណាសន្នវិថី

មរណាសន្នវិថី បានដល់ វិថីចិត្តដែលកើតឡើងក្នុងវេលាជិតស្លាប់ ក្នុងវិថីនេះមានជវនៈកើតបានត្រឹមតែ ៥ ខណៈ ព្រោះចិត្តមានកម្លាំងថយចុះ ជាប់ពីកម្មដែលកើតនោះ ជិតអស់អំណាចហើយ និងទាំងហទយវត្ថុដែលជាទីអាស្រ័យកើតក៏កំពុងសាបសូន្យចុះគ្រប់ខណៈ ដូច្នោះ កម្លាំងរបស់ជវនចិត្តទើបមានត្រឹមតែ ៥ ខណៈប៉ុណ្ណោះ ដូចពន្លឺប្រទីបដែលប្រេងជិតអស់ ឬប្រេះជិតទីងអស់ហើយ ពន្លឺរបស់ប្រទីបក៏ខ្សោយចុះ ព្រោះអស់បច្ច័យ កាលចុតិរបស់សត្វនោះ រលត់ហើយ ភ្លាមនោះឯងបដិសន្ធិ ក៏នឹងកើតឡើង ដោយមិនមានអ្វីរាំង ព្រោះនៅមានភវនិកន្តិកាតណ្ហា ។

មរណៈមាន ៤ យ៉ាង

១. អាយុក្ខយមរណៈ ស្លាប់ព្រោះអស់អាយុ(កម្មនៅមិនទាន់អស់)

២. កម្មក្ខយមរណៈ ស្លាប់ព្រោះអស់កម្ម(អាយុនៅមិនទាន់អស់)

៣. ឧភយក្ខយមរណៈ ស្លាប់ព្រោះអស់ទាំងអាយុ អស់ទាំងកម្ម

៤. ឧបច្ឆេទមរណៈ ស្លាប់ព្រោះត្រូវកម្មដទៃកាត់ផ្តាច់ ។

ក្នុងវេលាជិតស្លាប់ សត្វនោះនឹងមានអារម្មណ៍ទាំង ៣ យ៉ាងណាមួយ គឺ កម្ម និមិត្តកម្ម គតិនិមិត្ត ។ បណ្តាអារម្មណ៍ទាំង ៣ នោះ កម្ម បានដល់ កុសលកម្មមានការធ្វើទាន រក្សាសីល និងចម្រើនភាវនាជាដើម និងអកុសលកម្ម

មានការសម្លាប់សត្វ និងលួចទ្រព្យជាដើម ដែលសត្វនោះធ្វើទុកក្នុងអតីតមក យ៉ាងណាមួយ នឹងមកប្រាកដចំពោះមុខ ដោយសញ្ញាដែលធ្លាប់ធ្វើទុកក្នុងកាលណោះ ជាកម្មដូចនឹងថា កំពុងកើតឡើងជាមួយខ្លួន ដោយប្រាកដតាមផ្លូវមនោទ្វារប៉ុណ្ណោះ កម្មនេះ ទើបជាអតីតារម្មណ៍ ។

កម្មនិមិត្ត បានដល់ គ្រឿងសំគាល់ដែលធ្វើកម្ម គឺ រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ និងធម្មារម្មណ៍ ជាហេតុធ្វើកម្មដោយកាយ វាចា និងចិត្ត ក្នុងវេលាជិតស្លាប់ កម្មនិមិត្តនេះ រមែងជាអារម្មណ៍ប្រាកដក្នុងទ្វារណាមួយ ក្នុងផ្នែកកុសល បានឃើញព្រះពុទ្ធបដិមា បានធ្វើការបូជាដោយផ្កាឈើ បានឮសំឡេងភិក្ខុសម្តែងធម៌ បានស្រូបក្លិន ក្រអូបដែលបូជាព្រះធម៌ជាដើម ដែលកំពុងរស់នៅ, ក្នុងផ្នែកអកុសល មានការឃើញសត្វដែលខ្លួនសម្លាប់ ឃើញគ្រឿងសម្លាប់ជាដើមកំពុងប្រព្រឹត្តទៅ, កម្មនិមិត្តនេះ ទើបជាអារម្មណ៍ដែលជាអតីត និងបច្ចុប្បន្ន ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារ ៦ ។

គតិនិមិត្ត បានដល់ គ្រឿងសម្គាល់ដែលនឹងត្រូវទៅកើតក្នុងភពខាងមុខ ក្នុងបរិច្ឆេទទី ៥ (ទំព័រ ៦៥៤) ពោលថា ៖

"ឆទ្វារគ្គហិតំ កម្មនិមិត្តំ គតិនិមិត្តញ្ច បច្ចុប្បន្នមតីតារម្មណំ ឧបលព្ភតិ : កម្មនិមិត្ត និងគតិនិមិត្ត ដែលទ្វារទាំង ៦ កាន់យកហើយ(ជាអារម្មណ៍) ដែលជាបច្ចុប្បន្ន និងជាអតីតកាល" ។ ចំណែកកម្ម ជាអតីតារម្មណ៍ និងជាមនោទ្វារប៉ុណ្ណោះ ។

ក្នុងធម្មបទដ្ឋកថាពោលថា "ធម្មិកឧបាសកឈឺ ដេកស្តាប់ភិក្ខុសូធ្យ

សតិប្បដ្ឋានសូត្រ ។ល។ ក្នុងខណៈនោះឯង រថទិព្វ ៦ មកពីទេវលោកទាំង ៦ ជាន់ ទេវតាដែលឈរនៅលើរថទាំងនោះ ពោលអញ្ជើញថា "យើងនឹងនាំអ្នកទៅកាន់ទេវលោករបស់ពួកយើង ។ល។ អ្នកដ៏ចម្រើន អ្នកចូរកើតក្នុងរថនេះ ចូរត្រេកអរក្នុងរថរបស់ពួកយើង" ដូច្នេះ ។

មួយរឿងទៀត កាលព្រះបាទទុដ្ឋគាមណីអភ័យរាជ ទ្រង់ប្រឈួនជិតសុគត ។ល។ ពួកភិក្ខុបានស្វាធ្យាយធម៌ឱ្យទ្រង់ស្តាប់ក្នុងខណៈនោះឯង ទេវតាទាំង ៦ ជាន់ នាំរថទិព្វ ៦ គ្រឿងមកបណ្តែតលើអាកាស អញ្ជើញឱ្យស្តេចឡើងរថ ដូចបានពោលហើយនោះឯង ។ ក្នុងគម្ពីរមហាវង្ស បរិច្ឆេទទី ៣២ នឹងបានជាអគ្គសាវកស្តាំ ព្រះបាទសទ្ធាតិស្ស ជាព្រះអនុជនឹងបានជាអគ្គសាវកឆ្វេងរបស់ព្រះសិរិអារ្យមេត្រី ។

ដោយរឿងដែលលើកមកនេះ សម្តែងថា គតិនិមិត្ត ជាបច្ចុប្បន្នកាលនៃមរណាសន្នវិថី ហើយជាអតីតកាលនៃមរណាសន្នវិថី ក្នុងភពក្រោយ ដូច្នោះព្រះដីកាចារ្យទាំងឡាយ លោករើសយកសម្តែងចំពោះសន្តតិ ដែលជាបច្ចុប្បន្នប៉ុណ្ណោះ ទើបពោលថា គតិនិមិត្តជាបច្ចុប្បន្នកាល(ដោយន័យដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយច្រើន) ។

មួយទៀត បើសត្វទៅកើតក្នុងសុគតិភូមិ គតិនិមិត្ត ក៏ប្រាកដជាប្រាសាទវិមានទិព្វទេវបុត្រ ទេពធីតាជាដើម ក្នុងសួគ៌ដែលជាទេវភូមិ ។ បើកើតក្នុងមនុស្សក៏ឃើញគភ៌មាតា អាភម ផ្ទះ ឃើញមនុស្ស ឃើញភិក្ខុ ឃើញសាមណេរជាដើមក្នុងភូមិមនុស្ស ។ បើទៅកើតក្នុងទុគ្គតិភូមិ ក៏ឃើញសត្វផ្សេងៗ មានដំរីជាដើម

ដែលជាភូមិរបស់សត្វតិរច្ឆាន, បើឃើញប្រេតអសុរកាយ ឃើញព្រៃស្ងាត់ ឃើញជ្រោះជាដើម ដែលជាភូមិរបស់ប្រេត និងអសុរកាយ ក៏នឹងទៅកើតជាប្រេត និងអសុរកាយ ។ បើឃើញគ្រឿងប្រហារផ្សេងៗ និងឃើញនាយនិរយបាលជាដើម ក៏នឹងកើតក្នុងនរកភូមិ ។

អារម្មណ៍ទាំង ៣ មានកម្មជាដើម រមែងកើតឡើងដោយកម្ម ៤ គឺ

១ គរុកម្ម	កម្មធ្ងន់ (ទាំងកុសល ទាំងអកុសល)
២ អាសន្នកម្ម	កម្មដែលធ្វើក្នុងវេលាជិតស្លាប់
៣ អាចិណ្ណកម្ម	កម្មដែលធ្វើរឿយៗ
៤ កដត្តាកម្ម	កម្មដែលធ្វើបន្តិចបន្តួច ។

មរណាសន្នវិថី ៩ ប្រភេទ

១. ចុតិពីកាមភូមិ ១១ ហើយបដិសន្ធិក្នុងកាមភូមិ ១១

២. ចុតិពីកាមសុគតិភូមិ ៧ ហើយបដិសន្ធិក្នុងរូបភូមិ ១៦

៣. ចុតិពីកាមសុគតិភូមិ ៧ ហើយបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ ៤

៤. ចុតិពីរូបភូមិ ហើយបដិសន្ធិក្នុងរូបភូមិ

៥. ចុតិពីរូបភូមិ ហើយបដិសន្ធិក្នុងកាមសុគតិភូមិ

៦. ចុតិពីរូបភូមិ ហើយបដិសន្ធិក្នុងអរូបភូមិ

៧. ចុតិពីអរូបភូមិ ហើយបដិសន្ធិក្នុងអរូបភូមិ

៨. ចុតិពីអរូបភូមិ ហើយបដិសន្ធិក្នុងកាមសុគតិភូមិ

៩. ចុតិរបស់ព្រះអរហន្ត មាន ៥ យ៉ាង ចុតិហើយមិនមានបដិសន្ធិ ។

កាមចុតិ មាន ២ យ៉ាង

១-បញ្ចទ្វារ មាន ២០ វិថី ២-មនោទ្វារ មាន ៤ វិថី

មរណាសន្នវិថីតាមបញ្ចទ្វារ ទ្វារនីមួយៗ មាន ៤ វិថី គឺ

១- តី. ន. ទ. ប. វិ. ស. ណា. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ត. ត. ភ. ចុតិ

២- តី. ន. ទ. ប. វិ. ស. ណា. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ត. ត. ចុតិ

៣- តី. ន. ទ. ប. វិ. ស. ណា. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ

៤- តី. ន. ទ. ប. វិ. ស. ណា. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ

វិថីទី ១ និងទី ២ ជាអតិមហន្តារម្មណ៍ វិថីទី ៣ និងទី ៤ ជាមហន្តារម្មណ៍

មរណាសន្នវិថីតាមមនោទ្វារ ៤ វិថី គឺ

១- ន. ទ. មនោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ត. ត. ភ. ចុតិ

២- ន. ទ. មនោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ត. ត. ចុតិ

៣- ន. ទ. មនោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ

៤- ន. ទ. មនោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ

វិថីទី ១ និងទី ២ ជាវិភូតារម្មណ៍ វិថីទី ៣ និងទី ៤ ជាអវិភូតារម្មណ៍ ។

កាមភពចុតិ និងបដិសន្ធិក្នុងភពថ្មី មានដូច្នេះ គឺ

តី. ន. ទ. ប. វិ. សំ. ណា. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ត. ត. ចុតិ បដិ. ភ. ភ. ភ. ភ. (ភវង្គតទៅ) ហើយជាភវង្គចលន ភវង្គុបច្ឆេទ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ជវនសេពសោយអារម្មណ៍ហើយ ភវង្គបាតតទៅ ។

អធិប្បាយ មរណាសន្នវិថី-បដិសន្ធិ

បណ្ដាសត្វទាំងឡាយ ដែលមិនទាន់អស់អាសវក្កិលេស កាលស្លាប់ហើយ ក៏ទឹងត្រូវកើតទៀត ដោយកម្លាំងនៃកម្មដែលនាំកើត ៤ យ៉ាង មានគរុកម្មជាដើមណាមួយ, កាលវិថីជិតស្លាប់មកដល់ហើយ សត្វនោះ ទឹងមានអារម្មណ៍ ៣ យ៉ាង គឺ កម្ម កម្មនិមិត្ត គតិនិមិត្ត ណាមួយ ជាបុណ្យ ឬបាបកើតឡើងក្នុងជវនវិថី ៥ ខណៈ តែបុណ្យបាប ៥ ខណៈនោះ មានកម្លាំងខ្សោយកើតឡើង ទទួលអារម្មណ៍ ដោយមិនបានខ្វល់ខ្វាយ និងមិនគ្រប់អង្គរបស់កម្មបថ ទើបមិនអាចនាំកើតបាន, ចំណែកបដិសន្ធិដែលកើតឡើងនោះ រមែងកើតដោយកម្លាំងរបស់បុណ្យ និងបាប ដែលជាជនកកម្ម ៤ មានគរុកម្មជាដើមណាមួយ ដែលជាជវនកម្មទី ៧ ប៉ុណ្ណោះ ដែលខ្លួនបានធ្វើទុកហើយ ។

កាមចុតិ និងកាមបដិសន្ធិ បានដល់ សត្វដែលកើតក្នុងកាមភូមិ ១១ កាលចុតិចាកកាមភូមិនេះហើយ ក៏បដិសន្ធិក្នុងកាមភូមិ ១១ ទៀត កាលពោលដោយវិថី មរណាសន្នវិថីនេះ រមែងបានទាំងបញ្ចទ្វារវិថី និងមនោទ្វារវិថី កាលអារម្មណ៍ប្រាកដតាមបញ្ចទ្វារវិថី សត្វនោះ ក៏ទឹងស្លាប់តាមបញ្ចទ្វារ បើអារម្មណ៍ប្រាកដតាមមនោទ្វារវិថី សត្វនោះ ក៏ទឹងស្លាប់តាមមនោទ្វារ ។ កាលពោលដោយជវនៈ ក៏ជាកាមជវនៈ ៥ ខណៈ គឺ ទោះជាលោភជវនៈ ទោសជវនៈ និងមោហជវនៈ ឬជាមហាកុសលញាណវិប្បយុត្ត ៤ ជាមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤ ក៏ដោយ ស្រេចហើយតែកុសល ឬ អកុសលដែលកើតឡើង ។

ក្នុងកាមចុតិដែលមានអារម្មណ៍ ជាអតិមហន្តារម្មណ៍ តាមបញ្ចទ្វារដែលជាវិថីជិតស្លាប់នេះ ទឹងមានវិថីចិត្តកើតតាមលំដាប់ ដូច្នេះ គឺ ភវង្គដើមនិងចុងនៃ

អតិមហន្តារម្មណ៍នោះ បានដល់ កាមភវង្គ ១០ កាលភវង្គរលត់ហើយ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈក៏កើតប្រព្រឹត្តទៅតាមលំដាប់ ហើយបដិសន្ធិក៏កើតឡើង ១ ខណៈ តពីនោះ ភវង្គក៏នឹងកើតឡើងតជាប់គ្នាទៅ ដរាបដល់ភវង្គុបច្ឆេទ តពីនោះ ចិត្តឡើងកាន់មនោទ្វារវិថី កាលចិត្តដំបូង គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនៈរលត់ហើយ ភវនិកន្តិលោភ ក៏នឹងត្រាច់ទៅក្នុងអារម្មណ៍ ហើយចិត្ត ក៏ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភវង្គ ។

ក្នុងអតិមហន្តារម្មណ៍ដែលមាននិមិត្តបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍នេះ ចុតិចិត្តក៏រលត់ទៅព្រមនឹងនិមិត្តដែលជាបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ កាលចុតិចិត្តរលត់ ហើយបដិសន្ធិក្នុងភពថ្មី ក៏ទទួលយកបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ដែលរលត់ទៅហើយជាអារម្មណ៍តទៅ សូម្បីភវង្គ និងចុតិចិត្តតទៅ ក៏មានអារម្មណ៍ដូចនឹងបដិសន្ធិនុ៎ះឯង ។ ចំណែកមនោទ្វារវិថី និងភវនិកន្តិលោភជវនក្នុងភពថ្មីនោះ តោងយកកាមរូបដែលកើតឡើង មានការពេញចិត្តក្នុងអត្តភាពដែលកើតឡើងជាអារម្មណ៍ ។ វិថីនេះ បដិសន្ធិ និងភវង្គ មានអារម្មណ៍ជាអតីត ។ ចំណែកវត្ថុទីអាស្រ័យកើតឡើងរបស់ចិត្តនោះ រមែងអាស្រ័យហទយវត្ថុរូបដែលកើតឡើងក្នុងឧប្បាទខណៈរបស់បុរិមចិត្ត គឺ ចិត្តមុនដំបូងនុ៎ះឯង ។

រូបមរណាសន្នវិថីទី ២

រូបមរណាសន្នវិថី ទី ២ អតិមហន្តារម្មណ៍តាមផ្លូវបញ្ចទ្វារវិថីដែលមានកម្មនិមិត្ត ឬគតិនិមិត្ត ដែលជាអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន ដោយផ្ដើមតាំងពីអតីតភវង្គ និងភវង្គចលនៈជាដើម ប្រព្រឹត្តទៅដរាបដល់ចុតិចិត្តរលត់ហើយ តែអារម្មណ៍នោះនៅប្រាកដ បដិសន្ធិកើតឡើងទទួលអារម្មណ៍នោះបន្ត បដិសន្ធិនោះទើបមានអារម្មណ៍ជាបច្ចុប្បន្ន ។

ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈពោលថា ៖

យទា បច្ចុប្បន្នាលម្ពនេសុ អាបាថមាគតេសុ ធម្មន្តេស្វេវ មរណំ ហោតិ តទា បដិសន្ធិភវង្គានម្បិ បច្ចុប្បន្នារម្មណតា លព្ភតិ ក្នុងកាលណា បច្ចុប្បន្នារម្មណ៍មកកាន់គន្លងហើយនៅប្រាកដនុំះឯង មានការស្លាប់ ក្នុងកាលនោះ បដិសន្ធិនិងភវង្គ រមែងបានបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ ។ (ចំពោះតែកម្មដែលជាអតីតារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ) ។

វិថីទី ៣ អាគន្តុកចុតិ

អាគន្តុកចុតិ បានដល់ វិថីចិត្តដែលមានអាគន្តុកភវង្គកើតមុន ហើយទើបចុតិ ។ ធម្មតាសត្វដែលបដិសន្ធិដោយកាមសោមនស្ស ៤ ណាមួយ កាលទទួលបញ្ចារម្មណ៍ដែលជាអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ តែបុគ្គលដែលបដិសន្ធិដោយសោមនស្សនេះ មិនកើតសេចក្តីត្រេកអរ ត្រឡប់កើតទោសៈ ដូចពួកតិរ្ថិយឃើញព្រះពុទ្ធដែលជាអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ គួរនឹងសោមនស្សត្រេកអរ ក៏មិនត្រេកអរពេញចិត្តដែរ ត្រឡប់ជាកើតទោសជវនៈ ការខូចចិត្ត កាលទោសៈកើតហើយ សោមនស្សតទាលម្ពនៈ ឬមូលភវង្គរបស់ខ្លួនដែលជាកាមសោមនស្សនោះ ក៏ទទួលអារម្មណ៍តទៅមិនបាន ព្រោះវេទនាជាបដិបក្ខគ្នា ឬជវនទី ៥ នោះ ជាទោសមនស្សវេទនា ចំណែកតទាលម្ពនៈ និងភវង្គដើមជាសោមនស្សវេទនា ក្នុងករណីនេះ នឹងត្រូវមានអាគន្តុកភវង្គ (ភវង្គដែលចូលមក) កើតចន្លោះ ១ ខណៈមុន ហើយមូលភវង្គទើបកើតឡើង ។ អាគន្តុកភវង្គនោះ បានដល់ កាមុបេក្ខា ៦ គឺ ឧបេក្ខាអហេតុកសន្តីរណវិបាក ២ និងឧបេក្ខាមហាវិបាក ៤ វិថីចិត្តតាមបញ្ចទ្វារដែលមានអាគន្តុកភវង្គនេះ កើតបានទាំងអតិមហន្តារម្មណ៍ ទាំងមហន្តារម្មណ៍ កើតទាំងបវត្តិកាល

ទាំងចុតិកាល, តែក្នុងទីនេះ សម្តែងចំពោះអាគន្តុកភវង្គដែលកើតជិតពេលចុតិ ដែលហៅថា អាគន្តុកចុតិដែលជារូបវិថីទី ៣ ដូច្នេះ គឺ

តី. ន. ទ. ប. វិ. សំ. ណ. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. អាគន្តុកចុតិ បដិ.

ភវង្គដើមនិងចុងវិថី ជាកាមសោមនស្ស ៤ ជវ័ន ៥ ជាទោសជវ័ន កាល ជវ័នទី ៥ រលត់ហើយ ក៏ជាបច្ច័យឱ្យកើតអាគន្តុកភវង្គ ១ ខណៈ ហើយចុតិចិត្ត កើតឡើងធ្វើកិច្ច ។ ចំណែកអារម្មណ៍ជិតពេលស្លាប់ បើជាអតិមហន្តារម្មណ៍ និមិត្តដែលជាបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ ដែលកើតរលត់ព្រមទីងឧប្បាទក្ខណៈរបស់អតីត-ភវង្គនោះ និងរលត់អស់ព្រមគ្នាទីងបឋមវង្គដែលបដិសន្ធិក្នុងភពថ្មី ព្រោះក្នុងវិថីនេះ ជាទោសៈជវ័ន ៥ ខណៈ បុគ្គលនេះ នឹងកើតក្នុងអបាយភូមិ បដិសន្ធិក្នុងភពថ្មីរបស់គេ ទើបជាឧបេក្ខាអហេតុកបដិសន្ធិ ១ ។

វិថីតាមបញ្ចទ្វារទី ៤ គឺ តី. ន. ទ. ប. វិ. ស. ណ. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ. បដិ. ភ.

វិថីនេះ ភវង្គដើមនិងចុងវិថីជាកាមភវង្គ ១០ ។ ជវ័ន ៥ ជាមហាកុសល ៨ អកុសល ១២ ។ និមិត្តបច្ចុប្បន្នារម្មណ៍ជិតស្លាប់ កើតព្រមទីងអតីតភវង្គ ទៅរលត់បាត់ព្រមទីងភវង្គក្រោយនៃបដិសន្ធិក្នុងភពថ្មី ។

មរណាសន្នវិថី តាមមនោទ្វារ

មរណាសន្នវិថី តាមមនោទ្វាររបស់អ្នកចុតិពីកាមភូមិ ១១ ហើយ នឹងកើតក្នុងកាមភូមិ ១១ ទៀត មាន ២ វិថី គឺ **វិភូតារម្មណ៍** អារម្មណ៍ដែលប្រាកដច្បាស់ ១ **អវិភូតារម្មណ៍** អារម្មណ៍ដែលមិនច្បាស់ ១

មនោទ្វារវិថីទាំង ២ នោះ មានរូបវិថី ៤ គឺ

១. ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ត. ត. ភ. ចុតិ-បដិសន្ធិ ភ.

២. ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ត. ត. ចុតិ-បដិសន្ធិ ភ.

៣. ន. ទ. មនោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. អា.ចុតិ-បដិសន្ធិ ភ.

៤. ន. ទ. មនោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ-បដិសន្ធិ ភ.

កាមចុតិ-បដិសន្ធិក្នុងរូបព្រហ្ម ១៦

មានរូបវិថី ដូច្នេះ គឺ ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ-បដិសន្ធិ

ពោលដោយវិថី បានទាំងវិភូតារម្មណវិថី និងទាំងអវិភូតារម្មណវិថី ។ ភវង្គជាតិហេតុកភវង្គ ។ ជវន ៥ បានដល់ មហាកុសលដែលជាកាមជវន មិនមានតទាលម្ពនៈ ជាធម្មារម្មណ៍តែម្យ៉ាង ។

ពោលដោយអារម្មណ៍និមិត្តជិតស្លាប់ មានបញ្ញត្តិ និងកម្មនិមិត្តធម្មារម្មណ៍ មានកសិណជាដើម ជាអារម្មណ៍ ។ កាមចុតិ អរូបបដិសន្ធិក្នុងភូមិ ៤ ក៏មានន័យដូចគ្នានេះឯង ចំណែកសេចក្ដីផ្សេងគ្នាមានត្រឹមតែបន្តិចបន្តួច ។

ព្រហ្មចុតិ-ព្រហ្មបដិសន្ធិ

រូបព្រហ្ម និងអរូបព្រហ្ម កាលអស់កម្មហើយ ក៏ត្រូវចុតិ បើនឹងបដិសន្ធិក្នុងព្រហ្មនោះទៀត រមែងប្រព្រឹត្តទៅតាមហេតុបច្ច័យ ក្នុងជវន ៥ ក៏ជាកាមជវនតាមដែលពោលហើយនោះឯង ។

ព្រហ្មចុតិ-កាមបដិសន្ធិ

រូបព្រហ្ម(វៀរសុទ្ធាវាសភូមិ ៥) ចុតិចាកព្រហ្មភូមិហើយ បដិសន្ធិក្នុងកាមភូមិ ៧ ដោយមហាវិបាកចិត្ត ៨ ណាមួយ ។ កវន្តប្រព្រឹត្តទៅតាមសមគួរដល់ភូមិ ។ មរណាសន្នវិថី រមែងកើតបានទាំងផ្លូវបញ្ចទ្វារវិថី និងមនោទ្វារវិថី ។

ជវន ៥ ខណៈ ជាកាមជវន ដូចគ្នានឹងកាមបុគ្គលចុតិហើយ បដិសន្ធិក្នុងកាមភូមិនុ៎ះឯង ។

រូបវិថីចក្ខុ និងសោតទ្វារ គឺ

តី. ន. ទ. ប. វិ. សំ. ណ. វោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ-បដិ.

តី. ន. ទ. ប. វិ. សំ. ណ. វោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ-បដិ.

រូបវិថីតាមមនោទ្វារ គឺ ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ-បដិ.

ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ-បដិ.

អរូបព្រហ្មចុតិត្រឡប់មក បដិសន្ធិក្នុងកាមភូមិ ៧ ទៀត វិថីចិត្ត ជាមនោទ្វារប៉ុណ្ណោះ ក្រៅពីនោះ ដូចនឹងរូបព្រហ្មចុតិនុ៎ះឯង ។ បដិសន្ធិដោយមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត ៤ ណាមួយ ។

ព្រះអរហន្តចុតិ ៥ ន័យ មិនមានបដិសន្ធិ

១. កាមជវនមរណាសន្នវិថី មរណាសន្នវិថី តពីកាមជវន

២. ឈានសមនន្តរវិថី មរណាសន្នវិថីតពីឈាន

៣. បច្ចវេក្ខណសមនន្តរវិថី មរណាសន្នវិថីតពីការពិចារណាឈាន

៤. អភិញ្ញាសមនន្តរវិថី មរណាសន្នវិថីតពីអភិញ្ញាវិថី

៥. ជីវិតសមសីសីវិថី មរណាសន្នវិថីតពីការពិចារណាមគ្គ ផល និព្វាន

និងកិលេសដែលលះហើយ ។

វិថីចិត្តរមែងប្រព្រឹត្តទៅតាមផ្លូវមនោទ្វារតែម្យ៉ាង គឺ ៖

វិភូតារម្មណវិថី ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. តទា. តទា. ភ. ចុតិ.

អវិភូតារម្មណវិថី ភ. ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ.

និង ភ. ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ.

ព្រះអរហន្តក្នុងកាមភូមិចុតិ

អារម្មណ៍ក្នុងមរណាសន្នវិថី ៥ ខណៈ ជាមហាកិរិយាចិត្ត ៤ ពិចារណានាមរូបជាត្រៃលក្ខណ៍ ។ វត្ថុជាទីអាស្រ័យកើតរបស់ចិត្ត បានដល់ ហទយវត្ថុដែលកើតឡើងព្រមគ្នានឹងឧប្បាទចិត្តទី ១៧ រាប់ថយពីចុតិចិត្ត ។

មរណាសន្នវិថី តពីឈាន គឺ ភ. ន. ទ. ម. បរិ. ឧប. អនុ. គោ. ឈ. ឈ. ឈ. ឈ. ឈ. ភ. ចុតិ.

ក្នុងវិថីនេះ ភវង្គដើមនិងក្រោយ ជាតិហេតុកភវង្គ ១៣ ។ កាមជវនមុខជាមហគ្គតកិរិយា, បើជាតិក្ខបុគ្គលកើត ៣ ខណៈ បើជាមន្ទបុគ្គលកើត ៤ ខណៈ ។ មួយវិថីទៀត មិនមានភវង្គ ។

មរណាសន្នវិថី តពីបច្ចវេក្ខណវិថី គឺការពិចារណាអង្គឈាន ព្រះអរហន្តឈានលាភីចេញចាកឈានសមាបត្តិហើយ ក៏ពិចារណាអង្គឈាន កាលបច្ចវេក្ខណៈទី ៥ រលត់ហើយ ភវង្គកើត ១ ខណៈ ឬមិនមានភវង្គកើតឡើងក៏ដោយ ចុតិចិត្ត

ក៏កើតឡើងធ្វើចុតិកិច្ច ។ បច្ចវេក្ខណវិថីនេះ ជាកាមវិថី ។

មានរូបវិថី ២ វិថី ដូចតទៅនេះ គឺ

មនោទ្វារវិថី ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ.

ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ.

មរណាសន្នវិថី តពីអភិញ្ញាវិថី ជាវិថីចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត ឈានលាភី បានអភិញ្ញា លោកសម្តែងអភិញ្ញាមុនហើយ ទើបបរិនិព្វាន មាន ២ វិថី គឺ

មនោទ្វារវិថី ភ. ន. ទ. ម. បរិ. ឧប. អនុ. គោ. កិរិយាអភិញ្ញា ភ. ចុតិ

ភ. ន. ទ. ម. បរិ. ឧប. អនុ. គោ. កិរិយាអភិញ្ញា ចុតិ

មរណាសន្នវិថី តពីបច្ចវេក្ខណវិថី ជាវិថីរបស់ព្រះអរហន្ត អ្នកជាជីវិតសមសីសី ។ ក្នុងគម្ពីរបុគ្គលបញ្ញត្តិពោលទុកថា "ការអស់ទៅនៃអាសវៈ និងការអស់ទៅនៃជីវិតរបស់បុគ្គលណា មិនមុនមិនក្រោយគ្នា បុគ្គលនេះ ហៅថាសមសីសី មាន ៣ ប្រភេទ គឺ ឥរិយាបថសមសីសី ១ រោគសមសីសី ១ និងជីវិតសមសីសី ១ ។ មរណាសន្នវិថីរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលដែលជាជីវិតសមសីសី តពីមគ្គវិថី បានដល់ បច្ចវេក្ខណវិថី ពិចារណាមគ្គផល និព្វាន និងកិលេសដែលលះហើយ មានរូបវិថីដូចតទៅនេះ គឺ

វិថីមគ្គ ភ. ន. ទ. ម. បរិ. ឧប. អនុ. គោ. មគ្គ. ផ. ផ. ភ.

បច្ចវេក្ខណវិថី ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ភ. ចុតិ.

ភ. ន. ទ. ម. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ចុតិ.

ចប់ មរណាសន្នវិថី ដោយសង្ខេប

តទាលម្ពននិយម

តទាលម្ពននិយម បានដល់ ការកំណត់អារម្មណ៍របស់តទាលម្ពនៈ ។ ក៏វិបាកចិត្ត ១១ ទាំងនេះ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណអកុសលវិបាក ១ ឧបេក្ខាសន្តីរណកុសលវិបាក ១ សោមនស្សសន្តីរណកុសលវិបាក ១ និងមហាវិបាកចិត្ត ៨ ក៏តទាលម្ពនចិត្តទាំង ១១ នេះ ទទួលអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ និងមនោទ្វារវិថី ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអារម្មណ៍ ៣ យ៉ាង គឺ

១ អនិដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍មិនល្អ ដែលជាអកុសលវិបាក

២ ឥដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ល្អ ដែលជាកុសលវិបាក

៣ អតិឥដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ល្អក្រៃលែង ដែលជាកុសលវិបាក

កាលអនិដ្ឋារម្មណ៍ ប្រាកដហើយឧបេក្ខាអកុសលវិបាកចិត្តទាំងនេះ គឺ បញ្ចវិញ្ញាណ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត សន្តីរណចិត្ត និងតទាលម្ពនចិត្ត កើតឡើងទទួលអារម្មណ៍ដែលមិនល្អនោះ ។

កាលឥដ្ឋារម្មណ៍ប្រាកដហើយ ឧបេក្ខាកុសលវិបាកចិត្តទាំងនេះ គឺ បញ្ចវិញ្ញាណ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត សន្តីរណចិត្ត និងតទាលម្ពនចិត្ត រមែងកើតឡើងទទួលអារម្មណ៍ដែលល្អនោះ តែតទាលម្ពនដែលជាកុសលវិបាក មាន ៥ គឺ ឧបេក្ខាសន្តីរណកុសលវិបាក ១ និងមហាវិបាកចិត្ត ៤ ដែលកើតព្រមទីងឧបេក្ខា ។

កាលអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ដែលល្អក្រៃលែងប្រាកដហើយ ក៏មានវិបាកចិត្តដែលកើតឡើង ទទួលអារម្មណ៍ដែលល្អក្រៃលែងនោះ គឺ ជាកុសលវិបាកចិត្តដែលកើតរួមទីងឧបេក្ខា បានដល់ បញ្ចវិញ្ញាណ និងសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ចំណែកសន្តីរណៈដែលជាសោមនស្សសន្តីរណចិត្ត និងតទាលម្ពនៈ ៥ ណាមួយ

គឺ សោមនស្សសន្តីរណកុសលវិបាកចិត្ត ១ និងសោមនស្សមហាវិបាកចិត្ត ៤ កើតឡើងធ្វើតទាលម្ពនកិច្ច ។

ក្នុងសង្គហគាថា លោកពោលការកំណត់តទាលម្ពនៈទុកថា ៖

៧- កាមេ ជវនសត្តាល- ម្ពនានំ និយមេ សតិ
វិភូតេតិមហន្តេ ច តទាលម្ពនមីរិតំ ។

កាលការកំណត់ជវ័ន សត្វ (បុគ្គល) និងអារម្មណ៍ ក្នុងកាមភូមិ មាន, ទើបលោកពោលតទាលម្ពនៈ ទុកក្នុងវិភូតារម្មណ៍ និងអតិមហន្តារម្មណ៍ ។

ក្នុងសង្គហគាថានេះសម្ដែងថា ៖

តទាលម្ពនៈដែលអាចកើតបាន ត្រូវប្រកបដោយអង្គ ៤ គឺ

១. ជវ័ន ជាកាមជវ័ន

២. សត្វ ជាកាមសត្វ

៣. អារម្មណ៍ ជាកាមារម្មណ៍

៤. វិថី ជាវិភូតារម្មណ៍ និងអតិមហន្តារម្មណ៍ ។

ពាក្យថា ជវ័ន បានដល់ កាមជវ័ន ក្នុងបញ្ចទ្វារវិថី និងមនោទ្វារវិថី មិនមែនលោកិយអប្បនាជវ័ន និងលោកុត្តរអប្បនាជវ័ន ។

ពាក្យថា សត្វ បានដល់ បុគ្គលដែលកើតក្នុងកាមភូមិប៉ុណ្ណោះ មិនមែនអ្នកកើតក្នុងព្រហ្មលោក ។

ពាក្យថា អារម្មណ៍ បានដល់ កាមារម្មណ៍ដែលជាបរមត្ថ មិនមែនបញ្ញត្យារម្មណ៍ មហគ្គតារម្មណ៍ និង លោកុត្តរារម្មណ៍ ។

ពាក្យថា វិថី បានដល់ វិភូតារម្មណ៍ដែលកើតតាមមនោទ្វារវិថី និង អតិមហន្តារម្មណ៍ តាមបញ្ចទ្វារវិថី ។

តែក្នុងករណីយខ្លះ តទាលម្ពនៈបានអង្គ ៤ ហើយ ក៏កើតមិនបាន ព្រោះការវិបល្លាសរបស់សត្វទាំងឡាយ. ដូចពួកតិរ្ថិយខ្លះ ដែលបដិសន្ធិដោយ កាមសោមនស្ស ឃើញព្រះឆវីវណ្ណ ឬបានឮព្រះសូរសៀងរបស់ព្រះមានព្រះភាគ ហើយ ក៏កើតទោសៈក្នុងជវ័ន ទើបជាទោសជវ័ន ។

ក្នុងករណីយនេះ តទាលម្ពនៈដែលជាកាមសោមនស្សនោះ នឹងកើតតពី ទោសជវ័នមិនបាន ព្រោះវេទនាជាបដិបក្ខគ្នា ទាំងមូលភវង្គរបស់គេក៏កើតមិន បាន ព្រោះហេតុនេះ ទើបមានអាគន្តុកភវង្គកើតឡើង ជាអនន្តរប្បច្ច័យឱ្យមូល ភវង្គកើតតទៅ ។

អាគន្តុកភវង្គវិថី

រូបអតិមហន្តារម្មណ៍វិថី មានអាគន្តុកភវង្គ គឺ

តី. ន. ទ. បញ្ច. វិ. សំ. ណ. វុ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. អា. ភ.

រូបមហន្តារម្មណ៍វិថី មានអាគន្តុកភវង្គ គឺ

តី. ន. ទ. ប. វិ. សំ. ណ. វោ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. ជ. អា. ភ.

អធិប្បាយ

ភវង្គមុខនិងក្រោយ ជាកាមសោមនស្ស ៤ អារម្មណ៍ជាអតិឥដ្ឋារម្មណ៍, ជវ័ន ជាទោសជវ័ន, តទាលម្ពនៈ កើតមិនបាន ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈពោលទុកថា ៖

"ក្នុងកាលនោះ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត រមែងប្រារព្ធយកកាមារម្មណ៍ណា

មួយ ដែលធ្លាប់សន្សំទុកកើតឡើង” ដូច្នេះ សំដៅដល់អាគន្តុកភវង្គ មិនមែនមូលភវង្គ, អាគន្តុកភវង្គនេះ រមែងទទួលអារម្មណ៍ ៦ ជាប់ទីងកាមារម្មណ៍យ៉ាងណាមួយ ដែលជំនាញមកហើយពីអតីតភព កើតឡើងធ្វើកិច្ចដើម្បីឱ្យចិត្តជាអនន្តរប្បច្ច័យដល់ឧបេក្ខាសន្តីរណកុសលវិបាក និងឧបេក្ខាមហាវិបាកណាមួយកើតមុនហើយ ភវង្គដើមទើបកើតបាន ។ ក៏អាគន្តុកភវង្គ រមែងកើតក្នុងកាមសុគតិ ៧ ក្នុងបុគ្គល ៤ ពួក គឺ ទ្វិហេតុកបុគ្គល ១ តិហេតុកបុគ្គល ១ សោតាបន្នបុគ្គល ១ និងសកទាគាមិបុគ្គល ១ ។ ក៏អាគន្តុកភវង្គ មិនកើតក្នុងទុគ្គតិបុគ្គល និងសុគតិបុគ្គល ព្រោះបដិសន្ធិដោយអហេតុកបដិសន្ធិ, និងមិនកើតដល់ព្រះអនាគាមី ព្រះអរហន្ត ព្រោះមិនមានទោសៈ ។

ចប់ តទាលម្ពននិយម

ជវននិយម

ជវននិយម បានដល់ ការកំណត់ជវនចិត្ត ។ ដោយសង្ខេបជវនចិត្ត មាន ៥៥ (កាមជវន ២៩ មហគ្គតជវន ១៨ លោកុត្តរជវន ៨) ។

បណ្តាជវនទាំងនោះ ជវនក្នុងកាមវិថី ដោយប្រក្រតីស្ទុះទៅ ៧ ខណៈ, តែក្នុងវេលាប្រព្រឹត្តទៅនៃជវនចិត្ត មានកម្លាំងខ្សោយ ព្រោះហទយវត្ថុខ្វះកម្លាំង មានក្នុងវេលាជិតស្លាប់ជាដើម ខណៈនោះ កើតបាន ៥ ខណៈខ្វះ ៦ ខណៈខ្វះ ក្នុងវេលាដែលព្រះមានព្រះភាគ ទ្រង់សម្តែងនូវយមកបាដិហារ្យ ចូលឈានជាបាទមួយផ្អែកៗ ចេញចាកឈានដែលជាបាទ នឹកដល់ឈានធម៌ មួយយ៉ាងៗ

ដើម្បីឱ្យជាទើកទិនអណ្តាតភ្លើងប្រព្រឹត្តទៅ ខណៈនោះ បច្ចវេក្ខណញាណចិត្ត កើតឡើង ៤ ឬ ៥ ដង ។ ក្នុងមហគ្គតជវនដែលសម្រេចឈាន (អាទិកម្មិកឈានវិថី) គ្រប់ឈាន មហគ្គតជវនកើតម្តង ។ ក្នុងអភិញ្ញាវិថី ជាកុសលជវន ឬ កិរិយាជវនក្តី ក្នុងមហគ្គតវិថីទាំង ៤ ក្តី ជវនក៏កើតឡើងម្តង ។ ក្នុងលោកុត្តរវិបាក ជវនកើតឡើង ២-៣ ខណៈ ។ ក្នុងកាលមុនចូលនិរោធសមាបត្តិ អរូបជ្ឈានទី ៤ កើតឡើង ២ ខណៈ ក្នុងវេលាចេញចាកនិរោធសមាបត្តិ ផលចិត្តរបស់លោកកើតឡើង ១ ខណៈ, តែក្នុងផលសមាបត្តិ ជវនចិត្តរមែងកើតរាប់ប្រមាណមិនបាន មិនមានការកំណត់ជវនវិថី ដូចក្រសែទែកវង្គដែលប្រព្រឹត្តទៅ ។ ក្នុងគាថាសម្តែងទុកថា ៖

សង្គហគាថា

៨-សត្តក្ខត្តុំ បរិត្តានិ មគ្គាភិញ្ញា សកឹ មតា
អវសេសានិ លព្ភន្តិ ជវនានិពហូនិបិ ។

កាមជវន បណ្ឌិតពោលទុក ៧ ដង មគ្គជវន និងអភិញ្ញាជវន ពោលទុក ១ៗ តែជវនដែលនៅសល់ រមែងកើតបានសូម្បីច្រើន ។

សម្តែងការកើតជវនដោយពិស្តារ

ជវនចិត្តកើត ១ ខណៈ បានចិត្ត ២៦ គឺ

១. មហគ្គតកុសលជវន ៩ ដែលកើតក្នុងអាទិកម្មិកឈានវិថី
២. មហគ្គតកិរិយាជវន ៩ ដែលកើតក្នុងអាទិកម្មិកឈានវិថី
៣. អភិញ្ញាជវន ២ ដែលកើតក្នុងអភិញ្ញាវិថី

៤. មគ្គជវន ៤ ដែលកើតក្នុងមគ្គវិថី

៥. អនាគាមិផលជវន ១ កើតឡើងទាន់ពេលដែលចេញចាកនិរោធសមាបត្តិ

៦. អរហត្តផលជវន ១ កើតឡើងទាន់ពេលដែលចេញចាកនិរោធសមាបត្តិ

ជវនចិត្តកើត ២ ខណៈ បានចិត្ត ៦ គឺ

១. នេវសញ្ញានាសញ្ញា ២ កើតមុននិរោធសមាបត្តិ

២. ផលចិត្ត ៤ ក្នុងមគ្គ ៤ របស់មន្ទបុគ្គល

ជវនចិត្តកើត ៣ ខណៈ បានចិត្ត ១២ គឺ

១. មហាកុសលញាណសម្បយុត្តជវន ៤ កើតក្នុងអប្បនាវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គល

២. មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តជវន ៤ កើតក្នុងអប្បនាវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គល

៣. ផលចិត្ត ៤ ក្នុងមគ្គ ៤ របស់តិក្ខបុគ្គល

ជវនចិត្តកើត ៤ ខណៈ បានចិត្ត ៨ គឺ

១. មហាកុសលញាណសម្បយុត្តជវន ៤ កើតក្នុងអប្បនាវិថីរបស់មន្ទបុគ្គល

២. មហាកិរិយាញាណសម្បយុត្តជវន ៤ កើតក្នុងអប្បនាវិថីរបស់មន្ទបុគ្គល ក្នុងកាលធ្វើយមកបាដិហារ្យ អាចារ្យពួកខ្លះពោលថា "បច្ចវេក្ខណចិត្តរបស់ព្រះមានព្រះភាគកើតឡើង ៤-៥ ខណៈ ។

ក្នុងដីកាចារ្យ ពោលថា "៤ ខណៈរបស់ព្រះមានព្រះភាគ ៥ ខណៈរបស់ព្រះអរិយៈដែលជំនាញ មានព្រះសារីបុត្រជាដើម" ។

ជវនចិត្តកើត ៥ ខណៈ បានចិត្ត ២៨ គឺ

កាមជវនចិត្ត ២៨ ដែលកើតក្នុងមរណាសន្នវិថី (វៀរហសិតុប្បាទៈ) មួយទៀតក្នុងកន្លែងខ្លះពោលថា "ជវនចិត្តដែលកើតក្នុងមរណាសន្នកាល(ពេល

ជិតស្លាប់) ក្នុងមុច្ចុកាល (ពេលវង្វេង) ក្នុងវិសញ្ញីភូតកាល(ពេលសន្លប់) អតិតរុណកាល(ពេលដែលកម្មជរូបមានកម្លាំងខ្សោយ គឺខណៈកើតដំបូង) រួម ៤ កាលនេះ ជវនចិត្តកើតបាន ៥ ខណៈ ។

ជវនចិត្តកើតបាន ៦ ខណៈ បានដល់ កាមចិត្តដែលកើតក្នុងពេលសន្លប់ ឬ អាចកើតបានក្នុងវេលាពេលកាយទន់ខ្សោយ (អស់កម្លាំង) មិនប្រក្រតី (ជាការសន្និដ្ឋាន) ។

ជវនចិត្តកើតបាន ៧ ខណៈ បានដល់ កាមជវនចិត្ត ២៩ ។

ជវនចិត្តកើតបាន ច្រើនជាង ៧ ខណៈ បានដល់ ចិត្ត ២២ គឺ ៖

១. មហគ្គតកុសល ៩ ក្នុងវេលាចូលនិរោធសមាបត្តិ

២. មហគ្គតកិរិយា ៩ ក្នុងវេលាចូលនិរោធសមាបត្តិ

៣. ផលចិត្ត ៤ ក្នុងវេលាចូលនិរោធសមាបត្តិ

ចប់ ជវននិយម

ចែកវិថីចិត្ត តាមប្រភេទបុគ្គល

ឥឡូវនេះ កាលកំណត់វិថីចិត្តរបស់បុគ្គល ១២ ពួក តាមដែលកើតបាន និងវៀរចិត្តដែលកើតមិនបាន ក្នុងបុគ្គលទាំងនោះ ដោយសង្ខេបតទៅ ៖

បុគ្គលទាំង ១២ ពួក គឺ បុថុជ្ជន ៤ ពួក បានដល់ អបាយិកអហេតុកបុគ្គល ១ សុគតិអហេតុកបុគ្គល ១ ទុហេតុកបុគ្គល ១ តិហេតុកបុគ្គល ១, និងព្រះអរិយបុគ្គល ៨ បានដល់ បុគ្គលដែលតាំងនៅក្នុងមគ្គ មាន ៤ ពួក និងបុគ្គលដែលតាំងនៅក្នុងផល មាន ៤ ពួក, រួម ១២ ពួក ។

អធិប្បាយ បុគ្គល ១២

១. អបាយិកអហេតុកបុគ្គល បានដល់ បុគ្គលបដិសន្ធិដោយឧបេក្ខាសន្តីរណអកុសលវិបាក មាន ១ ដែលកើតក្នុងអបាយភូមិ ៤ គឺ នរក ប្រេត អសុរកាយ និងសត្វតិរច្ឆាន ។

២. សុគតិអហេតុកបុគ្គល បានដល់ បុគ្គលបដិសន្ធិដោយឧបេក្ខាសន្តីរណកុសលវិបាក ១ ជាអ្នកមានបុណ្យតិច កើតក្នុងមនុស្សភូមិ និងក្នុងសួគ៌ជាន់ចាតុម្មហារាជិកា ជាអ្នកខ្វះខាតផ្លូវកាយ និងចិត្ត មានសភាពជាមនុស្សឆ្កួត គ ខ្វាក់ ថ្លង់ តាំងពីកំណើត ។

៣. ទុហេតុកបុគ្គល បានដល់ បុគ្គលដែលបដិសន្ធិដោយមហាវិបាកញាណវិប្បយុត្ត ៤ ក្នុងកាមសុគតិភូមិ ៧ ជាអ្នកមិនមានបញ្ញា មិនអាចធ្វើឈានអភិញ្ញា មគ្គ ផល និព្វាន ឱ្យកើតបានទេ ។

៤. តិហេតុកបុគ្គល បានដល់ បុគ្គលដែលបដិសន្ធិដោយវិបាក ១៣ គឺ មហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត ៤ កើតក្នុងកាមសុគតិភូមិ ៧, និងមហគ្គតវិបាក ៩ ដែលកើតក្នុងរូបភូមិ ១០ ភូមិ និងអរូបភូមិ ៤, រួម ១៣ ជាអ្នកមានបុណ្យច្រើន ។

៥. សោតាបត្តិមគ្គបុគ្គល បានដល់ បុគ្គលដែលតាំងនៅក្នុងមគ្គ ១ ខណៈប៉ុណ្ណោះ សម្រេចជាព្រះអរិយបុគ្គលបាន នៅក្នុងកាមសុគតិភូមិ ៧ និងក្នុងរូបភូមិ ១០ ភូមិ (វៀរអសញ្ញសត្តភូមិ និងសុទ្ធាវាសភូមិ ៥) ។

៦. សោតាបត្តិផលបុគ្គល បានដល់ បុគ្គលដែលសម្រេចជាព្រះសោតាបន្នបាន នៅក្នុងភូមិ ២១ គឺ កាមសុគតិភូមិ ៧ រូបភូមិ ១០ ភូមិ (វៀរអសញ្ញសត្តភូមិ និងសុទ្ធាវាសភូមិ ៥) និងក្នុងអរូបភូមិ ៤ ។

៧. ព្រះសកទាគាមិមគ្គបុគ្គល

៨. ព្រះសកទាគាមិផលបុគ្គល

៩. ព្រះអនាគាមិមគ្គបុគ្គល រួម ៣ ពួកនេះ រមែងសម្រេចជាព្រះអរិយៈបាន ២១ ភូមិ ដូចគ្នានឹងព្រះសោតាបត្តិផលបុគ្គលនុ៎ះឯង ។

១០. ព្រះអនាគាមិមគ្គបុគ្គល បានដល់ បុគ្គលដែលសម្រេចជាព្រះអរិយៈបាន ២៦ ភូមិ គឺ កាមសុគតិភូមិ ៧ រូបព្រហ្មភូមិ ១៥ ភូមិ (វៀរអសញ្ញសត្តភូមិ) និងក្នុងអរូបព្រហ្មភូមិ ៤ ។

១១. ព្រះអរហត្តមគ្គបុគ្គល និង ១២. ព្រះអរហត្តផលបុគ្គល សម្រេចជាព្រះអរិយៈ បាន ២៦ ភូមិ ដូចគ្នានឹងព្រះអនាគាមិផលបុគ្គលនុ៎ះឯង ។

ក៏ក្នុងវិថីសង្គហៈនេះ គប្បីជ្រាបថា កិរិយាជវនវិថី រមែងមានដល់អហេតុកបុគ្គល និងទ្វិហេតុកបុគ្គល ។ មួយទៀត មហាវិបាកចិត្ត(តទាលម្ពនចិត្ត) ដែលប្រកបដោយញាណ (បញ្ញា) រមែងមិនមានដល់សុគតិអហេតុកបុគ្គល ។

មហាវិបាកចិត្ត(តទាលម្ពនចិត្ត) ដែលជាញាណវិប្បយុត្ត ក៏រមែងមិនមានដល់ទុគ្គតិអហេតុកបុគ្គល ។

មួយទៀត បណ្តាតិហេតុកបុគ្គលទាំងឡាយ ព្រះខីណាស្រព រមែងមិនបានកុសលជវនៈ និងអកុសលជវនៈ ។ ក៏កិរិយាជវនៈ រមែងមិនមានដល់ព្រះសេក្ខៈនិងបុថុជ្ជន ។ បដិឃជវនៈ រមែងមិនមានដល់ព្រះអនាគាមី លោកុត្តរជវនៈ រមែងកើតឡើងដល់ព្រះអរិយបុគ្គលប៉ុណ្ណោះ តាមសមគួរដល់ខ្លួន ។

សង្គហគាថា

៩. អសេក្ខានំ ចតុចត្តា- ឡីស សេក្ខានមុទ្ទិសេ
ឆប្បញ្ញាសាវសេសានំ ចតុប្បញ្ញាស សម្ភវា ។

បណ្ឌិតសម្ដែងវិថីចិត្តរបស់ព្រះអសេក្ខទុក ៤៤ របស់ព្រះសេក្ខទុក ៥៦ របស់បុគ្គលដែលសល់ ៥៤ តាមសមគួរដល់ការកើត ។

អធិប្បាយ

ក្នុងគាថានេះ លោកសម្ដែងវិថីចិត្តរបស់បុគ្គល ៣ ពួក គឺ ព្រះអសេក្ខ ១ ពួក ព្រះសេក្ខ ១ ពួក និងបុថុជ្ជនទាំងអស់ ១ ពួកទៀត ។ មួយទៀត ក្នុងទីនេះ លោកមិនបានប្រាថ្នាសម្ដែងវិថីមុត្តកចិត្ត ដូច្នោះ គប្បីជ្រាបវិថីចិត្តរបស់លោកទាំងនោះ ដូចតទៅនេះ ៖

១-ព្រះអសេក្ខៈដែលជាកាមបុគ្គល គឺ កើតក្នុងកាមសុគតិទាំងដែលជាសមថយានិក ទាំងដែលជាវិបស្សនាយានិក មានវិថីចិត្ត តាមដែលកើតបាន ៤៤ នោះ គឺ អហេតុកចិត្ត ១៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ មហាវិបាកចិត្ត ៨ មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩ អរហត្តផលចិត្ត ១ ។

ចិត្តដែលនៅសល់ ៤៥ ជាចិត្តផុតវិថី គឺ អកុសលចិត្ត ១២ កុសលចិត្ត ២១ ផលចិត្តខាងក្រោម ៣ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩ ។

២-ព្រះសេក្ខៈ គឺ សោតាបន្ន-សកទាគាមី-អនាគាមី មានវិថីចិត្ត តាមសមគួរដល់ការកើតបាន ៥៦ នោះ គឺ

+ អកុសលចិត្ត ៧ (វៀរទិដ្ឋិគតៈ ៤ វិចិកិច្ឆា ១)
+ អហេតុកចិត្ត ១៧ (វៀរហសិតុប្បាទៈ)

+ មហាកុសលចិត្ត ៨

+ មហាវិបាកចិត្ត ៨

+ មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩

+ លោកុត្តរចិត្ត ៧ (វៀរអរហត្តផល)

វៀរចិត្ត ៣៣ ដែលនៅសល់ កើតមិនបាន គឺ កិរិយាជវនចិត្ត ១៨

ចិត្តសហគតដោយទិដ្ឋិ ៤ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១

អរហត្តផលចិត្ត ៩ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

ដោយចែកប្រភេទបុគ្គល

ព្រះសោតាបន្ន និងព្រះសកទាគាមី មានវិថីចិត្ត ៥០ គឺ

+ អកុសលចិត្ត ៧ (វៀរទិដ្ឋិគតៈ ៤ វិចិកិច្ឆា ១)

+ អហេតុកចិត្ត ១៧

+ មហាកុសលចិត្ត ៨

+ មហាវិបាកចិត្ត ៨

+ មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩

+ សោតាបត្តិផល ឬសកទាគាមិផល ១

វៀរចិត្តដែលនៅសល់ កើតមិនបាន ៣៩ គឺ

+ លោភទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តចិត្ត ៤

+ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១

+ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១

+ មហាកិរិយាចិត្ត ៨

+ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

+ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩

+ លោកុត្តរចិត្ត ៧

ព្រះអនាគាមី មានវិថីចិត្តកើតបាន ៤៨ គឺ		ចិត្តដែលសល់ ៤១ កើតមិនបាន គឺ	
+ លោភទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តចិត្ត	៤	+ លោភទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តចិត្ត	៤
+ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តចិត្ត	១	+ ទោសមូលចិត្ត	២
+ អហេតុកចិត្ត	១៧	+ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត	១
+ មហាកុសលចិត្ត	៨	+ ហសិតុប្បាទចិត្ត	១
+ មហាវិបាកចិត្ត	៨	+ មហាកិរិយាចិត្ត	៨
+ មហគ្គតកុសលចិត្ត	៩	+ មហគ្គតវិបាកចិត្ត	៩
+ អនាគាមិផលចិត្ត	១	+ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត	៩
		+ លោកុត្តរចិត្ត	៧

៣-បុគ្គល ៤ ប្រភេទ គឺ

-តិហេតុកបុគ្គល មានវិថីចិត្តកើតបាន ៥៤ កើតមិនបាន ៣៥

-ទ្វិហេតុក និងសុគតិអហេតុកបុគ្គល មានចិត្តកើតបាន ៤១ កើតមិនបាន ៤៨

-អបាយអហេតុកសត្វ មានចិត្តកើតបាន ៣៧ កើតមិនបាន ៥២

តិហេតុកបុគ្គល

មានវិថីចិត្តកើតបាន ៥៤ គឺ		ចិត្តកើតមិនបាន ៣៥ គឺ	
+ អកុសលចិត្ត	១២	+ ហសិតុប្បាទចិត្ត	១
+ អហេតុកចិត្ត	១៧	+ មហាកិរិយាចិត្ត	៨
+ មហាកុសលចិត្ត	៨	+ មហគ្គតវិបាកចិត្ត	៩
+ មហាវិបាកចិត្ត	៨	+ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត	៩
+ មហគ្គតកុសលចិត្ត	៩	+ លោកុត្តរចិត្ត	៨

ទ្វិហេតុក និងសុគតិអហេតុកបុគ្គល

មានចិត្តកើតបាន ៤១ គឺ	ចិត្តដែលនៅសល់ ៤៨ កើតមិនបាន គឺ
+ អកុសលចិត្ត ១២	+ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១
+ អហេតុកចិត្ត ១៧	+ មហាវិបាកញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤
+ មហាកុសលចិត្ត ៨	+ មហាកិរិយាចិត្ត ៨
+ មហាវិបាកញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ៤	+ មហគ្គតចិត្ត ២៧
	+ លោកុត្តរចិត្ត ៨

អបាយអហេតុកសត្វ

ចិត្តកើតបាន មាន ៣៧ គឺ	ចិត្តកើតមិនបាន មាន ៥២ គឺ
+ អកុសលចិត្ត ១២	+ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១
+ អហេតុកចិត្ត ១៧	+ មហាវិបាកចិត្ត ៨
+ មហាកុសលចិត្ត ៨	+ មហាកិរិយាចិត្ត ៨
	+ មហគ្គតចិត្ត ២៧
	+ លោកុត្តរចិត្ត ៨

ការផ្សេងគ្នានៃចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃការផ្សេងគ្នានៃបុគ្គល ។ វិថីចិត្តទាំងអស់ រមែងមានបាន ព្រោះការប្រព្រឹត្តិទៅនៃទ្វារ ៦ និងបុគ្គលទាំងអស់ ក្នុងកាមាវចរភូមិ ដូច្នេះឯង ។

ចប់ ការចែកវិថីចិត្ត តាមប្រភេទបុគ្គល ភូមិវិភាគ

ការបែកវិថីចិត្តក្នុងភូមិផ្សេងៗ

បណ្តាភូមិទាំង ៣ កាមភូមិមាន ១១ រូបភូមិមាន ១៥ (វៀរអសញ្ញសត្តភូមិ) និងអរូបភូមិ ៤ រួមជា ៣០ ភូមិ ។

ក៏វិថីចិត្តទាំងអស់នេះ រមែងបានកាមាវចរភូមិតាមសមគួរ, កាលវៀរបដិឃជវ័ន និងតទាលម្ពនៈហើយ វិថីចិត្តដែលនៅសល់ រមែងបានក្នុងរូបាវចរភូមិ និងវៀរបឋមមគ្គ រូបាវចរៈ ហសិតុប្បាទចិត្ត និងអរូបវិបាកហើយ វិថីចិត្តដែលសល់ រមែងបានក្នុងអរូបាវចរភូមិ ។ មួយទៀត វិថីចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារនោះៗ រមែងមិនកើតដល់បុគ្គលដែលមិនមានប្រសាទនោះៗ សូម្បីក្នុងទីគ្រប់កន្លែង ។ ចំណែកអសញ្ញីសត្វ មិនមានចិត្តណាៗ ដោយប្រការទាំងពួង ។

សង្គហគាថា

១០- អសីតិ វិថិចិត្តានិ កាមេ រូបេ យថារហំ
ចតុសដ្ឋី តថារូបេ ទ្វេចត្តាឡីស លព្ភរេ ។

ក្នុងកាមភូមិមានវិថីចិត្តកើតបាន ៨០, ក្នុងរូបភូមិមានវិថីចិត្តកើតបាន ៦៤, និងក្នុងអរូបភូមិមានវិថីចិត្តកើតបាន ៤២ តាមសមគួរ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថា

ក្នុងកាមភូមិ ១១ មានវិថីចិត្តកើត បាន ៨០ (វៀរមហគ្គតវិបាក ៩) គឺ
អកុសលចិត្ត ១២ អហេតុកចិត្ត ១៨ កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤
មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ លោកុត្តរចិត្ត ៨
ក្នុងរូបភូមិ មានវិថីចិត្តកើតបាន ៦៤ គឺ លោភមូលចិត្ត ៨ មោហមូលចិត្ត ២

អហេតុកចិត្ត ១២ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហាកិរិយាចិត្ត ៨
មហគ្គតកុសលចិត្ត ៩ មហគ្គតកិរិយាចិត្ត ៩ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ។

វៀរវិថីចិត្តកើតមិនបាន ២៥ គឺ ទោសមូលចិត្ត ២ ឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណ ៦
មហាវិបាកចិត្ត ៨ មហគ្គតវិបាកចិត្ត ៩

ក្នុងអរូបភូមិ ៤ មានវិថីចិត្តកើតបាន ៤២ គឺ

+ លោភមូលចិត្ត	៨	+ មហាកិរិយាចិត្ត	៨
+ មោហមូលចិត្ត	២	+ អរូបាវចរកុសលចិត្ត	៤
+ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត	១	+ អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត	៤
+ មហាកុសលចិត្ត	៨	+ លោកុត្តរចិត្ត	៧

វៀរវិថីចិត្តកើតមិនបាន ៤៧ គឺ ទោសមូលចិត្ត ២ អហេតុកចិត្ត ១៧
រូបាវចរកុសលចិត្ត ១៥ អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១

ការប្រព្រឹត្តទៅនៃចិត្តក្នុងទ្វារ ៦ ដែលយាំងទុកដោយភវង្គ តាមដែលកើត រមែងប្រព្រឹត្តទៅមិនដាច់ខ្សែ ដរាបដល់ចិត្តអស់អាយុ ដូច្នេះឯង ។

អវសានគាថា

ឥច្ចានុរុទ្ធ រចិតេ អភិធម្មត្ថសង្គហេ
ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោយំ សមាសេនេវ និដ្ឋិតោ ។

បរិច្ឆេទទី ៤ នេះ ឈ្មោះថា វិថីសង្គហវិភាគ ក្នុងបករណ៍ ដែលរួបរួមអត្ថនៃព្រះអភិធម្ម ដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យរចនា ទុកដោយសង្ខេប ចប់ហើយ ដោយប្រការដូច្នេះឯង ។

បរិច្ឆេទទី ៤ វិថីសង្គហវិភាគ ចប់

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៥

វិថីវិមុត្តសង្គហវិភាគ

ការសម្តែងសង្គ្រោះ

និងចែកវិថីវិមុត្ត

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៥ វិថីមុត្តសង្គហវិភាគ

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ។

សង្គហគាថា

១. វីថិចិត្តវសេនេវំ　　បវត្តិយមុទីរិតោ

បវត្តិសង្គហោ នាម　　សន្ធិយន្ទានិ វុច្ចតិ ។

សង្គហៈដែលឈ្មោះថា បវត្តិសង្គហៈ ខ្ញុំបានពោលទុកហើយ ក្នុងបវត្តិកាល ដោយអំណាចនៃវិថីចិត្ត (ក្នុងបរិច្ឆេទទី ៤) តាមន័យដែលពោលហើយនោះ, ឥឡូវនេះ នឹងពោល វិថីមុត្តសង្គហៈ ក្នុងបដិសន្ធិកាលតទៅ ។

ក្នុងវិថីមុត្តសង្គហៈ គឺ សង្គហៈដែលចិត្តផុតចាកវិថី បណ្ឌិតគប្បីជ្រាប ចតុក្កៈ គឺ មាតិកា ៤ ពួក ប៉ុណ្ណោះ ដូច្នេះ គឺ

មាតិកា ៤

១-ភូមិចតុក្កៈ ភូមិ ៤　　២-បដិសន្ធិចតុក្កៈ បដិសន្ធិ ៤

៣-កម្មចតុក្កៈ កម្ម ៤　　៤-មរណុប្បត្តិចតុក្កៈ ហេតុកើតមរណៈ ៤

ចប់ មាតិកា ៤

ពួកទី ១- ភូមិចតុក្កៈ

១.អបាយភូមិ ៤ ភូមិ ២.កាមសុគតិភូមិ ៧ ភូមិ ៣.រូបាវចរភូមិ ១៦ ភូមិ ៤.អរូបាវចរភូមិ ៤ ភូមិ រួមដោយពិស្តារ ៣១ ភូមិ ។

ចែកដោយពិស្តារ ៣១ ភូមិ

១.អបាយភូមិ ៤ គឺ ១ **និរយោ** នរក, ២ **តិរច្ឆានយោនិ** កំណើតសត្វតិរច្ឆាន

៣ **បិត្តិវិសយោ** ភូមិនៃប្រេត, ៤ **អសុរកាយោ** អសុរកាយ ។

២.កាមសុគតិភូមិ ៧ គឺ ១ **មនុស្សា** ពួកមនុស្ស, ២ **ចាតុម្មហារាជិកា** ទេវតាជាន់ចាតុម្មហារាជ, ៣ **តាវត្តិំសា** ទេវតាជាន់តាវត្តិំស, ៤ **យាមា** ទេវតាជាន់យាមា, ៥ **តុសិតា** ទេវតាជាន់តុសិត, ៦ **និម្មានរតី** ទេវតាជាន់និម្មានរតី ៧ **បរនិម្មិតវសវត្តី** ទេវតាជាន់បរនិម្មិតវសវត្តី ។

៣.រូបាវចរភូមិ ១៦ គឺ

-បឋមជ្ឈានភូមិ ៣ គឺ ១.បារិសជ្ជាភូមិ ២.បុរោហិតាភូមិ ៣.មហាព្រហ្មាភូមិ

-ទុតិយជ្ឈានភូមិ ៣ គឺ ១.បរិត្តាភាភូមិ ២.អប្បមាណាភាភូមិ ៣.អាភស្សរាភូមិ

-តតិយជ្ឈានភូមិ ៣ គឺ ១.បរិត្តសុភាភូមិ ២.អប្បមាណសុភាភូមិ ៣.សុភកិណ្ហាភូមិ

-ចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ៧ គឺ ១.វេហប្ផលាភូមិ ២.អសញ្ញីសត្តាភូមិ ៣.សុទ្ធាវាសភូមិ៥

សុទ្ធាវាសភូមិ ៥ គឺ អវិហាភូមិ ១ អតប្បាភូមិ ១ សុទស្សាភូមិ ១ សុទស្សីភូមិ ១ អកនិដ្ឋាភូមិ ១

៤.អរូបាវចរភូមិ ៤ គឺ

១.អាកាសានញ្ចាយតនភូមិ ២.វិញ្ញាណញ្ចាយតនភូមិ

៣.អាកិញ្ចញ្ញាយតនភូមិ ៤.នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភូមិ

វចនត្ថ: នៃអបាយភូមិជាដើម

<u>**អបាយភូមិ**</u> មានវចនត្ថ:ថា **បុញ្ញសម្មតា អយា យេភុយ្យេន អបគតោតិ = អបាយោ** ដែលឈ្មោះថា អបាយ ព្រោះអត្ថថា គេចចេញពីសេចក្ដីចម្រើន ដែលហៅថា បុណ្យ ដោយច្រើន ។

សោយេវ ភូមិ ភវន្តិ ឯត្ថ សត្តាតិ = អបាយភូមិ អបាយនោះឯង ជាភូមិ, សត្វទាំងឡាយ រមែងកើតក្នុងអបាយនេះ ព្រោះហេតុនោះ អបាយនេះ ទើបឈ្មោះថា អបាយភូមិ ។

<u>**សុគតិភូមិ**</u> មានវចនត្ថ:ថា **អនេកវិធសម្បត្តិអធិដ្ឋានតាយ សោភណា គន្តព្វតោ ឧបដ្ឋិតព្វោ គតិ ចាតិ = សុគតិ** ដែលឈ្មោះថា សុគតិ ព្រោះអត្ថថា ល្អ ដោយភាពជាស្ថានទីដែលទទួលសម្បត្តិមិនមែនតិច និងជាគតិ ព្រោះជាទីដែលសត្វគប្បីដល់ គឺ គប្បីកើតឡើង ។ សុគតិដែលប្រព្រឹត្តទៅជាមួយកាមតណ្ហា ឈ្មោះថា កាមសុគតិ ។ កាមសុគតិនោះឯង ជាភូមិ ឈ្មោះថា កាមសុគតិភូមិ ។

សូមជ្រាបក្នុងរូបាវចរភូមិជាដើមក៏ន័យនេះ ។

អធិប្បាយ អបាយភូមិ ៤

ដែលឈ្មោះថា **និរយ** (នរក) ព្រោះអត្ថថា ទៅប្រាសចាកសេចក្ដីចម្រើន គឺ សេចក្ដីសុខ ។

សត្វទាំងឡាយ ដែលឈ្មោះថា **តិរច្ឆាន** ព្រោះអត្ថថា ទៅទទឹង គឺ

សន្ទុកខ្លួនទៅខាងក្រោម ។ អាចារ្យពួកខ្លះ ពោលថា ពួកសត្វតិរច្ឆាននោះ មិនមានភូមិរបស់ខ្លួនដោយចំពោះ ព្រោះដូច្នោះ ទើបលោកអាចារ្យពោលថា កំណើតរបស់សត្វតិរច្ឆានទាំងនោះ ឈ្មោះថា តិរច្ឆានយោនិ ។ ធម្មជាតិដែលឈ្មោះថា **យោនិ** ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុលាយ(ផ្សំ)គ្នារបស់ពួកសត្វ សូម្បីនឹងមិនលាយគ្នា ក៏ដូចជាលាយគ្នា ដោយភាពមានជាតិស្មើគ្នា ។ ក៏កំណើតនោះ ពោលដោយអត្ថ បានដល់ ការប្រព្រឹត្តិទៅវិសេសនៃខន្ធទាំងឡាយ ។

សត្វទាំងឡាយ ឈ្មោះថា **ប្រេត** ព្រោះអត្ថថា ទៅ គឺ កន្លងហួសទៅចាកសេចក្តីសុខដ៏ប្រសើរ ។

បេត្តិ មានវចនត្ថៈថា ពួកនៃប្រេតទាំងឡាយ ឈ្មោះថា **បេត្តិ** ។

បេត្តិវិសយ មានវចនត្ថៈថា ដែននៃប្រេតទាំងឡាយ ដោយប្រភេទមាននិជ្ឈាមតណ្ហិកប្រេតជាដើម ឈ្មោះថា បេត្តិវិស័យ ។

ក៏ក្នុងកំណើតនៃសត្វតិរច្ឆាន និងបេត្តិវិស័យនេះ សំដៅយកខន្ធទាំងឡាយនោះ ព្រោះឱកាស (ភូមិ) ដែលកំណត់ទុកដូច្នោះ មិនមានដល់សត្វតិរច្ឆាន និងបេត្តិវិស័យទាំងនោះ ឬក៏ថា សត្វទាំងនោះ រមែងនៅប្រចាំជានិច្ច ក្នុងទីណាមានព្រៃ និងដើមភ្នំជាដើម សូម្បីឱកាស គឺភូមិ បណ្ឌិតក៏គួរកាន់យកក្នុងស្ថានទី ដូច្នោះ ។

អសុរ មានវចនត្ថៈថា សត្វពួកណា រមែងមិនលេង គឺ មិនលេងរីករាយដោយការលេងទាំងឡាយ មានឥស្សរិយកីឡាជាដើម ព្រោះហេតុនោះ សត្វទាំងឡាយ ទើបឈ្មោះថា **អសុរ** បានដល់ ពួកប្រេតអសុរ ។

ចំណែកស្តេចវេបចិត្តិអសុរ ក្រៅពីនេះ ឈ្មោះថា **អសុរ** ព្រោះអត្ថថា ជាសត្រូវរបស់ទេវតា ។ អាចារ្យទាំងឡាយ ពោលថា ពួកវេបចិត្តិអសុរ ជាទេវតាក្នុងជាន់តាវត្តិង្ស ។

អសុរ ៣ ពួក

១-ទេវអសុរ បានដល់ អសុរដែលជាទេវតា

២-បេត្តិអសុរ បានដល់ អសុរដែលជាប្រេត

៣-និរយអសុរ បានដល់ អសុរដែលជាសត្វនរក

អធិប្បាយ

១-ទេវអសុរ បានដល់ អសុរដែលជាប្រធាន ជាស្តេចអសុរ

<u>ក្នុងមនោរថបូរណី អដ្ឋកថានៃអង្គុត្តរនិកាយអដ្ឋកនិបាត</u> ពោលថា ៖ ស្តេចអសុរ មាន ៣ គឺ ស្តេចវេបចិត្តិ ១, អសុរិន្ទរាហូ ១, និងស្តេចមហាពទៈ ១ ។

ស្តេចវេបចិត្តិ ពីដើមឈ្មោះថា ស្តេចសម្ពរអសុរ ជាសត្រូវនឹងពួកឥសី ទើបត្រូវពួកឥសីប្រទេចផ្តាសា តាំងពីនោះ ស្តេចសម្ពរអសុរ ក៏មានចិត្តវេវវាយរសាប់រសល់ ដេកមិនលក់ ទើបបានឈ្មោះថ្មីថា ស្តេចវេបចិត្តិ ។

អសុរិន្ទរាហូ មានរាងកាយធំ និងខ្ពស់ណាស់ ក្នុងអដ្ឋកថាពោលថា អសុរិន្ទរាហូ មានកំពស់ តាំងពីជើងដល់ក្បាល ៤.៨០០ យោជន៍, រវាងស្មាទាំងពីរ ១១២ យោជន៍, មានផ្ទៃមុខ ៦០០ យោជន៍, ផ្ទៃបាតដៃ និងបាតជើង ៣០០ យោជន៍, មាត់ ៣០០ យោជន៍, អង្គុលីមួយថ្នាំងៗ ៥០ យោជន៍, ចន្លោះចញ្ចើម

៥០ យោជន៍, ថ្ងាស ៣០០ យោជន៍, ក្បាល ៩០០ យោជន៍, កាលរាហូនោះចុះក្នុងទឹកមហាសមុទ្រដែលជ្រៅ ១២០០ យោជន៍ មានប្រមាណត្រឹមជង្គង់ ។

ស្តេចមហារាជនោះ រាប់តាំងពីថ្ងៃដែលព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ដឹងហើយក៏គិតថា ៖

ថ្ងៃនេះ យើងនឹងទៅគាល់ ព្រឹកស្អែកយើងនឹងទៅគាល់ដរាបដល់វេលា ១១ ឆ្នាំ ក្នុងឆ្នាំទី ១២ ទើបបានទៅគាល់ទូលសួរបញ្ហា ។ ពួកអសុរទាំងនេះមានពិភពដែលអាស្រ័យនោះក្រោមភ្នំសិនេរុ ដែលមានផ្ទៃដីទំហំមួយម៉ឺនយោជន៍ប៉ុនឋានតាវត្តិង្ស ។

បេតអសុរា ជាទេវតាមួយពួក មានអានុភាពច្រើន ហៅថា វិនិបាតិកអសុរា (អសុរដែលមិនផុត ចាកអបាយ) បានដល់ បិយង្ករមាតាយក្ខិនី, ឧត្តរមាតាយក្ខិនី, ផុស្សមិត្តាមាតាយក្ខិនី, ធម្មគុត្តមាតាយក្ខិនី, និងវេមានិកប្រេត ទេវតាទាំងនោះអាស្រ័យនៅតាមព្រៃភ្នំ និងតាមដើមឈើជាដើម ជាបរិវាររបស់កុម្ភទេវតាសង្គ្រោះចូលក្នុងពួកទេវតាជាន់ចាតុម្មហារាជិកា ។ មួយទៀត ពាក្យថា បេតអសុរនេះ លោកពោលថា សត្វដែលកើតក្នុងពួកអសុរ មានកាលកញ្ចិកាសុរជាដើម ។

និរយអសុរ បានដល់ សត្វដែលកើតក្នុងលោកន្តរនរក ។

<u>ក្នុងអដ្ឋកថា</u> <u>អង្គុត្តរ-ចតុក្ក</u>. ពោលថា អសុរនេះ កាលនៅជាមនុស្សបានធ្វើកម្មធ្ងន់ គឺ ទារុណកម្មដល់មាតាបិតា ឬទូស្តចំពោះសមណព្រាហ្មណ៍ដែលទ្រទ្រង់ធម៌ និងការសម្លាប់សត្វរាល់ៗ ថ្ងៃជាដើម ដូចអភ័យចោរ និងនាគចោរក្នុងតម្ពបណ្ណិកទ្វីប ក៏អសុរនេះ មានអត្តភាពកំពស់ ៣ គាវុត មានក្រចកវែងតោងនៅត្រង់ជើងភ្នំចក្រវាឡ ដូចសត្វប្រចៀវ(ឬជ្រឹង) នៅក្នុងទីងងឹត ដូច្នោះ ។

និរយភូមិ

និរយភូមិ បានដល់ នរក ដោយសង្ខេបមាន ២ គឺ មហានរក (នរករណ្តៅធំ) និងចូឡនរក (នរករណ្តៅតូច) ឬហៅថា ឧស្សទនរក បានដល់សត្វនរកក្នុងរណ្តៅនេះ ។

មហានរក ៨ រណ្តៅ

១-សញ្ជីវនរក នរក ឈ្មោះថា សញ្ជីវៈ

២-កាឡសុត្តនរក នរក ឈ្មោះថា កាឡសុត្តៈ

៣-សង្ឃាតនរក នរក ឈ្មោះថា សង្ឃាតៈ

៤-ចូឡរោរុវនរក នរក ឈ្មោះថា ចូឡរោរុវៈ

៥-មហារោរុវនរក នរក ឈ្មោះថា មហារោរុវៈ

៦-តាបននរក នរក ឈ្មោះថា តាបនៈ

៧-មហាតាបននរក នរក ឈ្មោះថា មហាតាបនៈ

៨-អវិចីនរក នរក ឈ្មោះថា អវិចី ។

អធិប្បាយ តិរច្ឆានយោនិ

តិរច្ឆានយោនិ ប្រែថា កំណើតសត្វតិរច្ឆាន ។ ក្នុងបាលីប្រើត្រឹមតែពាក្យថា **តិរច្ឆានោ**ខៈ **តិរច្ឆានគតោ**ខៈ និងតិរច្ឆោខៈ ។ តិរច្ឆាន មាន ២ ប្រភេទ គឺប្រភេទដែលឃើញដោយភ្នែកតាមប្រក្រតី និងប្រភេទដែលមិនឃើញដោយភ្នែកតាមប្រក្រតី, មួយទៀត សត្វតិរច្ឆានដែលមានអត្តភាពធំ និងដែលមានអត្តភាព

តូច ។ សត្វតិរច្ឆានទាំងអស់ ចែកបាន ៤ ប្រភេទ គឺ ៖

១. **អបាទតិរច្ឆានោ** សត្វមិនមានជើង មានត្រីនិងពស់ជាដើម

២. **ទ្វិបាទតិរច្ឆានោ** សត្វមានជើង ២ មានបក្សីជាដើម

៣. **ចតុបាទតិរច្ឆានោ** សត្វមានជើង ៤ មានគោជាដើម

៤. **ពហុបាទតិរច្ឆានោ** សត្វមានជើងច្រើន មានក្អែបជាដើម

សត្វតិរច្ឆានពួកខ្លះ មានឫទ្ធិ មានអានុភាពច្រើន ដូចស្តេចនាគ ស្តេចគ្រុឌ ស្តេចដំរី និងស្តេចរាជសីហ៍ជាដើម ។ សត្វទាំងអស់ វៀរតែព្រះពោធិសត្វ រមែងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាមសញ្ញា (ការសេពកាម) គោចរសញ្ញា (ការស្វែងរកអាហារ) និងមរណសញ្ញា (ការខ្លាចស្លាប់)ដោយច្រើន, ចំណែកព្រះពោធិសត្វ ប្រកបដោយសញ្ញាវិសេស ហៅថា ធម្មសញ្ញា និងចាប់តាំងពីទទួលព្យាករណ៍ គឺជានិយតពោធិសត្វហើយ មិនកើតជាសត្វដែលតូចជាងសត្វចាបនិងមិនធំជាងដំរី ។

បានឮថា ស្តេចកាឡនាគរាជ មានអាយុវែង ដែលបានឃើញព្រះពុទ្ធមក ៤ អង្គហើយ មានព្រះពុទ្ធកកុសន្ធោជាដើម និងនឹងបានឃើញព្រះសិរិអារ្យមេត្រីសម្មាសម្ពុទ្ធទៀត ។

អធិប្បាយបិត្តិវិស័យ

បិត្តិវិស័យ បានដល់ ភូមិនៃប្រេត ។ ប្រេតមានច្រើនប្រភេទ ពួកខ្លះមានឫទ្ធិ មានអំណាចអាចបណ្តាលឱ្យឃើញវត្ថុដែលជាឥដ្ឋារម្មណ៍ និងអនិដ្ឋារម្មណ៍បាន ប្រេតពួកខ្លះ ពេលយប់ជាទេវតា សោយសុខសម្បត្តិក្នុងវិមាន ពេលថ្ងៃជា

ប្រេត សោយទុក្ខវេទនាយ៉ាងសែនខ្លោចផ្សា, ពួកខ្លះអត់ឃ្លានមាត់ប៉ុនម្ជុល ពួកខ្លះត្រូវស៊ីរបស់បដិកូល មានសាកសពសត្វជាដើម ប្រេតទាំងឡាយច្រើនណាស់ ។

មួយប្រភេទទៀត មានការស្រេកឃ្លានរកអ្វីស៊ីមិនបាន អស់រយៈកាលច្រើនពុទ្ធន្តរ ដូចប្រេតជាញាតិរបស់ព្រះបាទពិម្ពិសារ ដែលអដ្ឋកថាចារ្យពោលទុកក្នុងបរមត្ថទីបនីនៃខុទ្ទកនិកាយ បេតវត្ថុ ក្នុងតិរោកុឌ្ឌបេតវត្ថុថា

ក្នុងកប្បទី ៩២ ដែលរាប់ថយពីភទ្ទកប្បនេះទៅ មានព្រះពុទ្ធព្រះនាមថា ផុស្សៈ ទ្រង់ឧប្បត្តិឡើងក្នុងលោក មានមហាជនគោរព បូជាជាច្រើន បានថ្វាយទានដល់ព្រះសង្ឃ មានព្រះពុទ្ធជាប្រធាន, តែមានពួកជនខ្លះទាស់ចិត្ត បានធ្វើអន្តរាយដល់ទាន ដោយនាំគ្នាស៊ីទេយ្យធម៌ដោយខ្លួនឯង និងធ្វើការដុតភេងទានចេញ ជនទាំងនោះ កាលស្លាប់ហើយ ទៅកើតក្នុងនរកអស់កាលដ៏យូរ ពួកគេស្លាប់ពីនរកហើយ កើតក្នុងនរកទៀត ដរាបដល់ ៩២ កប្ប ។

មកដល់ភទ្ទកប្បនេះ ក្នុងកាលនៃព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធព្រះនាមថា កស្សបៈ[១] ជនដែលទាស់ចិត្តទាំងនោះ កើតក្នុងពួកប្រេត ។ ក្នុងកាលនោះ ពួកមនុស្សនាំគ្នាធ្វើទានឧទ្ទិស ដើម្បីប្រយោជន៍ដល់ពួកប្រេត ជាញាតិរបស់ខ្លួនថា "សូមទានដែលខ្ញុំព្រះអង្គឱ្យនេះ សម្រេចដល់ពួកញាតិរបស់ខ្ញុំព្រះអង្គចុះ" ដូច្នេះ ពួកប្រេតជាញាតិទាំងនោះ រមែងសោយទិព្វសម្បត្តិ ។ លំដាប់នោះ ពួកប្រេតជាញាតិរបស់ព្រះបាទពិម្ពិសារ បានឃើញដូច្នោះ ទើបចូលទៅគាល់ព្រះកស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធ

---

១. ក្នុងអដ្ឋកថាធម្មបទរៀបរាប់តាំងអំពីព្រះពុទ្ធកកុសន្ធៈមក ។

ទូលសួរថា "បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ពួកខ្ញុំព្រះអង្គ នឹងគប្បីបានសម្បត្តិបែបនេះឬទេហ្ន៎" ព្រះមានព្រះភាគទ្រង់ត្រាស់ថា "ឥឡូវនេះ អ្នកទាំងឡាយមិនទាន់បានទេ តែក្នុងអនាគតកាល នឹងមានព្រះពុទ្ធព្រះនាមថា ព្រះគោតម ក្នុងកាលនោះ នឹងមានព្រះរាជាព្រះនាមថា ពិម្ពិសារ ដែលជាញាតិរបស់អ្នកទាំងឡាយ (រាជានោះ) នឹងបានថ្វាយទានចំពោះព្រះពុទ្ធអង្គនោះ ហើយឧទ្ទិសបុណ្យឱ្យមកដល់អ្នកទាំងឡាយ អ្នកទាំងឡាយ នឹងបានក្នុងកាលនោះ ៗ អស់កាលមួយ ពុទ្ធន្តរកន្លងទៅហើយ ព្រះពុទ្ធនៃយើងទាំងឡាយ ក៏ទ្រង់ឧប្បត្តិឡើងក្នុងលោក ក្រោយពី ៧ សប្តាហ៍កន្លងទៅ ក៏ស្តេចទ្រង់យាងមកកាន់ក្រុងពារាណសី ទ្រង់ប្រកាសធម្មចក្ក ប្រោសបញ្ចវគ្គិយ ហើយសម្តែងធម៌ប្រោសជដិល ៣ នាក់បងប្អូន ព្រមទាំងបរិវារ ១.០០០ នាក់ ហើយស្តេចយាងទៅកាន់ក្រុងរាជគ្រឹះ ប្រោសព្រះបាទពិម្ពិសារ ព្រមទាំងព្រាហ្មណ៍ គហបតីអ្នកស្រុកអង្គនិងមគធៈ មនុស្សចំនួន ១១ ម៉ឺននាក់ ឱ្យតាំងនៅក្នុងសោតាបត្តិផល ទ្រង់ទទួលនិមន្តដើម្បីសោយព្រះក្រយាហារក្នុងថ្ងៃស្អែកនេះ ដល់ព្រឹកឡើង ទ្រង់យាងទៅទទួលមហាទានក្នុងរាជនិវេស ៗ ព្រះរាជាទ្រង់ថ្វាយទានស្រេចហើយ ទ្រង់ត្រិះរិះដល់ស្ថានទីជាទីប្រថាប់របស់ព្រះមានព្រះភាគថា "ព្រះមានព្រះភាគ គប្បីប្រថាប់ក្នុងទីណាហ្ន៎" ដូច្នោះ ទើបទ្រង់មិនបានឧទ្ទិសទានឱ្យដល់អ្នកណាៗ ៗ ពួកប្រេតកាលមិនបានផលរបស់ទាននោះយ៉ាងនោះ ក៏អស់សង្ឃឹម ក្នុងវេលាយប់ទើបនាំគ្នាបញ្ចេញសំឡេងស្រែកដ៏គួរឱ្យភ័យខ្លាច ញាញើតយ៉ាងក្រៃលែង ជិតរាជនិវេស កាលរាត្រីកន្លងទៅ ព្រះបាទ

ពិម្ពិសារបានក្រាបទូលចំពោះព្រះមានព្រះភាគ (តាមរឿងនោះ) ព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា "មហាបពិត្រទ្រង់កុំខ្លាច គឺ មិនមានសេចក្តីអាក្រក់អ្វីកើតឡើងដល់ព្រះអង្គទេ សំឡេងនោះ គឺ ពួកញាតិចាស់ពីជាតិមុនរបស់ព្រះអង្គដែលកើតជាប្រេតញាតិទាំងនោះ ប្រាថ្នានឹងជួបព្រះអង្គអស់មួយពុទ្ធន្តរហើយ ត្រាច់ទៅដោយគិតសង្ឃឹមថា ព្រះអង្គថ្វាយទានដល់ព្រះពុទ្ធហើយ នឹងឧទ្ទិសឱ្យដល់ពួកយើងខ្លះ ព្រោះព្រះអង្គថ្វាយទានក្នុងថ្ងៃម្សិលមិញរួចហើយមិនបានឧទ្ទិស ទើបនាំគ្នាអស់សង្ឃឹម ក៏បញ្ចេញសំឡេងស្រែកដូច្នេះ" ។

ព្រះរាជាត្រាស់សួរថា "បើខ្ញុំព្រះអង្គថ្វាយទានក្នុងថ្ងៃនេះ តើប្រេតទាំងនោះ អាចទទួលទាននេះបានទេ ព្រះអង្គ ? "

ត្រាស់ថា "បាន មហាបពិត្រ" ព្រះរាជាក្រាបទូលថា "សូមព្រះមានព្រះភាគទ្រង់ប្រោសមេត្តាទទួលទានរបស់ខ្ញុំម្ចាស់ដើម្បីសោយក្នុងថ្ងៃនេះ ខ្ញុំនឹងឧទ្ទិសដល់ពួកប្រេតទាំងនោះ" ព្រះអង្គក៏ទទួលដោយតុណ្ហីភាព ។

ព្រះរាជាស្តេចទៅកាន់រាជនិវេសន៍ ទ្រង់ឱ្យចាត់ចែងមហាទាន ហើយឱ្យក្រាបទូលភត្តកាលចំពោះព្រះមានព្រះភាគ ។ ព្រះមានព្រះភាគ ស្តេចយាងទៅកាន់រាជនិវេសន៍ ព្រមដោយពួកនៃភិក្ខុសង្ឃ ទ្រង់ប្រថាប់លើអាសនៈដែលគេចាត់ចែងទុក ។ ពួកប្រេតទាំងនោះ បាននាំគ្នាទៅដោយសង្ឃឹមថា ថ្ងៃនេះ ពួកយើងនឹងបានជាពិតប្រាកដ ហើយបានឈរនៅក្នុងទីផ្សេងៗ មានខាងក្រៅជញ្ជាំងផ្ទះជាដើម ។

ព្រះមានព្រះភាគ បានទ្រង់ធ្វើឱ្យពួកប្រេតទាំងនោះ ប្រាកដដល់ព្រះរាជា កាលថ្វាយទឹកទក្ខិណោទក ព្រះរាជាឧទ្ទិសថា "**ឥទំ វោ ញាតីនំ ហោតុ សុខិតា ហោន្តុ ញាតយោ** : ទាន(ដែលខ្ញុំថ្វាយហើយ)នេះ ចូរមានដល់ញាតិទាំងឡាយ សូមញាតិទាំងឡាយ ចូរជាអ្នកដល់នូវសេចក្ដីសុខ" ដូច្នេះ ក្នុងពេលភ្លាមនោះឯង ស្រះបោក្ខរណី ដេរដាសដោយផ្កាឈូក បានកើតដល់ពួកប្រេត ។ ពួកប្រេតទាំងនោះ នាំគ្នាងូតនិងផឹកក្នុងស្រះនោះ បានស្ងប់រម្ងាប់សេចក្ដីក្រវល់ក្រវាយ សេចក្ដីលំបាកនិងសេចក្ដីស្រេក ក៏មានពណ៌សម្បុរដូចមាស ។ ព្រមនឹងការថ្វាយយាគូរបស់ទំពារស៊ី និងអាហារហើយ ឧទ្ទិសឱ្យភ្លាមនោះឯង យាគូខាទនីយ និងអាហារដ៏ជាទិព្វ ក៏កើតឡើងដល់ប្រេតទាំងនោះ ពួកប្រេតទាំងនោះ បរិភោគយាគូជាដើមហើយ ក៏បានជាអ្នកមានឥន្ទ្រិយ ស្រស់ថ្លាផូរផង់ ។ លំដាប់នោះ ព្រះរាជាបាន ថ្វាយសំពត់ទីដេក និងទីអង្គុយហើយឧទ្ទិសឱ្យគ្រឿងប្រដាប់មានសំពត់ជាដើមដ៏ជាទិព្វ ក៏បានកើតឡើងដល់ប្រេតទាំងនោះ និងសម្បត្តិទាំងនោះ ប្រាកដដល់ព្រះរាជា ដោយការដែលទ្រង់អធិដ្ឋានទុក ព្រះរាជាទ្រង់ទតឃើញដូច្នោះ ទ្រង់ពេញព្រះទ័យក្រៃលែងណាស់ ព្រះមានព្រះភាគសោយព្រះក្រយាហាររួចហើយ ដើម្បីនឹងទ្រង់អនុមោទនាដល់ព្រះបាទពិម្ពិសារ ទើបទ្រង់ត្រាស់តិរោកុឌ្ឌបេត្តវត្ថុ ។

ប្រេតមានច្រើនជំពូក តែប្រេតអាចទទួលផលទានរបស់ញាតិដែលបានឧទ្ទិសឱ្យនោះ បានដល់ បរទត្តូបជីវិកប្រេតប៉ុណ្ណោះ ។

តទៅនេះ នឹងសម្ដែងរឿងប្រេត ដែលពោលទុកក្នុងបករណ៍លោកបញ្ញត្តិ

មាន ១២ ពួក និងដែលពោលទុកក្នុងសំយុត្តនិកាយនិទានវគ្គតទៅ ៖

ប្រេត ១២ ពួក

១. វន្តាសាប្រេត	ប្រេតស៊ីរបស់ដែលគេខ្ជាក់ចេញហើយ
២. កុណបាសាប្រេត	ប្រេតដែលស៊ីសាកសព
៣. គូថខាទកប្រេត	ប្រេតដែលស៊ីឧច្ចារៈ
៤. អគ្គិជាលមុខប្រេត	ប្រេតដែលមានភ្លើងនៅក្នុងមាត់
៥. សូចិមុខប្រេត	ប្រេតដែលមានមាត់ប៉ុនម្ជុល
៦. តណ្ហដ្ឋិតប្រេត	ប្រេតដែលត្រូវសេចក្តីលំបាកបៀតបៀន
៧. សុនិជ្ឈាមកប្រេត	ប្រេតដែលត្រូវឆេះខ្មៅដូចគល់ឈើ
៨. សត្ថង្គប្រេត	ប្រេតមានក្រចកដូចកាំបិត
៩. បព្វតង្គប្រេត	ប្រេតមានកាយដូចភ្នំ
១០. អជគរង្គប្រេត	ប្រេតមានរាងកាយដូចពស់ថ្លាន់
១១. វិមានិកប្រេត	ប្រេតមានវិមាន
១២. មហិទ្ធិកប្រេត	ប្រេតមានឫទ្ធិច្រើន ។

ប្រេតទាំងនេះ មានមហិទ្ធិកប្រេត ជាម្ចាស់នៃប្រេត ជាអ្នកមើលការខុសត្រូវ ។

ក៏ប្រេត ១២ ពួកនេះ មានទីអាស្រ័យនៅក្នុងព្រៃ ឈ្មោះវិជ្ឈាដវី ជាប្រទេសនៃប្រេតទាំងនោះ ។

ប្រេត ២១ ពួក

១. អដ្ឋិសង្ខលិកប្រេត ប្រេតឥតមានសាច់ឈាមឡើយ មានតែកន្ធ្អឹង

២. មំសបេសីប្រេត ប្រេតមានរាងកាយដូចជាចម្រៀកសាច់

៣. មំសបិណ្ឌប្រេត ប្រេតមានរាងកាយដូចជាដុំសាច់

៤. និច្ឆវិបុរិសប្រេត ប្រេតប្រុសមានរាងកាយរោលឥតស្បែក

៥. អសិលោមប្រេត ប្រេតមានដាវដោតជាប់នឹងរាងកាយដូចជារោម

៦. សត្តិកលោមប្រេត ប្រេតមានលំពែងដោតជាប់នឹងរាងកាយដូចជារោម

៧. ឧសុលោមប្រេត ប្រេតមានព្រួញដោតជាប់នឹងរាងកាយដូចជារោម

៨. សូចិលោមប្រេតទី១ ប្រេតមានម្ជុលដោតជាប់នឹងរាងកាយដូចជារោម

៩. សូចិលោមប្រេតទី២ ប្រេតមានដែកស្រួចចាក់ខ្វាស់ច្រើនប្រាំងទារាង
កាយដូចជារោម

១០. កុម្ភណ្ឌប្រេត ប្រេតមានអណ្ឌជាភារៈធំប៉ុនឆ្នាំង

១១. គូថនិមុគ្គប្រេត ប្រេតលិចនៅក្នុងរណ្តៅឧច្ចារៈ

១២. គូថខាទកប្រេត ប្រេតស៊ីលាមក

១៣. និច្ឆវិត្ថីប្រេត ប្រេតស្រីមានរាងកាយរោលឥតស្បែក

១៤. មង្គុលិត្ថីប្រេត ប្រេតស្រីមានរាងកាយអាក្រក់គួរខ្ពើមឆ្អើមមានក្លិនស្អុយ

១៥. ឱកិលិនីប្រេត ប្រេតស្រីមានរាងកាយឆេះរោលទាំងស្រោចដោយរងើកភ្លើង

១៦. អសីសកពន្ធប្រេត ប្រេតឥតក្បាល មានរាងកាយដូចសាកសពដាច់

ក្បាល (មុខមាត់នៅទ្រូង)

១៧. ភិក្ខុប្រេត ប្រេតភិក្ខុមានភ្លើងឆេះសន្ធោសន្ធៅ

១៨. ភិក្ខុនីប្រេត ប្រេតភិក្ខុនីមានភ្លើងឆេះសន្ធោសន្ធៅ

១៩. សិក្ខមានាប្រេត ប្រេតសិក្ខមានាមានភ្លើងឆេះសន្ធោសន្ធៅ

២០. សាមណេរប្រេត ប្រេតសាមណេរមានភ្លើងឆេះសន្ធោសន្ធៅ

២១. សាមណេរីប្រេត ប្រេតសាមណេរីមានភ្លើងឆេះសន្ធោសន្ធៅ

ប្រេតទាំង ២១ ពួកនេះ ជាហេតុឱ្យព្រះមហាមោគ្គល្លានត្ថេរធ្វើការញញឹមឱ្យប្រាកដ ទើបព្រះលក្ខណត្ថេរបានសួរលោកថា "ម្នាលអាវុសោមហាមោគ្គល្លាន អ្វីជាហេតុ អ្វីជាបច្ច័យ ចំពោះកិរិយាធ្វើនូវញញឹមឱ្យប្រាកដ(នេះ) ?" ដូច្នេះ ព្រះមហាមោគ្គល្លានត្ថេរ ឆ្លើយតបថា "ម្នាលអាវុសោលក្ខណៈ កាលនេះ មិនមែនជាកាលគួរនឹងព្យាករប្រស្នានេះទេ លោកចូរសួរប្រស្នានេះនឹងខ្ញុំក្នុងសំណាក់ព្រះមានព្រះភាគចុះ" ។[១]

អធិប្បាយ អសុរកាយ

អបាយភូមិដែលឈ្មោះថា អសុរកាយ (បេត្តិអសុរ) បានដល់ ប្រេតអសុរ ពួកអសុរកាយនេះ មានសេចក្តីទុក្ខ ទណ្ឌកម្ម ស្រាលជាងសត្វក្នុងនរក ព្រោះក្នុងនរកសត្វនរកត្រូវទុក្ខទណ្ឌ ដោយកម្មករណ៍ មានការចាប់ឱ្យដេកលើផែ

(១) វិន. បារា. ឧត្តរិមនុស្សធម្ម. ១. ២៩៥/៣៥៩-៣៧០ ។

លោហៈដែលក្តៅ ហើយក៏ដំក្លាប់ដោយដែកគោល (ប៉ុនដើមត្នោត) ៥ ដើម មានត្រង់ក ១ ដៃ ២ ជើង ២ ។

អសុរកាយពួកខ្លះ មានការទទួលទុក្ខដោយការអត់ឃ្លាន មិនបានស៊ីអ្វីអស់ ២-៣ ពុទ្ធន្តរ ខាងក្នុងផ្ទៃពោះដូចជាដើម ឈើមានប្រហោងដែលភ្លើងឆេះពេញហើយ, ពួកខ្លះ មានការស្រេក ដូចកាលកញ្ញិកាសូរជាដើម រមែងមិនអាចដើម្បីនឹងបានតំណក់ទឹក ត្រឹមតែញ៉ាំងចិត្តឱ្យរីករាយ ឬត្រឹមតែញ៉ាំងផ្ទៃឱ្យសើមឡើយ (យ៉ាងនេះ)អស់ ២-៣ ពុទ្ធន្តរ, ពួកខ្លះ សូម្បីទៅដល់ទន្លេ គិតថា ពួកយើងនឹងផឹកទឹក ទឹកនោះក៏ស្ងួតក្លាយជាខ្សាច់អស់ទៅ ពួកខ្លះទៅដល់សមុទ្រមហាសមុទ្រ ក៏ក្លាយជាថ្មដា សត្វនោះមានរាងកាយស្គមស្គាំង ត្រូវទុក្ខដ៏មានកម្លាំងបៀតបៀនគ្រាច់រង្គាត់ទៅដោយអំណាចនៃកម្ម ។

បានឮថា កាលញ្ញិកាសូរមួយ មិនអាចអត់ធន់នឹងការស្រេកបាន ក៏រត់ទៅកាន់ទន្លេធំ ទទឹង ១ យោជន៍ ជម្រៅ ១ យោជន៍ ក្នុងកាលដែលកាលញ្ញិកាសូរចុះទៅ ហើយទឹកក៏ស្ងួត ហុយជាផ្សែងឡើង ដូចថ្មដាដែលត្រូវកំដៅខ្លាំង កាលអសុរកាយនោះ បានឮសំឡេងទឹក ទើបរត់ឆ្ពោះទៅខាងនេះ ខាងណោះនុ៎ះឯងមួយយប់ទល់ភ្លឺ ក្នុងកាលនោះ មានភិក្ខុ ៣០ រូប ដែលត្រាច់បិណ្ឌបាត្រជាវត្តកំពុងត្រាច់ភិក្ខាចារអំពីព្រឹកឃើញគេហើយ ទើបសួរថា "ម្នាលសប្បុរស លោកជាអ្នកណា ?" ។ អសុរកាយនោះ ឆ្លើយថា "ខ្ញុំជាប្រេត លោកម្ចាស់" ។

ពួកភិក្ខុសួរថា "លោកស្វែងរកអ្វី ?"

អសុរកាយថា "ខ្ញុំស្វែងរកទឹក លោកម្ចាស់"

ពួកភិក្ខុ "ទន្លេនេះមានទឹកពេញប្រាំង លោកមិនឃើញឬ ?"

អសុរកាយ "លោកម្ចាស់ វាមិនសម្រេចប្រយោជន៍ដល់ខ្ញុំទេ" ពួកភិក្ខុទើបពោលថា "បើដូច្នោះ លោកចូរដេកចុះ ពួកអាត្មានឹងចាក់ទឹកក្នុងមាត់របស់លោក" អសុរកាយនោះ ក៏ដេកផ្ងារលើដីខ្សាច់នោះ ភិក្ខុទាំងឡាយបាននាំគ្នាយកបាត្រទាំង ៣០ ទៅដួសទឹកចាក់នៅក្នុងអសុរកាយនោះ កាលភិក្ខុធ្វើយ៉ាងនេះវេលាភិក្ខាចាររបស់លោកក៏មកដល់ពួកភិក្ខុ ក៏និយាយថា "ដល់វេលាភិក្ខាចាររបស់អាត្មាភាពហើយ សប្បុរសលោកបានទទួលសេចក្ដីសប្បាយចិត្តខ្លះទេ ?"

អសុរកាយនោះ តបមកថា "លោកម្ចាស់ បើថា ទឹកមានប្រមាណត្រឹមតែមួយចុកដៃ ពីទឹកដែលចាក់ដោយបាត្រទាំង ៣០ របស់លោកម្ចាស់ ចូលទៅក្នុងបំពង់ករបស់ខ្ញុំ ដោយការធ្វើរបស់មនុស្សបានមែននោះ សូមកុំឱ្យខ្ញុំរួចផុតអំពីអត្តភាពប្រេតនេះឡើយ" ។

ចប់ អបាយភូមិដោយសង្ខេប

កាមសុគតិភូមិ ៧

កាមសុគតិភូមិ ៧ គឺ មនុស្សភូមិ ១ ចាតុម្មហារាជិកាភូមិ ១ តាវត្តិង្សាភូមិ ១ យាមាភូមិ ១ តុសិតាភូមិ ១ និម្មានរតីភូមិ ១ បរនិម្មិតវសវត្តីភូមិ ១ និង អបាយភូមិ ៤ រួម ១១ ភូមិ សង្គ្រោះចូលក្នុងកាមាវចរភូមិ ។

អធិប្បាយ កាមសុគតិភូមិ

សុគតិ មានវចនត្ថៈថា ដែលឈ្មោះថា សុគតិ ព្រោះអត្ថថា ល្អ ដោយសេចក្ដីជាទីទទួលសម្បត្តិ មិនមែនតិច និងជាគតិ ព្រោះជាទីដែលសត្វគប្បីដល់ គឺ គប្បីកើត ។

កាមសុគតិ មានវចនត្ថៈថា សុគតិដែលប្រព្រឹត្តទៅជាមួយនឹងកាមតណ្ហា ឈ្មោះថា កាមសុគតិ ។ កាមសុគតិនោះឯង ជាភូមិ ទើបឈ្មោះថា កាមសុគតភូមិ ។

មនុស្សា មានវចនត្ថៈថា មនុស្ស ព្រោះអត្ថថា មានចិត្តខ្ពស់ ព្រោះជាអ្នកមានចិត្តឧក្រិដ្ឋ ដោយគុណទាំងឡាយ មានភាពជាអ្នកមានសតិ ជាអ្នកក្លៀវក្លា និងជាអ្នកសមគួរដល់ព្រហ្មចរិយជាដើម ។

ពិតមែន សូម្បីព្រះអរិយបុគ្គល មានព្រះពុទ្ធជាដើម ដែលសម្រេចគុណធម៌ មានសតិ និងជាអ្នកមានបញ្ញាដែលញ៉ាំងកុសលឱ្យចាស់ក្លាយ៉ាងក្រៃលែងជាដើម ក៏ជាមនុស្សប៉ុណ្ណោះ ក៏បណ្ដាជនទាំងឡាយ ដែលនៅក្នុងទ្វីបទាំងឡាយ ជនដែលនៅក្នុងជម្ពូទ្វីប ឈ្មោះថា មនុស្សដោយបរិយាយ, សូម្បីជនដែលនៅក្នុងទ្វីបធំ ៣ និងទ្វីបតូចៗ ក្រៅពីនេះ ក៏ហៅថា មនុស្ស ព្រោះជាអ្នកមានរូបជាដើមដូចនឹងមនុស្សក្នុងជម្ពូទ្វីបនេះដែរ ។ តែមានអ្នកយល់ថា "ដែលឈ្មោះថា មនុស្ស ព្រោះអត្ថថា

ជាពួកកកើត គឺ ជាបុត្ររបស់ព្រះមនូដែលជាក្សត្រដំបូង ក្នុងសម័យដើមកប្ប ។

សេចក្ដីសំដៅមួយទៀត លោកពោលថា "ភូមិជាទីនៅរបស់ពួកមនុស្ស ឈ្មោះថា មនុស្សា ក្នុងពាក្យថា **ភូមិចតុក្កនេះ**" ។ សូម្បីក្នុងបទដែលនៅសល់ មានពាក្យថា ចាតុម្មហារាជិកាជាដើម ក៏យ៉ាងនេះ ដូចគ្នា ។

មនុស្សក្នុងទ្វីបទាំង ៤ គឺ

១. មនុស្សក្នុងបុព្វវិទេហទ្វីប ២. មនុស្សក្នុងអបរគោយានទ្វីប

៣. មនុស្សក្នុងជម្ពូទ្វីប ៤. មនុស្សក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីប

បណ្ដាមនុស្សក្នុងទ្វីទាំង ៤ នោះ មនុស្សក្នុងបុព្វវិទេហទ្វីបតាំងនៅទិសខាងកើតរបស់ភ្នំសិនេរុ ពួកមនុស្សទាំងនេះ មានសម្បុរកាយស និងមានរូបរាងសណ្ឋានផ្ទៃមុខ ដូចព្រះចន្ទកន្លះចំណិត មានចិត្តស្ងប់ មានការប្រព្រឹត្តិល្អ មានអាយុ ៧០០ ឆ្នាំ ។

មនុស្សដែលនៅក្នុងអបរគោយានទ្វីប តាំងនៅទិសខាងលិចរបស់ភ្នំសិនេរុ ពួកមនុស្សទាំងនេះ មានរូបរាងសណ្ឋានផ្ទៃមុខ ដូចព្រះចន្ទពេញវង់ មានអាយុ ៥០០ ឆ្នាំ ។

មនុស្សក្នុងជម្ពូទ្វីប តាំងនៅទិស ខាងត្បូងរបស់ភ្នំសិនេរុ មានរូបរាងសណ្ឋានផ្ទៃមុខ ដូចពងមាន់ ឬ ៣ ជ្រុង មានអាយុមិនឋិតថេរ ក្នុងសម័យណាមានគុណធម៌ចម្រើនឡើង សម័យនោះ ក៏មានអាយុច្រើនឡើង រហូតដល់មានអាយុ ១ អសង្ខេយ្យឆ្នាំ តែសម័យណា មានគុណធម៌ថយចុះ សម័យនោះ ក៏មានអាយុថយចុះ រហូតនៅត្រឹមអាយុ ១០ ឆ្នាំ ។

មនុស្សក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីប តាំងនៅទិស ខាងជើងរបស់ភ្នំសិនេរុ ពួកមនុស្ស ក្នុងទ្វីបនោះ មានរូបកាងសណ្ឋានផ្ទៃមុខ ៤ ជ្រុង មានអាយុ ១.០០០ ឆ្នាំ ស្មើគ្នាទាំងអស់ ។

មានគុណធម៌វិសេសរបស់មនុស្ស និងទេវតា

__ក្ខណ៍ឋានសូត្រ__ ព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ទុកថា "ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងឧត្តរ កុរុទ្វីប ខ្ពង់ខ្ពស់ហួសពួកទេវតាជាន់តាវត្តិង្សផង និងពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងជម្ពូទ្វីបផង ដោយស្ថាន ៣ យ៉ាង ។ ស្ថាន ៣ យ៉ាង តើដូចម្តេចខ្លះ ។ គឺ មិនមានសេចក្តីអន្ទះសា ១ មិនមានសេចក្តីហួងហែង ១ មានអាយុទៀង មានកំណើតដ៏វិសេស ១ ។ ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ពួកមនុស្សនៅក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីប តែងខ្ពង់ខ្ពស់ហួសពួកទេវតាជាន់តាវត្តិង្សផង និងពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងជម្ពូទ្វីបផង ដោយស្ថាន ៣ យ៉ាងនេះឯង ។ ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ពួកទេវតាជាន់តាវត្តិង្ស ខ្ពង់ខ្ពស់ហួសពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីបផង និងពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងជម្ពូទ្វីបផង ដោយស្ថាន ៣ យ៉ាង ។ ស្ថាន ៣ យ៉ាង តើដូចម្តេចខ្លះ ។ គឺ អាយុជាទិព្វ ១ សម្បុរជាទិព្វ ១ សេចក្តីសុខជាទិព្វ ១ ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ពួកទេវតាជាន់តាវត្តិង្ស ខ្ពង់ខ្ពស់ហួសពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីបផង និងពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងជម្ពូទ្វីបផង ដោយស្ថាន ៣ យ៉ាងនេះឯង ។ ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងជម្ពូទ្វីប ខ្ពង់ខ្ពស់ហួសពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីបផង និងពួកទេវតាជាន់តាវត្តិង្សផង ដោយស្ថាន ៣ យ៉ាង ។ ស្ថាន ៣ យ៉ាង តើដូចម្តេចខ្លះ ។ គឺ មានសេចក្តីក្លៀវក្លា ១ មានស្មារតី(ខ្ជាប់ខ្ជួន) ១ មានការបំពេញព្រហ្មចរិយធម៌ដ៏វិសេស ១ ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ពួកមនុស្ស

អ្នកនៅក្នុងជម្ពូទ្វីប ខ្ពង់ខ្ពស់ហួសពួកមនុស្សអ្នកនៅក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីបផង និងពួកទេវតាជាន់តាវត្តិង្សផង ដោយស្ថាន ៣ យ៉ាងនេះឯង"[១] ។

ទេវតា ៦ ជាន់

ជាន់ទី ១ ចាតុម្មហារាជិកា

ចាតុម្មហារាជិកា មានវចនត្ថៈថា ៖

ទេពទាំងឡាយ ដែលឈ្មោះថា **ចាតុម្មហារាជិកា** ព្រោះអត្ថថា មានភក្តីក្នុងស្ដេចមហារាជទាំង ៤ ឬថា ទេពដែលកើតក្នុងជាន់ចាតុម្មហារាជិកាដែលជាស្ថានទីនៅរបស់ស្ដេចមហារាជទាំង ៤ នោះ ។

ទេវភូមិ ជាន់ចាតុម្មហារាជិកានេះ ស្ថិតនៅពាក់កណ្ដាលភ្នំសិនេរុ តាំងនៅលើកំពូលភ្នំ សត្តបរិភណ្ឌ (ភ្នំ ៧ ជួរ នៅព័ទ្ធជុំវិញភ្នំសិនេរុ) បានដល់ ភ្នំយុគន្ធរ ឥសិន្ធរ ករវិក សុទស្សនៈ នេមិន្ធរ វិនតកៈ និងភ្នំអស្សកណ្ណៈ ។ មហាសមុទ្រដែលនៅចន្លោះ ភ្នំទាំង ៧ នោះ ហៅថា មហាសមុទ្រសីតន្តរ ។ មហាសមុទ្រនេះ ជាមហាសមុទ្រដែលមានទឹកថ្លា ល្អិតក្រៃលែងណាស់ មានទំហំ និងជម្រៅ ខាងក្នុងធំនិងជ្រៅ ខាងក្រៅតូច និងរាក់ តាមលំដាប់គ្នា ។ ក្រោមផុតពីភ្នំ ៧ នោះ ក៏ជាមហាសមុទ្រ ទឹកប្រៃមានកោះធំ តាំងនៅជុំវិញភ្នំសិនេរុទាំង ៤ ទិស ហៅ កោះនោះថា មហាទ្វីប ៤ ដូច្នេះ ។

ភូមិទេវតាជាន់នេះ មានស្ដេចមហារាជទាំង ៤ អង្គ ជាអ្នកគ្រប់គ្រង គឺ ស្ដេចធតរដ្ឋៈ គ្រប់គ្រងពួកគន្ធព្វទេវតា ឋិតនៅទិសខាងកើតនៃភ្នំសិនេរុ ។ ស្ដេច

---

១. អង្គុ. ទវ. សត្តកសវគ្គ. ៤៩. ២១/៨៤ ។

វិរុឡ្ហកៈ គ្រប់គ្រងពួកកុម្ភណ្ឌទេវតា ឋិតនៅទិសខាងត្បូងនៃភ្នំសិនេរុ ។ ស្តេចវិរូបក្ខៈ គ្រប់គ្រងពួកនាគទេវតា ឋិតនៅទិសខាងលិចនៃភ្នំសិនេរុ ។ ស្តេចកុវេរៈ ឬហៅថា ស្តេចវេស្សវណមហារាជ គ្រប់គ្រងពួកយក្ខទេវតា ឋិតនៅទិសខាងជើងនៃភ្នំសិនេរុ ។

__ក្នុងអដ្ឋកថា__ ពោលថា “ទេវភូមិដែលឈ្មោះថា ចាតុម្មហារាជិកា មានទេវតា ២ ពួក គឺ ភូមិដ្ឋទេវតា ១ អាកាសទេវតា ១” ។

ទេវតាដែលអាស្រ័យនៅលើភ្នំក្តី រុក្ខទេវតាក្តី សង្គ្រោះចូលក្នុងភូមិដ្ឋទេវតា ទេវតាទាំងនេះ មានវិមាននៅខ្លះ មិនមានវិមាននៅខ្លះ, ចំណែកអាកាសទេវតានោះ មានវិមានអណ្តែតនៅក្នុងអាកាស ។

ទេវតាទាំង ២ ប្រភេទនេះ អាស្រ័យឋិតនៅជាប់គ្នា ដរាបដល់ភ្នំចក្រវាឡដោយជុំវិញ ។

សូម្បីទេវតាទាំងនេះ ក៏តាំងនៅក្នុងជាន់ចាតុម្មហារាជិកា គឺ

១.ខិឌ្ឌាបទោសិកៈ អ្នកត្រូវសេចក្តីលេងប្រទូសរ៉ាយ

២.មនោបទោសិកៈ អ្នកត្រូវសេចក្តីក្រោធប្រទូសរ៉ាយ

៣.សីតវលាហក អ្នកធ្វើអាកាសឱ្យត្រជាក់

៤.ឧណ្ហវលាហក អ្នកធ្វើអាកាសឱ្យក្តៅ

៥.ចន្ទទេវបុត្រ ទេវបុត្រនៅក្នុងព្រះចន្ទ

៦.សុរិយទេវបុត្រ ទេវបុត្រនៅក្នុងព្រះអាទិត្យ ។

អធិប្បាយ

ភុម្មដ្ឋទេវតា បានដល់ ទេវតាដែលអាស្រ័យនៅតាមស្ថានទីផ្សេងៗ គឺ ...មផែនដី តាមភ្នំ តាមទន្លេ មហាសមុទ្រ ក្រោមដី ក្នុងផ្ទះ និងចេតិយជាដើម ។ ...ាកដទាំង ៤ មានវិមានរបស់ខ្លួន ដោយចំពោះទេវតាក្រៅពីនេះ មានវិមាន ...ស់ខ្លួនឯងខ្លះ មិនមានវិមាននៅខ្លះ ដូចទេវតាដែលនៅតាមផ្ទះ និងស៊ុំទ្វារជាដើម ។ ...ក្ខទេវតា ពួកខ្លះមានវិមាននៅលើចុងឈើ លើមែកឈើ ពួកខ្លះនៅលើគល់ដើមឈើ ...ិនមានវិមាននៅ ។ ពួកអាកាសដ្ឋទេវតា មានវិមានរបស់ខ្លួនដោយចំពោះ ដូច ...ន្ទទេវបុត្រ មានវិមាននៅក្នុងឋានព្រះចន្ទជាដើម វិមាននោះ មានសេចក្ដីល្អ ...ប្រកបដោយរតនៈទាំងឡាយ ។

ក្នុងចាតុម្មហារាជិកានេះ លោកពោលដល់ទេវតាដែលកាចៗ ៤ ពួក គឺ

១. ទេវតាដែលជាយក្ខ ទាំងស្រី ទាំងប្រុស

២. ទេវតាដែលជាកុម្ភណ្ឌ ទាំងស្រី ទាំងប្រុស

៣. ទេវតាដែលជាពួកនាគ ទាំងស្រី ទាំងប្រុស

៤. ទេវតាដែលអាស្រ័យកើតក្នុងដើមឈើ ។

អន្តរាយដែលកើតពីទេវតាដែលកាចនោះ មានរឿងសម្ដែងទុកថា "បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ពួកយក្ខជាន់ខ្ពស់ មិនជ្រះថ្លាចំពោះព្រះមានព្រះភាគ ក៏មាន បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ពួកយក្ខជាន់ខ្ពស់ ជ្រះថ្លាចំពោះព្រះមានព្រះភាគ ក៏មាន ។ បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ពួកយក្ខជាន់កណ្ដាល មិនជ្រះថ្លាចំពោះព្រះមានព្រះភាគ ក៏មាន ពួកយក្ខជាន់កណ្ដាល ជ្រះថ្លាចំពោះព្រះមានព្រះភាគ ក៏មាន ។ បពិត្រ

ព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ពួកយក្ខជាន់ទាប មិនជ្រះថ្លាចំពោះព្រះមានព្រះភាគ ក៏មាន បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ពួកយក្ខជាន់ទាប ជ្រះថ្លាចំពោះព្រះមានព្រះភាគ ក៏មាន ។ បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ឯយក្ខដែលមិនជ្រះថ្លាចំពោះព្រះមានព្រះភាគច្រើនណាស់ ព្រោះថា ព្រះមានព្រះភាគទ្រង់សម្តែងធម៌ ដើម្បីឱ្យវៀរចាកបាណាតិបាត ទ្រង់សម្តែងធម៌ ដើម្បីឱ្យវៀរចាកអទិន្នាទាន ទ្រង់សម្តែងធម៌ ដើម្បីឱ្យវៀរចាកកាមេសុមិច្ឆាចារ ទ្រង់សម្តែងធម៌ ដើម្បីឱ្យវៀរចាកមុសាវាទ ទ្រង់សម្តែងធម៌ ដើម្បីឱ្យវៀរចាកទឹកស្រវឹង គឺសុរានិងមេរ័យដែលជាហេតុ ជាទីតាំងនៃសេចក្តីប្រមាទ ។ បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ចំណែកខាងយក្ខទាំងឡាយ ច្រើនតែមិនវៀរចាកបាណាតិបាតសោះ មិនវៀរចាកអទិន្នាទានសោះ មិនវៀរចាកកាមេសុមិច្ឆាចារសោះ មិនវៀរចាកមុសាវាទសោះ មិនវៀរចាកទឹកស្រវឹងគឺសុរានិងមេរ័យដែលជាហេតុ ជាទីតាំងនៃសេចក្តីប្រមាទសោះ បានជាពួកយក្ខទាំងនោះមិនគាប់ចិត្ត មិនពេញចិត្តនឹងការវៀរនោះ បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ពួកសាវ័ករបស់ព្រះមានព្រះភាគ អាស្រ័យនៅសេនាសនៈស្ងាត់ ដែលតាំងនៅក្នុងព្រៃមានសូរស័ព្ទកងរំពងតិច ប្រាសចាកសំដីនៃមនុស្សអ្នកដើរទៅមក សមគួរដល់ការកំបាំងអំពីពួកមនុស្ស ជាទីគួរដល់ការលាក់ខ្លួនពួនអាត្មាបាន ពួកយក្ខជាន់ខ្ពស់ (កណ្តាល-ទាប) តែងនៅជានិច្ចក្នុងព្រៃនោះ (គេ) មិនជ្រះថ្លា ក្នុងសាសនារបស់ព្រះមានព្រះភាគ ក៏មាន បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ព្រោះហេតុនោះ សូមព្រះមានព្រះភាគ រៀនប្រដៅនូវព្រះបរិត្តសម្រាប់រក្សាក្នុងនគរឈ្មោះ អាដានាដៈ ដល់ភិក្ខុ ភិក្ខុនី ឧបាសក ឧបាសិកា ដើម្បីឱ្យយក្ខទាំងនោះជ្រះថ្លា ដើម្បីការ

គ្រប់គ្រងរក្សា ដើម្បីមិនបៀតបៀនគ្នា ដើម្បីនៅសប្បាយ” ព្រះមានព្រះភាគទ្រង់ទទួលនិមន្តដោយតុណ្ហីភាព ។ លំដាប់នោះ ស្តេចជាធំឈ្មោះវេស្សវ័ណជ្រាបនូវការទទួលនិមន្តព្រះមានព្រះភាគហើយ ទើបសម្តែងនូវព្រះបរិត្តសម្រាប់រក្សាដែលទាក់ទង ក្នុងអាដានាដានគរនេះ ក្នុងវេលានោះ មានពាក្យថា “វិបស្សិស្សនមត្ថុ”ជាដើម ។[1]

ព្រះអដ្ឋកថាចារ្យ អធិប្បាយថា : ការចម្រើនសូត្រនេះ នឹងមានអានុភាពសម្រេចប្រយោជន៍ បានត្រូវជម្រះអត្ថ និងព្យញ្ជនៈ ឱ្យល្អមិនខ្វះខាត បើរៀនព្រោះលាភជាហេតុ មិនសម្រេចទេ ។

ជាន់ទី ២ តាវត្តិង្សា

ទេវភូមិដែលឈ្មោះថា តាវត្តិង្ស មានផ្ទៃក្រឡា មួយម៉ឺនយោជន៍ តាំងនៅលើកំពូលភ្នំសិនេរុដែលមានកំពស់ ៨៤.០០០ យោជន៍ ព្រះឥន្ទ្រ[2]ជាអ្នកគ្រប់គ្រងនគរ ជាធំជាងទេវតាទាំងឡាយ ក្នុងជាន់តាវត្តិង្ស ។ ក្នុងសួគ៌ជាន់នេះក៏មានទេវតា ២ ពួក គឺភុម្មដ្ឋទេវតា និងអាកាសទេវតា ។ ស្តេចសក្កទេវរាជ និងទេវតាជាធំ ៣២ អង្គ ព្រមទាំងបរិវារ សូម្បីស្តេចអាសុរមានស្តេចវេបចិត្តិជាដើមតាំងនៅក្រោមភ្នំសិនេរុ ក៏សង្គ្រោះចូលក្នុងភុម្មដ្ឋទេវតា ចំណែកពួកទេវតា មានវិមានអណ្តែតក្នុងអាកាស ជាពួកអាកាសទេវតា ។

---

១. ទីឃ. បាដិ. អាដានាដិយសូត្រ. ១៩. ៧៩/៩៥ ។ ២. ព្រះឥន្ទ្រ មានព្រះនាម ២០ គឺ សក្កោ បុរិន្ទោ ទេវរាជា វជិរបាណិ សុជម្បតិ សហស្សក្ខោ មឃវា មហិន្ទោ វជិរហត្ថោ វាសវោ ។

ទេវតាទាំង ២ ពួកនេះ មានវិមាននៅតៗគ្នាទល់ភ្នំចក្រវាឡ ។

តាវត្តិង្ស មាននគរ ឈ្មោះ **សុទស្សនៈ** តាំងនៅក្នុងទីមួយម៉ឺនយោជន៍ មានកំផែង ៤ ទិស ក្នុងទិសមួយៗមានទ្វារ ២៥០ រួមទាំងអស់ ១.០០០ ទ្វារ ។ នគរនេះ ប្រដាប់ដោយសួនផ្សេងៗ ជាស្ថានទីកំសាន្ត មានសួនបុណ្ឌរិក សួនមហាវ័ន និងស្រះបោក្ខរណីផ្សេងៗ ត្រង់កណ្ដាលទីក្រុងនោះ មានប្រាសាទមាសឈ្មោះវេជយន្ត កំពស់ ១.០០០ យោជន៍ សម្រាប់ជាទីប្រថាប់របស់ស្ដេចសក្កទេវរាជ វេជយន្តនេះ មានការវិចិត្រដោយរតនៈ ៧ ប្រការ និងប្រដាប់ដោយទង់រតនៈ កំពស់ ៣០០ យោជន៍ជាដើម ដែលជាផលកើតអំពីការសាងសាលា ។

ក្នុងទេវនគរនោះ មានដើមបារិឆត្ត កំពស់ ១០០ យោជន៍ មានមែកសាខាចេញទៅ ៥០ យោជន៍ បរិមណ្ឌលជុំវិញ ៣០០ យោជន៍ វេលាចេញផ្កាក៏បញ្ចេញក្លិនទៅបានចម្ងាយ ១០០ យោជន៍ ។ ខាងក្រោមដើមបារិឆត្តនោះ មានព្រះទែន ហៅថា បណ្ឌុកម្ពលសិលាអាសនៈ ដែលមានពណ៌ដូចផ្កាជយ-ព្រឹក្សពណ៌លក្ខណ៍ និងពណ៌ផ្កាឈូកក្រហម មានបណ្ដោយ ៦០ យោជន៍ ទទឹង ៥០ យោជន៍ កំពស់ ១៥ យោជន៍ ជាទីប្រថាប់របស់សក្កទេវរាជ ។ មានសាលាជាទីប្រជុំស្ដាប់ធម៌ សម្ដែងដោយបណ្ឌិតទាំងឡាយ មានសុនង្កុមារជាដើម ។ មានចេតិយកែវមរកត ហៅថា ព្រះចូឡាមណី កំពស់ ១០០ យោជន៍ ខាងក្រោមបញ្ចុះព្រះចង្កូមកែវស្ដាំ និងព្រះកេសាដែលទ្រង់កាត់ក្នុងថ្ងៃចេញបួស ។ សក្កទេវរាជ មានរាជរថ ឈ្មោះ វេជយន្ត ផ្នែកមុខជាទីអង្គុយរបស់សារថីឈ្មោះ មាតលីទេវបុត្រ ប្រវែង ៥០ យោជន៍ ផ្នែកកណ្ដាលប្រវែង ៥០ យោជន៍ ជាទីប្រថាប់របស់សក្កទេវរាជ ផ្នែកក្រោយប្រវែង ៥០ យោជន៍ រួមជា ១៥០

យោជន៍ មានបល្ល័ង្កវិចិត្រដោយរតន ៧ ប្រការ កំពស់ ១ យោជន៍ ទទឹង ១ យោជន៍ បាំងដោយស្វេតច្ឆត្រធំ ៣ យោជន៍ ទីមដោយសេះសិន្ធពអាជានេយ្យ មួយខាង ១.០០០ ព្រមដោយគ្រឿងប្រដាប់ ។

ស្តេចសក្កទេវរាជនោះ ត្រាខ្វះក៏ទ្រង់ជិះដំរីឯរាវ័ណ ជាដំរីធំកំពស់ ១៥០ យោជន៍ ទេវបុត្រដែលជាដំរីនោះ និម្មិតពោង ៣៣ ដើម្បីទេវបុត្រ ៣៣ អង្គ ពោងកណ្ដាលឈ្មោះ សុទស្សនៈ មានមណ្ឌលកំពស់ ១២ យោជន៍ ទទឹង ៥០ យោជន៍ ខាងក្នុងមណ្ឌប មានបល្ល័ង្កកែវមណី ទទឹង ១ យោជន៍ ជាទីប្រថាប់របស់សក្កទេវរាជ ដោយជុំវិញមណ្ឌប មានទង់រតនៈ បោះទុកក្នុងចន្លោះ មួយផ្ទាំង ប្រវែង ១ យោជន៍ មានកណ្ដឹងព្យួរទុកត្រង់ចុង កាលត្រូវខ្យល់ត្រសៀកៗ ក៏ឮជាសំឡេងទិព្វសង្គិតដ៏ពីរោះផ្សំគ្នានឹងសំឡេង តន្ត្រីដែលមានអង្គ ៥ ។ ពោងក្រៅនេះ ជាទីប្រថាប់របស់ទេវបុត្រអ្នកបំពេញកុសល រួមគ្នាមកពីកាលមុន ។ ពោងមួយៗ មានភ្លុក ៧ ប្រវែង ៥០ យោជន៍ៗ, ភ្លុកមួយៗ មានស្រះបោក្ខរណី ៧, ស្រះមួយៗ មានផ្កាឈូក ៧ ផ្កា, ផ្កាឈូកមួយៗ មានត្របក ៧, ត្របកមួយៗ មានទេពធីតា ៧ អង្គ (រាំច្រៀង) ។ មហោស្រព រាំ ច្រៀង រមែងមានលើភ្លុកដំរី ដើម្បីទេវបុត្រ ៣៣ អង្គ ។ ស្តេចសក្កទេវរាជសោយយសធំ ស្ដេចត្រាច់ទៅដោយប្រការ ដូច្នេះ ។

សក្កទេវរាជនោះ ពីជាតិមុនជាមាណព ឈ្មោះ មឃៈ (អ្នកដែលបុគ្គលគប្បីបូជា)។ មឃៈមាណព មានភរិយា ៤ នាក់ គឺ នាងសុធម្មា នាងសុនន្ទា នាងសុចិត្រា និងនាងសុជាតា ។ នាងសុធម្មា ឱ្យគេធ្វើរោងជាងសាលា ហើយឱ្យ

ចារឹកអក្សរថា សាលាសុធម្មា ។ នាងសុនន្ទា បានឱ្យជីកស្រះបោក្ខរណី ធ្វើឱ្យជាទីរីករាយសប្បាយចិត្តដល់អ្នកដែលមកកាន់សាលានោះ ។ នាងសុចិត្រា ឱ្យសាងសួនផ្កាធ្វើឱ្យជាស្ថានទីរីករាយ ដល់អ្នកដែលមកកាន់សាលា ។ ចំណែកនាងសុជាតា ជាមនុស្សល្ងង់ខ្លៅ មិនសាងកុសលណាៗ កន្លងទៅតែការតែងខ្លួនដោយគិតថា "បុណ្យកុសល ដូចទ្រព្យសម្បត្តិ កាលជាសម្បត្តិរបស់ស្វាមី ក៏ជាសម្បត្តិរបស់ខ្លួនផង" កាលស្លាប់ទៅ ក៏កើតជាសត្វកុក, តែខាងក្រោយ បានរក្សាសីលតាមពាក្យរបស់ស្ដេចសក្កៈ ដោយអំណាចសីលរក្សាយ៉ាងល្អ អស់ ២ ជាតិ ទើបទៅកើតជាអសុរកញ្ញា មានរូបប្រកបដោយសិរីសោភា វិសេសជាងទេវកញ្ញាដ៏ទៃៗ ព្រោះហេតុដែលរក្សាសីលយ៉ាងល្អ ។ ស្ដេចវេបចិត្តិដែលជាបិតាមានការហួងហែងក្រៃលែងណាស់ មិនព្រមឱ្យដល់អ្នកណាៗ ប្រាថ្នានឹងឱ្យធីតាជ្រើសរើសយកដោយខ្លួនឯង ទើបប្រកបពិធីសួមពរ ។ កាលសក្កទេវរាជទ្រង់ជ្រាប ទើបនិម្មិតព្រះអង្គជាអសុរចាស់ ស្ដេចទៅឈរក្នុងទីបំផុតនៃបរិស័ទអសុរ ។ នាងអសុរកញ្ញាបានត្រួតមើលអសុរដែលមកប្រជុំគ្នា លុះមើលឃើញអសុរចាស់ ទើបកើតសេចក្ដីស្រឡាញ់ឡើងក្នុងហឫទ័យ ដោយអំណាចបុព្វេនិវាសទើបបោះមាល័យទៅកាន់អសុរចាស់ ពួកអសុរទាំងឡាយ នាំគ្នាចំអកថា "រាជារបស់ពួកយើងសម្លឹងរកមើលស្វាមីឱ្យធីតាមកយូរហើយ រហូតបានមកអសុរចាស់ដូចតា" ហើយ ក៏នាំគ្នាគេចទៅ ។ ចំណែកព្រះឥន្ទ្រទ្រង់បានប្រកាសព្រះអង្គឯងថា "យើងជាសក្កទេវរាជ" ហើយក៏ទ្រង់នាំអសុរកញ្ញា គេចទៅមួយរំពេច ។

មឃមាណពនោះ បានសមាទានវត្តបទ ៧ ប្រការ[១] ថា ៖

១- អាត្មាអញ ត្រូវចិញ្ចឹមមាតាបិតា អស់មួយជីវិត

២- ត្រូវគោរពក្រែងបុគ្គលជាច្បងក្នុងត្រកូល អស់មួយជីវិត

៣- ត្រូវមានវាចាល្អិតទន់ (ផ្អែមល្ហែម) អស់មួយជីវិត

៤- មិនត្រូវមានវាចាញុះញង់ អស់មួយជីវិត

៥- ត្រូវមានចិត្តប្រាសចាកសេចក្តីកំណាញ់ជាមន្ទិល ជាអ្នកមានការបរិច្ចាគរួសរាន់ មានដៃលាងហើយ ដើម្បីនឹងឱ្យទាន ត្រេកអរនឹងការលះបង់ ជាអ្នកគួរគេសូមទានបាន ត្រេកអរក្នុងការឱ្យ និងការចែករំលែកទាន ហើយនៅគ្រប់គ្រងផ្ទះ អស់មួយជីវិត

៦- ត្រូវមានវាចាទៀងទាត់ អស់មួយជីវិត

៧- មិនត្រូវមានសេចក្តីក្រោធ បើទុកជាសេចក្តីក្រោធកើតឡើងដល់អាត្មាអញ អាត្មាអញត្រូវបន្ទោបង់នូវសេចក្តីក្រោធនោះមួយរំពេច អស់មួយជីវិត ។

ព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា សក្កទេវានមិន្ទ កាលកើតជាមនុស្សក្នុងជាតិមុន បានសមាទានវត្តបទទាំង ៧ ប្រការនេះ បរិបូណ៌ ព្រោះហេតុតែសមាទានវត្តបទទាំង ៧ ប្រការនេះ ទើបសក្កទេវរាជ បានដល់នូវភាពនៃខ្លួនជាសក្កៈ" ដូច្នេះឯង ។

មួយទៀត ក្នុងតាវត្តិង្សនេះ មានដើមបារិឆត្តព្រឹក្សជាដើមឈើប្រចាំកប្ប ។

---

១. សំយុ. សគា. តតិយទេវសូត្រ. ៣០. ៣៩៣/២៧៩ ។

ដើមឈើប្រចាំកប្ប ៧ ដើម

១. ដើមជម្ពូ ដើមព្រីងប្រចាំនៅក្នុងជម្ពូទ្វីប
២. ដើមសិម្ពលី ដើមរការបស់ពួកគ្រុឌ
៣. ដើមកទម្ពុ ដើមខ្ទម្ពប្រចាំនៅក្នុងអមរគោយានទ្វីប
៤. កប្បរុក្ខ ដើមកប្បព្រឹក្សក្នុងឧត្តរកុរុទ្វីប
៥. សិរីសៈ ដើមច្រេសក្នុងបុព្វវិទេហទ្វីប
៦. បារិច្ឆត្តកៈ ដើមបារិច្ឆត្តកៈនៅក្នុងឋានតាវត្តិង្ស
៧. ចិត្តបាដលិ ដើមច្រនៀងក្នុងភពអសុរ ។

ជាន់ទី ៣ យាមា

ទេវភូមិជាន់ទី ៣ ឈ្មោះថា **យាមា** ។

យាមា មានវចនត្ថៈថា ពួកទេព ដែលឈ្មោះថា យាម ព្រោះអត្ថថា ទៅ គឺ គេចជៀសទៅពីទុក្ខ ។ ស្ថានទីនៅនៃទេវតាយាមៈ ឈ្មោះថា យាមភូមិ ។ ទេវតាដែលជាធំគ្រប់គ្រងនៅក្នុងជាន់នេះ ឈ្មោះស្តេច សុយាមៈ ។ តាំងពីជាន់យាមៈឡើងទៅ មានតែអាកាសទេវតា មានវិមាននៅតៗគ្នា ទៅទល់នឹងភ្នំចក្រវាឡ ។

ជាន់ទី ៤ តុសិត

ទេវភូមិជាន់ទី ៤ ឈ្មោះថា **តុសិត** ។

តុសិត មានវចនត្ថៈថា ពួកទេវតា ដែលឈ្មោះថា តុសិត ព្រោះអត្ថថា ដល់ គឺ បានសម្រេចដល់ការត្រេកអរ ការឆ្អែតចិត្ត ក្នុងសិរីសម្បត្តិរបស់ខ្លួន ។ ស្ថានទីនៅនៃទេវតាជាន់តុសិតទាំងឡាយ ឈ្មោះថា តុសិតាភូមិ ។

ទេពដែលជាព្រះរាជា គ្រប់គ្រងទេពជាន់នេះ មានទាមថា ស្តេចសន្តុសិត ។

ជាពិភពរបស់អ្នកមានបញ្ញា ព្រះសព្វញ្ញុពោធិសត្វគ្រប់ៗព្រះអង្គ ដែលទ្រង់បំពេញបារមី ៣០ គ្រប់បរិបូណ៌ហើយ ក្នុងភពចុងក្រោយនឹងត្រូវកើតក្នុងសួគ៌ជាន់តុសិតនេះ ។ កាលទេវតាក្នុងម៉ឺនលោកធាតុមកប្រជុំគ្នាទូលអារាធនាឱ្យស្ដេចមកឧប្បត្តិក្នុងមនុស្សលោកនេះ ដើម្បីត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធ ព្រះអង្គទ្រង់ពិចារណាមើលមហាវិលោកនៈ ៥ ប្រការ គឺ ពិចារណាដល់កាលវេលា ១ ពិចារណាដល់ទ្វីប ១ ពិចារណាដល់ប្រទេស ១ ពិចារណាដល់ត្រកូល ១ ពិចារណាដល់មាតានិងកំណត់អាយុរបស់មាតា ១, កាលឃើញថា មានការសមគួរព្រមហើយ ទើបបានស្ដេចចុះមកឧប្បត្តិ ។ ព្រះសិរីអារ្យមេត្រីពោធិសត្វ និងអ្នកដែលជាគូអគ្គសាវក ក្នុងកាលនេះ ក៏ស្ថិតនៅក្នុងតុសិតទេវលោកនេះ កាលមានអាយុក្ស័យនៅត្រឹម ៨០.០០០ ឆ្នាំ ព្រះពោធិសត្វ ក៏នឹងចុះមកត្រាស់ដឹង ជាព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធប្រសើរបំផុតក្នុងលោក ។

ជាន់ទី ៥ និម្មានរតី

ពួកទេវតាជាន់ទី ៥ ឈ្មោះថា **និម្មានរតី** ។

និម្មានរតី មានវចនត្ថៈថា ពួកទេវតាដែលឈ្មោះថា និម្មានរតី ព្រោះអត្ថថា មានសេចក្ដីត្រេកអរក្នុងភោគសម្បត្តិដែលខ្លួននិម្មិតឡើង ។ ស្ថានទីនៅនៃទេវតាជាន់នោះ ឈ្មោះថា និម្មានរតីភូមិ ។

ទេវតានិម្មានរតីនេះ មានការប្រាថ្នាសម្បត្តិដែលជាកាមគុណ ៥ មានរូបជាដើម ក្នុងវេលាណា ក៏និម្មិតឡើងដោយបុញ្ញានុភាព ក្នុងខណៈនោះ ។ ទេពជាធំគ្រប់គ្រងនៅក្នុងជាន់នេះ ឈ្មោះសុនិម្មិតៈ ឬនិម្មានរាជា ។

ជាន់ទី ៦ បរនិម្មិតវសវត្តី

ពួកទេវតាជាន់ទី ៦ ឈ្មោះថា **បរនិម្មិតវសវត្តី** ។

បរនិម្មិតវសវត្តី មានវចនត្ថៈថា ពួកទេវតាដែលឈ្មោះថា បរនិម្មិតវសវត្តី ព្រោះអត្ថថា ញុំាងអំណាចរបស់ខ្លួនឱ្យប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភោគសម្បត្តិទាំងឡាយ ដែលទេពដទៃដ៏ទៃនិម្មិតឱ្យ ។ ស្ថានទីនៅនៃទេវតាជាន់នោះ ឈ្មោះថា បរនិម្មិតវសវត្តី ។

ទេវរាជ ជាធំគ្រប់គ្រងនៅក្នុងជាន់នេះ ឈ្មោះ បរនិម្មិតវសវត្តីរាជា ជាមិច្ឆាទិដ្ឋិ មានការជំទាស់ចំពោះព្រះសាសនា បានព្យាយាមទម្លាយ ព្រះអរិយទាំងឡាយ. តែក៏មិនអាចទម្លាយបានតាមបំណង ។ កាលព្រះពុទ្ធសាសនា កន្លងមកប្រមាណ ២១៨ វស្សា ដល់សម័យអសោករាជកុមារ បានកន្លងពិភពមហាសម្បសម្បត្តិ(សោយរាជ្យសម្បត្តិដ៏ធំលើផែនដី) ទ្រង់ព្រះនាមថា អសោកមហារាជទ្រង់បានស្ថាបនាព្រះវិហារ និងស្តូបចំនួន ៨៤.០០០ បែងចែកទូទាំងជម្ពូទ្វីប ។ ក្នុងគ្រានោះ ស្តេចមារាធិរាជនេះ ត្រូវបានព្រះភិសនាគត្ថេរ(ឧបគុត្តត្ថេរ)ទូន្មានឱ្យអស់ឫសហើយ មានសេចក្តីជ្រះថ្លាក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា បានរលឹកដល់គុណរបស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ ដោយវាចាថា **នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ** ជាដើម ហើយប្រាថ្នាពុទ្ធភូមិ ។

ចប់ ភូមិ ៦ ជាន់

រូបាវចរភូមិ ១៦

អធិប្បាយ បឋមជ្ឈានភូមិ ៣

ភូមិរបស់រូបាវចរឈាន ឈ្មោះថា រូបាវចរភូមិ មាន ១៦ បានដល់ បឋមជ្ឈានភូមិ ៣ ទុតិយជ្ឈានភូមិ ៣ តតិយជ្ឈានភូមិ ៣ ចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ៧ ដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យពោលហើយនោះ ព្រះដីកាចារ្យ បានពន្យល់សេចក្តីទៅក្នុងបឋមជ្ឈានភូមិ ៣ ថា ៖

ពួកទេពដែលឈ្មោះថា ព្រហ្មបារិសជ្ជា ព្រោះអត្ថថា កើតក្នុងបរិស័ទរបស់មហាព្រហ្មទាំងនោះ ព្រោះជាអ្នកបម្រើពួកមហាព្រហ្ម ។ ដែលឈ្មោះថា ព្រហ្មបុរោហិតា ព្រោះតាំងនៅក្នុងតំណែងនៃបុរោហិតរបស់ពួកមហាព្រហ្មនោះ ។ ក្នុងសេចក្តីនេះ មានអធិប្បាយថា ពាក្យថា ទេវា ព្រោះអត្ថថា លេងដោយកាមគុណ ព្រហ្មក៏ឈ្មោះថា ទេព ព្រោះអត្ថថា លេងឈាន ។ ព្រាហ្មណ៍ដែលតាំងនៅក្នុងតំណែងនៃបុរោហិតរបស់ព្រះរាជាយ៉ាងណា សូម្បីព្រហ្មទាំងនេះ បណ្ឌិតក៏គប្បីជ្រាបថា តាំងនៅក្នុងតំណែងនៃបុរោហិតរបស់មហាព្រហ្មយ៉ាងនោះ ។ ដោយហេតុនោះ ទើបលោកពោលថា ឈ្មោះថា ព្រហ្ម ព្រោះអត្ថថា ជាអ្នកចម្រើន គឺជាអ្នករុងរឿង ដោយគុណវិសេសទាំងឡាយ មានឈាន អភិញ្ញា មគ្គ ផល និងនិព្វាន ។ ដែលឈ្មោះថា មហាព្រហ្ម ព្រោះអត្ថថា ជាព្រហ្មធំជាងពួកព្រហ្មជាន់បារិសជ្ជាជាដើម ។ សូម្បីព្រហ្ម ៣ ពួកនេះ ស្ថិតនៅក្នុងផ្ទៃស្មើគ្នា តែរុងរឿងដោយស្មើនៃរតនៈដែលប្រណីតជាងគ្នា ។ ភូមិរបស់ព្រហ្មទាំង ៣ នោះ ក៏មានឈ្មោះដូចគ្នានឹងព្រហ្មជាន់នោះ ៗ យ៉ាងនោះឯង ។

អធិប្បាយ ទុតិយឈានភូមិ ៣

ពួកព្រហ្មទាំងនោះ មានវចនត្ថៈថា រស្មីនៃព្រហ្មទាំងឡាយនោះ តិចជាងព្រហ្មទាំងឡាយ ជាន់ខាងលើ ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា បរិត្តាភា ។ ម្យ៉ាងទៀត ប្រែថា ឈ្មោះថា បរិត្តាភា ព្រោះអត្ថថា ពួកព្រហ្មទាំងនោះ មានរស្មីតិចជាងពួកព្រហ្មខាងលើ ។

រស្មីរបស់ព្រហ្មទាំងឡាយនោះ មិនមានប្រមាណ ព្រោះហេតុនោះ ព្រហ្មទាំងនោះ ទើបឈ្មោះថា អប្បមាណាភា ឬប្រែថា ដែលឈ្មោះថា អប្បមាណាភា ព្រោះអត្ថថា មានរស្មីប្រមាណមិនបាន ។

ដែលឈ្មោះថា អាភស្សរា ព្រោះអត្ថថា ពួកព្រហ្មទាំងនេះ មានរស្មីផ្សាយទៅ គឺ ផ្សាយចេញទៅ ពីទីនេះនិងទីនេះ ដូចផ្លេកបន្ទោរជះពន្លឺចេញពីស្រទាប់ពពក ព្រោះព្រហ្មទាំងនោះ មានសន្តានដែលកើតមកពីឈានដែលមានបីតិ ។ ន័យមួយទៀត ឈ្មោះថា អាភស្សរា ព្រោះអត្ថថា ព្រហ្មទាំងនោះ មានរស្មីស្រស់បំព្រងជះសាយចេញ ហាក់ដូចជាដាច់ចេញពីរាងកាយ ដូចអណ្តាតភ្លើងនៃគោមដែលមានជន ដូច្នោះ ។ ន័យមួយទៀត ឈ្មោះថា អាភស្សរា ព្រោះអត្ថថា មានប្រក្រតីភ្លឺ ដោយរស្មីតាមដែលពោលហើយ ។

សូម្បីព្រហ្ម ៣ ពួកនេះ ស្ថិតនៅក្នុងផ្ទៃស្មើគ្នា តែរុងរឿងដោយរស្មីនៃរតនៈដែលប្រណីតជាងគ្នា ។

អធិប្បាយ តតិយឈានភូមិ ៣

ពួកព្រហ្មក្នុងតតិយឈានភូមិនេះ មានរស្មីនៃសរីរៈ ជាក្រុមដុំមិនឃ្លាតចាកទី ទើបលោកពោលថា សុភា (មានរស្មីល្អ) ។ ពួកព្រហ្មដែលឈ្មោះថា បរិត្តសុភា ព្រោះអត្ថថា មានរស្មីល្អតិចជាងពួកព្រហ្មខាងលើ ។ ដែលឈ្មោះថា អប្បមាណសុភា ព្រោះអត្ថថា ពួកព្រហ្មទាំងនេះ មានរស្មីល្អប្រមាណមិនបាន ។ ដែលឈ្មោះថា សុភកិណ្ហា ព្រោះអត្ថថា ពួកព្រហ្មទាំងនេះ មានរស្មីពាសពេញឆ្ងាត់ឆ្ងៃង ដោយរស្មីដ៏ល្អ ពោលគឺ ជះសាយឡើងនៃតទ្ទិទូទៅ ។

សូម្បីព្រហ្ម ៣ ពួកនេះ ស្ថិតនៅក្នុងផ្ទៃរស្មីគ្នា រុងរឿងដោយរស្មីនៃរតនៈដែលប្រណីតជាងគ្នា ។ សូម្បីភូមិ ក៏មានឈ្មោះដូចគ្នានឹងព្រហ្មនោះ ៗ យ៉ាងនោះឯង ។

ចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ៧

ពួកព្រហ្ម នៅក្នុងចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ៧ គឺ វេហប្ផលា អសញ្ញីសត្តា និងសុទ្ធាវាស ៥ នេះ ជាភូមិដែលមិនញាប់ញ័រ មិនត្រូវទម្លាយ មិនវិនាសដោយភ្លើង ទឹក និងខ្យល់ ដែលទម្លាយលោក ព្រោះចតុត្ថជ្ឈានភូមិនេះ កើតអំពីមហគ្គតកុសលឈាន ដែលសម្បយុត្តដោយឧបេក្ខាវេទនា ជាកុសលឈានដែលមានកម្លាំងមាំទាំ ចំណែកបឋមជ្ឈានភូមិ ៣ ទុតិយជ្ឈានភូមិ ៣ តតិយជ្ឈានភូមិ ៣ រួម ៩ ភូមិ ជាកុសលឈាន សម្បយុត្តដោយសោមនស្សវេទនា មានអានុភាពតិចជាងចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ។ ពួកព្រហ្មដែលឧប្បត្តិកើតឡើង ក្នុងវេហប្ផលាភូមិនេះ ក៏មាន ៣ ពួក គឺ យ៉ាងទាប យ៉ាងកណ្ដាល និងយ៉ាងប្រណីត ដូចនឹងបឋមជ្ឈានភូមិ ៣ នុះឯង ពួកវេហប្ផលាភូមិព្រហ្មនោះ តាំងនៅរស្មីគ្នា

មានអាយុ ៥០០ កប្បដូចគ្នា តែមានសេចក្ដីប្រណីតជាងគ្នាដោយស្មើប៉ុណ្ណោះ សូម្បីក្នុងអសញ្ញីសត្តាព្រហ្ម ក៏ន័យនេះ. ចំណែកសុទ្ធាវាសភូមិជាភូមិរបស់អ្នកបរិសុទ្ធ មាន ៥ ភូមិ តាំងនៅខ្ពស់ជាងគ្នា គឺ សុទ្ធាវាសភូមិជាន់ទី ១ ឈ្មោះថា អវិហាភូមិ ខ្ពស់ជាងអសញ្ញីសត្តាភូមិ ប្រមាណ ៥.៥០៨.០០០ យោជន៍ សុទ្ធាវាសភូមិជាន់ទី ២, ៣, ៤, ៥, ក៏ខ្ពស់ជាងគ្នាប៉ុណ្ណោះដែរ ។

វេហប្ផលាភូមិព្រហ្ម មានវចនត្ថៈថា ផលបរិបូណ៌របស់ពួកព្រហ្មនេះ កើតឡើងដោយអំណាចនៃឈាន ព្រោះដូច្នោះ ព្រហ្មទាំងនោះ ទើបឈ្មោះថា វេហប្ផលា ។

ម្យ៉ាងទៀត ដែលឈ្មោះថា វេហប្ផលា ព្រោះអត្ថថា ពួកព្រហ្មទាំងនេះ មានផលដ៏បរិបូណ៌ ដែលកើតឡើងដោយអំណាចនៃឈាន ។ សូម្បីភូមិដែលជាទីកើតរបស់ពួកព្រហ្មទាំងនោះ ក៏មានឈ្មោះដូចគ្នានុ៎ះឯង ។

អសញ្ញីសត្តាភូមិ មានវចនត្ថៈថា ដែលឈ្មោះថា អសញ្ញា ព្រោះអត្ថថា សញ្ញានិងអរូបក្ខន្ធដែលនៅសល់ ដែលលោកពោលទុកដោយមានសញ្ញាជាប្រធាន មិនមានដល់ព្រហ្មទាំងនោះ ព្រោះព្រហ្មទាំងនោះ ត្រឹមតែការបន្តនៃរូបក្ខន្ធ ដែលកើតឡើងដោយភាវនា ដែលជាគ្រឿងផ្ដាច់សញ្ញា ពួកសត្វដែលមិនមានសញ្ញាទាំងនោះឯងមាន ព្រោះហេតុនោះ ព្រហ្មទាំងនោះ ទើបឈ្មោះថា អសញ្ញីសត្វ ។ សូម្បីភូមិ ក៏ឈ្មោះថា អសញ្ញសត្តាភូមិ ។

<u>ក្នុងសម្មោហវិនោទនី</u> <u>អដ្ឋកថាវិភង្គ</u> ពោលទុកថា ៖

ពិតមែន សមណព្រាហ្មណ៍ពួកខ្លះ បួសក្នុងលទ្ធិខាងក្រៅ ឃើញទោសរបស់ចិត្តថា "ព្រោះអាស្រ័យចិត្ត ឈ្មោះថា ការត្រេកអរ ការប្រទូសរ៉ាយ និង

ការវេនើង ទើបមាន" ដូច្នេះ ហើយញ៉ាំងសញ្ញាវិរាគៈឱ្យកើត ដោយមនសិការៈថា ឈ្មោះថា ភាពជាអ្នកមិនមានចិត្ត ជាវត្ថុដែលពេញចិត្ត និងទីនោះឯងជា ទិដ្ឋធម្មនិព្វាន ដូច្នេះ ហើយចម្រើនសមាបត្តិចូលដល់សញ្ញាវិរាគៈនោះ មរណៈ ហើយទើបកើតឡើងក្នុងភពដែលមិនមានសញ្ញា ។ ក្នុងខណៈ កើតឡើងនៃ អសញ្ញសត្តាព្រហ្មនោះ រូបក្ខន្ធប៉ុណ្ណោះរមែងកើតឡើង ។ កាលស្លាប់ឈរ កើត ក៏ឈរ, កាលស្លាប់អង្គុយកើតក៏អង្គុយ, កាលស្លាប់ដេក កើតក៏ដេកដូចគ្នា ដូចជារូបចិត្តកម្ម តាំងនៅក្នុងភពនោះរហូតអស់ ៥០០ មហាកប្ប ។ ក្នុងវេលា អស់កម្មនោះហើយ រូបកាយនោះ ក៏អន្តរធានទៅ កាមាវចរសញ្ញា ក៏រមែងកើត ឡើងដោយហេតុនោះឯង ទេវតាទាំងនោះ រមែងប្រាកដឈ្មោះថា ឃ្លាតហើយ ចាកភពនោះ ព្រោះការកើតឡើងនៃសញ្ញាក្នុងលោកនេះ ដូច្នេះ ។

សុទ្ធាវាសភូមិ ៥

សុទ្ធាវាសព្រហ្ម ស្ថិតនៅក្នុងសុទ្ធាវាសភូមិ ខ្ពស់ទៅតាមលំដាប់ ៥ ជាន់ មិនមែនតាំងនៅជាមួយគ្នា ដូចបឋមជ្ឈានភូមិ ៣ ជាដើមតាមដែលពោលទុក ហើយទេ ។ ក៏សុទ្ធាវាសភូមិ ជាន់ទាប តាំងនៅខ្ពស់ជាងវេហប្ផលា និង អសញ្ញីសត្តាភូមិ ប្រមាណ ៥.៥០៨.០០០ យោជន៍ ។ សុទ្ធាវាសទាំង ៥ នោះ គឺ អវិហា ១ អតប្បា ១ សុទស្សា ១ សុទស្សី ១ និងអកនិដ្ឋា ១ ។

សុទ្ធាវាសភូមិ មានវចនត្ថៈថា ភូមិដែលឈ្មោះថា សុទ្ធាវាស ព្រោះអត្ថ ថា ជាទីនៅនៃព្រះអនាគាមី និងព្រះអរហន្តដែលបរិសុទ្ធប៉ុណ្ណោះ ។

សុទ្ធាវាសព្រហ្ម មានវចនត្ថៈថា ជាទីនៅដ៏បរិសុទ្ធនៃព្រហ្មទាំងនោះ ព្រោះមិនមានរឿងដែលពេញចិត្ត និងទាស់ចិត្ត (ដោយកាមរាគៈជាដើម) ព្រោះ

ដូច្នោះ ព្រហ្មទាំងនោះ ទើបឈ្មោះថា សុទ្ធាវាស ។ ភូមិជាទីនៅនៃព្រហ្មទាំងនោះ ក៏មានឈ្មោះថា សុទ្ធាវាស ដូចគ្នា ។

ព្រហ្មក្នុងជាន់ទី ១ ឈ្មោះថា អវិហា ព្រោះអត្ថថា មិនលះបង់របស់ខ្លួន ដោយកាលបន្តិចបន្តួច ។

ន័យមួយទៀត ឈ្មោះថា អវិហា ព្រោះអត្ថថា មិនសាបសូន្យចាក សម្បត្តិរបស់ខ្លួន ។

ព្រហ្មក្នុងជាន់ទី ២ ឈ្មោះថា អតប្បា ព្រោះអត្ថថា មិនភ័យខ្លាច ព្រោះអ្វីៗទេ ។

ព្រហ្មក្នុងជាន់ទី ៣ ឈ្មោះថា សុទស្សា ព្រោះអត្ថថា ប្រាកដបានងាយ ព្រោះព្រហ្មទាំងនោះ មានរូបល្អក្រៃលែង ។

ព្រហ្មក្នុងជាន់ទី ៤ ឈ្មោះថា សុទស្សីភូមិ ព្រោះអត្ថថា ឃើញបានដោយងាយ ព្រោះព្រហ្មទាំងនេះ មានការឃើញបរិសុទ្ធិ ។

ព្រហ្មក្នុងជាន់ទី ៥ ឈ្មោះថា អកនិដ្ឋា ព្រោះអត្ថថា ព្រហ្មទាំងនោះ ជាអ្នកមានសម្បត្តិយ៉ាងឧក្រិដ្ឋ មិនមានការថយចុះ ។

រួមជារូបព្រហ្ម ១៦ ដោយប្រការដូច្នេះ ។

ក្នុងអកនិដ្ឋភូមិ មានចេតិយ ហៅថា ទុស្សចេតិយ កំពស់ ១២ យោជន៍ ។ ស្តេចឃដិការព្រហ្មក្នុងសុទ្ធាវាសនោះ បាននាំគ្រឿងបរិក្ខារ ៨ ចុះមកពីអកនិដ្ឋកព ថ្វាយដល់ព្រះសិទ្ធត្ថក្នុងកាលស្តេចចេញបួស ហើយទទួលយកគ្រឿងបន្ទាស់ទាំងអស់របស់ព្រះសិទ្ធត្ថដែលដោះចេញ នាំទៅបញ្ចុះទុកក្នុងព្រះចេតិយ ឈ្មោះថា ទុស្សចេតិយ ក្នុងអកនិដ្ឋភព ។

អរូបាវចរភូមិ ៤

ស្ថានទីកើតនៃអរូបព្រហ្ម ឈ្មោះថា អរូបាវចរភូមិ មាន ៤ គឺ

ភូមិនៃអរូបជ្ឈានទី ១. ឈ្មោះថា អាកាសានញ្ចាយតនភូមិ

ភូមិនៃអរូបជ្ឈានទី ២. ឈ្មោះថា វិញ្ញាណញ្ចាយតនភូមិ

ភូមិនៃអរូបជ្ឈានទី ៣. ឈ្មោះថា អាកិញ្ចញ្ញាយតនភូមិ

ភូមិនៃអរូបជ្ឈានទី ៤. ឈ្មោះថា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភូមិ

អរូបភូមិទាំង ៤ នេះ លោកហៅថា ភូមិ តែក៏មិនប្រាកដថា មានរូបសណ្ឋានយ៉ាងណា ត្រឹមតែជាស្ថានទីដែលទទេប៉ុណ្ណោះ ។ សូម្បីអរូបព្រហ្មក៏ត្រឹមតែជានាមក្ខន្ធ ៤ គឺ វេទនាខន្ធ សញ្ញាខន្ធ សង្ខារក្ខន្ធ និងវិញ្ញាណក្ខន្ធសម្បយុត្តគ្នា ដែលកើតឡើងជាប់តគ្នាទៅ ដរាបដល់ចុតិនោះប៉ុណ្ណោះ ។ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យបានសរុបភូមិចតុក្កៈទុក ២ គាថា ដូចតទៅនេះ ៖

សង្គហគាថា

២. បុថុជ្ជនា ន លព្ភន្តិ សុទ្ធាវាសេសុ សព្វថា
សោតាបន្នា ច សកិទា- គាមិនោ ចាបិ បុគ្គលា ។

៣. អរិយា នោបលព្ភន្តិ អសញ្ញាបាយភូមិសុ
សេសដ្ឋានេសុ លព្ភន្តិ អរិយានរិយាបិ ច ។

បុថុជ្ជនក្តី សោតាបន្នក្តី សកិទាគាមីក្តី រមែងមិនបានកើតក្នុងសុទ្ធាវាសទាំងឡាយ ដោយប្រការទាំងពួង ។ ព្រះអរិយទាំង

ឡាយ ក៏រមែងមិនបាន កើតក្នុងអសញ្ញសត្តភូមិ និងអបាយភូមិ, ព្រះអរិយទាំងឡាយក្តី អ្នកមិនមែនជាព្រះអរិយក្តី រមែងកើតក្នុងស្ថានទីដែលនៅសល់ទាំងឡាយ ។

នេះជាភូមិចតុក្ក ក្នុងអធិការនេះ ។

អធិប្បាយ

ព្រះអរិយៈក្តី មិនមែនព្រះអរិយៈក្តី រមែងកើតបាន ២១ ភូមិ គឺ កាមភូមិ ៧ រូបភូមិ ១០ (វៀរសុទ្ធាវាស ៥) និងអរូបភូមិ ៤ ។ ក្នុងគាថានេះ សម្តែងដល់បុគ្គល ១២ ពួក គឺ ទុគ្គតិអហេតុកបុគ្គល ១ សុគតិអហេតុកបុគ្គល ១ ទ្វិហេតុកបុគ្គល ១ តិហេតុកបុគ្គល ១ មគ្គបុគ្គល គឺ អ្នកតាំងនៅក្នុងមគ្គ ៤ ជា ៤ បុគ្គល, ផលបុគ្គល គឺ អ្នកតាំងនៅក្នុងផល ៤ ជា ៤ បុគ្គលទៀត រួមជាបុគ្គល ១២ ពួក ។ ក្នុងគាថានេះ សម្តែងដល់ភូមិ ៣១ គឺ អបាយភូមិ ៤ កាមភូមិ ៧ រូបភូមិ ១៦ និងអរូបភូមិ ៤ រួមជា ៣១ ដូច្នេះ ។

ចែកបុគ្គល ១២ ពួក ក្នុងភូមិ ៣១

១-អបាយភូមិ ៤ ជាទីកើតឡើងរបស់ទុគ្គតិអហេតុកបុគ្គល ១ ពួក

២-មនុស្សភូមិ និងចាតុម្មហារាជិកាភូមិ មួយភូមិៗ បានបុគ្គល ១១ (វៀរទុគ្គតិភូមិ) ។ រួមបាន ១២ ពួក ។

៣-ទេវភូមិ ៤ មានតាវត្តិង្សជាដើម ជាទីកើតរបស់បុគ្គល ១០ ពួក គឺទ្វិហេតុកបុគ្គល ១ តិហេតុកបុគ្គល ១ និងអរិយបុគ្គល ៨ ដែលកើតក្នុង

បវត្តិកាល (វៀរអហេតុកបុគ្គល ២) រួម ៥ ភូមិបាន ៥០ ពួក ។

៤-ឈានភូមិ ១០ (វៀរអសញ្ញីនិងសុទ្ធាវាស ៥) ជាទីកើតរបស់បុគ្គល ៩ ពួក គឺ តិហេតុកបុគ្គល ១ និងអរិយបុគ្គល ៨ រួម ១០ ភូមិបាន ៩០ ពួក ។

៥-អសញ្ញីសត្តាភូមិ ជាទីកើតរបស់រូបបដិសន្ធិ បានបុគ្គល ១ ពួក គឺ សុគតិអហេតុកបុគ្គល

៦-សុទ្ធាវាសភូមិ ៥ ជាទីកើតរបស់អនាគាមិបុគ្គល ព្រះអរហត្តមគ្គបុគ្គល និងព្រះអរហត្តផលបុគ្គល រួម ៥ ភូមិបាន ១៥ ពួក ។

៧-អរូបភូមិ ៤ ជាទីកើតរបស់បុគ្គល ៨ គឺ តិហេតុកបុគ្គល ១ ព្រះអរិយបុគ្គល ៧ (វៀរសោតាបត្តិមគ្គបុគ្គល) រួម ៤ ភូមិបាន ៣២ ពួក ។

រួមភូមិទាំង ៣១ នេះ បានបុគ្គលទាំងអស់ ២១៤ ពួក ដូច្នេះ ។

ចប់ ភូមិចតុក្កៈ ពួកទី ១ ដោយសង្ខេប

ពួកទី ២ បដិសន្ធិចតុក្កៈ

បដិសន្ធិ មាន ៤ គឺ

១-អបាយបដិសន្ធិ បដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ

២-កាមសុគតិបដិសន្ធិ បដិសន្ធិក្នុងកាមសុគតិភូមិ

៣-រូបាវចរបដិសន្ធិ បដិសន្ធិក្នុងរូបាវចរភូមិ

៤-អរូបាវចរបដិសន្ធិ បដិសន្ធិក្នុងអរូបាវចរភូមិ

១. អបាយបដិសន្ធិ

បណ្ដាបដិសន្ធិក្នុងភូមិទាំងនោះ សន្តីរណចិត្តដែលកើតរួមទីងឧបេក្ខា ផ្ទែកអកុសលវិបាកជាបដិសន្ធិ ក្នុងខណៈដែលធ្លាក់ទៅកាន់អបាយភូមិ ៤ ណាមួយ ដោយអំណាចបដិសន្ធិកិច្ច គឺ ធ្វើនាទីបន្តភពថ្មី បន្ទាប់ពីនោះ ក៏ជាភវង្គកិច្ច គឺ តាំងភពជាតិទុក ក្នុងកាលជាទីបំផុតនៃភវង្គ ក៏ធ្វើចុតិកិច្ច គឺ ការឃ្លាតចាកភព ទៅ ។ បដិសន្ធិនេះ ឈ្មោះថា អបាយបដិសន្ធិភូមិ ។

២. កាមសុគតិបដិសន្ធិ

សន្តីរណចិត្តដែលកើតរួមទីងឧបេក្ខាផ្ទែកកុសលវិបាក រមែងកើតដល់ ពួកមនុស្សដែលខ្វាក់ពីកំណើតជាដើម និងពួកវិនិបាតិកអសុរាដែលអាស្រ័យ នៅលើផែនដី ដូចភុម្មដ្ឋទេវតា ដោយអំណាចនៃបដិសន្ធិ ភវង្គ និងចុតិ ក្នុង កាមសុគតិភូមិ ។

<u>ដីកាចារ្យ</u> អធិប្បាយ ក្នុងសេចក្ដីនេះថា ៖

ដែលឈ្មោះថា ខ្វាក់ពីកំណើត ព្រោះអត្ថថា ខ្វាក់មកតាំងពីកើត ។ ក្នុង ខណៈកើត ពួកសត្វដែលជាអណ្ឌជកំណើត និងជលាពុជៈទាំងអស់ ជាអ្នកមិន

មានចក្ខុនោះមែនហើយ តែថា សូម្បីក្នុងកាលកើតរបស់ចក្ខុជាដើម សត្វដែលមានចក្ខុនោះ ត្រូវបដិសន្ធិកម្មដែលចូលមកកាំងការកើតឡើងនៃចក្ខុ ឬត្រូវកម្មដទៃក្រៅពីនេះ (ហាម)មិនឱ្យកើតឡើង ឈ្មោះថា អ្នកខ្វាក់ពីកំណើត ។ ពាក្យថា ខ្វាក់ពីកំណើតជាដើមនេះ លោកសង្គ្រោះយកអ្នកត្រចៀកថ្លង់ពីកំណើត មនុស្សគ មនុស្សល្ងីល្ងើ មនុស្សឆ្កួត បណ្ឌកៈ ឧភតោព្យញ្ជនកៈ(ភេទ ២) អ្នកមិនមានភេទ និងមនុស្សនិយាយត្រដិតពីកំណើតជាដើមចូលផង ។ អាចារ្យមួយពួកទៀតពោលថា បុគ្គលពួកអហេតុកបដិសន្ធិដែលជាអ្នកមានឥន្ទ្រិយមិនខ្វះខាត តែមានវិចារណញ្ញាណតិចជាប្រក្រតី ក៏សង្គ្រោះចូលក្នុងអាទិសព្ទនៃពាក្យថា អ្នកខ្វាក់ពីកំណើតជាដើម ។ សេចក្តីពិស្តារមានក្នុងអភិធម្មបិដក ធម្មហទយវិភង្គ ។

សន្និរណចិត្តដែលជាបច្ច័យឱ្យកើតជាទេវតា ពួកវិនិបាតិកអសុរនោះ មានវចនត្ថៈថា ៖ "ពួកវិនិបាតិកៈ ឈ្មោះថា កុម្ភណ្ឌសីស ព្រោះអត្ថថា ពឹង គឺអាស្រ័យពួកកុម្ភណ្ឌទេវា ព្រោះមានគតិ ដូចគតិនៃកុម្ភណ្ឌទេវតានោះ ។ ពួកវេមានិកប្រេត ដែលឈ្មោះថា វិមានិក ព្រោះអត្ថថា ខ្វាត់ចេញពីសុខទៅ ។ ពួកវិមានិកប្រេតពួកខ្លះ ជាតិហេតុកបដិសន្ធិក៏មាន តែមិនផុតចាកអបាយ ព្រោះពេលយប់សោយសុខនៅក្នុងវិមាន តែវេលាថ្ងៃសោយទុក្ខមានប្រការផ្សេងៗតាមកម្ម ប្រេតទាំងនេះ បានដល់ បិយង្ករមាតាយក្ខិនី ផុស្សមិត្តាយក្ខិនី ធម្មគុត្តាយក្ខិនីជាដើម ។

មហាវិបាកទាំង ៨ រមែងឱ្យបដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ ក្នុងកាមសុគតិភូមិទាំង ៧ ដោយអំណាចឱ្យកើតជាទេវតា និងមនុស្ស ។ បដិសន្ធិ ១០ តាមដែលពោលមកនេះ រមែងដល់ការសង្គ្រោះចូលក្នុងកាមាវចរបដិសន្ធិនោះឯង ។

បណ្ដាពួកដែលកើតក្នុងកាមភូមិ មានអបាយភូមិជាដើមដែលប្រកបដោយបដិសន្ធិជាដើម តាមដែលពោលហើយនោះ មិនមានការកំណត់រាប់ប្រមាណអាយុរបស់សត្វក្នុងអបាយ ក្នុងមនុស្ស វិនិបាតិកប្រេត និងពួកអសុរ ព្រោះសត្វពួកខ្លះ មានអាយុច្រើន និងពួកខ្លះមានអាយុតិច ព្រោះហេតុដូច្នោះ ទើបអាចារ្យទាំងឡាយ ពោលពាក្យជាដើមថា ការកំណត់អាយុរបស់សត្វក្នុងអបាយ និងមនុស្ស រមែងមិនមាន ពិតមែន កាឡនាគរាជ ព្រះពុទ្ធមន្ធាតុ និងយក្សពួកខ្លះមានអាយុយឺនយូរ ដូច្នេះ ។

ពិតមែន កម្មប៉ុណ្ណោះ ឈ្មោះថា ជាប្រមាណក្នុងការកំណត់ អាយុសត្វក្នុងអបាយទាំងឡាយ ព្រោះសត្វដែលកើតក្នុងអបាយនោះ មិនមានការផុតទៅដរាបដែលកម្មមិនទាន់អស់ ។ ពួកភុម្មទេវតា ក៏មានកម្មជាប្រមាណដូចគ្នា ព្រោះសត្វពួកខ្លះ ដែលកើតក្នុងពួកនៃភុម្មទេវតាទាំងនោះ ពួកខ្លះមានជីវិតនៅត្រឹម ៧ ថ្ងៃជាដើម ពួកខ្លះក៏តាំងនៅមួយកប្ប ។ សូម្បីពួកមនុស្សក៏មានកម្មជាប្រមាណ ព្រោះពួកមនុស្ស គ្រាខ្លះមានអាយុមួយអសង្ខេយ្យឆ្នាំ គ្រាខ្លះមានអាយុថយចុះដល់ ១០ ឆ្នាំ ព្រោះហេតុនេះ ទើបព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា "**យោ ចិរំ ជីវតិ សោ វស្សសតំ អប្បំ វា ភិយ្យោ** : បុគ្គល(ក្នុងសម័យនេះ)ដែលរស់នៅយ៉ាងយូរបានត្រឹម ១០០ ឆ្នាំ និងតិចជាង ១០០ ឆ្នាំ ឬច្រើនជាង ១០០ ឆ្នាំ ក៏មាន (ដោយតិច)"[១] ដូច្នេះ ព្រះតម្រាស់នេះ ទ្រង់សំដៅដល់មនុស្សក្នុងជម្ពូទ្វីបដែលកើតនៅក្នុងកាលសព្វថ្ងៃនេះ ។

១. ទីឃ. មហា. មហាបទានសូត្រ. ១៦. ៦/៤ អដ្ឋកថាពន្យល់ថា : គឺមិនដល់២០០ឆ្នាំ ។

អាយុទេវតាជាន់ចាតុម្មហារាជិកា

ទេវតាចាតុម្មហារាជិកានេះ មានអាយុ ៥០០ ឆ្នាំទិព្វ ជាប្រមាណ ។ គិតជាឆ្នាំមនុស្ស គឺ

១ ថ្ងៃទេវតានេះ = ៥០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១ ខែ = ១.៥០០ ឆ្នាំមនុស្ស

១ ឆ្នាំ = ១៨.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ៥០០ ឆ្នាំទេវតានេះ = ៩ លានឆ្នាំមនុស្ស

អាយុទេវតាជាន់តាវត្តិង្ស

ទេវតាជាន់តាវត្តិង្សនេះ មានអាយុ ១.០០០ ឆ្នាំទិព្វ ជាប្រមាណ ។ គិតជាឆ្នាំមនុស្ស គឺ

១ ថ្ងៃទេវតានេះ = ១០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១ ខែ = ៣.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស

១ ឆ្នាំ = ៣៦.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១.០០០ ឆ្នាំទិព្វនេះ = ៣៦ លានឆ្នាំមនុស្ស

(ស្មើ ៤ ដងនៃចាតុម្មហារាជិកា)

អាយុទេវតាជាន់យាមា

ទេវតាជាន់យាមានេះ មានអាយុ ២.០០០ ឆ្នាំទិព្វ ជាប្រមាណ ។ គិតជាឆ្នាំមនុស្ស គឺ

១ ថ្ងៃទេវតានេះ = ២០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១ ខែ = ៦.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស

១ ឆ្នាំ = ៧២.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ២.០០០ ឆ្នាំទេវតានេះ = ១៤៤ លាន ឆ្នាំមនុស្ស

(ស្មើ ១៦ ដងនៃចាតុម្មហារាជិកា ឬ ៤ ដងនៃតាវត្តិង្ស)

អាយុទេវតាជាន់តុសិត

ទេវតាជាន់តុសិតានេះ មានអាយុ ៤.០០០ ឆ្នាំទិព្វជាប្រមាណ ។ គិតជាឆ្នាំមនុស្ស គឺ

១ ថ្ងៃទេវតានេះ = ៤០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១ ខែ = ១២.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស

១ ឆ្នាំ = ១៤៤.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ៤.០០០ ឆ្នាំទេវតានេះ = ៥៧៦ លាន ឆ្នាំមនុស្ស

(ស្មើ ៦៤ ដងនៃចាតុម្មហារាជិកា ឬ ១៦ ដងនៃតាវត្តិង្ស ឬ ៤ ដងនៃយាមា)

អាយុទេវតាជាន់និម្មានរតី

ទេវតាជាន់និម្មានរតីនេះ មានអាយុ ៨.០០០ ឆ្នាំទិព្វ ជាប្រមាណ ។ គិតជាឆ្នាំមនុស្ស គឺ

១ ថ្ងៃទេវតានេះ = ៨០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១ ខែ = ២៤.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស

១ ឆ្នាំ = ២៨៨.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ៨.០០០ ឆ្នាំទេវតានេះ = ២.៣០៤ លាន ឆ្នាំមនុស្ស

(ស្មើ ២៥៦ដងនៃចាតុម្មហារាជិកា ឬ ៤ដងនៃតុសិត)

អាយុទេវតាជាន់បរនិម្មិតវសវត្តី

ទេវតាជាន់បរនិម្មិតវសវត្តីនេះ មានអាយុ ១៦.០០០ ឆ្នាំទិព្វ ជាប្រមាណ ។ គិតជាឆ្នាំមនុស្ស គឺ

១ ថ្ងៃទេវតានេះ = ១.៦០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១ ខែ = ៤៨.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស

១ ឆ្នាំ = ៥៧៦.០០០ ឆ្នាំមនុស្ស, ១៦.០០០ ឆ្នាំទេវតានេះ = ៩.២១៦ លានឆ្នាំមនុស្ស

(ស្មើ ១០២៤ ដងនៃចាតុម្មហារាជិកា ឬ ៤ ដងនៃនិម្មានរតី)

សង្គហគាថា

៤. នវសតញ្ចេកវីស- វស្សានំ កោដិយោ តថា
វស្សសតសហស្សានិ សដ្ឋិញ្ច វសវត្តិសុ ។

៩២១ កោដិ និង ៦ លានឆ្នាំ ជាប្រមាណនៃអាយុទេវតា ក្នុងជាន់បរនិម្មិតវសវត្តី ។

៣, រូបាវចរបដិសន្ធិ

វិបាកនៃបឋមជ្ឈាន រមែងកើត និងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងបឋមជ្ឈានភូមិ ដោយអំណាចបដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ ។ វិបាកនៃទុតិយជ្ឈាន និងវិបាកនៃតតិយជ្ឈាន រមែងកើត និងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទុតិយជ្ឈានភូមិ ដោយអំណាចបដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ ។ វិបាកនៃចតុត្ថជ្ឈាន រមែងកើត និងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងតតិយជ្ឈានភូមិ ដោយអំណាចបដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ ។ វិបាកនៃបញ្ចមជ្ឈាន រមែងកើត និងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ដោយអំណាចបដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ ។

តែអសញ្ញីសត្វ មានរូបប៉ុណ្ណោះ ជាបដិសន្ធិ ។ មួយទៀត បន្ទាប់ពីបដិសន្ធិនោះទៅ រូបនុ៎ះឯងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងបវត្តិកាល និងវេលាដែលឃ្លាតចេញ រូបក៏រលត់ទៅអស់ ។

បដិសន្ធិ ៦ នេះ ឈ្មោះថា រូបាវចរបដិសន្ធិ ។

អាយុរបស់ព្រហ្ម ១៦ ជាន់

បឋមជ្ឈានភូមិ ៣ គឺ

១. ព្រហ្មបារិសជ្ជា មានអាយុមួយភាគបីនៃវិវដ្តដ្ឋាយីអសង្ខេយ្យកប្ប
២. ព្រហ្មបុរោហិតា មានអាយុពាក់កណ្តាលនៃវិវដ្តដ្ឋាយីអសង្ខេយ្យកប្ប
៣. មហាព្រហ្មា មានអាយុ ១ វិវដ្តដ្ឋាយីអសង្ខេយ្យកប្ប

ទុតិយជ្ឈានភូមិ ៣ គឺ

១. បរិត្តាភាព្រហ្ម មានអាយុ ២ មហាកប្ប
២. អប្បមាណាភាព្រហ្ម មានអាយុ ៤ មហាកប្ប
៣. អាភស្សរព្រហ្ម មានអាយុ ៨ មហាកប្ប

តតិយជ្ឈានភូមិ ៣ គឺ

១. បរិត្តសុភាព្រហ្ម មានអាយុ ១៦ មហាកប្ប
២. អប្បមាណសុភាព្រហ្ម មានអាយុ ៣២ មហាកប្ប
៣. សុភកិណ្ហាព្រហ្ម មានអាយុ ៦៤ មហាកប្ប

ចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ៧ គឺ

១. វេហប្ផលាព្រហ្ម មានអាយុ ៥០០ មហាកប្ប
២. អសញ្ញីសត្តាព្រហ្ម មានអាយុ ៥០០ មហាកប្ប

៣. អវិហាព្រហ្ម	មានអាយុ ១.០០០ មហាកប្ប	សុទ្ធាវាស ៥ ភូមិ
៤. អតប្បាព្រហ្ម	មានអាយុ ២.០០០ មហាកប្ប	
៥. សុទស្សាព្រហ្ម	មានអាយុ ៤.០០០ មហាកប្ប	
៦. សុទស្សីព្រហ្ម	មានអាយុ ៨.០០០ មហាកប្ប	
៧. អកនិដ្ឋព្រហ្ម	មានអាយុ ១៦.០០០ មហាកប្ប	

ចក្រវាឡវិនាស

<u>អភិធម្មត្ថសង្គហដីកា</u> ពោលថា ៖

ការកំណត់អាយុរបស់ព្រហ្ម ៣ ជាន់ មានព្រហ្មបារិសជ្ជាជាដើម ដោយអំណាចមហាកប្ប មិនមានឡើយ ព្រោះមិនកើតក្នុងកប្បដែលបរិបូណ៌ដោយហេតុដែលព្រហ្មទាំងនោះ មិនវិនាសសូម្បីក្នុងមួយកប្ប មិនមាន ។

ពិតមែន លោកនេះវិនាសដោយភ្លើង ៧ ដង ក្នុងលើកទី ៨ វិនាសដោយទឹក ១ ដង ហើយវិនាសដោយភ្លើង ៧ ដងទៀត ក្នុងលើកទី ៨ រមែងវិនាសដោយទឹក ១ ដង វិនាសទៅយ៉ាងនេះ រហូតដល់គ្រប់ប្រាំបីដង (៨×៨) រួមជា ៦៤ ដង ក្នុងលើកទី ៦៤ (មិនវិនាសដោយទឹកទៀតទេ) ទើបវិនាសដោយខ្យល់ លោកនោះរមែងវិនាសទៅយ៉ាងនេះ ។ ក្នុងព្រហ្មលោកនោះ កាលលោកវិនាសដោយភ្លើង ក៏វិនាសដល់បឋមជ្ឈានភូមិ កាលវិនាសដោយទឹក ក៏វិនាសដល់ទុតិយជ្ឈានភូមិ កាលវិនាសដោយខ្យល់ ក៏វិនាសដល់តតិយជ្ឈានភូមិ ។

សមដូចពាក្យដែលលោកអាចារ្យពោលទុកថា ៖

កាលលោកវិនាសដោយភ្លើង គ្រប់ៗ ៧ ដង ក្នុងគ្រាទី ៨ ទើបវិនាសដោយទឹក កាលគ្រប់ ៦៤ ដង ទើបវិនាសដោយខ្យល់ ១ ដង ។ លោកវិនាសដោយភ្លើង ខាងក្រោមអំពីជាន់អាភស្សរា វិនាសដោយទឹកខាងក្រោមជាន់សុភកិណ្ហា និងវិនាសដោយខ្យល់ខាងក្រោមជាន់វេហប្ផលា លោករមែងវិនាសយ៉ាងនេះ ។

ព្រោះហេតុដែលជាន់បឋមជ្ឈានភូមិ ៣ នោះ មិនវិនាស សូម្បីក្នុងអសង្ខេយ្យមួយរមែងមិនមាន ដូច្នោះ ពួកព្រហ្មមានបារិសជ្ជាជាដើមនោះ ទើបមិនកើតក្នុងអសង្ខេយ្យទាំងអស់ ព្រោះដូច្នោះ គប្បីឃើញការកំណត់ អាយុរបស់ព្រហ្មបារិសជ្ជាជាដើមនោះ ដោយអំណាចអសង្ខេយ្យកប្ប ។

អសង្ខេយ្យកប្បមាន ៤

១-សំវដ្តអសង្ខេយ្យ អសង្ខេយ្យកប្បដែលកំពុងវិនាស

២-សំវដ្តដ្ឋាយីអសង្ខេយ្យ អសង្ខេយ្យកប្បតាំងនៅក្នុងសេចក្តីវិនាស

៣-វិវដ្តអសង្ខេយ្យ អសង្ខេយ្យកប្បដែលកំពុងចម្រើន

៤-វិវដ្តដ្ឋាយីអសង្ខេយ្យ អសង្ខេយ្យកប្បតាំងនៅក្នុងសេចក្តីចម្រើន

ក៏ដែលឈ្មោះថា "អសង្ខេយ្យកប្ប" បានដល់ ចំណែកទី ៤ នៃមហាកប្បដែលមានកាលដ៏យូរអង្វែង ។

ការប្រៀបធៀបអាយុកប្ប

ក្នុងគំនរគ្រាប់ស្ពៃធំ ដែលមានបណ្តោយទិងទទឹង ១ យោជន៍ៗ កាលកន្លងទៅ ១០០ ឆ្នាំ ទើបនាំគ្រាប់ស្ពៃនោះចេញ ១ គ្រាប់ ។ គ្រប់ៗ ១០០ ឆ្នាំ យ៉ាងនេះ សូម្បីគ្រាប់ស្ពៃនោះអស់ទៅ ក៏មិនទាន់អស់អាយុនៃអសង្ខេយ្យកប្ប ។ ក៏អសង្ខេយ្យកប្ប ១ នោះ មានប្រមាណ ៦៤ អន្តរកប្ប ដោយអំណាចអន្តរកប្ប ដែលលោកកំណត់ទុកយ៉ាងនេះថា "ក្នុងកាលសត្វជាច្រើនដល់សេចក្តីវិនាស ដោយការប្រព្រឹត្តទៅនៃសាស្ត្រា ឬរោគ ឬទុព្ភិក្ខភ័យយ៉ាងណាមួយហើយ ដោយអានុភាពនៃកុសលកម្មដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងសន្តាន សត្វដែលនៅសល់ក៏មានអាយុចម្រើនឡើងដោយលំដាប់ តាំងពី ១០ ឆ្នាំ រហូតដល់ ១ អសង្ខេយ្យ ហើយត្រឡប់វិនាសចុះដោយលំដាប់ ដោយអំណាចសមាទានអធម៌រហូតដល់អាយុ ១០ ឆ្នាំទៀត សត្វក៏ដល់សេចក្តីវិនាស ដោយការប្រព្រឹត្តទៅនៃរោគជាដើមយ៉ាងណាមួយ, អស់រយៈកាលប៉ុណ្ណោះ ជាអន្តរកប្បមួយ" ។ អាចារ្យទាំងឡាយពោលថា វិវដ្តដ្ឋាយីអសង្ខេយ្យកប្បនោះ ប្រមាណ ២០ អន្តរកប្ប ។

តាំងពីទុតិយជ្ឈានឡើងទៅ កំណត់ដោយអំណាចមហាកប្បដែលគ្រប់បរិបូណ៌ មិនមែនដោយអំណាចអសង្ខេយ្យកប្ប ។

៤–អរូបាវចរបដិសន្ធិ

វិបាកនៃអរូបាវចរឈានទី ១-២-៣-៤ រមែងកើត ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអរូបាវចរឈានទី ១-២-៣-៤ តាមលំដាប់ ដោយអំណាចនៃបដិសន្ធិ ភវង្គ និងចុតិ ។ បដិសន្ធិទាំង ៤ នេះ ឈ្មោះថា អរូបាវចរបដិសន្ធិ ។

អាយុរបស់អរូបព្រហ្ម ៤

អាកាសានញ្ចាយតនភូមិ	អាយុ ២ ម៉ឺនមហាកប្ប
វិញ្ញាណញ្ចាយតនភូមិ	អាយុ ៤ ម៉ឺនមហាកប្ប
អាកិញ្ចញ្ញាយតនភូមិ	អាយុ ៦ ម៉ឺនមហាកប្ប
នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភូមិ	អាយុ ៨ ម៉ឺន ៤ ពាន់មហាកប្ប ។

សង្គហគាថា

៩. បដិសន្ធិ ភវង្គញ្ច តថា ចវនមានសំ
ឯកមេវ តថាវេក- វិសយញ្ចេកជាតិយំ ។

បដិសន្ធិ ភវង្គ និងចុតិ ជាមួយយ៉ាងដូចគ្នាផុះឯង និងមានអារម្មណ៍តែម្យ៉ាងដូចគ្នា ក្នុងជាតិ ១ ដូចគ្នាផុះឯង ។

នេះជាបដិសន្ធិចតុក្កៈក្នុងអធិការនេះ ។

ចប់ ពួកទី ២ បដិសន្ធិចតុក្កៈ

ពួកទី ៣ កម្មចតុក្កៈ *(កម្ម ៤ យ៉ាង)*

១-កិច្ចចតុក្កៈ *ដោយអំណាចនៃកិច្ច មាន ៤*

១. **ជនកកម្ម** *កម្មឱ្យកើត* ២. **ឧបត្ថម្ភកកម្ម** *កម្មឧបត្ថម្ភ*

៣. **ឧបបីឡកកម្ម** *កម្មបៀតបៀន* ៤. **ឧបឃាតកកម្ម** *កម្មចូលទៅកាត់ផ្តាច់ ។*

២-បាកចតុក្កៈ *ដោយបរិយាយនៃការឱ្យផល មាន ៤*

១. **គរុកម្ម** *កម្មធ្ងន់* ២. **អាសន្នកម្ម** *កម្មជិតស្លាប់*

៣. **អាចិណ្ណកម្ម** *កម្មធ្វើជានិច្ច* ៤. **កដត្តាកម្ម** *កម្មបន្តិចបន្តួច ។*

៣-កាលចតុក្កៈ *ដោយអំណាចនៃវេលាឱ្យផល មាន ៤*

១. **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយៈ** *កម្មដែលគប្បីសោយក្នុងភពនេះ*

២. **ឧបបជ្ជវេទនីយៈ** *កម្មដែលគប្បីសោយក្នុងខាងមុខ*

៣. **អបរាបរិយវេទនីយៈ** *កម្មដែលគប្បីសោយក្នុងភពតទៅ*

៤. **អហោសិកម្ម** *កម្មមិនឱ្យផល ។*

៤-ឋានចតុក្កៈ *ដោយអំណាចនៃឋានដែលឱ្យផល មាន ៤*

១. **អកុសល** *កម្មដែលមិនមែនកុសល*

២. **កាមាវចរកុសល** *កម្មដែលជាកាមាវចរកុសល*

៣. **រូបាវចរកុសល** *កម្មដែលជារូបាវចរកុសល*

៤. **អរូបាវចរកុសល** *កម្មដែលជាអរូបាវចរកុសល*

១-អធិប្បាយ កិច្ចចតុក្កៈ

កម្មដែលឈ្មោះថា ជនកៈ ព្រោះអត្ថថា ឱ្យកើត ។

ចេតនាកម្មដែលជាលោកិយកុសលចិត្ត ១៧ និងក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ ដែលឱ្យវិបាក និងកដត្តារូបកើតឡើង ក្នុងបដិសន្ធិកាល ឈ្មោះថា **ជនកកម្ម** ។

ដែលឈ្មោះថា ឧបត្ថម្ភកៈ ព្រោះអត្ថថា គេទៅគាំទ្រ ។

ចេតនាកម្មដែលជាកុសល និងអកុសល សូម្បីមិនអាចឱ្យវិបាកកើតឡើងបានខ្លួនឯង ក៏ជាបច្ច័យដល់កម្មដទៃ ក្នុងការញុំាងវិបាកដែលជាសុខ ឬជាទុក្ខ ឱ្យកើតឡើងបានយូរជាង ឬជាបច្ច័យនៃការប្រព្រឹត្តទៅយឺនយូរ ដែលសមគួរដល់កម្មដែលអាចឱ្យកើត ដើម្បីមិនឱ្យបច្ច័យដែលជាហេតុកាត់ផ្ដាច់កើតឡើង និងដើម្បីឱ្យជាបច្ច័យដែលជាគ្រឿងកពូនកើតឡើងនៃវិបាក ដែលជាសេចក្ដីសុខ និងសេចក្ដីទុក្ខទាំងឯង ឈ្មោះថា **ឧបត្ថម្ភកកម្ម** បានដល់ ចេតនាក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ និងក្នុងមហាកុសល ៨ ប៉ុណ្ណោះ ។ ចំណែកចេតនាក្នុងមហគ្គតកុសលចិត្ត ៩ មានតួនាទីជាជនកកម្មតែម្យ៉ាង ។

ដែលឈ្មោះថា ឧបបីឡកកម្ម ព្រោះអត្ថថា ចូលទៅបៀតបៀនកម្មយ៉ាងណាមួយ ដែលជាហេតុជំទាស់ការប្រព្រឹត្តទៅយឺតយូរនៃវិបាក ដែលកម្មដទៃឱ្យកើត ដោយជំទាស់និមិត្តនៃព្យាធិ និងភាពជាអ្នកមានធាតុស្មើជាដើម ឈ្មោះថា **ឧបបីឡកកម្ម** បានដល់ ចេតនាក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ និងមហាកុសល ៨ ។

ដែលឈ្មោះថា ឧបឃាតកកម្ម ព្រោះអត្ថថា ចូលទៅកាត់ផ្ដាច់ ។ ចូលទៅកាត់ផ្ដាច់នូវអំណាចដែលត្រៀមកម្លាំងហើយ ហាមវិបាកកម្មដែលមិនមានកម្លាំងនោះចេញ ដោយបណ្ដាបច្ច័យ ដែលជាហេតុកាត់ផ្ដាច់ឱ្យកើតឡើង ហើយកាត់

តែងឱ្យកើតផលខ្លួនឯង ឈ្មោះថា ឧបឃាតកកម្ម បានដល់ ចេតនាក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ និងកុសល ២១ ជនកកម្ម និងឧបឃាតកកម្ម ទាំង ២ នេះ មានសេចក្ដីផ្សេងគ្នា គឺ ជនកកម្ម មិនចូលទៅកាត់ផ្ដាច់កម្មដទៃឡើយ ឱ្យវិបាកកើតឡើងបាន តែឧបឃាតកកម្ម មានការចូលទៅកាត់ផ្ដាច់វិបាកនៃកម្មដទៃមុនហើយឱ្យវិបាកកើតឡើង ។

អាចារ្យពួកដទៃពោលថា ៖

ឧបបីឡកកម្ម រមែងជំទាស់វិបាកនៃកម្មដទៃ ក្នុងចន្លោះៗ ដោយនាំបច្ច័យមានភាពជាអ្នកមិនអាពាធច្រើនជាដើមចូលទៅឱ្យ, ចំណែកឧបឃាតកកម្ម ចូលទៅកាត់ផ្ដាច់វិបាកនៃកម្មដទៃនោះ ដោយប្រការគ្រប់ៗយ៉ាង ហើយឱ្យឱកាសដល់កម្មដទៃ តែមិនឱ្យវិបាកកើតដោយខ្លួនឯង ។ ពិតមែន សេចក្ដីប្លែកគ្នានៃឧបឃាតកកម្មនេះ អំពីជនកកម្មប្រាកដច្បាស់ល្អហើយយ៉ាងនេះឯង ។

២-អធិប្បាយ ឃាកចតុក្កៈ

កម្មដែលមានទោសច្រើន និងមានអានុភាពច្រើន និងកម្មដទៃមិនអាចជំទាស់ភកាំងបាន ឈ្មោះថា **គរុកម្ម** ។

កម្មដែលតាមរលឹកបានក្នុងពេលជិតស្លាប់ ឬកម្មដែលធ្វើក្នុងពេលជិតស្លាប់នោះ ឈ្មោះថា **អាសន្នកម្ម** ។

កម្មដែលធ្វើជាប់រឿយៗ ឬថា សូម្បីកម្មដែលធ្វើតែម្ដង តែសេពប្រព្រឹត្តជានិច្ច ឈ្មោះថា **អាចិណ្ណកម្ម** កម្មដែលមិនដល់ភាពជាគរុកម្មជាដើម តែគប្បីពោលថា "កម្ម" ដោយត្រឹមតែថា ធ្វើហើយប៉ុណ្ណោះ ឈ្មោះថា **កដត្តាកម្ម** ។

បណ្ដាគរុកម្មជាដើមទាំងនោះ ទោះជាកុសលកម្ម ឬអកុសលកម្មក៏ដោយ,

បណ្តាគរុកម្មនិងមិនមែនគរុកម្ម កម្មណាមានការសម្លាប់មាតាជាដើម ចាត់ជាគរុកម្មក្នុងផ្នែកអកុសល ឬមហគ្គតកម្មណា ចាត់ជាគរុកម្មក្នុងផ្នែកកុសលកម្ម នោះឯង សូម្បីអាសន្នកម្មជាដើមមានក៏ដោយ (គរុកម្ម) ក៏រមែងឱ្យផលមុន ដូចក្រសែទឹកធំជន់ហូរលិចទឹកដែលតិចទៅ ព្រោះហេតុនោះ កម្មនោះ ទើបលោកហៅថា គរុកម្ម កាលគរុកម្មនោះមិនមាន បណ្តាកម្មឆ្ងាយនិងជិត កម្មដែលជិត គឺកម្មដែលរលឹកបាន ក្នុងវេលាជិតស្លាប់នោះឯង រមែងឱ្យផលមុន ។ មិនមានពាក្យគួរពោលឡើយ ក្នុងកម្មដែលធ្វើនៅពេលជិតស្លាប់ សូម្បីកាលអាសន្នកម្មនោះមិនមាន បណ្តាកម្មដែលធ្លាប់ប្រព្រឹត្តមករឿយៗ មិនបានប្រព្រឹត្តមករឿយៗ កម្មណា ដែលធ្លាប់ប្រព្រឹត្តមករឿយនិងជាអ្នកមានសីលល្អ ឬជាអ្នកទ្រុស្តសីលក៏ដោយ កម្មនោះឯង រមែងឱ្យផលមុន ។ ចំណែកកដត្តាកម្ម បានការសេពជិតជិតហើយ កាលកម្មមុនៗ មិនមាន រមែងទាញមកនូវបដិសន្ធិ ដោយប្រការយ៉ាងនេះ គរុកម្ម ទើបឱ្យផលមុនកម្មទាំងពួង ។ គរុកម្មផ្នែកអកុសល បានដល់និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ ៣ អនន្តរិយកម្ម ៥, ផ្នែកកុសល បានដល់ មហគ្គតកុសល ៩ ។

និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ ៣

១.នត្ថិកទិដ្ឋិ យល់ថា ផលរបស់បុណ្យ និងបាបមិនមាន

២.អហេតុកទិដ្ឋិ យល់ថា មិនមានហេតុ

៣.អកិរិយទិដ្ឋិ យល់ថា កម្មដែលធ្វើហើយ មិនមាន

អនន្តរិយកម្ម ៥

១. **មាតុឃាត** សម្លាប់មាតា

២. **បិតុឃាត** សម្លាប់បិតា

៣. **អរហន្តឃាត** សម្លាប់ព្រះអរហន្ត

៤. **លោហិតុប្បាទ** ញុំាងលោហិតព្រះពុទ្ធឱ្យពុះពង

៥. **សង្ឃភេទ** បំបែកសង្ឃ

កម្មទាំង ៥ នេះ សង្ឃភេទ ជាកម្មធ្ងន់បំផុត បន្ទាប់មកការញុំាងលោហិតឱ្យពុះពង បន្ទាប់មកទៀតអរហន្តឃាត ចំណែកមាតុឃាតនិងបិតុឃាតអ្នកណាមានគុណខ្ពស់ជាង សម្លាប់អ្នកនោះ បាបក៏ច្រើនជាង (បើស្មើគ្នា មាតុឃាតបាបច្រើនជាងបិតុឃាត) ។ កុសលដែលជាគរុកម្ម បានដល់ មហគ្គតកុសល ៩ ។

កាលគរុកម្មមិនមាន អាសន្នកម្ម រមែងឱ្យផលមុន
បើអាសន្នកម្មមិនមាន អាចិណ្ណកម្ម រមែងឱ្យផលមុន
បើអាចិណ្ណកម្មមិនមាន កដត្តាកម្ម ទើបឱ្យផលបាន

ព្រោះហេតុនោះ ទើបលោកអាចារ្យពោលថា ដោយបរិយាយនៃការឱ្យផល អធិប្បាយថា ដោយលំដាប់នៃការឱ្យផល ។

ចំណែកក្នុងបករណ៍ទាំងឡាយ មានអភិធម្មាវតាជាដើម លោកអាចារ្យពោលដាក់ឱ្យអាចិណ្ណកម្ម ឱ្យផលមុនអាសន្នកម្ម ។ ដូចឧទាហរណ៍ថា កាលហ្វូងគោដែលគេបង្ខឹកហើយ និងគោដែលមានកម្លាំងដែលមាននៅក្នុងក្រោល កាលនាយគោបាលបើកទ្វារក្រោលដែលពេញទៅដោយគោ, គោណានៅជិតទ្វារ សូម្បីជាគោទុព្វលភាពក៏ដោយ ក៏ចេញបានមុនគេ យ៉ាងណា កាលកម្មជាកុសលនិងអកុសលដែលក្រៅពីគរុកម្ម អាសន្នកម្ម(កម្មធ្វើជិតស្លាប់) នោះឯង រមែងឱ្យផលមុន ព្រោះនៅជិតមរណកាល ព្រោះដូច្នោះ ក្នុងបករណ៍នេះ ទើបព្រះអនុរុទ្ធពោលថា អាសន្នកម្មឱ្យផលមុនអាចិណ្ណកម្ម ។

៣-អធិប្បាយ កាលចតុក្កៈ

កម្មឈ្មោះថា **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយៈ** ព្រោះអត្ថថា ដែលសត្វគប្បីជ្រាបបាន ដោយអំណាចការសោយក្នុងទិដ្ឋធម៌ គឺ អត្តភាពដែលឃើញប្រច័ក្ស បានដល់ ផលដែលជាបច្ចុប្បន្ននោះ ។ កម្មដែលសត្វត្រូវកើតតពីភពបច្ចុប្បន្ន ទើបសោយផល ឈ្មោះថា **ឧបជ្ជវេទនីយៈ** ។ កម្មដែលសត្វគប្បីសោយផលតៗ ទៅ ក្នុងអត្តភាពដទៃណាមួយ ក្រៅចាកភពបច្ចុប្បន្ននេះ និងភពទី ២ ឈ្មោះថា **អបរាបរិយវេទនីយៈ** គឺ ភពទី ៣ រហូតដល់ភពចុងក្រោយ ។ កម្មដែលគប្បីពោលយ៉ាងនេះថា "កម្មដែលមានហើយ ឯផលរបស់កម្មនោះមិនមានទេ កំពុងមាន ឬនឹងមាន ឈ្មោះថា **អហោសិកម្ម** ។

បណ្ដាកម្មទាំង ៤ នោះ ចេតនាក្នុងជវនដំបូង ដល់ភាពជាចេតនា ដែលមានកម្លាំង ព្រោះមិនត្រូវកុសលអកុសលដែលជាសត្រូវគ្របសង្កត់ និងព្រោះជាចេតនា ដែលបានទទួលសេចក្ដីវិនាស ដោយការវិនាសនៃបច្ច័យ ជាចេតនាដែលមានសេចក្ដីល្អក្រៃលែង ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចការតាក់តែងខាងដើម ដូច្នោះ អំណោយផលឱ្យក្នុងអត្តភាពនោះប៉ុណ្ណោះ ឈ្មោះថា ទិដ្ឋធម្មវេទនិយៈ ។ សេចក្ដីពិត ចេតនាដំបូងនោះ រមែងមិនឈ្មោះថា ជាតួកម្ម ដែលសម្រឹងការដាច់ផ្ទេកនៃសន្តានដែលប្រព្រឹត្តទៅហើយ និងដែលសម្រឹងការបានឱកាស ដូចកម្មទាំង ២ គឺ (ឧបជ្ជវេទនីយកម្ម អបរាបរិយវេទនីយកម្ម)ក្រៅនេះ ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃសេចក្ដីឧបការៈ និងប្រទូសរ៉ាយ ក្នុងបុគ្គលដែលប្រកបដោយគុណវិសេស ក្នុងសន្តាននៃជវនដែលមានកម្លាំង ដោយប្រការ

ៈៈៈកាលហើយ និងព្រោះជាចេតនាដែលមានវិបាកខ្សោយ និងមិនមានការសេពជិតជិត ព្រោះហេតុនោះ ចេតនាដំបូងនោះ ទើបឱ្យផលជាអហេតុក ត្រឹមតែវិបាកក្នុងបវត្តិកាល ដូចត្រឹមតែផ្កាឈើ(គ្រឿងប្រដាប់) ក្នុងអត្តភាពនេះប៉ុណ្ណោះ ។

ពាក្យថា "ឱ្យផលជាអហេតុក ជាវិបាកក្នុងបវត្តិកាល" នេះ លោកសង្គ្រោះយកអហេតុកវិបាកចិត្ត មានចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម បានអារម្មណ៍គួរប្រាថ្នា និងការដល់ព្រមដោយបញ្ចកាមគុណ ។ ក៏ក្នុងបឋមជវន ចេតនាដែលឱ្យផលនេះ និងជាកុសល ឬអកុសលក៏ដោយ ដែលបញ្ចេញខាងក្នុង ៧ ថ្ងៃ ឈ្មោះថា ឱ្យផលសម្រេចហើយ ។ មួយវិញទៀត អ្នកដែលធ្វើកុសល បានបច្ច័យពិសេស មានកម្លាំងឱ្យផលក្នុងភពនេះ រមែងដល់ព្រមដោយសម្បទា ៤ តាមដែលពោលទុកក្នុងធម្មបទ រឿងសុខសាមណេរ ។

សម្បទា ៤ គឺ

១-វត្ថុសម្បទា ដល់ព្រមដោយវត្ថុ

២-បច្ចយសម្បទា ដល់ព្រមដោយទេយ្យធម៌

៣-ចេតនាសម្បទា ដល់ព្រមដោយចេតនា

៤-គុណាតិរេកសម្បទា ដល់ព្រមដោយគុណដ៏ក្រៃលែង ។

បណ្តាសម្បទា ៤ នោះ ព្រះអរហន្ត ឬព្រះអនាគាមី ដែលគួរដល់និរោធសមាបត្តិ ដែលជាទក្ខិណេយ្យបុគ្គល ឈ្មោះថា វត្ថុសម្បទា ។ ការកើតឡើងនៃវត្ថុ (ទេយ្យធម៌) ដោយធម៌ស្មើ ឈ្មោះថា បច្ចយសម្បទា ។ ការដែលចេតនាក្នុង ៣ កាល គឺ កាលមុនឱ្យ ១ ក្នុងកាលកំពុងឱ្យ ១ និងក្នុងកាលខាងក្រោយ ១

សម្បយុត្តដោយញាណ ប្រកបដោយសោមនស្ស ឈ្មោះថា ចេតនាសម្បទា ។ ចំណែកព្រះទក្ខិណេយ្យបុគ្គល ចេញពីនិរោធសមាបត្តិ ឈ្មោះថា គុណាតិរេកសម្បទា ។ ក្នុងរឿងនេះ នាយកាកវឡិយ បានតំណែងសេដ្ឋី ក្នុងថ្ងៃទី ៧ រាប់តាំងពីថ្ងៃដែលក្រិយាថ្វាយយាគូដែលចាត់ទុកដើម្បីខ្លួន ដល់ព្រះមហាកស្សបត្ថេរ ដែលចេញពីនិរោធសមាបត្តិ ។ រឿងមួយទៀត នាយបុណ្ណៈដែលជាទាសៈ បានជាសេដ្ឋីមានភោគទ្រព្យរាប់មិនអស់ រាប់តាំងពីថ្ងៃដែលខ្លួនទនិងក្រិយា បានថ្វាយទឹកនិងអាហារដល់ព្រះសារីបុត្តត្ថេរដែលចេញពីនិរោធសមាបត្តិក្នុងថ្ងៃនោះ ។

ក្នុងផ្នែកអកុសលកម្ម ដែលឱ្យវិបាកក្នុងអត្តភាពនេះ ដូចកម្មរបស់នន្ទយក្ស, នន្ទមាណព, គោឃាតកៈ, ភិក្ខុកោកាលិកៈ, ព្រះបាទសុប្បពុទ្ធ, ភិក្ខុទេវទត្ត, និងចិញ្ចមាណវិកា ។ តែបើបឋមជវនចេតនា មិនឱ្យវិបាកក្នុងជាតិនេះ ក៏ជាអហោសិកម្ម ។

<u>ក្នុងបបញ្ចសូទនី អដ្ឋកថាមជ្ឈិមនិកាយ ឧបរិបណ្ណាសក</u> ពោលថា ៖

"កម្មដែលបុគ្គលធ្វើក្នុងបឋមវ័យ រមែងឱ្យផលវិបាកក្នុងបឋមវ័យ ឬមជ្ឈិមវ័យ ឬបច្ឆិមវ័យ. កម្មដែលបុគ្គលធ្វើក្នុងមជ្ឈិមវ័យ រមែងឱ្យផលវិបាកក្នុងមជ្ឈិមវ័យ ឬបច្ឆិមវ័យ. កម្មដែលបុគ្គលធ្វើក្នុងបច្ឆិមវ័យ រមែងឱ្យផលវិបាកក្នុងបច្ឆិមវ័យដែលធ្វើនោះ" នេះឈ្មោះថា ទិដ្ឋធម្មវេទនិយកម្ម ។

ចំណែកជវនចេតនាទី ៧ ដែលឱ្យសម្រេចប្រយោជន៍ ជាចេតនាឱ្យសម្រេចការតាំងចិត្ត ដែលបានសេចក្តីពិសេស ដោយន័យដូចពោលហើយ ទាំងជាចេតនាផ្តល់ឱ្យវិបាកក្នុងអត្តភាពជាលំដាប់តទៅ ឈ្មោះថា ឧបបជ្ជវេទនីយៈ ។

ក៏ជវនចេតនាទី ៧ នោះ ឱ្យបដិសន្ធិមុន ហើយឱ្យវិបាកក្នុងបវត្តិកាល ។ មិនមានការពោលថា "ក៏កាលមិនឱ្យបដិសន្ធិ ចេតនានោះ រមែងឱ្យវិបាកក្នុងបវត្តិកាល" ។ លោកអាចារ្យទាំងឡាយ ពោលទុកថា "ពិតមែន ក្នុងលំដាប់នៃចុតិចិត្ត ជាឱកាសនៃឧបបជ្ជវេទនីយកម្ម តែកាលឱ្យបដិសន្ធិហើយ ចេតនានោះ រមែងឱ្យវិបាកក្នុងបវត្តិកាលតទៅ សូម្បីទាំងរយជាតិ" ។ ចេតនាក្នុងជវន ៥ ដែលមិនដល់ភាពជាទិដ្ឋធម្មវេទនីយកម្មជាដើម ព្រោះវៀរចាកហេតុតាមដែលពោលហើយ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងចន្លោះកណ្ដាលនៃចេតនាក្នុងខាងដើម និងទីបំផុត, ចេតនានេះ កាលបានឱកាសក្នុងកាលណា ក៏ញុំាងវិបាកឱ្យកើតឡើងក្នុងបដិសន្ធិកាល និងបវត្តិកាល សម្រេចបាន ព្រោះមានសភាព គឺ ការឱ្យផល ដែលមិនត្រូវកម្មដទៃកាត់ផ្ដាច់ ឈ្មោះថា អបរាបរិយវេទនីយកម្ម ។ តែកម្មទាំង ២ ខាងដើម និងសូម្បីកម្មទី ៣ ដែលកន្លងកាលរបស់ខ្លួនៗទៅហើយ កាលការប្រព្រឹត្តិទៅនៃសង្សារវដ្តៈដាច់ហើយ ឈ្មោះថា **អហោសិកកម្ម** ។

កម្មទាំង ៣ មានទិដ្ឋធម្មវេទនីយៈជាដើម ឱ្យផល មិនជ្រៀតជ្រៀតកាលគ្នា រមែងតាំងនៅក្នុងឋានៈរបស់ខ្លួនៗ ប៉ុណ្ណោះ គឺកាលកម្មណាមួយ មិនឱ្យផលក្នុងឋានរបស់ខ្លួន ដោយការខ្វះខាតនៃបច្ច័យ កម្មនោះៗ រមែងជាអហោសិកកម្ម ដូចកាលទិដ្ឋធម្មវេទនីយកម្ម មិនឱ្យផល ក៏ជាអហោសិកកម្ម កាលឧបបជ្ជវេទ-នីយកម្ម មិនឱ្យផល ក៏ជាអហោសិកកម្ម និងកាលសង្សារវដ្តដាច់សូន្យហើយ អបរាបរិយវេទនីយកម្ម ក៏ជាអហោសិកកម្ម ។

សេចក្ដីនេះ គប្បីប្រៀបធៀបគ្នាក្នុងរឿងព្រានម្រឹគ ។ នាយព្រានម្រឹគឃើញម្រឹគហើយ យឹតធ្នូបាញ់ទៅ បើមិនខុសក្បាត់ ក៏នឹងធ្វើម្រឹគដួលស្លាប់ ក្នុងទីនោះ

ឯង តពីនោះ នាយព្រាននោះ ក៏ពន្ទាត់ស្បែក ចៀរសាច់ជាដុំតូចធំយកទៅចិញ្ចឹមប្រពន្ធ កូន តែបើបាញ់ខុស ម្រឹគនឹងគេចទៅ មិនបែរត្រឡប់មកមើលទិសនោះទៀតយ៉ាងណា សេចក្តីប្រៀបធៀបនេះ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបយ៉ាងនោះ ។ មានអធិប្បាយថា ការបានចំពោះវិបាករបស់ទិដ្ឋធម្មវេទនីយកម្ម ដូចគ្នានឹងព្រួញដែលបាញ់ត្រូវម្រឹគ ដោយមិនខុសក្បាត់ តែកម្មនោះជាកម្មមិនមានផល ដូចព្រួញដែលនាយព្រានបាញ់ ម្រឹគខុសក្បាត់ទៅ ដូច្នេះឯង ។

ចំណែកជវនចេតនាទី ៧ ក្នុងផ្នែកកុសលកម្ម បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបដោយអំណាចនៃសមាបត្តិ ៨ ។ អ្នកបានសមាបត្តិ ៨ នឹងទៅកើតក្នុងព្រហ្មលោក ដោយសមាបត្តិត្រឹមតែមួយប៉ុណ្ណោះ សមាបត្តិដែលនៅសល់ ក៏ជាអហោសិកម្ម សូម្បីអនន្តរិយកម្ម ៥ ក៏ន័យនេះ ។

៤-អធិប្បាយ ឋាកដ្ឋានចតុក្កៈ

ឈ្មោះថា កម្ម ៤ យ៉ាង ដោយអំណាចបាកដ្ឋាន គឺ ដោយអំណាចឋានៈដែលឱ្យផល បានដល់ អកុសល ១ កាមាវចរកុសល ១ រូបាវចរកុសល ១ អរូបាវចរកុសល ១ ។

១-អកុសលកម្មបថ ១០

១-កាយកម្ម កម្មដែលប្រព្រឹត្តតាមផ្លូវកាយ

២-វចីកម្ម កម្មដែលប្រព្រឹត្តតាមផ្លូវវាចា

៣-មនោកម្ម កម្មដែលប្រព្រឹត្តតាមផ្លូវចិត្ត

តើប្រព្រឹត្តយ៉ាងណា ?

បាណាតិបាត ការសម្លាប់សត្វមានជីវិតឱ្យស្លាប់ ១

អទិន្នាទាន ការកាន់យកទ្រព្យដែលគេមិនបានឱ្យ ១

កាមេសុមិច្ឆាចារ ការប្រព្រឹត្តិខុសក្នុងកាមទាំងឡាយ ១

ទាំង ៣ នេះ ឈ្មោះថា កាយកម្ម ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅដោយច្រើនតាមកាយទ្វារ ពោលគឺ កាយវិញ្ញត្តិ ។

មុសាវាទ ការនិយាយកុហក ១

បិសុណាវាទ ការនិយាយញុះញង់ ១

ផរុសវាទ វាចាគ្រោតគ្រាត ១

សម្ផប្បលាប ការនិយាយឥតប្រយោជន៍ ១

រួមទាំង ៤ នេះ ឈ្មោះថា វចីកម្ម ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅដោយច្រើនតាមវចីទ្វារ ពោល គឺ វចីវិញ្ញត្តិ ។

អភិជ្ឈា ការសម្លឹងរំពៃ ១

ព្យាបាទ ការបៀតបៀន ១

មិច្ឆាទិដ្ឋិ ការយល់ខុស ១

រួមទាំង ៣ នេះ ឈ្មោះថា មនោកម្មព្រោះសូម្បីវៀរចាកវិញ្ញត្តិ ក៏ប្រព្រឹត្តទៅដោយច្រើនតាមមនោទ្វារ ។

រួមជាអកុសលកម្មបថ ១០ ប្រការ ដូច្នេះឯង

មូលហេតុរបស់អកុសលកម្មបថទាំង ១០ ប្រការនោះ មាន ៣ គឺ លោភមូល ១ ទោសមូល ១ និងមោហមូល ១

-បាណាតិបាត ផរុសវាទ និងព្យាបាទ រួម ៣ នេះ មានទោសៈ (បើពោលដោយសម្បយុត្ត ទោសៈកើតរួមនឹងមោហៈ) ជាមូលមួយយ៉ាង ។

-កាមេសុមិច្ឆាចារ អភិជ្ឈា មិច្ឆាទិដ្ឋិ រួម ៣ នេះ មានលោភៈ (លោភៈរួមទាំងមោហៈ) ជាមូល មួយយ៉ាង ។

-អទិន្នាទាន មុសាវាទ បិសុណាវាទ និងសម្ផប្បលាប រួម ៣ នេះ មានលោភមូល ទោសមូល មោហមូល ។

ក៏អកុសលកម្មបថ ១០ នេះ សួម្បីដោយប្រការទាំងពួង ជាអកុសលចិត្ត ១២ ដោយអំណាចនៃចិត្តុប្បាទនុ៎ះឯង ។

អធិប្បាយ កាយកម្ម ៣

កម្មដែលប្រព្រឹត្តតាមផ្លូវកាយទ្វារ ឈ្មោះថា កាយកម្ម មាន ៣ គឺ

ការញុំាងសត្វមានជីវិតឱ្យស្លាប់ ឈ្មោះថា បាណាតិបាត ការកាន់យកទ្រព្យដែលគេមិនបានឱ្យ ដោយកាយនិងវាចា ឈ្មោះថា អទិន្នាទាន ។ ការប្រព្រឹត្តិខុសក្នុងកាមទាំងឡាយ គឺថា ការកន្លងមេថុនធម្ម ឈ្មោះថា កាមេសុមិច្ឆាចារ ។

វិនិច្ឆ័យ ក្នុងកាយកម្ម ៣

១-បាណាតិបាត

ពាក្យថា **បាណាតិបាត** បែកជា **បាណ+អតិ+បាត** ជា **បាណាតិបាត** ការញុំាងជីវិតសត្វឱ្យធ្លាក់ចុះទៅ (សម្លាប់សត្វ) ។ ឈ្មោះថា **បាណ** ដោយវោហារ បានដល់ សត្វមានជីវិត ដោយបរមត្ថ បានដល់ ជីវិតិន្ទ្រិយ ។ ជីវិតិន្ទ្រិយមាន ២ គឺ រូបជីវិតិន្ទ្រិយ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយ ។ ការព្យាយាមផ្តាច់បង់សត្វ មានជីវិតឱ្យធ្លាក់ចុះទៅ គឺ ផ្តាច់រូបជីវិតិន្ទ្រិយនៃសត្វឱ្យធ្លាក់ចុះទៅ. មិនមានការផ្តាច់

ចាកអរូបជីវិតិន្ទ្រិយ ព្រោះមិនអាចមានបុគ្គលណា ផ្តាច់អរូបជីវិតិន្ទ្រិយនោះបាន ចំណែករូបជីវិតិន្ទ្រិយមានបុគ្គលអាចព្យាយាមផ្តាច់បាន តែកាលផ្តាច់រូបជីវិតិន្ទ្រិយនោះហើយ ឈ្មោះថា ផ្តាច់បង់អរូបជីវិតិន្ទ្រិយផង ។ ពិតមែន អរូបជីវិតិន្ទ្រិយនោះ រមែងរលត់ព្រមទីងរូបជីវិតិន្ទ្រិយនោះឯង ព្រោះមានប្រវត្តិការណ៍ជាប់ដោយរូបជីវិតិន្ទ្រិយនោះ ។[១]

បាណាតិបាត មានអង្គ ៥ គឺ

១. បាណោ សត្វមានជីវិត

២. បាណសញ្ញិតា សេចក្តីដឹងថា សត្វមានជីវិត

៣. វធកចិត្តំ មានចិត្តគិតសម្លាប់

៤. បយោគោ មានការព្យាយាមសម្លាប់

៥. តេន មរណំ សត្វស្លាប់ដោយសេចក្តីព្យាយាមនោះ

បើគ្រប់អង្គ ៥ ជាអកុសលកម្មបថ, បើមិនគ្រប់មិនជាកម្មបថ ។ អកុសលកម្មបថ មានទោសធ្ងន់ ធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ, ទោសស្រាលបំផុត កាលកើតជាមនុស្ស ធ្វើឱ្យមានអាយុខ្លី ។

សេចក្តីព្យាយាម ហៅថា បយោគោ ។

បយោគៈ មាន ៦ គឺ

១. សាហត្ថិកោ ការធ្វើដោយខ្លួនឯង

២. អាណត្តិកោ ប្រើអ្នកដទៃឱ្យធ្វើ

៣. និស្សគ្គិយោ បោលឬគ្រវែងអាវុធទៅ

៤. ថាវរោ ធ្វើគ្រឿងប្រហារដែលជាថាវរៈ

៥. វិជ្ជាមយោ ប្រកបវិជ្ជាធ្វើឱ្យស្លាប់

៦. ឥទ្ធិមយោ ប្រកបឫទ្ធិធ្វើឱ្យស្លាប់

---

១. សមន្ត. បាក. មនុស្សវិគ្គហ. ២. ១៨១/៥២៦ ។

២-អទិន្នាទាន

អទិន្នាទាន មានអង្គ ៥ គឺ

១ បរបរិគ្គហិតំ *វត្ថុនោះមានម្ចាស់ហួងហែង*

២ បរបរិគ្គហិតសញ្ញិតា *ដឹងថា វត្ថុនោះមានម្ចាស់ហួងហែង*

៣ ថេយ្យចិត្តំ *មានចិត្តគិតទីងលួច*

៤ បយោគោ *មានការព្យាយាមលួច*

៥ តេន ហរណំ *នាំទៅបានដោយការព្យាយាមនោះ ។*

បើគ្រប់អង្គ ៥ ជាអកុសលកម្មបថ បើមិនគ្រប់អង្គ មិនជាកម្មបថ ។ វិបាកធ្ងន់របស់អទិន្នាទានធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ, វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតជាមនុស្ស រមែងធ្វើភោគៈឱ្យវិនាស ។

បយោគៈ មាន ៦ គឺ

១. សាហត្ថិកោ *ការធ្វើដោយខ្លួនឯង*

២. អាណត្តិកោ *ប្រើអ្នកដទៃឱ្យធ្វើ*

៣. និស្សគ្គិយោ *យករបស់បោលឬគ្រវែងទៅ*

៤. ថាវរោ *ធ្វើគ្រឿងលួចឱ្យឋិតនៅមាំ*

៥. វិជ្ជាមយោ *ប្រើវេទមន្ត*

៦. ឥទ្ធិមយោ *ប្រើឫទ្ធិ ។*

៣-កាមេសុមិច្ឆាចារ

កាមេសុមិច្ឆាចារ *មានអង្គ ៤*

១. អគមនីយវត្ថុ *មានវត្ថុដែលមិនគួរទាក់ទង*

២. តស្មឹសេវនចិត្តំ *ចិត្តគិតសេពក្នុងវត្ថុដែលមិនគួរនោះ*

៣. សេវនប្បយោគោ មានការព្យាយាមសេព

៤. មគ្គេន មគ្គបដិបត្តិ អធិវាសនំ សេពមគ្គដោយមគ្គ

បើគ្រប់អង្គ ៤ ជាអកុសលកម្មបថ, បើមិនគ្រប់ មិនជាកម្មបថ ។ វិបាកធ្ងន់របស់កាមេសុមិច្ឆាចារៈ ធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតជាមនុស្ស រមែងធ្វើឱ្យមានសត្រូវនិងពៀរ ។

អគមនីយវត្ថុ មាន ២០ ប្រភេទ

ស្រី ២០ ប្រភេទ ដែលបុរសមិនគួរទាក់ទង គឺ

១. **មាតុរក្ខិតា** ស្រីដែលម្ដាយថែរក្សា

២. **បិតុរក្ខិតា** ស្រីដែលឪពុកថែរក្សា

៣. **មាតាបិតុរក្ខិតា** ស្រីដែលម្ដាយឪពុកថែរក្សា

៤. **ភាតុរក្ខិតា** ស្រីដែលបងប្អូនប្រុសថែរក្សា

៥. **ភគិនិរក្ខិតា** ស្រីដែលបងប្អូនស្រីថែរក្សា

៦. **ញាតិរក្ខិតា** ស្រីដែលពួកញាតិថែរក្សា

៧. **គោត្តរក្ខិតា** ស្រីដែលជនក្នុងវង្សត្រកូលថែរក្សា

៨. **ធម្មរក្ខិតា** ស្រីដែលជនប្រព្រឹត្តធម៌ថែរក្សា

១៩. **សារក្ខា** ស្រីដែលមានប្រុសជាគូដណ្ដឹងថែរក្សា

១០. **សបរិទណ្ឌា** ស្រីដែលច្បាប់ហាម

១១. **ធនក្កីតា** ស្រីដែលគេទិញមកដោយទ្រព្យ

១២. **ឆន្ទវាសិនី**	ស្រីដែលស្ម័គ្រចិត្តនៅរួមជាមួយប្រុសដទៃ
១៣. **ភោគវាសិនី**	ស្រីដែលនៅរួមជាមួយប្រុសព្រោះភោគសម្បត្តិ
១៤. **បដវាសិនី**	ស្រីដែលនៅរួមជាមួយប្រុសព្រោះសំពត់ស្លៀកដណ្ដប់
១៥. **ឱទបត្តកិនី**	ស្រីដែលផ្ដុំមដៃជ្រលក់ក្នុងភាជន៍ទឹក
១៦. **ឱភដចុម្ពដា**	ស្រីដែលជាភរិយាដោយដាក់ទំនួលពីក្បាល
១៧. **ទាសី ច ភរិយា ច**	ស្រីដែលជាទាសីផង ជាភរិយាអ្នកដទៃផង
១៨. **កម្មការី ច ភរិយា ច**	ស្រីដែលជាកូនឈ្នួលផង ជាភរិយាអ្នកដទៃផង
១៩. **ធជាហដា**	ស្រីដែលជាឈ្លើយសឹក
២០. **មុហុត្តិកា**	ស្រីនៅជាមួយប្រុសតែមួយគ្រា (សោភិនី) ។[១]

កាមេសុមិច្ឆាចារ តាំងពីទី ១ ដល់ទី ៨ កាលប្រព្រឹត្តកន្លង រមែងមិនជាកាមេសុមិច្ឆាចារៈដល់ស្រីទាំង ៨ នោះ ព្រោះមិនទាន់មានស្វាមី ។ ទី ៩ ដល់ទី ២០ កាលស្រីទាំង ១២ នោះ ប្រព្រឹត្តកន្លង រមែងជាកាមេសុមិច្ឆាចារៈ ព្រោះមានស្វាមីរក្សាហើយ ។

មានបយោគ ១ គឺ សាហត្ថិកបយោគប៉ុណ្ណោះ ។

អាចារ្យទាំងឡាយពោលថា "សុរាបានការផឹកសុរា ក៏សង្គ្រោះចូលក្នុងបទថាកាមេសុមិច្ឆាចារនេះ ដូចគ្នា ព្រោះជាការប្រព្រឹត្តិខុសក្នុងកាម ពោល គឺ រស ។ ក៏ការផឹកសុរានេះ លោកមិនចាត់ជាកម្មបថ ព្រោះនៅមិនទាន់សម្លាប់សត្វជាដើម, តែការផឹកសុរានោះ ជាហេតុនៃការស្រវឹង និងការស្រវឹងនេះ ក៏ជាហេតុធ្វើ

---

១. វិន. សង្ឃា. សត្តរិត្ត. ២. ៣០/១៣៤ ។

អកុសលកម្មបថ ។

កាយកម្ម ហៅថា កាយវិញ្ញត្តិ ព្រោះឱ្យដឹងសេចក្តីប្រាថ្នា ដោយកាយ និងខ្លួនឯងក៏ដឹងសេចក្តីដោយកាយ គឺ វិការនៃរូបកលាប ដែលក្រៃលែងដោយវាយោធាតុកើតអំពីចិត្ត ដែលនាំឱ្យកើតសេចក្តីគិតនឹងឈានទៅមុខជាដើម ជាហេតុធ្វើផលរួមគ្នាដល់ធាតុទាំងឡាយ ដែលមានការឧបត្ថម្ភជាដើម ពោលគឺ កាយទ្វារ (មិនមែនកាយប្រសាទ) ព្រោះជាកាយកម្រើកញ័រ និងព្រោះជាផ្លូវប្រព្រឹត្តទៅរបស់កម្មទាំងឡាយ ។ ចិត្តុប្បាទដែលកើតរួមនឹងចេតនាកម្មនោះៗប៉ុណ្ណោះ រមែងញ៉ាំងវិញ្ញត្តិឱ្យកើតក៏ពិតមែន តែកាលវិញ្ញត្តិនោះ នៅប្រព្រឹត្តទៅកម្មដែលញ៉ាំងវិញ្ញត្តិនោះឱ្យកើត ក៏ឈ្មោះថា ជាកាយកម្ម ព្រោះដូច្នោះ វិញ្ញត្តិនោះ ទើបលោកពោលថា ព្រោះជាផ្លូវនៃការប្រព្រឹត្តិទៅរបស់កម្មនោះៗ កាលលោកពោលត្រឹមតែពាក្យថា "ព្រោះជាផ្លូវប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយទ្វារ" ប៉ុណ្ណោះ ទីឯគប្បីប្រាកដ មានពាក្យជំទាស់ឡើងថា "បើយ៉ាងនោះ មិនគួរកំណត់កម្ម និងទ្វារ" ។

ក៏កម្មដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយទ្វារ លោកហៅថា កាយកម្ម និងទ្វារដែលជាផ្លូវនៃការប្រព្រឹត្តិទៅរបស់កាយកម្ម លោកហៅថា កាយទ្វារ ។ តែកាយកម្មរបស់មនុស្សដែលបង្គាប់ឱ្យធ្វើបាណាតិបាតជាដើម ដោយវាចា រមែងប្រព្រឹត្តទៅជាវចីទ្វារ ព្រោះដូច្នោះ ទើមមិនគួរកំណត់កម្មដោយទ្វារ (ត្រឹមតែម្យ៉ាង) ។ មួយទៀត វចីកម្មរបស់អ្នកធ្វើមុសាវាទជាដើម ដោយកាយវិការរមែងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយទ្វារ ព្រោះដូច្នេះ សូម្បីការកំណត់ទ្វារដោយកម្ម ក៏មិនបាន ដូច្នោះ ដើម្បីសម្តែងកំណត់ការប្រព្រឹត្តិទៅដោយច្រើន ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យទើបបានពោលទុកថា "ព្រោះការប្រព្រឹត្តិទៅដោយច្រើន" ដូច្នេះ ។

សរុបកាយទុច្ចរិត ៣

ពិតមែន កាយកម្មប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយទ្វារប៉ុណ្ណោះច្រើន ក្នុងវចីទ្វារតិច ព្រោះហេតុដែលកាយកម្មប្រព្រឹត្តទៅច្រើនក្នុងកាយទ្វារតែម្យ៉ាងនោះ សូម្បីជាកាយកម្ម ទើបសម្រេចហើយ. ដូចបុគ្គលដែលត្រាច់ទៅក្នុងព្រៃជាដើម ក៏មានឈ្មោះថា ព្រានព្រៃជាដើម ។ ម្យ៉ាងទៀត កាយកម្មតែម្យ៉ាង រមែងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយទ្វារដោយច្រើន កម្មក្រៅនេះមិនប្រព្រឹត្តទៅ ព្រោះកាយកម្មប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយទ្វារនេះតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ ច្រើននោះ ទើបសម្រេចជាទ្វារនៃកាយកម្ម ដូចផ្ទះព្រាហ្មណ៍ជាដើម គេហៅថា ផ្ទះរបស់ព្រាហ្មណ៍ជាដើម ព្រោះដូច្នោះ ក្នុងការកំណត់កម្ម និងទ្វារ ទើបមិនមានការហាមឡើយ នេះជាសេចក្ដីអធិប្បាយក្នុងពាក្យថា "ព្រោះការប្រព្រឹត្តិទៅដោយច្រើននោះ" ។

អធិប្បាយវចីកម្ម ៤

៤-មុសាវាទ

មុសាវាទ មានពាក្យកំណត់ សេចក្ដីថា រឿងដែលមិនពិត ឈ្មោះថា មុសា ជនទាំងឡាយ រមែងនិយាយរឿងដែលមិនពិតនោះ ដោយធ្វើឱ្យជារឿងពិត ដោយសភាវៈនេះ ព្រោះហេតុនោះ សភាវៈនេះ ទើបឈ្មោះថា មុសាវាទ ប្រែថា និយាយកុហក ។ ក្នុងអដ្ឋកថាមជ្ឈិមនិកាយសល្លេខសូត្រថា "ជនពួកណានិយាយកុហក ព្រោះហេតុនោះ ជនទាំងនោះ ឈ្មោះថា មុសាវាទី អធិប្បាយថា អ្នកនិយាយវាចាទទេ គឺ ឡេះឡោះដែលបំផ្លាញប្រយោជន៍របស់អ្នកដទៃ" ។ ក្នុង

សមន្តប្បាសាទិកាថា "ពោលពាក្យដទៃ មិនមែនពោលញាប់មាត់ មិនមែនពោលដោយភ្លាត់មាត់, ភិក្ខុនោះ រមែងត្រូវអាបត្តិពិត" ។ ក្នុងទ្វារនៃកម្ម ហៅថា វចីវិញ្ញត្តិ ព្រោះអត្ថថា ឱ្យមនុស្សដទៃដឹងសេចក្តីប្រាថ្នាបានដោយវាចា ទីងខ្លួនឯងក៏ដឹងបាន ដោយវាចា គឺ វិការៈនៃរូបកលាបៈដែលញ៉ាំងឱ្យបឋវីធាតុ មានចិត្តជាសមុដ្ឋានដែលញ៉ាំងប្រយោជន៍ ដែលធ្វើការថ្លែងវាចាឱ្យតាំងឡើង ។

មុសាវាទ មានអង្គ ៤

១ អតថំ វត្ថុ រឿងមិនពិត

២ វិសំវាទនចិត្តំ គិតនឹងពោលឱ្យខុស

៣ តជ្ជោ វាយាមោ ព្យាយាមដោយការគិតនោះ

៤ បរស្ស តទត្ថវិជាននំ អ្នកដទៃដឹងសេចក្តីនោះ

វិបាកធ្ងន់របស់មុសាវាទ ធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុតកាលកើតជាមនុស្ស ត្រូវគេនិយាយកុហក ៩ បោក ដោយពាក្យមិនពិត ។

បយោគមាន ៤ គឺ

១ សាហត្ថិកោ ការធ្វើដោយខ្លួនឯង

២ អាណត្តិកោ ប្រើអ្នកដទៃឱ្យធ្វើ

៣ និស្សគ្គិយោ សរសេរ ឬប្រកបរឿងមិនពិត គប់គ្រវែងទៅ

៤ ថាវរោ ចារ ឬធ្វើគ្រឿងមិនពិតក្នុងទីដែលមាំមួន

៥- បិសុណវាចា

បិសុណាវាចា មានវចនត្ថៈថា ៖

វាចា ដែលឈ្មោះថា បិសុណា ព្រោះអត្ថថា បំបែក គឺ ធ្វើការសាមគ្គីឱ្យខ្ទេចខ្ទី គឺ ឱ្យបែកស្ទែកទៅផ្សេងៗ ម្យ៉ាងទៀត ឈ្មោះថា បិសុណា ព្រោះអត្ថថា វាចាដែលធ្វើសេចក្ដីស្រឡាញ់ឱ្យសាបសូន្យ ។

បិសុណវាចា មានអង្គ ៤

១ **ភិន្ទិតព្វោ បរោ** មានអ្នកដទៃដែលខ្លួនបំបែក

២ **ភេទបុរេក្ខារតា វា បិយកម្យតា វា** ចេតនា ប្រាថ្នាឱ្យគេបែកគ្នា ឬឱ្យខ្លួនជាទីស្រឡាញ់

៣ **តជ្ជោវាយាមោ** ព្យាយាមដែលកើតពីចេតនានោះ

៤ **បរស្ស តទត្ថវិជាននំ** អ្នកដទៃជឿពាក្យញុះញង់នោះ

វិបាកធ្ងន់របស់បិសុណវាចា ធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុតកាលកើតជាមនុស្សរមែងធ្វើឱ្យបែកមិត្ត ។

៦-ផរុសវាចា

ផរុសវាចា មានវចនត្ថៈថា វាចា ដែលឈ្មោះថា ផរុសវាចា ព្រោះអត្ថថា ធ្វើខ្លួនឯងខ្លះ ធ្វើអ្នកដទៃខ្លះ ឱ្យអាក្រក់ ឬថា ផរុសា ព្រោះអត្ថថា មានសម្ផស្សគ្រោតគ្រាតដូចរណា ដូច្នោះ ។

ផរុសវាចា មានអង្គ ៣

១ អក្កោសិតព្វោ បរោ មានបុគ្គលដទៃដែលត្រូវជេរ

២ កុបិតចិត្តំ មានចិត្តក្រោធ

៣ អក្កោសនា ការជេរ ។

វិបាកធ្ងន់របស់ផរុសវាចា ឬផរុសវាចា ធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតជាមនុស្ស រមែងបានឮសំឡេងដែលមិនជាទីពេញចិត្ត

អក្កោសវត្ថុ[១] មាន ១០

១. **ជាតិយា** ជេរប្រទេចដោយជាតិ

២. **នាមេន** ជេរប្រទេចដោយឈ្មោះ

៣. **គោត្តេន** ជេរប្រទេចដោយគោត្រ

៤. **កម្មេន** ជេរប្រទេចដោយការងារ

៥. **សិប្បេន** ជេរប្រទេចដោយសិល្បសាស្ត្រ

៦. **អាពាធេន** ជេរប្រទេចដោយអាពាធ

៧. **លិង្គេន** ជេរប្រទេចដោយភេទ

៨. **កិលេសេន** ជេរប្រទេចដោយកិលេស

៩. **អាបត្តិយា** ជេរប្រទេចដោយអាបត្តិ

១០. **ហីនេន** ជេរប្រទេចដោយពាក្យដ៏ថោកទាប ។

---

១. វិន. បាចិ. ឱមសវាទ. ៣. ១៨២/២៣៦ ។

ក្នុងធម្មបទភាគ ២ រឿងព្រះនាងសមាវតី **អក្កោសវត្ថុ** មាន ១០ គឺ

១.លោកជាចោរ ២.លោកជាមនុស្សពាល ៣.លោកជាមនុស្សល្ងង់

៤.លោកជាអូដ្ឋ ៥.លោកជាគោ ៦.លោកជាលា

៧.លោកជាសត្វនរក ៨.លោកជាសត្វតិរច្ឆាន ៩.សុគតិរបស់លោកមិនមាន

១០.ទុគ្គតិប៉ុណ្ណោះដែលលោកត្រូវបាន ។

អង្គរបស់ផរុសវាទ មិនបានពោលប្រយោគទុក តែក្នុងទីនេះ ក៏មានប្រយោគ ២ គឺ កាយបយោគ ការធ្វើកិរិយាជេរដោយកាយ និងវចីបយោគ ការជេរដោយវាចា ។

៧-សម្ផប្បលាបៈ

សម្ផប្បលាប មានវចនត្ថៈថា ៖

វាចា ដែលឈ្មោះថា សម្ផៈ ព្រោះអត្ថថា ទម្លាយសេចក្ដីសុខ និងប្រយោជន៍ឱ្យវិនាស បានដល់ ពាក្យនិយាយយ៉ាងណាមួយ ដែលមិនជាឧបការៈដល់ខ្លួន និងអ្នកដទៃ ធម៌ដែលឈ្មោះថា សម្ផប្បលាបៈ ព្រោះអត្ថថា ជាគ្រឿងចរចាពាក្យឥតប្រយោជន៍នោះ ។

សម្ផប្បលាប មានអង្គ ២

១ និរត្ថកកថាបុរេក្ខារតា ប្រាថ្នានិយាយពាក្យដែលមិនជាប្រយោជន៍

២ តថារូបីកថាកថនំ និយាយវត្ថុដែលមិនជាប្រយោជន៍

វិបាកធ្ងន់របស់សម្ផប្បលាបៈ ធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ, វិបាកស្រាល

បំផុត កាលកើតជាមនុស្ស រមែងធ្វើឱ្យមិនមានអ្នកណាជឿពាក្យសំដី ។ ពាក្យនិយាយឥតប្រយោជន៍ ហៅថា និរត្ថកថា បានដល់ តិរច្ឆានកថា ៣២ ប្រការ ។ មានតែវចីបយោគប៉ុណ្ណោះ ។

តិរច្ឆានកថា និយាយរឿងឥតប្រយោជន៍ ៣២ ប្រការ

១.រឿងស្តេច	១២.រឿងគ្រឿងក្រអូប	២៣.រឿងស្មុក
២.រឿងចោរ	១៣.រឿងញាតិ	២៤.រឿងច្រក
៣.រឿងមហាមាត្យ	១៤.រឿងយាន	២៥.រឿងកំពង់ទឹក
៤.រឿងសេនា	១៥.រឿងស្រុក	២៦.រឿងញាតិដែលស្លាប់ទៅ
៥.រឿងភ័យ	១៦.រឿងនិគម	២៧.រឿងផ្សេងៗ
៦.រឿងចម្បាំង	១៧.រឿងក្រុង	២៨.រឿងលោក
៧.រឿងបាយ	១៨.រឿងជនបទ	២៩.រឿងសមុទ្រ
៨.រឿងទឹកផឹក	១៩.រឿងស្រី	៣០.រឿងសេចក្ដីសាបសូន្យ និងសេចក្ដីចម្រើន
៩.រឿងសំពត់	២០.រឿងប្រុស	
១០.រឿងទីដេក	២១.រឿងកុមារី	៣១.រឿងព្រៃ
១១.រឿងផ្កាកម្រង	២២.រឿងកុមារ	៣២.រឿងភ្នំ ។

បយោគៈ ក្នុងរឿងនេះ មានតែវចីបយោគប៉ុណ្ណោះ ។

សរុបវចីទុច្ចរិត

បណ្ដាវចីទុច្ចរិតទាំងនោះ ចេតនារបស់បុគ្គលដែលប្រាថ្នានឹងឱ្យអ្នកដទៃជ្រាបរឿងដែលមិនពិត ដោយសេចក្ដីជារឿងពិត ញុំាងប្រយោគដែលឱ្យអ្នកដទៃ

ដឹងដោយអាការយ៉ាងនោះ ឱ្យតាំងឡើង ឈ្មោះថា មុសាវាទ ។

ចេតនាដែលសៅហ្មង ដែលញ៉ាំងវចីបយោគជាហេតុធ្វើអ្នកដទៃបែកបាក់គ្នា តាំងឡើងដើម្បីត្រូវការទម្លាយអ្នកដទៃក្ដី ដើម្បីប្រាថ្នាធ្វើខ្លួនឱ្យជាទីស្រឡាញ់ក្ដី ឈ្មោះថា បិសុណវាចា ។ បិសុណវាចានោះ កាលជនទាំង ២ បែកគ្នា ទើបជាកម្មបថ ។

ចេតនាដែលគ្រោតគ្រាតដោយចំណែកមួយ ដែលញ៉ាំងវចីបយោគ ដែលធ្វើការកាត់សេចក្ដីស្រឡាញ់របស់អ្នកដទៃឱ្យតាំងឡើង ឈ្មោះថា ផរុសវាចា ។ កាលបុគ្គលមានចិត្តខ្សោយ ឈ្មោះថា ផរុសវាចា រមែងមិនមាន ។

ចេតនាដ៏សៅហ្មង ដែលញ៉ាំងប្រយោគជាហេតុឱ្យអ្នកដទៃដឹងវត្ថុមិនជាប្រយោជន៍ មានរឿងនាងសិដាជាដើមឱ្យតាំងឡើង ឈ្មោះថា សម្ផប្បលាបៈ ។ ក៏សម្ផប្បលាបៈនេះ កាលបុគ្គលដទៃកាន់យកសេចក្ដីនោះប៉ុណ្ណោះជាកម្មបថ ។

កម្មទ្វារ ឈ្មោះថា វចីវិញ្ញត្តិ ព្រោះអត្ថថា ឱ្យអ្នកដទៃដឹងសេចក្ដីប្រាថ្នាដោយវាចា និងខ្លួនឯងក៏ដឹងដោយវាចា ពោលគឺ វិការៈនៃរូបកលាបៈ ដែលច្រើនដោយបឋវីធាតុ មានចិត្តជាសមុដ្ឋាន ដែលញ៉ាំងបយោគដែលធ្វើការថ្លែងវាចាឱ្យតាំងឡើង ។ ដែលឈ្មោះថា វចីទ្វារ ព្រោះជាវាចាដែលកម្រើកញ័រ (ចោបនវាចា) និងព្រោះជាហេតុនៃការប្រព្រឹត្តិទៅរបស់កម្មទាំងឡាយ លោកអធិប្បាយពាក្យថា "ព្រោះការប្រព្រឹត្តិទៅដោយច្រើន" នេះមានន័យដូចពោលហើយនុ៎ះឯង ។

អធិប្បាយមនោកម្ម ៣

ការធ្វើចំពោះផ្លូវចិត្ត ឈ្មោះថា មនោកម្ម ។ មនោកម្មនេះ ដែលត្រឹមតែជាកម្មក៏មាន ជាកម្មបថក៏មាន ដោយអំណាចនៃអភិជ្ឈា ព្យាបាទ និងមិច្ឆាទិដ្ឋិ ។

អភិជ្ឈា មានវចនត្ថៈថា **បរសម្បត្តឹ អភិមុខំ ឈាយតិ លោភវសេន ចិន្តេតីតិ = អភិជ្ឈា** ធម្មជាតិណា រមែងសម្លឹងដល់សម្បត្តិអ្នកដទៃ ដែលប្រាកដចំពោះមុខ គឺ រមែងជាប់ដោយអំណាចនៃលោភៈ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ទើបឈ្មោះថា អភិជ្ឈា បានដល់ លោភ ២ យ៉ាង គឺ សមលោភៈ (លោភៈក្នុងវត្ថុរបស់ខ្លួន) និងវិសមលោភៈ (លោភៈក្នុងវត្ថុរបស់អ្នកដទៃ) ។ម្យ៉ាងទៀត បានដល់ ធម្មិយលោភៈ គឺ ចង់បានស្វែងរកក្នុងផ្លូវសុចរិត និងអធម្មិយលោភៈ ចង់បានស្វែងរកក្នុងផ្លូវទុច្ចរិត ។ ក្នុងទីនេះប្រាថ្នាដល់វិសមលោភៈ ឬអធម្មិយលោភៈ ។

៤-អភិជ្ឈា

អភិជ្ឈា មានអង្គ ២

១-បរភណ្ឌំ វត្ថុរបស់មនុស្សដទៃ

២-អត្តនោ បរិណាមនំ បង្អោនមកជារបស់ខ្លួន

ទោសធ្ងន់និងស្រាល ដូចគ្នានឹងអទិន្នាទាន ។

៩-ព្យាបាទ

ព្យាបាទ មានវចនត្ថៈថា **ព្យាបជ្ជតិ ហិតសុខំ ឯតេនាតិ = ព្យាបាទោ** សភាវៈដែលឈ្មោះថា **ព្យាបាទ** ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុឱ្យវិនាសទៅនៃសេចក្ដីសុខរបស់សត្វ ។

ព្យាបាទ មានអង្គ ២

១-**បរសត្តោ** មានសត្វដទៃដែលខ្លួនគិតឱ្យវិនាស

២-**តស្ស វិនាសចិន្តា** គិតឱ្យសត្វនោះវិនាស

អធិប្បាយ

ការខឹងក្រោធដែលមិនទាន់ធ្វើសេចក្ដីសុខឱ្យវិនាសទេ មិនជាកម្មបថ, កាលណាមានការគិតប្រទូស្តអ្នកដទៃឱ្យវិនាសយ៉ាងនេះថា "ដូចម្ដេចហ្ន៎ សត្វនេះគប្បីវិនាស" ដូច្នេះ ឈ្មោះថា ព្យាបាទៈ ដែលជាកម្មបថ ។ មានវិបាកដូចគ្នានឹងផរុសវាចា ។

១០-មិច្ឆាទិដ្ឋិ

មិច្ឆាទិដ្ឋិ មានវចនត្ថៈថា ៖

នត្ថិ ទិន្នន្តិអាទិនា នយេន វិបរីតទស្សនំ = មិច្ឆាទិដ្ឋិ ការឃើញដែលវិបរិត ដោយន័យជាដើមថា "ទានដែលបុគ្គលឱ្យហើយមិនមានផល" ឈ្មោះថា មិច្ឆាទិដ្ឋិ ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិដែលជាកម្មបថ បានដល់ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ ៣ គឺ នត្ថិកទិដ្ឋិ ១ អហេតុកទិដ្ឋិ ១ និងអកិរិយទិដ្ឋិ ១ ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិ មានអង្គ ២

១-វត្ថុនោ វិបរិតា ព្រោះការដែលវត្ថុវិបរិត

២-តថាភាវេន តស្សុបដ្ឋានំ ការប្រាកដនៃវត្ថុនោះ មិនពិត ។

អធិប្បាយ

និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិទាំង ៣ នោះ សេពច្រើន មានទោសច្រើន សេពតិចមានទោសតិច ។ សេពច្រើនធ្វើឱ្យកើតក្នុងលោកន្តរនរក សេពតិចធ្វើឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ។ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិទាំងនោះ គ្រូបូរណកស្សប: មានការឃើញជាអកិរិយទិដ្ឋិ គ្រូមក្ខលិគោសាលមានការឃើញជាអហេតុកទិដ្ឋិ និងគ្រូអជិតកេសកម្ពល មានការឃើញជានត្ថិកទិដ្ឋិ (ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ) ។

មនោកម្មទាំង ៣ នេះ លោកពោលថា "សម្បីវៀរកាយវិញ្ញត្តិ និងវចីវិញ្ញត្តិ" អធិប្បាយថា សូម្បីមិនឱ្យវិញ្ញត្តិទាំង ២ នោះ តាំងឡើង ។ ក៏បណ្តាអកុសលកម្មបថទាំងនេះ អកុសលកម្មបថមានអភិជ្ឈាជាដើម ដែលសម្បយុត្តដោយចិត្តដែលញ៉ាំងវិញ្ញត្តិឱ្យតាំងឡើង រមែងមានក្នុងផ្នែកនៃចេតនាដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយកម្ម និងវចីកម្មយ៉ាងនោះឯង ។

ចប់ អកុសលកម្ម

២-កាមាវចរកុសលកម្ម ៣

សូម្បីកាមាវចរកុសល ក៏មាន ៣ យ៉ាង រមែងប្រព្រឹត្តទៅ ដោយអំណាចទានសីល និងភាវនា តែដោយអំណាចនៃចិត្តុប្បាទ កាមាវចរកុសលនេះទើបមាន ៨, មាន ១០ ទៀត ដោយអំណាចបុញ្ញកិរិយា ១០ គឺ ទាន ១ សីល ១ ភាវនា ១ អបចាយនៈ ១ វេយ្យាវច្ចៈ ១ បត្តិទាន ១ បត្តានុមោទនា ១ ធម្មស្សវនៈ ១ ធម្មទេសនា ១ និងទិដ្ឋុជុកម្មៈ ១ ក៏កាមាវចរកុសលនេះ សូម្បីមានដល់ ២០ យ៉ាង ក៏ដល់ការសង្គ្រោះចូលក្នុងពាក្យថា កាមាវចរកុសលនោះឯង ។

<u>ព្រះដីកាចារ្យ</u> អធិប្បាយទុកថា ៖

ក៏កាមាវចរកុសលនោះ សូម្បីកាលទីងកើតក្នុងអារម្មណ៍ ៦ ដោយអំណាចនៃកម្ម ៣ មានកាយកម្មជាដើម រមែងកើតឡើងដោយការនិយម ដូច្នេះទើបលោកអាចារ្យពោលថា "មួយ៉ាងទៀត កាមាវចរកុសល រមែងមាន ៣ យ៉ាង ដោយអំណាចនៃទានសីលនិងភាវនា" ។

ពិតមែន បុញ្ញកិរិយាវត្ថុទាំង ១០ នោះ បត្តិទានមយៈ និងបត្តានុមោទនាមយៈ សង្គ្រោះចូលក្នុងទាន អបចាយនមយៈ និងវេយ្យាវច្ចមយៈ សង្គ្រោះក្នុងសីល ធម្មទេសនាមយៈ ធម្មសវនមយៈ និងទិដ្ឋុជុកម្មៈ សង្គ្រោះក្នុងភាវនា លោកសង្គ្រោះបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ ចូលក្នុងកម្ម ៣ គឺ ទាន សីល ភាវនា ដោយប្រការដូច្នេះ ។

ចំណែកការប្រព្រឹត្តិទៅនៃបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ ដែលការប្រកបក្នុងអារម្មណ៍ ៦ និងក្នុងកម្មទ្វារទាំង ៣ នោះ បណ្ឌិតគួរកាន់យកន័យដែលមកហើយក្នុងបករណ៍ទាំងឡាយ មានអដ្ឋកថាអដ្ឋសាលិនីជាដើមចុះ ។

អធិប្បាយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០

១. ទានមយ បុណ្យដែលសម្រេចដោយទាន គឺ ការលះបង់ ទ្រព្យឱ្យជាប្រយោជន៍ដល់អ្នកដទៃ ។

មានវចនត្ថថា : **ទីយតិ ឯតេនាតិ = បរិច្ចាគចេតនា** វត្ថុមានបាយទឹកជាដើម ដែលបុគ្គលគប្បីឱ្យដោយធម្មជាតិនោះ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ទើបឈ្មោះថា ទាន បានដល់ ចេតនាជាហេតុបរិច្ចាគ ។

ចេតនាដែលឈ្មោះថា ទាន គឺ ចេតនាដែលប្រព្រឹត្តទៅ ដោយអំណាចការលះបង់ទ្រព្យដែលមានជារបស់ខ្លួន ដោយត្រូវការបូជា ឬអនុគ្រោះដល់អ្នកដទៃនៃអ្នកដែលមានសន្តានទៅមានអនុស័យ ឈ្មោះថា ទាន ។ បុព្វចេតនា (ចេតនាខាងដើម) និងបច្ឆាចេតនា (ចេតនាខាងក្រោយ) គឺ ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចការស្វែងរកវត្ថុដែលនឹងឱ្យ និងដោយអំណាចការរលឹកដល់ទានដែលឱ្យហើយ ដោយចិត្តសោមនស្ស ដល់ការប្រមូលចុះក្នុងទាននេះដូចគ្នា ។ ក្នុងបុញ្ញកិរិយាវត្ថុដែលនៅសល់ មានសីលមយជាដើម បណ្ឌិតគប្បីឃើញចេតនាដែលជាខាងដើម និងខាងក្រោយ សមគួរតាមការប្រព្រឹត្តិទៅរបស់បុញ្ញកិរិយាវត្ថុនោះៗចុះ ។

២. សីលមយ បុណ្យដែលសម្រេចដោយសីល គឺ វិរតិទុច្ចរិតកម្ម[១]

សីល មានវចនត្ថៈថា **សីលតិ សម្មា ទហតិ ចិត្តំ ឯតេនាតិ = សីលំ** ចិត្តរមែងតាំងមាំ គឺ តាំងនៅដោយប្រពៃ ដោយធម្មជាតិនោះ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ទើបឈ្មោះថា សីល ។

---

១. សុមង្គលវិលាសិនី អដ្ឋកថាទីឃនិកាយកូដទន្តសូត្រ សម្តែងវិរតិ ៣ គឺ សម្បត្តវិរតិ សមាទានវិរតិ និងសេតុឃាតវិរតិ ។

ចេតនា ក៏ឈ្មោះថា សីល ដោយអធិប្បាយថា ចេតនារបស់អ្នកសមាទានសីល៥ សីល៨ ឬសីល១០ របស់សាមណេរ ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនិច្ចសីលជាដើម បំពេញឱ្យបរិបូរណ៍ សូម្បីអ្នកមិនសមាទានតែវៀរ គឺ វៀរចាកកាយទុច្ចរិត និងវចីទុច្ចរិតដែលជួបប្រសព្វ និងសីលរបស់អ្នកសមាទានសំវរៈក្នុងភេទឧបោសថ បំពេញចតុប្បារិសុទ្ធិសីលឱ្យបរិបូរណ៍ ឈ្មោះថា សីល ។

៣. <u>ភាវនាមយ</u> បុណ្យដែលសម្រេចដោយការចម្រើនសមថៈ និងវិបស្សនា

ភាវនា មានវចនត្ថៈថា **ភាវេតិ កុសលធម្មេ អាសេវតិ វឌ្ឍេតិ ឯតេនាតិ = ភាវនា** ធម្មជាតិដែលឈ្មោះថា ភាវនា ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុអប់រំ គឺសេព បានដល់ ចម្រើនកុសលធម៌ទាំងឡាយ ។

ចេតនា ក៏ឈ្មោះថា ភាវនា អធិប្បាយថា ចេតនាដែលមានគោត្រភូញាណជាទីបំផុត ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃបរិកម្ម ឧបចារៈ អនុលោម គោត្រភូ និងការពិចារណា (សម្មសនញ្ញាណ) ក្នុងកម្មដ្ឋាន ៤០ និងក្នុងវិបស្សនាភូមិ មានខន្ធ ៥ ជាដើម ដែលនៅមិនដល់អប្បនា ឈ្មោះថា ភាវនា ។ សូម្បីចេតនាដែលរៀនវិជ្ជាដែលមិនមានទោសជាដើម[១] រមែងដល់ការសង្គ្រោះចូលក្នុងភាវនានេះដូចគ្នា ។

៤. <u>អបចាយនមយ</u> បុណ្យដែលសម្រេចដោយគោរព ឱនលំទោន ដល់អ្នកដែលគួរគោរព ឱនលំទោន

អបចាយនា មានវចនត្ថៈថា ៖

អបចាយតិ បូជាវសេន សាមីចិ ករោតិ ឯតាយាតិ = អបចាយនា

---

១. សម្មោហវិនោទនី វិជ្ជាដែលមិនមានទោស គឺ កម្មាយតនវិជ្ជា. សិប្បវិជ្ជា ។

ឈ្មោះថា អបចាយន ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុប្រព្រឹត្តទន់ភ្លន់ គឺ ធ្វើសាមីចិកម្ម ដោយអំណាចការបូជានៃបុគ្គល ។

ចេតនាដែលឈ្មោះថា អបចាយន មានអធិប្បាយថា ចេតនាដែលធ្វើការគោរព កប់អាន ដល់បុគ្គលដែលចម្រើនដោយវ័យ និងដោយគុណ ដោយអធ្យាស្រ័យដែលមិនសៅហ្មង ដែលវៀរចាកការតបស្នងនូវបច្ច័យ ៤ មានចីវរបច្ច័យជាដើម ដោយការក្រោកឡើងទទួល ការនាំសេនាសនៈមកឱ្យ ឈ្មោះថា អបចាយនៈ ។

៥. __វេយ្យាវច្ចមយ__ បុណ្យដែលសម្រេចដោយការជួយធ្វើកិច្ចការបុណ្យ ។

វេយ្យាវច្ច មានវចនត្ថៈថា **តំ តំ កិច្ចករណេ ព្យាវដស្ស ភាវោ = វេយ្យាវច្ចំ** ការៈនៃបុគ្គលដែលខ្វល់ខ្វាយក្នុងកិច្ចការផ្សេងៗនោះ ៗ ទើបឈ្មោះថា វេយ្យាវច្ចៈ ។

ចេតនាដែលឈ្មោះថា វេយ្យាវច្ចៈ អធិប្បាយថា ចេតនាដែលធ្វើកិច្ចនោះៗ ដោយសទ្ធាដែលមិនសៅហ្មងដល់អ្នកដែលចម្រើនដោយវ័យ និងគុណទាំងនោះឯង និងដល់អ្នកជម្ងឺ ឈ្មោះថា វេយ្យាវច្ចៈ ។

៦. __បត្តិទានមយ__ បុណ្យដែលសម្រេចដោយការឧទ្ទិសចំណែកបុណ្យឱ្យអ្នកដទៃ ។

បត្តិទាន មានវចនត្ថៈថា **អត្តនោ សន្តានេ និព្វត្តា បត្តិ ទិយ្យតិ ឯតេនាតិ = បត្តិទានំ** ដែលឈ្មោះថា បត្តិទាន ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុឱ្យចំណែកបុណ្យដែលកើតឡើងក្នុងសន្តានរបស់ខ្លួន ។

ចេតនាដែលប្រាថ្នាចង់ឱ្យចំណែកបុណ្យដែលកើតឡើងក្នុងសន្តានរបស់

ខ្លួន ជាប្រយោជន៍ទៅដល់ជនដទៃ ឈ្មោះថា បត្តិទាន ។

៧. <u>**បត្តានុមោទនាមយ**</u> បុណ្យដែលសម្រេចដោយការអនុមោទនានូវចំណែកបុណ្យ ។

បត្តានុមោទនា មានវចនត្ថៈថា **បត្តិំ អនុមោទតិ ឯតាយាតិ = បត្តានុមោទនា** ដែលឈ្មោះថា បត្តានុមោទនា ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុឱ្យអនុមោទនាចំណែកបុណ្យនៃបុគ្គល ។

ចេតនាដែលត្រេកអរយ៉ាងក្រៃលែង តាមនូវចំណែកបុណ្យដែលបុគ្គលដទៃឱ្យហើយ ឬមិនបានឱ្យក៏ដោយ, ដោយចិត្ត (ត្រេកអរនោះ) មិនមានមន្ទិល គឺសេចក្ដីកំណាញ់ ឬច្រណែន ឈ្មោះថា បត្តានុមោទនា ។

៨. <u>**ធម្មសវនមយ**</u> បុណ្យដែលសម្រេចដោយការស្ដាប់ធម៌

ធម្មសវន មានវចនត្ថថា **ធម្មំ សុណន្តិ ឯតេនាតិ = ធម្មសវនំ** ដែលឈ្មោះថា ធម្មសវនៈ ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុស្ដាប់ធម៌ ។

ចេតនាដែលទទួលស្ដាប់ ការណែនាំណា ដែលមានប្រយោជន៍ ដោយអធ្យាស្រ័យដែលមិនសៅហ្មងដែលប្រព្រឹត្តទៅ ដោយអំណាចផ្សាយប្រយោជន៍ដើម្បីខ្លួន និងដល់ពួកជនដទៃយ៉ាងនេះថា "យើងស្ដាប់យ៉ាងនេះហើយ បដិបត្តិតាមន័យដែលលោកពោលហើយក្នុងធម៌នោះ នឹងជាអ្នកមានចំណែកនៃគុណវិសេសដែលជាលោកិយ និងលោកុត្តរ ឬយើងជាពហុស្សុតហើយ នឹងអនុគ្រោះដល់ជនដទៃ ដោយកិច្ចមានការសម្ដែងធម៌ជាដើម" ឈ្មោះថា ធម្មស្សវនៈ ។ សូម្បីចេតនាដែលទទួលស្ដាប់នូវវិជ្ជា ដែលមិនមានទោសជាដើម ក៏សង្រ្គោះចូលក្នុងធម្មស្សវនៈនេះដូចគ្នា ។

៩. <u>**ទេសនាមយ**</u> *បុណ្យដែលសម្រេចដោយការសម្តែងធម៌*

ធម្មទេសនា *មានវចនត្ថថា* **ធម្មំ ទេសេន្តិ ឯតាយាតិ = ធម្មទេសនា** *ដែលឈ្មោះថា ធម្មទេសនា ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុសម្តែងធម៌នៃបុគ្គល ។*

ចេតនាដែលណែនាំប្រាប់ឱ្យបានជាប្រយោជន៍ ដែលធ្វើទុកក្នុងចិត្តដោយឧបាយដ៏ប្រពៃ ព្រោះជាអ្នកមិនសម្លឹងអាមិស មានលាភសក្ការៈជាដើម ឈ្មោះថា ធម្មទេសនា ។ សូម្បីចេតនាបង្ហាញនូវវិជ្ជាដែលមិនមានទោសជាដើម ក៏សង្គ្រោះចូលក្នុងការសម្តែងធម៌នេះដូចគ្នា ។

១០. <u>**ទិដ្ឋុជុកម្ម**</u> *ការធ្វើទិដ្ឋិឱ្យត្រូវល្អ ។*

ទិដ្ឋុជុកម្ម *មានវចនត្ថៈថា* **ទិដ្ឋិយា ឧជុករណំ = ទិដ្ឋុជុកម្មំ** *ការធ្វើសេចក្តីយល់ ឃើញឱ្យត្រង់ ឈ្មោះថា ទិដ្ឋុជុកម្ម ។*

ការធ្វើសេចក្តីយល់ឱ្យត្រង់ ដោយអំណាចនៃសម្មាទស្សនៈ (ការឃើញប្រពៃ)ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយន័យជាដើមថា ទានដែលបុគ្គលឱ្យហើយ មានផល" ឈ្មោះថា ទិដ្ឋុជុកម្ម ។

សម្មាទិដ្ឋិទស្សនៈ ១០ គឺ

១- អត្ថិ ទិន្នំ *យល់ថា ទានដែលគេឱ្យហើយ មានផល*

២- អត្ថិ យិដ្ឋំ *យល់ថា ការបូជាធំ មានផល*

៣- អត្ថិ ហុតំ *យល់ថា ការបូជាតូច មានផល*

៤- អត្ថិ សុកតទុក្កតានំ កម្មានំ វិបាកោ *យល់ថា ផលវិបាករបស់កម្មដែលគេធ្វើល្អ និងធ្វើអាក្រក់ មាន*

៥- អត្ថិ អយំ លោកោ *យល់ថា (សត្វដែលមកកើតក្នុង)លោកនេះ មាន*

៦- អត្ថិ បរោ លោកោ យល់ថា (សត្វដែលកើតក្នុង)លោកខាងមុខ មាន

៧- អត្ថិ មាតា យល់ថា គុណមាតា មាន

៨- អត្ថិ បិតា យល់ថា គុណបិតា មាន

៩- អត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា យល់ថា ពួកសត្វជាឱបបាតិកកំណើត មាន

១០- អត្ថិ លោកេ សមណព្រាហ្មណា សម្មគ្គតា សម្មាបដិបន្នា យល់ថា ពួកសមណព្រាហ្មណ៍ក្នុងលោក ជាអ្នកប្រព្រឹត្តល្អ ប្រតិបត្តិត្រឹមត្រូវ ដែលធ្វើឱ្យជាក់ច្បាស់នូវលោកនេះ និងលោកខាងមុខ ដោយប្រាជ្ញាដ៏ឧត្តមដោយខ្លួនឯង ហើយសម្ដែងបាន មាន ។[១]

កាមាវចរកុសលនេះ កាលសម្ដែងដោយន័យដទៃទៀត មានច្រើន គឺ សុចរិតកម្ម ១០ ប្រកបដោយចេតនា ៣ គឺ បុព្វចេតនា មុញ្ចនចេតនា និង អបរាបរចេតនា បានសុចរិតកម្ម ៣០, ដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ ប្រកបដោយ ចេតនា ៣ នោះ ជាដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ៣០ ដែលជាបារមី ១០ មានទានជាដើម ដោយបារមី ៣ គឺ បារមី ឧបបារមី និងបរមត្ថបារមី រួមជាបារមី ៣០. រួមកុសល ៩០ នេះ ហៅថា ឧបនិធិកណ្ឌៈជាសម្បត្តិដែលកប់ទុកក្នុងសន្តានដើម្បីប្រយោជន៍ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងព្រះនិព្វាន ។

កុសលទាំងអស់ តាមដែលពោលហើយដោយចិត្តុប្បាទ បានដល់ មហាកុសលចិត្ត ៨ ប៉ុណ្ណោះ ។

ចប់ កាមាវចរកុសលកម្មទី ២

---

១. អភិ. សង្គ. សុត្តន្តិកទុកនិក្ខេប. ៧៩. ៣៧១/២៣៩ ។

៣-រូបាវចរកុសលកម្ម ៥

ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យពោលថា **រូបាវចរកុសលំ បន មនោកម្មមេវ តញ្ច ភាវនាមយំ អប្បនាប្បត្តំ ឈានង្គភេទេន បញ្ចវិធំ ហោតិ** *ប្រែថា ចំណែករូបាវចរកុសល ជាមនោកម្មតែម្យ៉ាង, ក៏រូបាវចរកុសលនោះ ជាភាវនាមយបុណ្យ (គឺបុណ្យដែលសម្រេចដោយភាវនា) ដែលដល់អប្បនា មាន ៥ យ៉ាង ដោយអំណាចអង្គឈាន ។*

<u>ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហដីកា</u> អធិប្បាយថា ៖

រូបាវចរកុសល ដែលឈ្មោះថា មនោកម្មតែម្យ៉ាង ព្រោះមិនប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារទាំងឡាយ មានកាយទ្វារជាដើម ដោយមិនមានចិត្តដែលនឹងញ៉ាំងវិញ្ញាណឱ្យកើតឡើង ក៏ឯរូបាវចរកុសលនោះ ឈ្មោះថា ជាភាវនាមយ ព្រោះមិនប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃទានជាដើម ដែលឈ្មោះថា នៅមិនដល់អប្បនា ព្រោះកុសលដែលប្រព្រឹត្តទៅខាងដើមនៃឈាននោះ ជាកាមាវចរ ក៏ឯរូបាវចរកុសលនោះ សូម្បីកាលមានមិនមែនតិច ដោយការផ្សេងគ្នានៃបដិបទា ៤ ជាដើម ក៏ពិតមែន តែក៏មានត្រឹមតែ ៥ យ៉ាង ដោយអំណាចនៃឈានដែលកើតឡើងដោយអំណាចនៃការកន្លងអង្គ ។

អង្គឈាន ៥

បឋមជ្ឈាន មានអង្គ ៥ គឺ វិតក្ក: វិចារ: បីតិ សុខ ឯកគ្គតា

ទុតិយជ្ឈាន មានអង្គ ៤ គឺ - វិចារ: បីតិ សុខ ឯកគ្គតា

តតិយជ្ឈាន មានអង្គ ៣ គឺ - - បីតិ សុខ ឯកគ្គតា

ចតុត្ថជ្ឈាន មានអង្គ ២ គឺ - - - សុខ ឯកគ្គតា

បញ្ចមជ្ឈាន មានអង្គ ២ គឺ - - - ឧបេក្ខា ឯកគ្គតា

ចប់ រូបាវចរកុសលកម្ម

៤-អរូបាវចរកុសលកម្ម

បាលីថា **តថា អរូបាវចរកុសលញ្ច មនោកម្មំ តម្បិ ភាវនាមយំ អប្បនាប្បត្តំ អារម្មណភេទេន ចតុព្វិធំ ហោតិ** *: មួយទៀត អរូបាវចរកុសល ដែលជាមនោកម្មដូចគ្នា, សូម្បីអរូបាវចរកុសលនោះ ក៏ជាភាវនាមយៈដែលដល់ អប្បនា ក៏មាន ៤ យ៉ាង ដោយការផ្សេងគ្នានៃអារម្មណ៍ ។*

ក្នុងអភិធម្មត្ថវិភាវិនី សម្តែងអារម្មណ៍ទុកថា ៖

កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ អាកាសវិសយំ មនោ

តទភាវោ តទាលម្ពំ វិញ្ញាណាទិ ចតុព្វិធំ ។

អារម្មណ៍ ៤ គឺ អាកាសដែលបើកកសិណ ១ ចិត្តដែលមាន អាកាសជាអារម្មណ៍ ១ សេចក្តីមិនមាននៃចិត្តនោះ ១ វិញ្ញាណ ដែលមានសេចក្តីមិនមាននៃចិត្តនោះ ជាអារម្មណ៍ ១ ។

អធិប្បាយ

អាកាសានញ្ចាយតនកុសល មានអាកាសដែលបើកកសិណជាអារម្មណ៍ ក្នុងបឋមារូបឈាននេះ មានបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ហៅថា **កសិណុគ្ឃាដិមាកាស-បញ្ញត្តិ** *។*

វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសល មានចិត្តដែលមានអាកាសដែលបើកកសិណ នោះជាអារម្មណ៍ ក្នុងទុតិយារូបឈាននេះ ហៅថា មហគ្គតអារម្មណ៍ ព្រោះ ចិត្តដែលជាអារម្មណ៍នោះ ជាបរមត្ថ មិនមែនបញ្ញត្តិ ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសល មានសេចក្តីមិនមាននៃវិញ្ញាណ ក្នុងបឋមារូបជ្ឈានជាអារម្មណ៍ អារម្មណ៍របស់ឈាននេះជាបញ្ញត្តិ ហៅថា នត្ថិភាវបញ្ញត្តិ ។ មានសភាពមិនមាននៃវិញ្ញាណនេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសល មានវិញ្ញាណដែលមានសភាពមិនមាននៃចិត្តនោះ ជាអារម្មណ៍ និងអរូបជ្ឈានទី ៤ នេះ មានមហគ្គតជាអារម្មណ៍ ។

ចប់ អរូបាវចរកុសលកម្ម

អធិប្បាយការឱ្យផលរបស់អកុសលជាដើម

បណ្តាកម្មទាំង ៤ នេះ អកុសលកម្មដែលវៀរឧទ្ធច្ចៈ រមែងឱ្យកើតបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ ។ ចំណែកក្នុងបវត្តិកាល អកុសលកម្មទាំង ១២ យ៉ាង រមែងឱ្យអកុសលវិបាក ៧ ក្នុងកាមលោកទាំងអស់ និងរូបលោកតាមសមគួរដល់ការកើត ។

សូម្បីកាមាវចរកុសល ក៏រមែងឱ្យកើតបដិសន្ធិ ក្នុងសុគតិតែម្យ៉ាង ។ មួយទៀត ក្នុងបវត្តិកាល រមែងបញ្ចេញផលជាមហាវិបាក ៨ និងអហេតុកកុសលវិបាកទាំង ៨ ក្នុងកាមលោកទាំងអស់ និងរូបលោក តាមសមគួរដល់ការកើត ។ កុសលកម្មដែលឱ្យផលនោះ តិហេតុកកុសលកម្មយ៉ាងខ្ពស់ ឱ្យតិហេតុកបដិសន្ធិហើយ រមែងឱ្យវិបាក ១៦ ក្នុងបវត្តិកាល គឺ មហាវិបាក ៨ អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ។ ចំណែកតិហេតុកកុសលកម្មយ៉ាងទាប និងទ្វិហេតុកកុសលកម្មយ៉ាងខ្ពស់ ឱ្យបដិសន្ធិជាទ្វិហេតុកៈហើយ ក្នុងបវត្តិកាល

រមែងឱ្យវិបាក ១២ ។ កុសលដែលប្រកបដោយហេតុ ២ ដែលជាឱមកៈបដិសន្ធិជាអហេតុកកុសលវិបាកតែម្យ៉ាង និងក្នុងបវត្តិកាល ក៏ឱ្យអហេតុកកុសលវិបាកនោះឯង ។

ព្រះមហាទត្តត្ថេរ និងមហាធម្មរក្ខិតត្ថេរ ដែលមានប្រក្រតីពោលដល់កម្មដែលជាអសង្ខារិក និងសសង្ខារិកដែលឱ្យវិបាកទុក ដូចសង្គហគាថាដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យពោលទុកថា ៖

សង្គហគាថា

៦. អសង្ខារំ សសង្ខារ- វិបាកានិ ន បច្ចតិ
សសង្ខារមសង្ខារ- វិបាកានីតិ កេចន ។

៧. តេសំ ទ្វាទស បាកានិ ទសដ្ឋ ច យថាក្កមំ
យថាវុត្តានុសារេន យថាសម្ភវមុទ្ទិសេ ។

ព្រះថេរៈពួកខ្លះពោលថា "កម្មដែលជាអសង្ខារ រមែងមិនឱ្យវិបាកជាសសង្ខារ និងកម្មដែលជាសសង្ខារ ក៏មិនឱ្យវិបាកដែលជាអសង្ខារឡើយ" ដូច្នេះ ។

តាមមតិរបស់លោកអាចារ្យទាំងនោះ បណ្ឌិតគប្បីសម្ដែងវិបាកចិត្ត ១២, ១០ និង ៨ តាមលំដាប់ ដោយទំនងដែលអាចារ្យទាំងនោះ ពោលទុកហើយ តាមសមគួរដល់ការកើតនៃបដិសន្ធិ ។

អធិប្បាយ សង្គហគាថា

មតិរបស់កេចិអាចារ្យថា "កុសលកម្មដែលជាអសង្ខារិក ឱ្យវិបាកជាអសង្ខារិក កុសលកម្មដែលជាសសង្ខារិក ឱ្យវិបាកដែលជាសសង្ខារ" តាមដែលពោលហើយនោះ ចែកចេញបាន ៥ យ៉ាង ដូចតទៅនេះ ៖

១-កុសលកម្មឧក្រិដ្ឋ ប្រកបដោយតិហេតុកជាដើម អសង្ខារិក ២ ណាមួយ ឱ្យបដិសន្ធិហើយ, ក្នុងបវត្តិកាល រមែងឱ្យវិបាកចិត្ត ១២ ទៀត គឺ មហាវិបាកដែលជាអសង្ខារិក ៤ និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ។

២-កុសលកម្មឧក្រិដ្ឋប្រកបដោយតិហេតុកដែលជាសសង្ខារិក ២ ណាមួយ ឱ្យបដិសន្ធិហើយ, ក្នុងបវត្តិកាលរមែងឱ្យវិបាកចិត្ត ១២ ទៀត គឺ មហាវិបាកសសង្ខារិក ៤ និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ។

៣-កុសលកម្មឱមកៈ គឺ តិហេតុកដែលជាសសង្ខារិក ២ ទ្វិហេតុកដែលជាកុសលអសង្ខារិកខ្ពស់បំផុត ២ ពួកនេះ ណាមួយឱ្យបដិសន្ធិហើយ, ក្នុងបវត្តិកាលក៏ឱ្យវិបាកចិត្ត ១០ ទៀត គឺ មហាវិបាកញាណវិប្បយុត្តសសង្ខារិក ២ និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ។

៤-កុសលកម្មឱមកៈ គឺ តិហេតុកដែលជាសសង្ខារិក ២ ទ្វិហេតុកខ្ពស់បំផុតដែលជាសសង្ខារិក ២ (ទាំង ៤)នេះណាមួយ ឱ្យបដិសន្ធិហើយ, ក្នុងបវត្តិកាលក៏ឱ្យវិបាកចិត្ត ១០ ទៀត គឺ មហាវិបាកញាណវិប្បយុត្តសសង្ខារិក ២ និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ។

៥-កុសលកម្មឱមកៈ គឺ ទ្វិហេតុកដែលជាអសង្ខារិក ២ និងសសង្ខារិក ២ (ទាំង ៤)នេះ ណាមួយ ឱ្យបដិសន្ធិជាអហេតុកបដិសន្ធិកុសលវិបាកហើយ, ក្នុងបវត្តិកាល ក៏ឱ្យវិបាកចិត្ត ១០ ក៏ឱ្យអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ប៉ុណ្ណោះ ។

វាទៈរបស់លោកអាចារ្យពោលថា បណ្ដាកុសលកម្មដែលឱ្យផលទាំងនេះ រមែងឱ្យវិបាក ក្នុងបវត្តិកាល ១៦ យ៉ាង ១២ យ៉ាង ៨ យ៉ាង ដូច្នេះ គឺ ៖

១-តិហេតុកកុសលកម្មយ៉ាងខ្ពស់ (គឺតិហេតុកឧក្កដ្ឋៈ ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក ២ សសង្ខារិក ២, ទាំង ៤ នេះ មួយៗ) ឱ្យតិហេតុកបដិសន្ធិហើយ រមែងបញ្ចេញផល ជាវិបាក ១៦ ក្នុងបវត្តិកាល គឺ មហាវិបាក ៨ និង អហេតុកកុសលវិបាក ៨ ។

២-តិហេតុកកុសលកម្មយ៉ាងទាប (គឺ តិហេតុកឱមកកុសល) និងទ្វិហេតុក កុសលកម្មយ៉ាងខ្ពស់ (គឺ ទ្វិហេតុកឧក្កដ្ឋៈដែលជាអសង្ខារិក ២ សសង្ខារិក ២) ឱ្យទ្វិហេតុកបដិសន្ធិហើយ, ក្នុងបវត្តិកាល រមែងបញ្ចេញផលវិបាក ១២ យ៉ាង ដោយវៀរតិហេតុកកុសលវិបាក ៤ គឺ ឱ្យមហាវិបាកដែលជាញាណវិប្បយុត្ត ដែលជាអសង្ខារិក ២ សសង្ខារិក ២ និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ។

៣-ទ្វិហេតុកកុសលកម្មយ៉ាងទាប គឺ (ទ្វិហេតុកកុសលដែលជាអសង្ខារិក ២ និងសសង្ខារិក ២) ឱ្យបដិសន្ធិជាអហេតុកតែម្យ៉ាង ក្នុងបវត្តិកាល ឱ្យ អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ប៉ុណ្ណោះ ។

អធិប្បាយ កុសលឧក្កដ្ឋៈ-ឱមកៈ

ពាក្យថា **ឧក្កដ្ឋំ** ប្រែថា ឧក្រិដ្ឋ ខ្ពស់បំផុត បានដល់ កុសលកម្មដែល ពិសេសៗ ព្រោះបានកុសលជាបរិវារ ឬថា ព្រោះការប្រព្រឹត្តទៅនៃការសេព យ៉ាងជិតដិត ក្នុងកាលជាខាងក្រោយ ។ ពិតណាស់ កម្មដែលជាកុសលដែល ប្រព្រឹត្តទៅមុន និងខាងក្រោយហែហមហើយ ក្នុងវេលាដែលកុសលប្រព្រឹត្តទៅ

ឬថា ,ជាកម្មសន្សំរឿយៗ ដោយបានការសេពយ៉ាងជិតជិត ក្នុងកាលជាខាងក្រោយនោះ ឈ្មោះថា ឧក្កដ្ឋៈ ។

ចំណែកកុសលណា ដែលត្រូវអកុសលនៅហែហមហើយ ក្នុងវេលាធ្វើ ឬថា ក្នុងខាងក្រោយញ៉ាំងអកុសលឱ្យចម្រើនឡើង ដោយក្តៅក្រហាយថា "យើងបានធ្វើកម្មអាក្រក់នេះហើយ" ដូច្នេះ ឈ្មោះថា ឱមកៈ (ទន់ខ្សោយ) ។

ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហដីកា អធិប្បាយឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តចិត្ត ដែលមិនឱ្យបដិសន្ធិវិបាកនោះទុកថា ៖

បណ្តាកម្ម ៤ ពួកនេះ ពោលដោយអំណាចនៃបាកដ្ឋាន គឺឋានដែលឱ្យវិបាកថា "វៀរចាកឧទ្ធច្ចៈ អកុសលកម្ម ១១ ព្រមឱ្យអហេតុកបដិសន្ធិ" ដូច្នេះ ។

សួរថា ព្រោះហេតុអ្វី ក្នុងពាក្យនេះថា អកុសលកម្មដែលប្រកបដោយវិចិកិច្ឆា សូម្បីទុព្វលជាងអកុសលកម្មទាំងអស់ ព្រោះវៀរចាកអធិមោក្ខៈ រមែងទាញបដិសន្ធិមកបាន អកុសលកម្មដែលប្រកបដោយឧទ្ធច្ចៈ សូម្បីមានកម្លាំងជាងអកុសលកម្មដែលប្រកបដោយវិចិកិច្ឆានោះ ព្រោះសម្បយោគដោយអធិមោក្ខ រមែងមិនទាញបដិសន្ធិមក ដូច្នេះ ?

ឆ្លើយថា ព្រោះមិនមានសភាវៈ គឺការឱ្យបដិសន្ធិ ។ ក៏ព្រោះក្នុងកម្មដែលមានសភាវៈ ការឱ្យបដិសន្ធិ មានពាក្យដែលគួរពិចារណាថា "កម្មមានកម្លាំងរមែងទាញបដិសន្ធិមកកម្មដែលទុព្វល រមែងមិនទាញបដិសន្ធិមក" តែកម្មណាដែលមិនមានសភាវៈឱ្យបដិសន្ធិឡើង សភាវៈនៃកម្មនោះ ទោះជាមានកម្លាំងក៏មិនជាហេតុក្នុងការទាញបដិសន្ធិមក ។

សួរថា ក៏ពាក្យនេះថា កម្មដែលសហគតដោយឧទ្ធច្ចៈ មិនមានសភាវៈ

ក្នុងបដិសន្ធិ ពួកយើងនឹងគប្បីជ្រាបបានយ៉ាងណា ?

ឆ្លើយថា គប្បីជ្រាបបាន ព្រោះកម្មដែលសហគតដោយឧទ្ធច្ចៈមិនមកក្នុងពួកធម៌ទាំងឡាយ ដែលទស្សនៈគប្បីលះ ។ ពិតណាស់ អកុសល ៣ យ៉ាង គឺ អកុសលដែលទស្សនៈគប្បីលះ ១ អកុសលដែលភាវនាគប្បីលះ ១ អកុសលដែលទស្សនៈគប្បីលះក្នុងពេលខ្លះ ដែលភាវនាគប្បីលះក្នុងពេលខ្លះ ១ ។

អធិប្បាយ អកុសលដែលគប្បីលះដោយអរិយមគ្គ

បណ្ដាអកុសលទាំង ៣ នោះ ចិត្តុប្បាទដែលសហគតដោយទិដ្ឋិ និងដែលសហគតដោយវិចិកិច្ឆា ឈ្មោះថា ធម៌ដែលទស្សនៈគប្បីលះ ព្រោះភាវៈជាធម៌ដែលសោតាបត្តិមគ្គបាននាមថា ទស្សនៈ ដោយអំណាចការឃើញព្រះនិព្វានជាដំបូងគប្បីលះ ។

ចិត្តុប្បាទដែលសហគតដោយឧទ្ធច្ចៈ ឈ្មោះថា ធម៌ដែលភាវនាគប្បីលះ ព្រោះជាធម៌ដែលអរហត្តគប្បីលះ ព្រោះថា មគ្គខាងលើ ៣ ព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ហៅថា ភាវនា ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅក្នុងព្រះនិព្វាន ដែលបឋមមគ្គឃើញហើយដោយអំណាចនៃភាវនា ។

ចំណែកចិត្តុប្បាទដែលមិនសហគតដោយទិដ្ឋិ និងដែលជាធម៌សហគតដោយទោមនស្ស ឈ្មោះថា ធម៌ដែលទស្សនៈគប្បីលះក្នុងពេលខ្លះ ដែលភាវនាគប្បីលះក្នុងពេលខ្លះ ព្រោះកម្មជាគ្រឿងកំណត់ដែលឱ្យសត្វកើតក្នុងអបាយនៃចិត្តុប្បាទទាំងនោះ ដែលបឋមមគ្គកំពុងលះ ព្រោះកម្មជាគ្រឿងកំណត់យ៉ាងច្រើន

ក្រៅពីនោះ ដែលមគ្គខាងលើត្រូវលះ ។ ក្នុងកុសល ៣ យ៉ាង សូម្បីធម៌ដែលទស្សនៈគប្បីលះក្នុងពេលខ្លះ អាចារ្យទាំងឡាយ រមែងហៅថា "ធម៌ដែលទស្សនៈគប្បីលះ" ក្នុងនិទ្ទេសនៃកម្មនេះ ព្រោះដូចគ្នានឹងធម៌ដែលទស្សនៈគប្បីលះ ។

ក៏បើធម៌ដែលសហគតដោយឧទ្ធច្ចៈ គប្បីឱ្យបដិសន្ធិបានមែននោះ ក្នុងកាលនោះ កម្មនោះ ក៏គប្បីឱ្យបដិសន្ធិក្នុងអបាយតែម្តង ព្រោះអកុសលបដិសន្ធិមិនបដិសន្ធិក្នុងសុគតិទេ ។ ចំណែកអកុសលដែលឱ្យសត្វទៅកាន់អបាយ គួរជាធម៌ដែលទស្សនៈគប្បីលះដោយពិត ។ កាលកាន់យកសេចក្តីដោយប្រការដទៃក្រៅពីនេះ ព្រះសេក្ខទាំងឡាយ ក៏ត្រូវកើតក្នុងអបាយ ព្រោះលោកលះអកុសលដែលឱ្យសត្វទៅកាន់អបាយមិនបាន សេចក្តីនោះមិនត្រូវឡើយ ។ ព្រោះខុសនឹងពាក្យថា "សោតាបន្នបុគ្គលរួចស្រឡះចាកអបាយទាំង ៤ មានការមិនធ្លាក់ចុះ (ទៅកាន់អបាយ) ជាធម្មតា" ដូច្នេះ ។

សមដូចព្រះតម្រាស់ដែលត្រាស់ថា "**កតមេ ធម្មា ភាវនាយ បហាតព្វហេតុកា ។ ឧទ្ធច្ចសហគតោ ចិត្តុប្បាទោ, ឋត្វុប្បន្នំ មោហំ ឋបេត្វា ឥមេ ធម្មា ភាវនាយ បហាតព្វហេតុកា** : ពួកធម៌មានហេតុត្រូវលះដោយភាវនា ដូចម្តេច ។ ចិត្តុប្បាទ ប្រកបដោយឧទ្ធច្ចៈ វៀរតែមោហៈដែលកើតឡើងក្នុងទីនុ៎ះចេញ នេះពួកធម៌មានហេតុត្រូវលះដោយភាវនា"[១] ដូច្នេះជាដើម ។ ព្រោះហេតុដែលត្រាស់ទុកដូច្នេះ ការដែលត្រាស់ទុកក្នុងពួកធម៌ដែលទស្សនៈគប្បីលះនោះឯង ធ្វើឱ្យសម្រេចសេចក្តីថា ចិត្តុប្បាទដែលសម្បយុត្តដោយឧទ្ធច្ចៈនេះ មិនឱ្យបដិសន្ធិ ។

---

១. អភិ. សង្គ. តិកអត្ថុទ្ធារ. ៧៩. ៣៨៦/២៤៩ ។

អកុសលឱ្យផលមិនគួរប្រាថ្នា

អកុសលចិត្តឱ្យអកុសលវិបាក ៧ ក្នុងកាមលោកទាំងអស់ ដោយអំណាចនៃសុគតិភូមិ និងទុគ្គតិភូមិ តាមសមគួរដល់ទ្វារ និងអារម្មណ៍ ។ វិបាកវិញ្ញាណ ក្នុងបវត្តិកាលយ៉ាងណា មានមហាសម្បត្តិជាអារម្មណ៍កើតដល់ពួកនាគ និងគ្រុឌជាដើម សូម្បីក្នុងអបាយទាំងឡាយក្តី វិបាកវិញ្ញាណ យ៉ាងណាកើតដល់ពួកសត្វនរក ព្រោះហេតុដែលបានឃើញព្រះមហាមោគ្គល្លានត្ថេរជាដើមក្តី វិបាកវិញ្ញាណទាំងពីរនោះ ជាផលរបស់កុសលកម្មតែម្យ៉ាង ព្រោះផលដែលគួរប្រាថ្នារបស់កុសលកើតមិនបាន ។ សេចក្តីនេះ សមនឹងព្រះតម្រាស់ដែលត្រាស់ថា "ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ ផលរបស់កាយទុច្ចរិត ជាទីត្រេកអរ ជាទីគាប់ចិត្ត គប្បីកើតដោយហេតុឯណា ហេតុនោះ មិនមែនជាហេតុ មិនមែនជាបច្ច័យ គឺថា ហេតុនោះ មិនដែលមានឡើយ"[១] ដូច្នេះ ព្រោះដូច្នោះ កុសលកម្ម ទើបញ៉ាំងអហេតុកវិបាកឱ្យកើតឡើងបាន សូម្បីក្នុងអបាយទាំងឡាយ និងញ៉ាំងអហេតុកវិបាកទាំងនោះ ដែលមានរូបជាដើមជាអារម្មណ៍ឱ្យសម្រេចតាមសមគួរដល់ទ្វារ និងអារម្មណ៍ សូម្បីក្នុងរូបលោក ព្រោះមិនមានការកើតនៃអហេតុកវិបាក ដោយរូបាវចរកម្ម ហេតុដែលមិនមានវិបាកប្រព្រឹត្តក្នុងភូមិដទៃ ដល់កម្មដែលប្រព្រឹត្តក្នុងភូមិដទៃ និងហេតុដែលភាវនាជាគ្រឿងកំចាត់កាម ប្រកបដោយការញ៉ាំងវិញ្ញាណដែលជាអារម្មណ៍នៃកាមតណ្ហាឱ្យកើត និងហេតុដែលមហគ្គត

១. អង្គុ. ឯក. អដ្ឋានបាលី. ៤០. ១៦៧/៦៣ ។

កុសល និងលោកុត្តរកុសល មានវិបាកស្ទួបរដោយចំណែកមួយ ព្រោះដូច្នោះ ៈទីបព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យពោលពាក្យថា "មួយទៀត ក្នុងបវត្តិកាល (កាមាវចរកុសល) រមែងបញ្ចេញផល មហាវិបាកនិងអហេតុកវិបាក ៨ ក្នុងកាមលោកទាំងអស់ និងរូបលោកតាមសមគួរ ។

លោកអាចារ្យពោលថា ក៏កម្មកាលឱ្យផលយ៉ាងនោះ គឺ តិហេតុកកុសលកម្មយ៉ាងខ្ពស់ ឱ្យតិហេតុកបដិសន្ធិហើយ រមែងឱ្យវិបាក ១៦ យ៉ាងក្នុងបវត្តិកាល, តិហេតុកយ៉ាងទាប ទ្វិហេតុកៈ កុសលកម្មយ៉ាងខ្ពស់ ឱ្យទ្វិហេតុកបដិសន្ធិហើយ រមែងឱ្យវិបាក ១២ យ៉ាង ដែលវៀរចាកតិហេតុកវិបាកក្នុងបវត្តិកាល, ចំណែកទ្វិហេតុកយ៉ាងទាប ឱ្យអហេតុកបដិសន្ធិតែម្យ៉ាង ហើយឱ្យអហេតុកវិបាក ៨ ក្នុងបវត្តិកាល ។

ការឱ្យបដិសន្ធិក្នុងកម្ម ១ រមែងមានតែ ១ ដង ។ ពិតមែន ដោយកម្មមួយឱ្យបដិសន្ធិមួយដងប៉ុណ្ណោះ មិនមានបដិសន្ធិបានច្រើនៗជាតិទេ តែថា វិបាកក្នុងបវត្តិកាល រមែងមានច្រើនរយ-ពាន់ជាតិ ។ សមដូចដែលព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ទុកថា ៖

"ម្នាលអានន្ទ បណ្តាបុគ្គលអ្នកទទួលទានទាំងនោះ ទក្ខិណាទានមានគុណមួយរយ ដែលបុគ្គលត្រូវបាន ព្រោះឱ្យទានចំពោះសត្វតិរច្ឆាន ។ ទក្ខិណាទានមានគុណមួយពាន់ ដែលបុគ្គលត្រូវបាន ព្រោះឱ្យទានចំពោះបុថុជ្ជនទ្រុស្តសីល"[១] ជាដើម ។

---

១. មជ្ឈិ. ឧប. ទក្ខិណាវិភង្គសូត្រ. ២៨. ១៨៦/២២៣ ។

អធិប្បាយ កម្មនាំបដិសន្ធិមកបាន និងមិនបាន

<u>ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហដីកា</u> អធិប្បាយទុកថា ៖

ក៏ព្រោះញាណជាបដិបក្ខចំពោះមោហៈ ឬចំពោះអកុសលទាំងពួង ដែលជានិមិត្តនៃការវិបត្តិរបស់មនុស្សខ្វាក់ក្អែក ពីកំណើតជាដើម ព្រោះហេតុនោះ កម្មដែលសម្បយុត្តដោយញាណនោះ ទើបមិនជាបច្ច័យនៃការវិបត្តិរបស់បុគ្គលខ្វាក់ក្អែកជាដើម ព្រោះហេតុនោះ បណ្តាតិហេតុកកម្ម និងទុហេតុកកម្មទាំង ២ នោះ តិហេតុកកម្ម សូម្បីជាកម្មទុព្វលបំផុត ក៏នៅតែនាំទុហេតុកបដិសន្ធិមកបាន តែមិនអាចនាំ អហេតុកបដិសន្ធិមកឱ្យ ។ ចំណែកទុហេតុកកម្ម មិនអាចញ៉ាំងផលដែលសម្បយុត្តដោយញាណឱ្យកើតឡើង ។ ព្រោះមិនមានការប្រកបដោយញាណដូចអកុសលកម្ម មិនអាចក្នុងការញ៉ាំងផល ដែលសម្បយុត្តដោយលោភៈឱ្យកើត ព្រោះមិនមានការប្រកបដោយអលោភៈ ព្រោះហេតុនោះ ទុហេតុកកម្មនោះ សូម្បីជាកម្មឧក្រិដ្ឋបំផុត ក៏នាំមកបាន តែចំពោះទុហេតុកបដិសន្ធិប៉ុណ្ណោះ មិននាំតិហេតុកបដិសន្ធិមក ព្រោះហេតុនោះ ទើបលោកអាចារ្យពោលទុកថា "តិហេតុកកុសលយ៉ាងទាប និងទុហេតុកកម្មយ៉ាងឧក្រិដ្ឋ ឱ្យទុហេតុកបដិសន្ធិហើយ រមែងបញ្ចេញវិបាក ១២ យ៉ាង ដែលវៀរចាកតិហេតុកវិបាក ក្នុងបវត្តិកាលជាដើម ។

ក្នុងអធិការតិហេតុកកម្ម នាំទុហេតុកបដិសន្ធិមកនេះ គប្បីមានពាក្យជំទាស់ថា ដូចយ៉ាងក្នុងបដិសម្ភិទាមគ្គ ព្រះសារីបុត្រពោលដល់វិបាកញាណសម្បយុត្តបង្កើត ព្រោះបច្ច័យនៃហេតុ ៨ ប្រការ ដោយអំណាចនៃកុសលហេតុ ៣ និងជវនខណៈនៃកុសលកម្ម, ដោយអកុសលហេតុ ២ ក្នុងនិកន្តិខណៈ និង

អព្យាកតហេតុ ៣ ក្នុងបដិសន្ធិខណៈថា "ការកើតឡើងនៃគតិសម្បត្តិក្នុងញាណសម្បយុត្ត ព្រោះបច្ច័យនៃហេតុ ៨"[១] ។ ម្យ៉ាងទៀត លោកពោលវិបាកញាណវិប្បយុត្តបង្កើត ព្រោះបច្ច័យនៃហេតុ ៦ ប្រការ ដោយអំណាចនៃកុសលហេតុនៃជវនខណៈ ដោយអកុសលហេតុ ៣ ក្នុងនិក្កន្តិខណៈ និងអព្យាកតហេតុ ២ ក្នុងបដិសន្ធិខណៈថា កាលសេចក្តីដល់ព្រមដោយគតិមាន កាលកុសលកម្មគប្បីឱ្យបដិសន្ធិជាញាណវិប្បយុត្ត វិបាកជាញាណវិប្បយុត្ត រមែងកើតឡើង ព្រោះហេតុនៃបច្ច័យ ៦ ប្រការ យ៉ាងណា តិហេតុកកម្ម នឹងនាំទុកហេតុកបដិសន្ធិមកក៏រមែងមិនបាន ព្រោះលោកមិនបានពោលដល់ទុហេតុកបដិសន្ធិ ដោយតិហេតុកកម្មថា "ការកើតឡើងនៃគតិសម្បត្តិក្នុងញាណវិប្បយុត្ត ព្រោះបច្ច័យនៃហេតុ ៦"[២] ដូច្នេះ យ៉ាងណាហ្ន៎ ? វិសជ្ជនាថា តិហេតុកកម្មនេះ មិនដូចជាពាក្យដែលពោលហើយយ៉ាងនោះ ព្រោះតិហេតុកកម្មយ៉ាងទាប គប្បីឱ្យទុហេតុកបដិសន្ធិតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ ដោយសមគួរដល់សេចក្តីប្រាថ្នា ដូចទុហេតុកកម្មយ៉ាងទាបគប្បីឱ្យអហេតុកបដិសន្ធិ ដូច្នោះ ។ តែដើម្បីសម្តែងវិបាកដែលស្មើដោយកម្ម ទើបព្រះមហាថេរៈពោលបាលីដែលនៅសល់ មានពាក្យថា "**គតិសម្បត្តិយា** ជាដើម បណ្ឌិតគប្បីសន្និដ្ឋានថា "កាលកាន់យកសេចក្តីក្រៅអំពីនេះ សូម្បីអហេតុកបដិសន្ធិដែលបង្កើតដោយទុហេតុកកម្ម ក៏ត្រូវមិនមាន ព្រោះមិនមានពាក្យថា ព្រោះបច្ច័យនៃហេតុ ៤ ប្រការ ព្រោះហេតុនោះ ទើបព្រះមហាថេរៈបានលើកការ

---

១. ខុ. បដិ. មហាវគ្គ. ៧០. ២២៥៣៧៩ ។ ២. ខុ. បដិ. មហាវគ្គ. ៧០. ២២៩៣៨៤ ។

កើតឡើងនៃតិហេតុកបដិសន្ធិ ដោយតិហេតុកកម្មតែម្យ៉ាង ដើម្បីសម្ដែងវិបាកដែលស្មើដោយកម្ម មិនបានលើកសេចក្ដីកើតឡើងនៃតិហេតុកបដិសន្ធិ ដោយតិហេតុកកម្ម ដូចដែលលោកវៀរការកើតនៃអហេតុកបដិសន្ធិ ក្នុងសុគតិដោយការវិបត្តិនៃមនុស្សខ្វាក់ភ្នែក និងថ្លង់ជាដើម ដោយលើកការកើតទុហេតុកបដិសន្ធិ ដោយទុហេតុកកម្មប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីសម្ដែងការកើតឡើងនៃសហេតុកបដិសន្ធិ ដោយការដល់ព្រមដោយគតិ មិនបានលើកការកើតឡើងនៃអហេតុកបដិសន្ធិ ដូច្នោះ តែដែលលោកមិនបានលើកឡើងទុក ព្រោះមិនបានការកើតនៃទុហេតុកបដិសន្ធិ ដោយតិហេតុកកម្ម ដោយវិបាកដែលមិនស្មើដោយកម្ម ដូច្នេះ ដោយប្រការដូចដែលពោលមកនោះ លោកអាចារ្យ កាលសម្ដែងការប្រព្រឹត្តិទៅនៃវិបាកដោយវាទរបស់ព្រះតិបិដកចុឡនាគ ដែលប្រព្រឹត្តយ៉ាងនេះថា "ដោយចេតនា ១ មានវិបាក ១៦ យ៉ាង នៃកម្មដែលជាកុសលចេតនា ១ ប្រមូលមកហើយនេះឯង ដោយចេតនា ១ មានវិបាក ១២ យ៉ាង សូម្បីដែលជាអហេតុក ក៏មានវិបាក ១៨ យ៉ាងហើយ ដូច្នេះ ដើម្បីសម្ដែងការប្រព្រឹត្តិទៅនៃវិបាក ដោយវាទរបស់ព្រះមោរវាបីវាសត្ថេរ និងព្រះមហាធម្មរក្ខិតត្ថេរ ដែលមកហើយយ៉ាងនេះថា "ចេតនា ១ មានវិបាក ១២ យ៉ាង ក្នុងកម្មដែលចេតនា ១ ប្រមូលមកហើយនេះឯង ដោយចេតនា ១ មានវិបាកប្រមាណ ១០ យ៉ាង សូម្បីដែលជាអហេតុកសត្វ ក៏មានវិបាក ៨ យ៉ាង" ដូច្នេះ ទើបពោលពាក្យថា **អសង្ខារំ សសង្ខារវិបាកានិ** ជាដើម ។

ក្នុងគាថានេះ មានអធិប្បាយថា "ការតាក់តែងនៃវិបាកជាសសង្ខារ តាម

ដែលមកយ៉ាងនេះ គឺ អសង្ខារកុសល មានវិបាកជាអសង្ខារប៉ុណ្ណោះ មិនជាសសង្ខារ ប្រៀបដូចកាលមុខកម្រើក ស្រមោលមុខក្នុងកញ្ចក់ក៏កម្រើក ដូច្នោះ" ។ តែព្រោះព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ ប្រាថ្នាសេចក្ដីផ្សេងគ្នានៃវិបាកដែលជាសង្ខារដោយអំណាចបច្ច័យ មិនមែនដោយអំណាចនៃកម្ម ព្រោះដូច្នោះ វាទថា **អសង្ខារំ សសង្ខារវិបាកានិ** ជាដើមនេះ ទើបលោកចាត់ទុកថា ជាវាទរបស់អាចារ្យពួកខ្លះ ។

អ្នកចម្រើនឈានទៅកើតក្នុងព្រហ្មលោក

ព្រះយោគាវចរ ចម្រើនបឋមជ្ឈានដែលជារូបាវចរកុសល បានបន្តិចបន្តួច រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មជាន់បារិសជ្ជា គ្រាចម្រើនបឋមជ្ឈាននោះឯង បានថ្នាក់កណ្ដាល រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មជាន់បុរោហិត, គ្រាចម្រើនបឋមជ្ឈាននោះឯង បានយ៉ាងប្រណីត រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មជាធំ គឺ មហាព្រហ្ម ។

មួយទៀត គ្រាចម្រើនទុតិយជ្ឈាន និងតតិយជ្ឈានបានបន្តិចបន្តួច រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មជាន់បរិត្តាភា គ្រាចម្រើនបានថ្នាក់កណ្ដាល រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មអប្បមាណាភា, គ្រាចម្រើនបានយ៉ាងប្រណីត រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មអាភស្សរា ។

គ្រាចម្រើនចតុត្ថជ្ឈានបានបន្តិចបន្តួច រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មបរិត្តសុភា គ្រាចម្រើនឈាននោះ បានថ្នាក់កណ្ដាល រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មអប្បមាណសុភា, គ្រាចម្រើនបានយ៉ាងប្រណីត រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មសុភកិណ្ហា ។

គ្រាចម្រើនបញ្ចមបានហើយ រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មវេហប្ផលា ។ គ្រា

ចម្រើនបញ្ចមឱ្យកំចាត់បង់សញ្ញាចេញ រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មអសញ្ញីសត្វ ។ ចំណែកព្រះអនាគាមី រមែងកើតក្នុងសុទ្ធាវាសភូមិទាំងឡាយ ។

ព្រះយោគាវចរចម្រើនអរូបាវចរកុសល បានតាមលំដាប់ហើយ បានកើតក្នុងអរូបភូមិទាំងឡាយប៉ុណ្ណោះ ដូច្នេះឯង ។

អធិប្បាយ បរិត្តឈានជាដើម

<u>ក្នុងអភិធម្មត្ថវិភាវិនី</u> អធិប្បាយពាក្យថា ៖

បរិត្តជាដើមទុកថា **បរិត្តោ អត្តំ ខណ្ឌិតំ វិយ អប្បានុភាវន្តិ បរិត្តំ :** ឈានណាមានអានុភាពតិច ដូចត្រូវកាត់ទៅដោយជុំវិញដែលធ្វើឱ្យជាកំណាត់ ព្រោះហេតុនោះ ឈាននោះ ទើបឈ្មោះថា **បរិត្ត ។ បកដ្ឋភាវំ និតន្តិ បណីតំ** ឈានណាដល់សេចក្តីល្អក្រៃលែង ព្រោះហេតុនោះ ឈាននោះ ឈ្មោះថា **បណីត** ។ **ឧភិន្នំ មជ្ឈេ ភវំ មជ្ឈិមំ :** ឈានដែលមានក្នុងកណ្តាលនៃឈានទាំង ២ ឈ្មោះថា មជ្ឈិម ។ ព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យពោលទុកក្នុងអដ្ឋកថា ដោយមិនប្លែកគ្នាថា "បណ្តាឈានទាំង ៣ មានបរិត្តាឈានជាដើមនោះ ឈានដែលគ្រាន់តែបានហើយ នៅមិនទាន់បានសេពជិតដិត ឈ្មោះថា បរិត្តឈាន" ។ ម្យ៉ាងទៀត ឈានដែលនៅមិនទាន់ល្អច្រើន មានវសីភាវៈនៅមិនទាន់បរិបូណ៌ ឈ្មោះថា មជ្ឈិមឈាន ។ តែឈានដែលចម្រើនបានល្អក្រៃលែង មានវសីភាវៈមិនទាន់បរិបូណ៌ ដោយប្រការទាំងពួង ឈ្មោះថា បណីតឈាន ។ ព្រះដីកាចារ្យពន្យល់ច្បាស់ថា "ក៏ក្នុងឋាននេះ លោកអាចារ្យប្រាថ្នាយកសូម្បីបរិត្តឈានដែលមានការសេពជិតដិត តិចតួច

ប៉ុណ្ណោះ ។ ពិតមែន ក្នុងនាមរូបបរិច្ឆេទ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យនេះ ពោលនូវមហគ្គតធម៌ដែលឱ្យវិបាក ព្រោះជាធម៌មានកម្លាំង ដោយបានទទួលការសេពជិតដិតអំពីធម៌ដែលមានភូមិស្មើគ្នា ហើយទើបពោលដល់អភិញ្ញាមិនបញ្ចេញផល ព្រោះមិនបានការសេពជិតដិតអំពីធម៌ដែលមានភូមិស្មើគ្នានោះ ថា ៖

កាលមហគ្គតកុសល បានអាសេវនៈអំពីធម៌ដែលស្មើគ្នា ទាំងមានកម្លាំងច្រើន មានមហគ្គតកុសលទើបឱ្យវិបាក ចំណែកអភិញ្ញា មិនបានហេតុដូច្នេះ ទើបមិនបញ្ចេញវិបាក ដូច្នេះ ។

ព្រះដីកាចារ្យ ពោលថា ឈានដែលបុគ្គលឱ្យកើតឡើង ដោយឆន្ទៈ វីរិយៈ ចិត្តៈ វិមំសា យ៉ាងទាប ឈ្មោះថា បរិត្តឈាន ។ ឈានដែលបុគ្គលឱ្យកើតឡើងដោយឆន្ទៈជាដើម យ៉ាងកណ្តាល ឈ្មោះថា មជ្ឈិមឈាន ។ ឈានដែលបុគ្គលឱ្យកើតឡើងដោយឆន្ទៈជាដើម យ៉ាងប្រណីត ឈ្មោះថា បណីតឈាន ។

ក្នុងសេចក្តីដែលថា "អ្នកចម្រើនបញ្ចមជ្ឈាន" លោកអធិប្បាយថា បុគ្គលចម្រើនបញ្ចមជ្ឈានសូម្បីទាំង ៣ មានបរិត្តឈានជាដើម ដែលមិនទាន់ដល់ភាពជាអភិញ្ញា រមែងកើតជាពួកព្រហ្មវេហប្ផលា តែជាបញ្ចមជ្ឈានដែលដល់ភាពជាអភិញ្ញាហើយ ក៏មិនមានវិបាក ព្រោះមិនបានហេតុដូចទីង ខ្លួន ។

ក្នុងសេចក្តីដែលថា "ចម្រើនបញ្ចមជ្ឈានហើយ រមែងកើតក្នុងអសញ្ញសត្វ"នេះ មានអធិប្បាយថា ពួកតិរ្ថិយដែលមានប្រក្រតីពោលការធ្វើថា ជាកម្មនោះឯង ចម្រើនភាវនាជាគ្រឿងបន្ទោបង់រូបធម៌ ដោយអំណាចការញ៉ាំងអរូបធម៌ឱ្យដល់ការមិនកើតឡើង ជាសភាវៈនៃភពដែលខ្លួនគួរបានដោយកម្លាំងនៃភាវនា

នោះ ទើបកើតឡើងក្នុងអសញ្ញីសត្វ ដោយកម្លាំងនៃភាវនាដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងវាយោកសិណ ឬក្នុងអាកាសកសិណដែលកំណត់ហើយ តាមមតិរបស់លោកអាចារ្យពួកខ្លះ ដោយការពន្យល់ទោស ការប្រព្រឹត្តិទៅនៃអរូបធម៌ និងកំណត់សេចក្ដីជារបស់ប្រណីត ក្នុងការមិនមាននៃអរូបធម៌ដែលប្រព្រឹត្តទៅនោះ ដោយន័យជាដើមថា "សញ្ញាដូចជារោគ សញ្ញាដូចជាបូស សញ្ញាដូចជាព្រួញ" ឬថា "គួរតិះដៀលចិត្ត ចិត្តនេះឯងគួរតិះដៀលពិត"ជាដើម ។ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា "ក៏សត្វទាំងនោះ ស្លាប់ពីលោកនេះទៅ ក្នុងឥរិយាបថណា ក៏រមែងកើតឡើងនៅអសញ្ញីកពក្នុងឥរិយាបថនោះ" ដូច្នេះឯង ។

ព្រះអនាគាមីទៅកើតក្នុងសុទ្ធាវាស ៥

ព្រះអរិយបុគ្គលជាព្រះអនាគាមីប៉ុណ្ណោះ ចម្រើនបញ្ចមជ្ឈានទាំង ៣ មានបរិត្តជាដើម ក្នុងកាលនៅជាបុថុជ្ជន, ជាព្រះសោតាបន្ន ជាព្រះសកទាគាមី ឬក្នុងវេលាខាងក្រោយ គឺ វេលាជាព្រះអនាគាមីក៏ដោយ រមែងកើតក្នុងសុទ្ធាវាស ៥ ជាន់ តាមលំដាប់នៃការផ្សេងគ្នារបស់ឥន្ទ្រិយ មានសទ្ធាជាដើម (ដែលនឹងកើតក្នុងអវិហាភូមិជាដើម) ។

អ្នកចម្រើនអរូបជ្ឈានទៅកើតក្នុងអរូបភូមិ ៤

<u>**ក្នុងយោជនា**</u> ថា ៖

"ព្រះយោគាវចរចម្រើនឈាន គឺ បឋមារូបជ្ឈានជាដើមហើយ រមែងកើតក្នុងអរូបភូមិទាំងឡាយ តាមលំដាប់នៃអរូបកពទាំងឡាយ" ដូច្នេះ ។ ក៏ឯពាក្យសួម្បីទាំងពួង គឺ

ចម្រើនឈាន មានរូបាវចរកុសលជាដើម ដែលអាចារ្យពោលហើយ ដោយអំណាចនៃភូមិដែលផ្សេងគ្នា ដោយឈាននោះឯង ។ ចំណែកបុថុជ្ជន ព្រះសោតាបន្ន ព្រះសកទាគាមី កាលនិកន្តិកនៅមាន រមែងកើតក្នុងទីណាមួយ ដែលជាភូមិរបស់លោកអ្នកបានឈានក៏បាន វៀរសុទ្ធាវាស ។ មួយទៀត កាលនិកន្តិកនៅមានយ៉ាងនោះ បុថុជ្ជន ព្រះសោតាបន្ន ព្រះសកទាគាមី ដែលមិនបានឈាន រមែងកើតក្នុងកាមភពដោយអំណាចនៃកម្មដែលជាកាមាវចរ ។ សមនឹងព្រះតម្រាស់ដែលត្រាស់ថា "**ឥជ្ឈតិ ភិក្ខវេ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា ។ ឥជ្ឈតិ ភិក្ខវេ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា :** ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ តថាគតពោលនូវការសម្រេចនោះឯង ចំពោះបុគ្គលមានសីល មិនចំពោះបុគ្គលទ្រុស្តសីលឡើយ សេចក្តីប្រាថ្នាដោយចិត្តរបស់បុគ្គលមានសីល រមែងសម្រេចព្រោះចិត្តដ៏បរិសុទ្ធ"[១] ដូច្នេះ ។ តែព្រះអនាគាមីទាំងឡាយ ជាអ្នកមិនមាននិកន្តិ គឺ ការត្រេកអរក្នុងកាមភពកើតឡើង ព្រោះលោកលះការត្រេកអរក្នុងកាមហើយដោយប្រការទាំងពួង ព្រោះដូច្នោះ ទើបលោកកើតក្នុងទីណាមួយ ដែលជាភូមិនៃឈានតាមដែលខ្លួនបានហើយ ដោយវៀរចាកកាមលោក ។ ការកំណត់ថា "ព្រះអនាគាមីប៉ុណ្ណោះ រមែងកើតក្នុងសុទ្ធាវាសទាំងឡាយ" ដូច្នេះ មានតែការកំណត់ថា "ព្រះអនាគាមីទាំងនោះ រមែងមិនកើតក្នុងទីដទៃ" ដូច្នេះ មិនមាន ។

ព្រោះធ្វើការកំណត់យ៉ាងនេះ ទើបលោកអាចារ្យពោលថា ៖

"ព្រះអនាគាមីបុគ្គលទាំងឡាយ រមែងកើតចំពោះក្នុងសុទ្ធាវាសទាំងឡាយ បុគ្គលទាំងឡាយ វៀរព្រះអនាគាមីហើយ រមែងកើតក្នុងកាមធាតុ" ដូច្នេះ ។

---

១. អង្គុ. អដ្ឋ. ទានវគ្គ. ៤៨. ៣៥/១៦៥ ។

បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា "ក៏ព្រះអនាគាមីទាំងនោះ សូម្បីជាសុក្ខវិបស្សក ក្នុងវេលាជិតនឹងមរណៈ រមែងញ៉ាំងសមាបត្តិឱ្យកើតបានដោយពិតប្រាកដ ព្រោះលោកជាអ្នកធ្វើឱ្យបរិបូណ៌ក្នុងសមាធិ" ដូច្នេះ ទើបព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យពោលទុកក្នុងអដ្ឋកថា "សូម្បីពួកស្ត្រីជាព្រះអរិយៈ ឬមិនមែនជាព្រះអរិយៈក៏ដោយ អ្នកដែលមានប្រក្រតីបានសមាបត្តិ ៨ រមែងកើតក្នុងពួកព្រហ្មបារិសជ្ជាប៉ុណ្ណោះ" ដូច្នេះ ។

កំពូលភព ឬ កំពូលភូមិ មាន ៣

១-វេហប្ផលា ជាកំពូលរបស់រូបព្រហ្ម

២-អកនិដ្ឋា ជាកំពូលរបស់សុទ្ធាវាស

៣-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ ជាកំពូលរបស់អរូបភព

ម្យ៉ាងទៀត ក្នុងភពនៃពួកព្រហ្មបារិសជ្ជាជាដើមនេះ ព្រះអរិយបុគ្គលដែលកើតក្នុងភពទាំង ៣ នោះ រមែងមិនកើតក្នុងព្រហ្មលោកជាន់ដទៃ ព្រោះជាន់វេហប្ផលា អកនិដ្ឋា និងអរូបទី ៤ ប្រសើរបំផុត ។ មួយទៀត ព្រះអរិយទាំងឡាយ ដែលកើតក្នុងព្រហ្មលោកជាន់ខ្ពស់ៗឡើងទៅ ក្រៅពីភពទាំង ៣ នោះ មិនកើតក្នុងព្រហ្មលោកជាន់ទាបៗទេ ។

សមដូចពាក្យដែលលោកអាចារ្យពោលទុកថា ៖

ព្រះអរិយបុគ្គលទាំងអស់ តាំងនៅហើយក្នុងជាន់វេហប្ផលាជាន់អកនិដ្ឋា និងជាន់ភវគ្គព្រហ្មហើយ រមែងមិនកើតក្នុងព្រហ្មលោកជាន់ដទៃៗទៀត ព្រះអរិយទៅកាន់ព្រហ្មលោកជាន់ខ្ពស់ៗ ឡើងទៅ រមែងមិនកើតក្នុងព្រហ្មលោកជាន់ទាបៗ" ដូច្នេះ ។

សរុបមហគ្គតភូមិទុកក្នុងសង្គហគាថាទី ៨

៨. ឥត្ថំ មហគ្គតំ បុញ្ញំ យថាភូមិវវត្ថិតំ
ជនេតិ សទិសំ ផលំ បដិសន្ធិបវត្តិយំ ។

មហគ្គតកុសលលោកកំណត់ទុកតាមភូមិ រមែងឱ្យវិបាកដូចគ្នានឹងខ្លួន កើតឡើងក្នុងបដិសន្ធិកាល និងបវត្តិកាល ដោយប្រការដូច្នេះ ។

នេះជាកម្មចតុក្ក ក្នុងអធិការនេះ ។

អធិប្បាយសង្គហគាថា

បឋមជ្ឈានកុសល ឱ្យវិបាកកើតក្នុងបឋមជ្ឈានភូមិ
ទុតិយជ្ឈានកុសល ឱ្យវិបាកកើតក្នុងទុតិយជ្ឈានភូមិ
តតិយជ្ឈានកុសល ឱ្យវិបាកកើតក្នុងតតិយជ្ឈានភូមិ
ចតុត្ថជ្ឈានកុសល ឱ្យវិបាកកើតក្នុងចតុត្ថជ្ឈានភូមិ
បញ្ចមជ្ឈានកុសល ឱ្យវិបាកកើតក្នុងបញ្ចមជ្ឈានភូមិ ។

អរូបាវចរកុសល ឱ្យវិបាក ៤

បឋមារូបាវចរកុសល ឱ្យអាកាសានញ្ចាយតនវិបាក
ទុតិយារូបាវចរកុសល ឱ្យវិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាក
តតិយារូបាវចរកុសល ឱ្យអាកិញ្ចញ្ញាយតនវិបាក
ចតុត្ថារូបាវចរកុសល ឱ្យនេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាក

ចប់ កម្មចតុក្កៈ

ពួកទី ៤ មរណុប្បត្តិចតុក្កៈ

ឈ្មោះថា មរណុប្បត្តិ ប្រែថា ការកើតឡើងនៃមរណៈ មាន ៤ គឺ

១-អាយុក្ខយមរណំ ស្លាប់ព្រោះអស់អាយុ

២-កម្មក្ខយមរណំ ស្លាប់ព្រោះអស់កម្ម

៣-ឧភយក្ខមរណំ ស្លាប់ព្រោះអស់ទាំងពីរយ៉ាង

៤-ឧបច្ឆេទមរណំ ស្លាប់ព្រោះកម្មចូលទៅកាត់ផ្តាច់

បណ្តាសេចក្តីស្លាប់ទាំង ៤ នោះ សូម្បីអានុភាពនៃកម្មនៅមាន ការស្លាប់ព្រោះអស់ទៅនៃអាយុតាមដែលកំណត់ក្នុងគតិភូមិនោះៗ ឈ្មោះថា អាយុក្ខមរណៈ ព្រោះអាយុរបស់សត្វទាំងឡាយ មានការកំណត់ទុកដោយភូមិដែលសត្វនោះកើតឡើង ។ ពាក្យថា "គតិ" មានអត្ថជាច្រើនប្រការ ក្នុងទីនេះ សំដៅយកគតិ គឺ ភូមិដែលសត្វកើត ។

គតិ មានវចនត្ថៈថា **គន្តព្វាតិ គតិយោ យាភូមិយោ** ភូមិណាដែលសត្វគប្បីដល់ប្រព្រឹត្តទៅ ព្រោះហេតុនោះ ភូមិនោះ ឈ្មោះថា គតិ ។

គតិ មាន ៥ គឺ និរយគតិ ១, តិរច្ឆានយោនិគតិ ១, បេត្តវិស័យគតិ ១, មនុស្សគតិ ១, និងទេវគតិ ១ ។

កាលអាយុរបស់សត្វ តាមការកំណត់ទុកក្នុងគតិនោះនៅសល់ និងកាលដល់ព្រមដោយបច្ច័យ មានគតិ កាល ឧបធិ និងបយោគៈ នៅមាន សេចក្តីស្លាប់ព្រោះកម្មដែលឱ្យកើតក្នុងភពនោះៗ អស់ហើយ ឈ្មោះថា កម្មក្ខយមរណៈ ។ កម្មដែលឱ្យផលល្អ ឱ្យផលអាក្រក់ រមែងប្រព្រឹត្តទៅ ព្រោះគតិ កាល ឧបធិ និងបយោគៈ ដែលជាសម្បត្តិ ឬវិបត្តិ ទើបលោកពោលថា កាលបច្ច័យទាំងនេះ

នៅមាន តែក៏ត្រូវស្លាប់ព្រោះកម្មដែលឱ្យកើតក្នុងគតិនោះឱ្យផលស្រេចហើយ ។

សេចក្តីស្លាប់ ព្រោះអាយុ និងព្រោះកម្ម ទាំងពីរអស់ទៅព្រមគ្នានោះឯង ឈ្មោះថា ឧភយក្ខមរណៈ សត្វដែលកើតក្នុងគតិតាមការកំណត់ទុកនោះ អស់អាយុ និងកម្មដែលឱ្យកើតក្នុងភពនោះ ឱ្យផលស្រេចហើយ សត្វនោះទើបស្លាប់ ព្រោះអស់អាយុ និងអស់កម្ម ។

កាលអាយុ និងកម្ម ទាំងពីរនោះ នៅមានសេចក្តីស្លាប់របស់បុគ្គលដែលមានសន្តានដាច់ចុះ ដោយសេចក្តីព្យាយមទាំងឡាយ មានការនាំសាស្ត្រាមកជាដើម ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយកម្លាំងនៃកម្មខ្លះ ដែលចូលទៅកាត់ផ្តាច់ ដែលធ្វើស្រេចហើយក្នុងភពមុនក្តី សេចក្តីស្លាប់ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចធ្វើឱ្យឃាតចាកឋានៈក្នុងពេលណាទុំះឯង ដូចការស្លាប់របស់ស្តេចទូសីមារ ស្តេចកលាបុរាជជាដើម ព្រោះកម្មដែលមានអំណាចឱ្យកើតនោះ ត្រូវឧបច្ឆេទកកម្មដែលខ្លួនធ្វើហើយដោយការព្យាយាមយ៉ាងណានោះ ដែលធ្វើទុកក្នុងជនដែលមានគុណទាំងឡាយ ចូលមកកាត់ជាកម្មធ្វើឱ្យមិនអាចក្នុងការញុំាងអត្តភាពនោះៗ ឱ្យប្រព្រឹត្តទៅក្តី ឈ្មោះថា ឧបច្ឆេទមរណៈ ។ ក៏ឧបច្ឆេទមរណៈ រមែងមិនមានដល់ពួកសត្វនរក មិនមានដល់ពួកមនុស្សឧត្តរកុរុទ្វីប និងមិនមានដល់ពួកទេពពួកខ្លះ ព្រោះហេតុនោះ ទើបអាចារ្យទាំងឡាយពោលថា "ការស្លាប់ដោយឧបច្ឆេទកកម្មមរណៈ គប្បីមានដល់ពួកសត្វខ្លះ ព្រោះសេចក្តីព្យាយាមខ្លះ ព្រោះឧបច្ឆេទកកម្មខ្លះ" ។ ការកើត គឺ ការប្រព្រឹត្តិទៅនៃមរណៈ ឈ្មោះថា មរណុប្បត្តិ ។

<u>ក្នុងសម្មោហវិនោទនីអដ្ឋកថាសច្ចវិភង្គ</u> ពោលមរណៈ ទុក ៣ យ៉ាង គឺ

១-ខណិកមរណំ ការស្លាប់ដោយខណៈ

២-សម្មុតិមរណំ ការស្លាប់ដោយសន្មត

៣-សមុច្ឆេទមរណំ ការស្លាប់ដោយសមុច្ឆេទ ។

អធិប្បាយ

ការបែកធ្លាយនៃខន្ធ ១ នៃខន្ធ ៤ និងខន្ធ ៥ ក្នុងបវត្តិកាល ឈ្មោះថា ខណិកមរណៈ ។ មរណៈនេះ ដោយបរមត្ថខន្ធប៉ុណ្ណោះ រមែងបែកធ្លាយទៅ ឈ្មោះថា សត្វណាៗ ស្លាប់មិនមានទេ, កាលពោលដោយវោហារ កាលខន្ធទាំងឡាយ កំពុងបែក ក៏មានវោហារថា សត្វកំពុងស្លាប់, កាលខន្ធនោះ បែកធ្លាយហើយ ក៏មានវោហារថា សត្វនោះស្លាប់ហើយ ដូច្នេះ ការស្លាប់ដោយវោហារនេះ ឈ្មោះថា សម្មុតិមរណៈ ។ ការធ្វើកាលៈរបស់ព្រះអរហន្ត អ្នកមិនមានបដិសន្ធិ ឈ្មោះថា សមុច្ឆេទមរណៈ ព្រោះធម្មជាតិមាននាមធម៌ និងរូបធម៌ជាដើម រមែងជាអារម្មណ៍ដល់ចិត្ត មានចិត្តជាទីបំផុត គឺ កម្ម កម្មនិមិត្ត និងគតិនិមិត្ត មិនដល់ភាពជាអារម្មណ៍ គឺ មិនប្រាកដដល់ព្រះខីណាស្រព អ្នកមិនមានបដិសន្ធិក្នុងភពណាៗឡើយ ។

ក្នុងទីនេះ សំដៅយកសម្មុតិមរណៈប៉ុណ្ណោះ សូម្បីក្នុងពាក្យថា ស្លាប់ព្រោះការកើតជាបច្ច័យក្តី ស្លាប់ព្រោះអស់អាយុក្តី ក៏ឈ្មោះថា សម្មុតិមរណៈទាំងឯង ។

លក្ខណាទិចតុក្ក:របស់សម្មតិមរណ:

១-ចុតិលក្ខណំ មានការឃ្លាតចាក ជាលក្ខណ:

២-វិយោគរសំ មានការព្រាត់ប្រាស ជាកិច្ច

៣-វិប្បវាសបច្ចុបដ្ឋានំ មានការប្រាសចាកភពចាស់ ជាអាការប្រាកដ

៤-មរណុប្បត្តិបទដ្ឋានំ មានហេតុកើតឡើងនៃមរណ: ជាហេតុជិត ។

និមិត្តប្រាកដដល់អ្នកជិតស្លាប់

មួយទៀត កម្មដែលឱ្យបដិសន្ធិក្នុងភពដទៃ ឬកម្មនិមិត្ត មានរូបជាដើមដែលខ្លួនធ្លាប់បាន និងគ្រឿងឧបករណ៍ក្នុងពេលធ្វើកម្មនោះ ឬថា គតិនិមិត្តដែលខ្លួនគប្បីសោយ និងឧបភោគ ក្នុងភពដែលកើតឡើងតទៅ មកប្រាកដចំពោះមុខតាមសមគួរក្នុងវេលាជិតស្លាប់ រមែងប្រាកដឡើងក្នុងទ្វារទាំង ៦ ទ្វារណាមួយដោយកម្លាំងនៃកម្ម ។ តពីនោះ ការបន្តនៃចិត្ត (ចិត្តសន្តានំ) ក៏ប្រាកដអារម្មណ៍តាមដែលប្រាកដនោះឯង បរិសុទ្ធ ឬសៅហ្មង តាមសមគួរដល់កម្មដែលនឹងឱ្យផល ដូចបង្អោនទៅក្នុងភពដែលត្រូវកើតឡើងតាមសមគួរ ដល់ភពដែលនឹងកើតឡើង រមែងប្រព្រឹត្តទៅរឿយៗ ដោយច្រើន ។ ឬថា កម្មដែលធ្វើឱ្យកើតនោះឯង ជាកម្មដល់ទ្វារហើយ ដោយអំណាចការធ្វើឱ្យកម្មថ្មីក្រៃលែង ដូចកម្មដែលធ្វើក្នុងខណ:នោះ ។ ចុតិចិត្តដែលជាទីបំផុតនៃភពបច្ចុប្បន្នរបស់សត្វដែលជិតស្លាប់ កើតឡើងហើយរលត់ទៅ ដោយអំណាចនៃការឃ្លាតទៅក្នុងទីបំផុតនៃវិថីចិត្ត ឬក្នុងការអស់ទៅនៃភវង្គ ។

ចុតិ និងបដិសន្ធិ

ក្នុងទីបំផុតនៃចុតិដែលរលត់ទៅហើយនោះ ចិត្ត(មានសំ) ពោលគឺ បដិសន្ធិ ដោយអំណាចនៃការបន្តទៅនៃភពដទៃ ដែលមានវត្ថុ(បញ្ចវោការភូមិ) ក៏ដោយ មិនមានវត្ថុ(ចតុវោការភូមិ) ក៏ដោយ ប្រារព្ធអារម្មណ៍ដែលខ្វនកាន់យក ហើយយ៉ាងនោះ ក្នុងលំដាប់នៃចុតិនោះឯង ដែលសង្ខារត្រូវអវិជ្ជានុស័យហែហម ហើយ មានតណ្ហានុស័យជាឫសគល់ឱ្យកើតតាមសមគួរ ដែលសម្បយុត្តធម៌ មានផស្សៈជាដើមលើកផ្តងឡើងទុកជាប្រធាន គឺ ជាធម្មជាតិដល់មុន ព្រោះជាទីតាំងនៃធម៌ដែលកើតរួមគ្នា លុមកើតឡើងប៉ុណ្ណោះ ក៏តាំងនៅក្នុងភពទៀត ។

អារម្មណ៍របស់បដិសន្ធិ ភវង្គ

ក៏ព្រោះជវនចិត្ត សូម្បីទាំង ៤ នោះ ប្រព្រឹត្តទៅខ្សោយ ក្នុងបដិសន្ធិចិត្តនេះ ដែលបណ្ឌិតគប្បីប្រាថ្នាយកក្នុងវិថីជិតស្លាប់ ព្រោះដូច្នោះ បើកាលអារម្មណ៍ដែលជាបច្ចុប្បន្ននោះឯង មកកាន់គន្លងហើយឱ្យប្រាកដនោះឯង ទើបមានការស្លាប់ ទាំងបដិសន្ធិ និងភវង្គ ក៏មានអារម្មណ៍ជាបច្ចុប្បន្ន ដែលសត្វនោះ រមែងបានក្នុងវេលានោះ ព្រោះធ្វើអធិប្បាយទុកថា "កាមាវចរបដិសន្ធិ រមែងបានអារម្មណ៍ដែលជាកម្មនិមិត្ត និងគតិនិមិត្ត ដែលទ្វារ ៦ កាន់យកហើយ ជាបច្ចុប្បន្ន និងអតីតកាល" ដូច្នេះ តែកម្មជាអតីតារម្មណ៍តែម្យ៉ាង និងកម្មនោះ ជាកម្មដែលមនោទ្វារកាន់យកហើយ ។ ក៏អារម្មណ៍ទាំងអស់នោះ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថាអារម្មណ៍ កាមាវចរធម៌ទាំងអស់ ។

ចំណែករូបាវចរបដិសន្ធិ មានកម្មនិមិត្តដែលជាបញ្ញត្តិប៉ុណ្ណោះ ជាអារម្មណ៍ ។

ម្យ៉ាងទៀត អរូបាវចរបដិសន្ធិ មានកម្មនិមិត្តដែលជាមហគ្គត និងមានកម្មនិមិត្តដែលជាបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ តាមសមគួរដល់ឈាន ។

តែពួកអសញ្ញីសត្វ មានជីវិតនវកប៉ុណ្ណោះតាំងនៅដោយបដិសន្ធិ ព្រោះដូច្នោះ អសញ្ញីសត្វទាំងនោះ ទើបឈ្មោះថា មានរូបជាបដិសន្ធិ ។ ពួកអរូបសត្វមានអរូបជាបដិសន្ធិ ។ ដែលនៅក្រៅពីនោះ មានទាំងរូប និងអរូបជាបដិសន្ធិ ។

អធិប្បាយ អារម្មណ៍ដែលសត្វបដិសន្ធិ

ម្យ៉ាងទៀត កម្ម បានដល់ កុសលកម្ម និងអកុសលកម្ម មានគរុកម្មជាដើមដែលខ្លួនធ្វើទុកហើយ ឬកម្មនិមិត្ត បានដល់ រូបនិងសំឡេងជាដើម ដែលជានិមិត្តនៃកម្ម និងគតិនិមិត្ត គឺ សភាពនៃរូបដែលសត្វនឹងទៅកើត ជាអារម្មណ៍របស់សត្វ ក្នុងវេលាជិតស្លាប់នោះ ពោលពាក្យថា កម្មនិមិត្ត បានដល់ រូប សំឡេង ក្លិន រស និងផោដ្ឋព្វៈ ដែលខ្លួនបានហើយ ក្នុងកាលមុន ដោយអំណាចនៃការឃើញព្រះចេតិយ ឃើញព្រះពុទ្ធបដិមា ការស្តាប់ធម៌ និងការបានឧបករណ៍ក្នុងការកុសល មានផ្កាឈើជាដើម ចំណែកនិមិត្ត គ្រឿងសំគាល់នៃគតិភូមិ មានសត្វនឹងគប្បីសោយក្នុងភពខាងមុខ បានដល់ មាននាងទេពអប្សរមកប្រាកដ ឬវិមាន និងដើមកប្បព្រឹក្ស និងគភ៌មាតាជាដើម ទាំងនេះ ជានិមិត្តនៃសុគតិ ឃើញភ្លើងនរក ឃើញនាយនិរយបាលជាដើម ជានិមិត្តនៃទុគ្គតិ ។ និមិត្តនៃគតិ ឈ្មោះថា គតិនិមិត្ត ។ ពាក្យថា "ដោយកម្លាំងនៃកម្ម" បានដល់ ដោយអានុភាពនៃកម្មដែលជាកុសល និងអកុសលដែលឱ្យកើតបដិសន្ធិ ។ ពាក្យថា "ទ្វារ" បានដល់បណ្តាទ្វារដែលកើតទាំង ៦ តាមសមគួរដល់ការកើត ដោយន័យដែលកំពុងពោល។ លោកអាចារ្យធ្វើទុកក្នុងចិត្តថា "បើកុសលកម្មឱ្យផលសោត កុលសចិត្តដែល

បរិសុទ្ធ រមែងប្រព្រឹត្តទៅក្នុងខណៈនោះ” ដូច្នេះ ទើបពោលថា “ចិត្តបរិសុទ្ធ ឬសៅហ្មង តាមសមគួរដល់កម្មដែលកំពុងឱ្យផល” ដូច្នេះ ។ ព្រោះហេតុនោះ ទើបព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា “ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ វិញ្ញាណដែលផ្តេកផ្តួលទៅរកសេចក្តីត្រេកអរក្នុងនិមិត្ត ឬផ្តេកផ្តួលទៅរកសេចក្តីត្រេកអរក្នុងអនុព្យញ្ជនៈ ហើយតាំងនៅ បើបុគ្គលនោះធ្វើមរណកាលក្នុងសម័យនោះ ។ បណ្តាគតិទាំងពីរ បុគ្គលនោះគប្បីចូលទៅកាន់គតិណាមួយ គឺ នរក ឬកំណើតតិរច្ឆាន ដោយហេតុណា ហេតុនោះ រមែងមាន”ជាដើម[១] ។

ពាក្យថា “ដូចបង្អោនទៅក្នុងភពដែលនឹងកើតនោះ” មានអធិប្បាយថា ចិត្តសន្តាន ដូចជាបង្អោនទៅក្នុងភពដែលគប្បីកើតនោះ ។ ពាក្យថា “ដោយច្រើន”នេះ លោកអាចារ្យសម្តែងថា ចិត្តសន្តានរបស់ពួកសត្វដែលមានជីវិតដាច់ដោយរហ័ស(គឺស្លាប់ភ្លាមៗ) មិនប្រព្រឹត្តទៅរឿយៗ ដូចចិត្តសន្តានរបស់ពួកសត្វដែលស្លាប់សន្សឹមៗ” ពាក្យថា “ដោយការប្រាថ្នាធ្វើឱ្យថ្មីក្រៃលែង” បានដល់ដោយអំណាចនៃការធ្វើខ្ទុនឱ្យថ្មីក្រៃលែង ដូចកម្មដែលខ្ទុនធ្វើក្នុងខណៈនោះ ។ ពាក្យថា “ចុតិចិត្តរបស់សត្វដែលជិតស្លាប់ សេចក្តីថា ចុតិរបស់សត្វដែលជិតស្លាប់ មានអាយុប្រមាណ ១ វិថី មានអាយុលើសជាងនោះ ទៅបន្តិចបន្តួច ។ ពាក្យថា “ក្នុងទីបំផុតនៃវិថីចិត្ត បានដល់ ក្នុងទីបំផុតនៃវិថីចិត្តទាំងឡាយ មានតទាលម្ពនៈជាទីបំផុត ឬមានជវនៈជាទីបំផុត ។ លោកអាចារ្យពោលទុកក្នុងធម្មានុសារណីថា “បណ្តាភពទាំងឡាយ មានកាមភពជាដើមនោះ វិថីចិត្តរបស់សត្វដែលឃ្លាតចាកកាមភព ហើយកើតក្នុងកាមភពនោះឯង មានតទាលម្ពនៈជា

១. សំយុ. សឡា. សមុទ្ទវគ្គ. ៣៥. ៣០១/៣៨៤ ។

ទីបំផុត វិថីចិត្តរបស់សត្វដែលនៅរស់ មានជវនៃជាទីបំផុត" ដូច្នេះ ពាក្យថា "ឬក្នុងការអស់ទៅក្នុងភវង្គ សេចក្ដីថា បើមានអាយុរស់លើសជាងមួយជវនវិថីទៅក្នុងកាលនោះ ចុតិចិត្តកើតក្នុងទីបំផុតនៃភវង្គ ហើយក៏រលត់ទៅ ឬ បើមានអាយុរស់ត្រឹមតែមួយខណ:ចិត្តសោត ក្នុងកាលនោះ ចុតិចិត្តកើតក្នុងទីបំផុតនៃវិថីចិត្ត ហើយក៏រលត់ទៅ និងចុតិចិត្តនោះ មានកម្មដែលជាអតីតជាដើម (កម្ម កម្មនិមិត្ត គតិនិមិត្ត) ជាអារម្មណ៍តែម្យ៉ាង ។

ពាក្យថា **តាមសមគួរ** អធិប្បាយថា ដោយអំណាចនៃសេចក្ដីសមគួរដល់កាលដែលធ្វើកម្មដែលជាកុសលឬអកុសល និងកាលដែលឱ្យវិបាកដែលជាសម្បត្តិ ឬវិបត្តិ ។ ម្យ៉ាងទៀត អធិប្បាយថា ដោយសមគួរដល់ការប្រព្រឹត្តិទៅសមគួរដល់កម្មដែលកំពុងឱ្យផល ដោយអំណាចនៃអនុសយក្កិលេស ឬដោយអំណាចនៃអវិជ្ជា និងតណ្ហាដែលកើតរួមគ្នាក្នុងជវន ដូច្នេះ ។

សួរថា តើលោកអាចារ្យ(ព្រះអនុរុទ្ធ) បានពោលពាក្យជាដើមថា "ចិត្តពោលគឺ បដិសន្ធិដោយអំណាចនៃការបន្តទៅក្នុងភពដទៃ... ប្រារព្ធអារម្មណ៍ដែលខ្វនកាន់យកហើយ ក្នុងលំដាប់នៃចុតិចិត្តនោះឯង ដែលសន្ធារត្រូវអវិជ្ជា-នុស័យ ហែហមហើយ មានតណ្ហានុស័យជាឫសគល់ឱ្យកើតតាមសមគួរ" ដូច្នេះ មិនមែនឬ ? តើភាវ:នៃអវិជ្ជា និងតណ្ហា ដែលកើតរួមគ្នាក្នុងជវនជាអនុស័យមានបានយ៉ាងណា ?

វិសជ្ជនាថា "ភាវ:នៃអវិជ្ជា និងតណ្ហា ដែលកើតរួមគ្នាក្នុងជវន ជាអនុស័យនេះ មិនខុស ព្រោះអវិជ្ជានិងតណ្ហា ដែលកើតរួមគ្នាក្នុងជវនទាំងនោះហៅថា អនុស័យ ព្រោះកាលដែលអវិជ្ជា និងតណ្ហាទាំង ២ នោះ ដូចគ្នានឹង

អនុស័យ" ដូច្នេះ ។ កាលដោយប្រការដទៃ (ដោយគម្ពីរកថាវត្ថុ ក៏មិនគប្បីមានការសង្គ្រោះអវិជ្ជានិងតណ្ហា ដែលកើតរួមនឹងអកុសលកម្ម ឬដែលកើតរួមនឹងការប្រាថ្នាកពនិងទីកើតរួមគ្នាក្នុងជវនៃ ជិតចុតិចូលក្នុងពាក្យថា "ត្រូវអវិជ្ជានុស័យហែហមហើយ" អវិជ្ជានោះឯង ឈ្មោះថា អនុស័យ ព្រោះដេកជាប់ ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅដោយអត្ថថា លះមិនទាន់បាន សង្ខារត្រូវអវិជ្ជាហែហមហើយ គឺ ជាប់តាមទៅហើយ តណ្ហានុស័យនោះឯងជាមូល គឺ ជាប្រធាន បានដល់ ជាហេតុផលរួមគ្នានៃសង្ខារនេះ ព្រោះហេតុនោះ សង្ខារនោះ ទើបឈ្មោះថា មានតណ្ហានុស័យជាមូល ។

ពាក្យថា **ដែលសង្ខារ** បានដល់ ចិត្តដែលកុសលកម្មឱ្យកើត ឬថាដែលជាការប្រជុំនៃធម៌ មានផស្សៈ ដែលសហគតដោយកម្មជាដើម ឬដែលប្រជុំនៃធម៌ មានផស្សៈជាដើមនោះ ដែលកើតរួមក្នុងជវនៃជិតចុតិឱ្យកើតពិតៗ តណ្ហាឱ្យវិញ្ញាណបង្អោនទៅក្នុងអារម្មណ៍ដែលមានទោស ដែលត្រូវអវិជ្ជាបិទបាំងទុកសង្ខារតាមដែលពោលហៅថា ឧបនកសង្ខារ រមែងរុញវិញ្ញាណទៅក្នុងអារម្មណ៍មានកម្មជាដើមដែលជាទីតាំងនៃបដិសន្ធិ ។

ព្រះអាចារ្យទាំងឡាយ ពោលទុកយ៉ាងណា ?

ព្រះអាចារ្យទាំងឡាយ ពោលទុកក្នុងគម្ពីរសច្ចសង្ខេបថា "អវិជ្ជា តណ្ហានិងសង្ខារ ដែលកើតរួមជាមួយចិត្តរបស់ពួកសត្វដែលកើតក្នុងអបាយ បិទបាំងទោសរបស់អារម្មណ៍ និងបង្អោនវិញ្ញាណទៅកាន់អារម្មណ៍ដែលមានទោសបិទបាំងទុកខ្លះ និងរុញវិញ្ញាណទៅកាន់អារម្មណ៍ខ្លះ ដល់ពួកសត្វដែលកើតក្នុងអបាយអវិជ្ជា និងតណ្ហានុស័យ ដែលមិនទាន់លះបានរបស់ពួកសត្វដែលមានប្រក្រតីទៅ

កាន់សុគតិ ដែលនៅសល់ក្រៅពីនោះ ឬទបាំងទោសរបស់អារម្មណ៍ និង បង្អោនវិញ្ញាណទៅកាន់អារម្មណ៍ ដល់ពួកសត្វដែលនៅសល់ក្រៅនោះ ដែល ទៅកាមសុគតិ ចំណែកខិបនកសង្ខារ ជាកុសលតែម៉្យាង រមែងមានក្នុងសុគតិ បដិសន្ធិនេះ" ដូច្នេះ ។ ពាក្យដែលលោកអាចារ្យពោលថា "ដែលសម្បយុត្តធម៌ លើកផ្គងឡើងទុក" បានដល់ ចិត្តដែលធម៌ទាំងឡាយ មានផស្សៈជាដើម ដែលសម្បយុត្តជាមួយខ្លួន ហៅហាម ឧបត្ថម្ភដោយបច្ច័យ មានសម្បយុត្តប្បច្ច័យ ជាដើម ។ ខថា "ជាធម្មជាតិដល់មុន ព្រោះជាទីតាំងនៅនៃធម៌ទាំងឡាយ ដែល កើតរួមគ្នា" បានដល់ ចិត្ត, ឈ្មោះថា ជាប្រធាន ព្រោះជាទីតាំងនៅនៃធម៌ទាំង ឡាយ ដែលកើតរួមជាមួយខ្លួន" ។ សមពិត ដូចព្រះតម្រាស់ដែលត្រាស់ទុកថា **មនោបុព្វង្គមា ធម្មា** ជាដើម ពាក្យថា "ដោយអំណាចនៃការបន្តទៅនៃភពដទៃ" សេចក្ដីថា ដោយអំណាចនៃការភ្ជាប់រវាងភពមុន និងភពក្រោយឱ្យជាប់គ្នា ដូចជាប់គ្នា និងគ្នាតែមួយ ដូច្នោះ ។ ពាក្យថា "ចិត្តល្មមកើតឡើង ក៏តាំងនៅ" អធិប្បាយថា មិនមែនទៅចាកពីភពនេះ ទើបគប្បីតាំងនៅ. ពិតមែន ធម៌ណាៗ ដែលរាប់បញ្ចូលក្នុងភពមុន មិនកន្លងទៅកាន់ភពដទៃទេ ចិត្តវៀរចាកហេតុ ដែល រាប់បញ្ចូលក្នុងភពមុន រមែងកើតមិនបាន ប្រៀបដូចសំឡេងពញ្ញាក់ ប្រទីប និង ត្រាប្រថាប់ជាដើម ។ ជវនទាំងឡាយ ជារបស់តិចប្រព្រឹត្តទៅ ឈ្មោះថា ប្រព្រឹត្ត ទៅខ្សោយ អធិប្បាយថា កាលអារម្មណ៍ដែលជាបច្ចុប្បន្នមកកាន់គន្លងមនោទ្វារ ដោយអំណាចនៃគតិនិមិត្ត (កាលអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្នមកកាន់គន្លង) ក្នុងបញ្ចទ្វារ ដោយអំណាចនៃកម្មនិមិត្ត ។

អធិប្បាយអារម្មណ៍របស់បដិសន្ធិ និងភវង្គ

ក្នុងពាក្យថា "ទាំងបដិសន្ធិ និងភវង្គ មានអារម្មណ៍ជាបច្ចុប្បន្ន រមែងបាន ក្នុងវេលានោះ" មានអធិប្បាយថា បដិសន្ធិ និងភវង្គទាំង ៤ មានអារម្មណ៍ជាបច្ចុប្បន្ន រមែងបានក្នុងមនោទ្វារ តែក្នុងបញ្ចទ្វារ រមែងបានអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន ព្រោះបដិសន្ធិ ។

អធិប្បាយភវង្គ ៤ មានអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន

កាលទុគ្គតិនិមិត្តក្នុងទុគ្គតិ ក្នុងនរកជាដើម មកកាន់គន្លងក្នុងមនោទ្វារ ដោយអំណាចនៃកម្ម តាមដែលពោលហើយ កាលភវង្គរបស់បុគ្គលនោះ កើត រលត់អស់ ២ ដងហើយ កើតវិថីចិត្តទាំង ៣ គឺ អាវជ្ជនចិត្តដែលប្រារព្ធអារម្មណ៍ ១ វិថី, ជវនចិត្ត ៥ ព្រោះមានកម្លាំងខ្សោយ ក្នុងកាលជិតមរណៈ ១ វិថី, និង តទាលម្ពនៈ ២ ១ វិថីទៀត ។ តពីនោះ ចុតិចិត្តធ្វើភវង្គវិស័យឱ្យជាអារម្មណ៍ ១ ខណៈ ដោយលំដាប់នៃពាក្យត្រឹមតែប៉ុណ្ណេះ ខណៈចិត្តរមែងកន្លងទៅ ១១ ក្នុងលំដាប់នោះ បដិសន្ធិចិត្ត ទើបកើតឡើងក្នុងអារម្មណ៍ដែលមានអាយុនៃ ខណៈចិត្តដែលនៅសល់ ៥ ខណៈនោះឯង នេះបដិសន្ធិ និងភវង្គ មាន អារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន ។

ភវង្គ ៤ ក្នុងមនោទ្វារ គឺ

១-ភវង្គ ២ ខណៈ ហើយកើតវិថីទាំង ៣ គឺ អាវជ្ជនៈ ១ វិថី, ជវន ៥ ខណៈ ១ វិថី, តទាលម្ពនៈ ២ ខណៈ ១ វិថី, ចុតិ ១ ខណៈ, បដិសន្ធិ ១ ខណៈ, និងភវង្គ ១ ខណៈ ។

២-ភវង្គ ២ ខណៈ ហើយកើតវិថីទាំង ៣ គឺ អាវជ្ជនៈ ១ វិថី, ជវន ១

វិថី, តទាលម្ពនៈ ២ ខណៈ ១ វិថី, ភវង្គ ១ ខណៈ, ចុតិ ១ ខណៈ, បដិសន្ធិ ១ ខណៈ និងភវង្គ ១ ខណៈ ។

៣-ភវង្គ ២ ខណៈ ហើយកើតវិថីទាំង ២ គឺ អាវជ្ជនៈ ១ វិថី, ជវន ៥ ខណៈ ១ វិថី, ចុតិ ១ ខណៈ, បដិសន្ធិ ១ ខណៈ, និងភវង្គ ១ ខណៈ ។

៤-ភវង្គ ២ ខណៈ ហើយកើតវិថីទាំង ២ គឺ អាវជ្ជនៈ ១ វិថី, ជវន ៥ ខណៈ ១ វិថី, ភវង្គ ១ ខណៈ, ចុតិ ១ ខណៈ, បដិសន្ធិ ១ ខណៈ, និងភវង្គ ១ ខណៈ ។

(រូបាវចរៈ និងអរូបាវចរៈមិនមានតទាលម្ពនៈ) ។

បញ្ចទ្វារ អារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន

ភវង្គ ២ ខណៈកើតចិត្ត ៧ គឺ អាវជ្ជន ១ វិថី, ទស្សនៈ ១ វិថី, សម្បដិច្ឆនៈ ១ វិថី, សន្តីរណៈ ១ វិថី, វោដ្ឋពនៈ ១ វិថី, ជវនប្រាំ ១ វិថី, តទាលម្ពនៈពីរ ១ វិថី, និងចុតិ ១ ខណៈ ក្នុងលំដាប់នោះ បដិសន្ធិទើបកើតឡើងក្នុងអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន ១ ខណៈ ដែលនៅសល់នោះឯង បដិសន្ធិនេះក៏មានអារម្មណ៍ជាបច្ចុប្បន្ន (ដោយសង្ខេប) ។

ពិតមែន ក្នុងពាក្យនេះ មានសេចក្តីសង្ខេបដូច្នេះ គឺ កាលចុតិចិត្តកើតឡើងហើយក្នុងលំដាប់វិថីចិត្ត ដែលមានតទាលម្ពនៈជាទីបំផុត ដែលប្រារព្ធគតិនិមិត្តដែលជាបច្ចុប្បន្នមកកាន់គន្លងក្នុងមនោទ្វាររបស់ពួកសត្វ កើតឡើងហើយក្នុងលំដាប់នៃចុតិចិត្តនោះ រមែងជាការប្រព្រឹត្តិទៅរបស់បដិសន្ធិដែលប្រព្រឹត្តទៅហើយ

ក្នុងអារម្មណ៍ដែលមានអាយុ ៥ ជួរ ខណៈចិត្ត និងរមែងបានការប្រព្រឹត្តិទៅនៃភវង្គទាំង ៤ និងក្នុងបញ្ចទ្វារ រមែងបានការប្រព្រឹត្តិទៅក្នុងអារម្មណ៍ដែលជាបច្ចុប្បន្ន នៃបដិសន្ធិដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអារម្មណ៍ ដែលមានអាយុត្រឹមតែ ១ ខណៈចិត្ត ក្នុងវាងវិថីចិត្តដែលប្រាវព្វវណ្ណៈ គឺ ពណ៌ជាដើម ក្នុងទេយ្យធម៌ទាំងឡាយ ដែលញាតិជាដើមនាំចូលទៅតាំងទុកចំពោះមុខ ប្រព្រឹត្តទៅហើយតាមសមគួរ ក្នុងវាងនៃចុតិ" ដូច្នេះ ចំណែកសេចក្តីពិស្តារ គប្បីពិនិត្យមើលក្នុងវិសុទ្ធិមគ្គ ឬដោយន័យនៃការពណ៌នា "វិញ្ញាណមាន ព្រោះសង្ខារជាបច្ច័យ" នៃអដ្ឋកថា វិភង្គបករណ៍ សម្តែងបដិសន្ធិ ២០ ប្រភេទ ។

ក្នុងពាក្យថា "ដែលទ្វារ ៦ កាន់យក"នេះ គប្បីប្រកបពាក្យតាមលំដាប់តាមសមគួរថា "កម្មនិមិត្តដែលទ្វារទាំង ៦ កាន់យក, គតិនិមិត្តដែលទ្វារទាំង ៦ កាន់យក" ដូច្នេះ តែអាចារ្យពួកដទៃពណ៌នា កម្មនិមិត្ត និងគតិនិមិត្តទាំង ២ ទុកដោយមិនបែកគ្នា ដោយអធិប្បាយពាក្យនោះឯង ទើបបានជាព្រះធម្មបាលាចារ្យពោលពាក្យនេះទុក ស្មប្បីក្នុងសច្ចសង្ខេបថា ៖

"បដិសន្ធិចិត្តវៀរកម្ម(អារម្មណ៍)ចេញ គប្បីមានក្នុងអារម្មណ៍ទាំង ២ ពោលគឺ កម្មនិមិត្ត និងគតិនិមិត្តក្នុងទ្វារ ៥ មានចក្ខុទ្វារជាដើម" ដូច្នេះ ។

តែអាចារ្យទាំងឡាយ មិនព្រមទទួលយកពាក្យរបស់ពួកអាចារ្យដទៃនោះ ព្រោះព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យបានពោលទុកហើយ ក្នុងអដ្ឋកថាថា "គតិនិមិត្ត រមែងមកកាន់គន្លងក្នុងមនោទ្វារ" ដូច្នេះ និងព្រោះលោកមិនបានសម្តែងបដិសន្ធិ ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងបញ្ចទ្វារ ដែលមានគតិនិមិត្តនោះ ជាអារម្មណ៍ទុក និងព្រោះក្នុង

មូលដីកាទាំងឡាយ ដែលព្រះដីកាចារ្យបានពោលទុកពិតប្រាកដថា "**វណ្ណាយតនំ** អាយតនៈ គឺ ពណ៌" ដែលកម្លាំងនៃកម្មឱ្យប្រាកដ រមែងដល់ភាពជាអារម្មណ៍ ក្នុងមនោទ្វារតែម្យ៉ាង ដូចអារម្មណ៍ដែលមកកាន់គន្លងរបស់ជនអ្នកយល់សប្តិ និងដូចរូបាយតនៈ មកកាន់គន្លងរបស់អ្នកបានទិព្វចក្ខុ ដូច្នោះ ។

<u>ក្នុងគម្ពីរបញ្ចិកា ភាគ ២</u> ពោលថា គតិនិមិត្ត រមែងមកកាន់គន្លងក្នុងបញ្ចទ្វារ ដោយមានរឿងធម្មិកឧបាសកក្នុងធម្មបទ, និងរឿងអភយទុដ្ឋគាមិនិរាជក្នុងមហាវង្ស ជាសេចក្តីបញ្ជាក់ ។

ពោលអំពីអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន ក្នុងសេចក្តីនេះ សួរថា "គតិនិមិត្តជាអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន រមែងសមគួរ ចំណែកកម្មនិមិត្ត ជានិមិត្តនៃកម្មដែលឱ្យកើតបដិសន្ធិតែម្យ៉ាង ដែលបណ្ឌិតសង្គ្រោះយកហើយ ព្រោះដូច្នោះ កម្មនិមិត្តនោះដែលជវនទៅជិតចំពោះចុតិ គឺ កាន់យកហើយ ជាបច្ចុប្បន្ន ទីងមានយ៉ាងណា ?

សេចក្តីពិត កម្មពោលគឺ ជវនដែលជិតចំពោះចុតិនោះឯង

មិនជាកម្ម ដែលញ៉ាំងអារម្មណ៍ឱ្យតាំងនៅបាន ទាំងមិនគប្បីជាកម្មដែលញ៉ាំងបដិសន្ធិឱ្យកើតឡើង ព្រោះមិនជាកម្មដែលសត្វធ្វើហើយ និងព្រោះភាវៈជាកម្មដែលតណ្ហា មិនឱ្យត្រេកអរហើយ, ពិតណាស់ កម្មដែលមានអាសេវនៈដែលបានហើយរឿយៗប៉ុណ្ណោះ រមែងនាំបដិសន្ធិមកឱ្យ ព្រោះព្រះបាលីថា "ព្រោះភាវៈជាកម្មដែលសត្វធ្វើហើយ ព្រោះភាវៈជាកម្មដែលសត្វសាងហើយ" ដូច្នេះ ក៏ឯសូម្បីកម្មដែលសត្វធ្វើហើយ សាងហើយ ដែលតណ្ហាមិនត្រេកអរហើយផង ទើបនឹងញ៉ាំងវិបាកឱ្យសម្រេចបាន ព្រោះក្នុងបដិសម្ភិទាមគ្គ ព្រះសារីបុត្តត្ថេរបានពោលដល់បដិសន្ធិ ដែលប្រព្រឹត្តទៅជាមួយនឹងហេតុដែលប្រព្រឹត្តទៅហើយ

សូម្បីព្រោះហេតុនៃបច្ច័យ ២ ប្រការក្នុងនិក្ខិត្តខណៈ ។ ក៏ជវនដែលជិតនឹងចុតិ ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាលនោះ ដូចវិថីដែលស្មើដោយបដិសន្ធិ នឹងគប្បីមាន អាសេវនៈដែលបានហើយរឿយៗ យ៉ាងណា នឹងជវនដែលជិត នឹងចុតិទាំងនោះ ដែលតណ្ហា នឹងគប្បីតោងជាប់ក្នុងកាលនោះ បានយ៉ាងណា ? មួយប្រការទៀត លោកអាចារ្យពោលទុកក្នុងអដ្ឋកថា "កម្មនិមិត្តដែលជាបច្ចុប្បន្ន ជាអារម្មណ៍នៃ ជវន ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារទាំង ៥ ដែលប្រព្រឹត្តជិតនឹងចុតិ តែកម្មដែល ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទ្វារទាំង ៥ មិនជាកម្មដែលញុំាងបដិសន្ធិឱ្យកើតបាន ព្រោះភាវៈ ជាកម្ម ដែលទុព្វលដោយជុំវិញ" ដូច្នេះ ។

វិសជ្ជនាថា "ពាក្យដែលលោកពោលនោះពិត តែព្រោះភាវៈដូចនឹង កម្មនិមិត្តដែលជាអារម្មណ៍នៃជវន ដែលជាផ្លូវមនោទ្វារ ប្រារព្ធវណ្ណៈជាដើម ក្នុង វត្ថុមានផ្កាជាដើមទាំងនោះ ដែលប្រព្រឹត្តទៅមុនវិថីចិត្តដែលជិតចុតិ ដែលអាច ញុំាងបដិសន្ធិឱ្យកើតឡើង ព្រោះការកើតនៃមរណៈ ក្នុងកាលវត្ថុមានផ្កាជាដើម ដែលពួកជនមានញាតិជាដើម នាំចូលទៅឱ្យប្រាកដហើយ តាំងទុកហើយ ទើប ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យពោលដល់វត្ថុមានវណ្ណៈជាដើម ដែលជាបច្ចុប្បន្នធ្លាក់ទៅហើយ ក្នុងសន្តតិជាមួយគ្នានឹងកម្មនិមិត្តនោះ សូម្បីជវនដែលនៅជិតចុតិកាន់យកទុក ហើយដោយសភាពជាកម្មនិមិត្ត ក៏ព្រោះអធិប្បាយយ៉ាងនេះ ទើបព្រះអានន្ទាចារ្យ ពោលទុកក្នុងដីកាបដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គថា "ក៏កម្មនិមិត្តជាបច្ចុប្បន្ន ដែលមកកាន់ គន្លងនៃទ្វារទាំង ៥ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា កើតនៅក្នុងសន្តតិនៃអារម្មណ៍របស់កម្ម ដែលសត្វធ្វើក្នុងវេលាជិតនឹងចុតិ" និងពោលថា "ដូចគ្នានឹងអារម្មណ៍របស់កម្ម តាមដែលពោលទុកហើយនោះ" ដូច្នេះ ។

អធិប្បាយ អារម្មណ៍បដិសន្ធិរបស់ព្រហ្ម

ព្រះយោគាវចរ ចម្រើនរូបាវចរកុសលហើយ រមែងបដិសន្ធិក្នុងរូបាវចរ តាមអំណាចដែលខ្លួនបានក្នុងកាលជិតស្លាប់ ទើងមានអារម្មណ៍បញ្ញត្តិ ហៅថា កម្មនិមិត្តជាបញ្ញត្យារម្មណ៍កើតឡើង មិនមានអារម្មណ៍យ៉ាងដទៃ ។

រូបាវចរកុសល មានអារម្មណ៍បញ្ញត្តិ ២៦ យ៉ាង គឺ

កសិណបញ្ញត្តិ ១០ អសុភបញ្ញត្តិ ១០ កោដ្ឋាសបញ្ញត្តិ ១ អានាបានបញ្ញត្តិ ១ សត្តបញ្ញត្តិ ៤ ។

កាលជិតស្លាប់ ទើងមានអារម្មណ៍យ៉ាងណាមួយ តាមដែលពោលនេះ អារម្មណ៍ ១ ប៉ុណ្ណោះ ប្រាកដមុនចុតិ ហើយទើបបដិសន្ធិក្នុងភូមិដែលខ្លួនប្រាថ្នា គឺ ភូមិដែលបានមុនមរណៈ ។ ចំណែកអរូបាវចរបដិសន្ធិ មានអារម្មណ៍ ២ យ៉ាង អរូបាវចរឈានទី១ និងទី៣ មានកម្មនិមិត្ត បញ្ញត្យារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍, អរូបាវចរឈានទី២ និងទី៤ មានកម្មនិមិត្ត ដែលជាមហគ្គតជាអារម្មណ៍, ក៏អារម្មណ៍ទាំងនេះ កាលព្រះយោគីជិតស្លាប់រមែងប្រាកដឡើងមុនចុតិ តពីនោះ បដិសន្ធិក៏កើតឡើង ។

សង្គហគាថា

៩. អរូបចុតិយា ហោន្តិ ហេដ្ឋិមារូបវជ្ជិតា
បរមារូបសន្ធី ច តថា កាមេ តិហេតុកា ។

១០. រូបាវចរចុតិយា អហេតុរហិតា សិយុំ
សព្វា កាមតិហេតុម្ហា កាមេស្វេវ បនេតរា ។

ក៏អរូបទាំងឡាយ វៀរអរូបខាងទាបចេញ រមែងមានតពីអរូបចុតិ

ចំណែកពួកតិហេតុកបដិសន្ធិក្នុងកាមភព រមែងតពីអរូបចុតិបាន ។ បដិសន្ធិទាំងឡាយ (គឺ ទុហេតុកៈ តិហេតុកបដិសន្ធិ) វៀរ អហេតុកបដិសន្ធិ គប្បីមានតពីរូបាវចរចុតិ, បដិសន្ធិទាំងពួង មានអហេតុកបដិសន្ធិជាដើម គប្បីមានតពីកាមាវចរតិហេតុកចុតិ, ចំណែកបដិសន្ធិក្រៅពីនេះ មានតិហេតុកបដិសន្ធិជាដើម គប្បី មានក្នុងកាមភពប៉ុណ្ណោះ (គឺគប្បីមានតពីទុហេតុកៈ តិហេតុកចុតិ) នេះ ជាលំដាប់នៃចុតិ និងបដិសន្ធិ ក្នុងអធិការនេះ ។

ចិត្ត(បដិសន្ធិចិត្ត)នោះឯង បណ្ឌិតហៅថា ភវង្គសន្តតិ ព្រោះកាលមិន មានវិថីចិត្តកើត ក៏ជាអង្គនៃភពប្រាព្ធអារម្មណ៍នោះឯង ប្រព្រឹត្តទៅមិនដាច់ខ្សែ ដល់សត្វដែលមានបដិសន្ធិកាន់យកហើយ ដោយអាការដែលពោលមកនេះ តាំង ពីរវាងបដិសន្ធិរលត់ ដរាបដល់ចុតិចិត្តកើត ដូចក្រសែទឹកក្នុងទន្លេដូច្នោះ និងក្នុង ទីបំផុតជាចុតិចិត្តរលត់ទៅដោយអំណាចនៃការឃ្លាត និងតពីនោះទៅ បដិសន្ធិជា ដើម រមែងវិលផ្លាស់ប្តូរគ្នាទៅតាមលំដាប់តែម្តង ដូចកង់នៃរថ ដូច្នោះឯង ។

សម្តែងបដិសន្ធិ តពីចុតិ

<u>ក្នុងអភិធម្មវិភាវិនី</u> អធិប្បាយសង្គហគាថាទី ៩-១០ ថា ៖

អរូបបដិសន្ធិទាំងឡាយ វៀរអរូបជាន់ទាប រមែងកើតតពីចុតិនៃអរូប ព្រោះអរូបសត្វដែលកើតក្នុងជាន់ខ្ពស់ៗទាំងឡាយ ។

មិនប្រារព្ធ គឺ មិនត្រិះរិះដល់កម្មជាន់ទាបៗ តែថា តិហេតុកបដិសន្ធិក្នុង កាមភព ដែលជាវិបាកនៃឧបចារជ្ឈានទោះ រមែងមានបាន ព្រោះភាវៈនៃឧបចារ- ជ្ឈានមានកម្លាំង ។ ទុហេតុកបដិសន្ធិ និងតិហេតុកបដិសន្ធិ ដែលវៀរចាក

អហេតុកបដិសន្ធិ គប្បីមានចំពោះរូបាវចរចុតិ ដោយអានុភាពនៃឧបចារឈាន តែម្យ៉ាង ។ បដិសន្ធិទាំងឡាយ មានអហេតុកបដិសន្ធិជាដើម ដែលរាប់ជាប់ក្នុង កាមភព រូបភព និងអរូបភពទាំងអស់ គប្បីមានតពីតិហេតុកចុតិក្នុងកាមភព តាមសមគួរ ។ បដិសន្ធិទាំងឡាយ មានតិហេតុកបដិសន្ធិជាដើម មានក្នុងកាម ភពប៉ុណ្ណោះ ក្រៅពីនេះ គប្បីមានតពីទុហេតុកៈ និងតិហេតុកចុតិ ។

វាងនៃបដិសន្ធិរលត់ ឈ្មោះថា តាំងពីវាងនៃបដិសន្ធិរលត់ ។ ពាក្យថា "ចិត្តនោះឯង" បានដល់ ចិត្តនោះឯង ប្រព្រឹត្តទៅ ព្រោះដល់វោហារថា ចិត្តនោះ ព្រោះភវង្គចិត្តប្រព្រឹត្តទៅដូចគ្នានឹងចុតិចិត្តនោះ ដូចក្នុងប្រយោគថា "ឱសថទាំង ឡាយនោះឯង ព្រោះដល់វោហារថា ឱសថនោះ ដោយភាវៈដូចគ្នា" ពាក្យថា "កាល មិនមានវិថីចិត្តកើត" សេចក្តីថា កាលសេចក្តីកើតឡើងនៃវិថីចិត្តក្នុងវាងចន្លោះ មិនមានចិត្តនោះឯង ជាចុតិចិត្តហើយរលត់ទៅ អធិប្បាយថា "បដិសន្ធិចិត្តជាដើម រមែងវិលបន្តបន្ទាប់ទៅ ដរាបដល់មូលហេតុរបស់វដ្តៈដាច់អស់" ដូច្នេះ ។

ចប់ មរណុប្បត្តិចតុក្កៈ

និគមន សង្គហគាថា

១១. បដិសន្ធិភវង្គវិថិយោ ចុតិ ចេហ តថា ភវន្តរេ
បុន សន្ធិភវង្គមិច្ចយំ បរិវត្តិ ចិត្តសន្តតិ ។

១២. បដិសង្ខាយ បនេតមទ្ធុវំ អធិគន្ត្វា បទមច្ចុតម្ពុធា
សុសមុច្ឆិន្នសិនេហពន្ធនា សមមេស្សន្តិ ចិរាយ សុព្វតា ។

ការបន្តនៃចិត្ត មានជាដើមយ៉ាងនេះ គឺ បដិសន្ធិចិត្តភវង្គចិត្ត

វិថីចិត្ត និងចុតិចិត្ត រមែងវិលវល់ទៅក្នុងភពនេះ យ៉ាងណា បដិសន្ធិចិត្ត និងភវង្គចិត្តជាដើម រមែងវិលវល់ទៅក្នុងភពដទៃទៀត យ៉ាងនោះ ។ ក៏បណ្ឌិតទាំងឡាយ ពិចារណា បដិសន្ធិចិត្តជាដើម នេះថា មិនទៀងថ្កល់ជាថាវរៈ ហើយបានសម្រេចបទ ដែលមិនមានចុតិ ប្រែប្រួលជាអ្នកកាត់ចំណង គឺ កាត់សេចក្តីជាប់ជំពាក់ ចេញបានដោយល្អ ជាអ្នកមានវត្តដ៏ល្អ រហូតអស់កាលយូរ ទើបដល់ធម៌ដែលស្ងប់ ដូច្នោះឯង ។

អធិប្បាយសង្គហគាថា

ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហដីកា ពោលថា ៖

"បដិសន្ធិចិត្ត ១ ភវង្គចិត្ត ១ វិថីចិត្ត ១ និងចុតិចិត្ត ១ រមែងវិលវល់ក្នុងភពនេះយ៉ាងណា ការបន្តនៃចិត្តនេះ មានជាដើមយ៉ាងនេះថា បដិសន្ធិចិត្ត និងភវង្គចិត្ត រមែងវិលវល់ក្នុងភពមួងទៀត ដូច្នោះ" ។

បណ្ឌិតត្រិះរិះ គឺ ពិចារណាបដិសន្ធិចិត្តជាដើមនេះ គឺ ដែលវិលវល់ប្រព្រឹត្តទៅតាមដែលពោលហើយថា មិនទៀងពិត ជាវរៈ មានការៈទ្រុឌទ្រោមទៅជាធម្មតា ជាអ្នកមានវត្តល្អ រហូតអស់កាលយូរ បានសម្រេចបទ គឺ ព្រះនិព្វានដែលមិនចុតិ មានការមិនឃ្លាតទៅជាធម្មតា ធ្វើឱ្យច្បាស់ដោយញាណ សម្បយុត្តដោយមគ្គនិងផល ជាអ្នកកាត់ចំណង គឺអាល័យចេញបាន និងដល់ធម៌ដ៏ស្ងប់ គឺនិព្វានធាតុដែលមិនមានឧបធិទុះឯង ។

បរិច្ឆេទទី ៥ វិថីមុត្តសង្គហវិភាគ ចប់